ПАНЧЕВАЧКО ЧИТАЛИШТЕ

Година IX, број 17 (новембар 2010)

ПАНЧЕВАЧКО ЧИТАЛИШТЕ

научни часопис за теорију и праксу библиотекарства

Година IX, број 17 (новембар 2010)

Панчевачко читалиште у 2010. години суфинансирају

Град Панчево

Министарство културе Републике Србије

„ХИП-Азотара" д.о.о.

Чланци доступни у пуном тексту на сајту *Панчевачкої читалишта* www.citaliste.com
Онлајн издање: www.citaliste.com/cip_citaliste.html

Структура часописа

Уводник
пише главни уредник,
проф. др Гордана Стокић Симончић

Научни и стручни текстови:

Тема
садржи текстове написане по позиву,
посвећене изабраној теми броја.
Мрежа
је посвећена рачунарској и дигиталној технологији и њиховој примени у библиотечкој делатности.
Библиотека
представља библиотеке свих типова у земљи и у иностранству и њихове активности.
Одраз
објављује различито профилисане текстове који се односе на библиотечку делатност, као и интервјуе са особама значајним за библиотечку струку.

Прилози:

Линк
обухвата извештаје, најаве и сличне прилоге о стручним скуповима од интереса за библиотечку делатност.
Излог
садржи рецензије и приказе нових књига и периодике из области библиотекарства.

Упутство сарадницима, Структура часописа и прилог који би требало сарадницима да олакша коришћење Чикаго стила библиографског цитирања (Chicago Manuel of Style - Humanities), налазе се на Веб адреси www.citaliste.com/cip_citaliste.html. Молимо сараднике да проуче ове документе приликом писања текстова. Ваши прилози ће бити прихваћени у зависности од поштовања формалних захтева Редакције и оцене одабраних рецензената.

Уредништво настоји да Читалиште има и узорно графичко и ликовно решење. Ликовни уредник за сваки број бира илустрације неког истакнутог домаћег академског уметника. У овом броју објављујемо репродукције дела Даниеле и Доминике Морариу.

Листа рецензената

Др Љиљана Вучковић-Декић,
научни саветник, Институт за онкологију и радиологију Србије, Београд

Др Соња Шпиранец,
ванредни професор, Свеучилиште у Загребу,
Филозофски факултет -
Одсјек за информацијске знаности, Загреб

Др Мирјана Брковић,
библиотекар саветник, Универзитет у Новом Саду -
Централна библиотека, Нови Сад

Др Милена Максимовић,
ванредни професор, Универзитет у Источном Сарајеву,
Филозофски факултет - Катедра за општу књижевност и библиотекарство, Источно Сарајево

Др Борјанка Трајковић,
доцент, Универзитет у Новом Саду,
Педагошки факултет у Сомбору

Др Жељко Вучковић,
ванредни професор, Универзитет у Новом Саду,
Педагошки факултет у Сомбору

Др Оливера Стевановић,
библиотекар саветник, Народна библиотека Србије -
Одељење посебних фондова, Београд

Др Дејан Вукићевић,
библиотекар саветник, Народна библиотека Србије -
Одељење посебних фондова, Београд

Др Светлана Мирчов,
библиотекар саветник, Универзитет у Београду,
Правни факултет - Библиотека, Београд

Мр Милош Утвић,
асистент, Универзитет у Београду, Филолошки факултет -
Катедра за библиотекарство и информатику, Београд

Др Мила Стефановић
Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу

На предлог Матичног одбора за српски језик и књижевност Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије, ово министарство и Национални савет за научни и технолошки развој су *Панчевачко читалиште*, 2009 године, категоризовали као научни часопис (М53).

САДРЖАЈ

УВОДНИК

Стокић Симончић, Гордана:
Двадесета генерација студената Катедре за библиотекарство и информатику у Београду.. 1

ТЕМА

Башић, Јосипа:
Професионално образовање књижничара у Хрватској: јучер, данас, сутра. 2–5
Ласић-Лазић, Јадранка; Банек Зорица, Михаела; Шпиранец, Соња:
Школовање библиотекара у Хрватској: структурне и садржајне одреднице 6–10
Стокић Симончић, Гордана; Тодоровић, Миљана:
Десет година наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику 11–14
Васиљевић, Милан; Вуксан, Весна:
Дипломци, где сте? 15–19

МРЕЖА

Радовановић, Даница:
Интернет парадигма, структура и динамика онлајн друштвених мрежа: Фејсбук и млади у Србији 20–26
Ивковић, Ана: *Блогинг у служби науке* 27–31
Ђукић, Миљана; Михајловић, Катарина:
Нормативна контрола у међународним оквирима....32–34
Утвић, Милош:
BibTeX – креирање персоналних библиографија 35–38

БИБЛИОТЕКА

Цветковић, Милица:
Библиотека Центра Помпиду. 39–42
Арх, Евгенија; Лазарић, Леа:
Кориснички сервиси Свеучилишне књижнице Ријека 43–47
Радовић, Александар:
Плакати новосадских ликовних манифестација . . . 48–51
Чанковић, Јасна; Којевић, Софија: *Грађа о Сими Матавуљу у Одељењу за народну књижевност Универзитетске библиотеке у Београду* 52–55

ОДРАЗ

Интервју са Милорадом Ђурићем:
Институције културе морају да редефинишу своју мисију 56–57
Гринберг, Марк Л.; Емет, Ада:
Проблем научне комуникације: због чега је отворени приступ неопходан 58–60
Јеремић, Вука: *Академско изучавање друштвеног утицаја Интернета* 61–64
Волик, Анатолиј Петрович:
Библиотеке Русије: који пут изабрати 65–72
Брзуловић Станисављевић, Татјана:
Ауторско право и библиотеке. 73–77

ЛИНК

Стојановић, Иван: *Библионет 2010* 78
Антонић, Сања; Стевановић, Милица:
Мултикултуралност и регионална сарадња 79–80
Јовичић, Станка; Арбутина Нада:
Учешће Библиотеке града Београда на Међународном библиографском конгресу у Санкт-Петербургу 81–82
Брковић, Мирјана:
Open Access to Science Information 83–85
Станковић, Беба: *Слободан приступ знању* 86–87
Драгосавац, Бранка: *Дневник из Гетеборга* 88–89

ИЗЛОГ

Стокић Симончић, Гордана:
Дух библиотекарства у нордијским и балтичким земљама 90–91
Ђукић, Предраг: *Nordic Public Libraries 2.0* 91
Белић, Наташа: *Библиотека као васељена* 92–93
Брзуловић Станисављевић, Татјана:
Књижнице и ауторско право. 93–94
Тасић, Тања:
Јавне библиотеке и службе за младе. 95
Матијевић, Милица:
Читаоци у дечјој библиотеци 96
Радуловић, Здравка:
Најновије библиографије у издању Централне народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић“ на Цетињу 97–98
Аранитовић, Добрило: *Библиографија часописа „Дабро-босански Источник”* 99–101
Недељковић, Јасмина:
Утицај светогорских скрипторија на црквено-правни живот Срба 102–103
Драгичевић, Љиљана:
Библиографија часописа „Просвјетни рад 1998-2008” 103
Тријић, Владан: *Говор хартије*. 104–105
Лазаревић, Јасна:
Библиотеке мјеста знања и забаве. 106
Милуновић, Драгана:
Културне политике градова Србије. 107–108
Недељковић, Оливера:
Бити библиотекар. 108–109
Траиловић, Горан:
Scandinavian Public Library Quarterly. 109–110
Траиловић, Горан:
Водич кроз домаћу стручну периодику. 111–114

Упутство ауторима прилога 115

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02

ПАНЧЕВАЧКО читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства / главни уредник Гордана Стокић Симончић ; одговорни уредник Горан Траиловић. – Штампано изд. – Год. 1, бр. 1 (нов. 2002)- . - Панчево (Немањина 1) : Градска библиотека, 2002- (Зрењанин : Art concept). - 30 cm

Полугодишње. – Друго издање на другом медијуму: Панчевачко читалиште (Online) = ISSN 1821-3200
ISSN 1451-3048 = Панчевачко читалиште (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 182384903

Двадесета генерација студената Катедре за библиотекарство и информатику у Београду

У школску годину која је пред нама уписана је двадесета генерација студената Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду. Континуитет дводеценијског рада и 350 дипломираних студената пружа прилику да се начине први осврти и сумирају резултати, понајпре у погледу доприноса школованих библиотекара-информатичара развоју српског библиотекарства.

Катедра за библиотекарство и информатику са поносом истиче да школује перспективан кадар, чије време тек долази и за којим ће потребе бити утолико веће, уколико српско друштво буде више добијало карактеристике информационог друштва. Нова, информациона економија, отвара врата дипломираним библиотекарима-информатичарима да се позиционирају у широком дијапазону информационих радника: стваралаца информација (научника, истраживача, професора, едукатора, предавача...), делатника у области информатике (научника, инжењера, пројектаната, програмера, аналитичара...), радника на одржавању система и обради података (систем-администратора, администратора база података, оператера и другог особља рачунских центара), професионалаца у домену прикупљања, обраде и дисеминације информација (инструктора, координатора, консултаната, библиотекара) и манипуланата (поштанских и банкарских службеника, књиговођа, радника на циркулацији фонда у библиотекама). Актуелни проблеми статуса, имица и друштвеног утицаја, само су уобичајени појавни облик и пролазна фаза која се превазилази стасавањем све већег броја професионалаца, јачањем њихове професионалне самосвести, чврстим повезивањем и професионалним удруживањем. Визионарством и лидерством, такође.

Редакција *Панчевачког читалишта* и у овој теми броја жели да истакне значај професионалног образовања библиотекара, његову интернационалну димензију, динамичку структуру и хуману компоненту.

Горана Стокић

Josipa Bašić, MA
University of Missouri, Columbia, USA
- School of Information Science and Learning Technologies
jbyv7@mail.mizzou.edu

УДК 378.6:023.5(497.5)

Profesionalno obrazovanje knjižničara u Hrvatskoj: jučer, danas, sutra

Sažetak

Ovaj rad prikazuje povijesni razvoj profesionalnog obrazovanja knjižničara u Republici Hrvatskoj, te kratak pregled programa koji se trenutno provode. U radu se navode čimbenici koji utječu na knjižničarske obrazovne programe, poput promjenjive okoline, sve češće upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije, sve većeg broja informacija dostupnih kroz različite izvore, te provedba odredbi Bolonjske deklaracije. Poseban naglasak stavljen je na kolegije koji se nude, te znanja i vještine koji se usvajaju nakon preddiplomskog, odnosno diplomskog studija. Također se prikazuju studentske aktivnosti na sva tri odjela, koje se javljaju kao posljedica uvažavanja odredbi Bolonjske deklaracije. Navode se i problemi s kojima se svakodnevno susreće knjižničarska zajednica, te njihova moguća rješenja.

Ključne riječi:

Knjižničarsko obrazovanje, Hrvatska, Bolonjska deklaracija, odjeli, studijski programi, Zagreb, Osijek, Zadar

1. Povijesni razvoj knjižničarskog obrazovanja u Hrvatskoj

Iako sveučilišno obrazovanje knjižničara u Europi započinje još početkom XX stoljeća, većina studija je utemeljena šezdesetih godina. Pokretanje postdiplomskog studija knjižničarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1961. godine smatra se početkom formalnog obrazovanja knjižničara u Hrvatskoj. Prvi preddiplomski studij pokrenut je 1976. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a 1994. godine studente upisuje i postdiplomski studij Organizacije znanja i teorije kulturne baštine. Nekoliko godina kasnije, uvode se i moduli arhivistike, informatologije, knjižničarstva i muzeologije. Pedagoška akademija u Rijeci u periodu od 1967. do 1978. nudi studij knjižničarstva za stjecanje stručne naobrazbe.

Pod utjecajem promjena koje se javljaju uslijed razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije, te znatno većeg broja dostupnih informacijskih izvora, naše društvo se mijenja u „društvo znanja“.[1] Nove informacijske i komunikacijske tehnologije omogućavaju prostor za komunikaciju i razmjenu ideja, što je od iznimne važnosti za edukaciju. Institucije visokog obrazovanja u Hrvatskoj, kao i ostala europska sveučilišta, moraju se prilagoditi političkim, ekonomskim, socijalnim i tehnološkim promjenama kako bi modernizirali sustav visokog obrazovanja, te implementirali kvalitetnije tehnike podučavanja i istraživanja.

Na Ministarskoj konferenciji u Pragu 2001. godine, Hrvatska je potpisala Bolonjsku deklaraciju, čime se obavezala da će prihvatiti jedinstveni sustav studiranja u tri ciklusa (preddiplomski, diplomski i postdiplomski), uvesti sustav lako prepoznatljivih i usporedivih akademskih i stručnih stupnjeva, dodatke diplomi (*diploma supplement*), bodovni ECTS sustav (European Credit Transfer System), promicati pokretljivost i otkloniti zapreke slobodnom kretanju studenata i profesora, promicati nacionalni sustav praćenja jamstva kvalitete, te europsku suradnju u osiguranju kvalitete visokog obrazovanja, kao i jedinstvenu dimenziju europskog obrazovanja.[2]

2. Odjeli za edukaciju knjižničara u Hrvatskoj

U Hrvatskoj trenutno postoje tri odjela za izobrazbu knjižničara, odnosno informacijskih stručnjaka: Odjel za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odjel za informatologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku, te Odjel za knjižničnu i informacijsku znanost Sveučilišta u Zadru.

2.1. Odjel za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Prvi Odjel za knjižničnu i informacijsku znanost u Hrvatskoj pokrenut je 1981. godine u Zagrebu.[3] Odjel danas

[1] P. J. Lor i J. J. Britz, “Is a knowledge society possible without freedom of access of information?”, *Journal of Information science* 33, 4 (2007): 387.

[2] Đ. Španiček, „Bolonjski proces u Hrvatskoj”, *Polimeri: časopis za plastiku i gumu* 26, 2 (2005): 76.

[3] A. Horvat, “Fragmentation of LIS curriculum: the case of Croatia”, *New Library World* 104 (2003): 229.

nudi jedan preddiplomski, te nekoliko diplomskih studija, koji omogućuju razvoj različitih individualnih interesa studenata, te specijalizaciju na jednoj od katedri. Na Odjelu djeluju posebne katedre za arhivistiku, knjižničarstvo, dokumentalistiku, znanosti i muzeologiju.

Na preddiplomskoj razini nudi se jedan program u trajanju od šest semestara, nakon kojeg studenti dobivaju akademsko zvanje prvostupnika informacijskih znanosti. Po završetku programa, studenti su kvalificirani za obavljanje jednostavnih funkcija u različitim informacijskim i kulturnim ustanovama, javnoj administraciji i vladama, tvrtkama koje trebaju stručnjake za rukovanje informacijama u novom tehnološkom okruženju, te za nastavak školovanja na jednom od diplomskih studija.

Studentima knjižničarstva na diplomskoj razini nude se moduli organizacije znanja, knjižnice i društvo, školske knjižnice, te modul namjenjen studentima koji nisu završili preddiplomski studij informacijskih znanosti.[4] Po završetku diplomskog studija, studenti dobivaju zvanje magistra informacijskih znanosti, s naglaskom na jedan od modula. Tijekom četiri semestra, studenti stječu kompetencije za upravljanje životnim ciklusom informacije, upoznavaju nacionalne i međunarodne pravne i administrativne propise, stječu sposobnosti vrednovanja i upravljanja informacijskim zbirkama i izvorima, te sposobnost organizacije, pretraživanja i pronalaženja relevantnih informacija, kao i upotrebu informacijskih tehnologija u knjižnicama i srodnim ustanovama.

2.2. Odjel za informatologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku

Iako su se rasprave o pokretanju studija knjižničarstva na Filozofskom fakultetu u Osijeku vodile još 1989. godine, diplomski studij je pokrenut tek akademske godine 1998/1999. Uz redovni studij u trajanju od osam semestara, pokrenut je i dodatni dvogodišnji studij knjižničarstva za osobe zaposlene u knjižnicama bez stručne naobrazbe.[5] Provedbom odredbi Bolonjskog procesa do 2005. godine, program se izvodi u trajanju od šest semestara na preddiplomskoj i četiri semestra na diplomskoj razini. U Osijeku trenutno postoje katedre za upravljanje knjižnicama i organizaciju informacija, povijest knjige, nakladništvo i knjižarstvo, te novootvorena katedra za zaštitu pisane baštine i suradnju baštinskih ustanova.

Na preddiplomskoj razini studenti stječu akademski naziv prvostupnika informatologije, s naglaskom na oblikovanje informacijskih proizvoda i usluga, istraživanje informacijskih potreba, upotrebe informacija, te komunikacije s različitim skupinama korisnika, ili nakladništvo i knjižarstvo. Nakon završenog preddiplomskog studija, studenti su kompetentni za upravljanje knjižnicama i srodnim informacijskim i kulturnim ustanovama, vrednovanje informacijskih izvora, odnose s javnošću, izradu i održavanje mrežnih stranica, te digitalizaciju i zaštitu informacija.[6] Na diplomskoj razini, studenti se osposobljavaju za planiranje, izgradnju i održavanje informacijskih sustava i mreža u knjižničarstvu i/ili nakladništvu i knjižarstvu, upravljanje znanjem i izvorima informacija, planiranje i provedbu znanstveno-istraživačkih projekata, provedbu obrazovnih programa za posredovanje i korištenje informacija u osnovnim i srednjim školama, te u akademskim institucijama i ustanovama za cjeloživotno obrazovanje u području informacijskih znanosti. Po završetku studija, studenti stječu akademski naziv magistar informatologije ili magistar nakladništva i knjižarstva.

2.3. Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta u Zadru

Odjel za knjižničarstvo na Sveučilištu u Zadru sa radom počinje 2004. godine, kao redovni studij u trajanju od osam semestara. Prijedlog programa studija izrađen je na temelju programa osiječkog Odjela, a 2005. godine modificira se u skladu s potrebama Sveučilišta u Zadru. Iako je početna ideja bila pokretanje interdisciplinarnog studija u polju informacijskih znanosti, za grane knjižničarstva, arhivistike i muzeologije, do sada su ostvareni uvjeti jedino za provedbu studija knjižničarstva. Studij se sastoji od preddiplomske razine u trajanju od šest semestara i diplomske u trajanju od četiri semestra.[7] Po završetku preddiplomskog studija, studenti stječu akademski naziv prvostupnika knjižničarstva s naglaskom na organizaciju, zaštitu i upotrebu pisane baštine, te se kvalificiraju za nastavak studija na diplomskoj razini. Znanja i vještine koje usvajaju osposobljavaju ih za poslove vezane uz odabir, pohranu, organizaciju i vrednovanje zbirki i informacijskih usluga, upotrebu informacijskih pomagala, selektivnu diseminaciju informacija, izradu baza podataka, izradu i održavanje mrežnih stranica, digitalizaciju i zaštitu građe, rad s korisnicima, odnose s javnošću, te pomoć pri planiranju i upravljanju informacijskim ustanovama.

Diplomski studij priprema studente za planiranje i upravljanje informacijskim sustavima i mrežama, upravljanje znanjem, planiranje i izvođenje znanstveno-istraživačkih projekata, kao i za provedbu obrazovnih programa posredovanja i korištenja informacija na svim razinama obrazovanja. Po završetku diplomskog studija, studenti stječu akademski naziv magistra knjižničarstva ili nakladništva i knjižarstva.

2.4. Združeni studij pisane baštine u digitalnom okruženju

Odjel za informatologiju Sveučilista u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta u Zadru, u suradnji s Odjelom za kulturnu baštinu Sveučilišta u Parmi, 2008. godine pokreću združeni diplomski studij Pisane bašine u digitalnom okruženju. Svrha ovog studija je osposobiti studente za planiranje i provedbu projekata, digitalizaciju kulturne baštine i razvoj informacijskih usluga u digitalnom okruženju. Tijekom studija, studenti polažu kolegije predavača sa sva tri sveučilišta, te sudjeluju u različitim projektima

[4] *Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu*, http://www.ffzg.hr/infoz/hr/ (preuzeto 16. 9. 2010).
[5] *Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku*, http://web.ffos.hr/infoznanosti/home.php (preuzeto 17. 9. 2010).
[6] *Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku*, http://web.ffos.hr/infoznanosti/home.php (preuzeto 17. 9. 2010).
[7] *Odjel za knjižničarstvo, Sveučilište u Zadru*, http://www.unizd.hr/Default.aspx?alias=www2.unizd.hr/knjiznicarstvo (preuzeto 10. 9. 2010).

i studijama. Po završetku studija, studenti usvajaju akademski naziv magistra informatologije – stručnjak za pisanu baštinu u digitalnom okruženju.[8]

2.5. Usporedba studijskih programa u Osijeku, Zadru i Zagrebu

Iako sva tri odjela obrazuju isti profil stručnjaka, postoje razlike u kolegijima koje nude, te znanjima i vještinama koje studenti usvajaju. Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zagrebu nudi interdisciplinarni preddiplomski studij, dok Odjel za informacijske znanosti u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo u Zadru nude samo studij knjižničarstva i/ili nakladništva i knjižarstva. Isti studijski program u Zadru i Osijeku omogućuje veću mobilnost studenata i profesora, što je jedan od ciljeva Bolonjske deklaracije.[9] Usporednom analizom nastavnih planova i programa, utvrđeno je da sva tri odjela na preddiplomskoj razini nude kolegije koji se bave informacijskim tehnologijama, osnovama klasifikacije i organizacije informacija, bazama podataka, informacijskim izvorima o službama, te upravljanjem informacijskim ustanovama.[10] Prisustvo istih skupina kolegija upućuje na činjenicu da su upravo to znanja i vještine neophodni svakom informacijskom stručnjaku za rad nakon završetka preddiplomskog studija.

Struktura studija zagrebačkog Odjela na diplomskoj razini znatno se razlikuje od ustroja programa ostala dva Odjela. Studenti mogu birati jedan od modula za koji se žele specijalizirati. Katedra za knjižničarstvo nudi mogućnost specijalizacije u organizaciji znanja, knjižnice i društvo, knjižnice i službe za djecu i mladež, te nudi modul za studente koji nisu završili preddiplomski studij informacijskih znanosti.[11] Odjel za informacijske znanosti u Osijeku i Odjel za knjižničarstvo u Zadru na diplomskoj razini nude module knjižničarstva, nakladništva i knjižarstva, te združeni studij pisane baštine u digitalnom okruženju.

3. Studentske aktivnosti

S obzirom da odredbe Bolonjske deklaracije nalažu aktivno sudjelovanje studenata u nastavi, kao i suradnju studenata, profesora i informacijskih stručnjaka, studenti svih triju odjela aktivno sudjeluju u brojnim znanstveno-istraživačkim projektima, organizaciji konferencija i sličnih stručnih i profesionalnih okupljanja na kojima često predstavljaju rezultate svojih vlastitih istraživanja. U sklopu studentskih udruga uređuju i izdaju studentske časopise koji se bave knjižničnim i informacijskim pitanjima. Jedan od primjera je časopis *LIBROS*, za čije izdavanje su zaslužni studenti osječkog Odjela za informacijske znanosti.[12]

Zadarski i osječki studenti svake godine sudjeluju u organizaciji konferencije LIDA koja okuplja vrhunske svjetske stručnjake na području knjižnične i informacijske znanosti, a 2008. godine bili su glavni organizatori i domaćini studentske međunarodne konferencije Bobcatsss. Kako bi unaprijedili suradnju svih triju odjela na nacionalnoj razini, studenti su 2008. godine organizirali Dane studenata knjižničarstva, s tendencijom da se konferencija održava svake godine, te da okuplja ne samo studente iz Hrvatske, već i iz susjednih zemalja.

Studenti također sudjeluju u programima mobilnosti, tako zadarski i osječki studenti već nekoliko godina za redom odlaze na programe razmjene u Austriju, u sklopu CEEPUS i Erasmus programa, što je još jedan od pokazatelja da se hrvatski studijski programi prilagođuju europskim normama.

4. Problemi hrvatskog knjižničarstva

Iz pregleda razvoja studijskih programa vidljivo je da se već dugi niz godina nudi program stručne naobrazbe osobama zaposlenim u knjižnicama koje završe studij knjižničarstva. Zapošljavanje osoba bez završenog studija je gorući problem s kojim se Hrvatska susreće i danas. Takav pristup zapošljavanju negativno utječe na percepciju knjižničarstva u očima javnosti, te profesionalizaciju knjižničarskog posla. Neprofesionalne i neetične postupke prilikom odabira pojedinaca u radni odnos može spriječiti samo zajednička snaga i ljubav prema struci.[13] Uvođenje novih studijskih programa za obrazovanje knjižničara u Osijeku i Zadru za cilj ima stvaranje stručnog kadra koji će pomoći pri unapređenju rada knjižnica i uvođenju sve većeg broja novih usluga. Takve usluge bi u većoj mjeri trebale zadovoljavati potrebe sve zahtjevnijih korisnika. Uz završen studij knjižničarstva važno je da knjižničari sudjeluju i u programima cjeloživotnog obrazovanja, kako bi stalno nadograđivali i usavršavali znanja i vještine potrebne za rad u knjižnici, koja sve više koristi informacijske i komunikacijske tehnologije za pružanje usluga. 2008. i 2009. godine u Hrvatskoj se provodio projekt „Cjeloživotno učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost (CUK)“, financiran od Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske. Cilj ovog projekta bio je pomoć razvoju suvremenog fleksibilnog sustava obrazovanja i izobrazbe knjižničara utemeljenog na ishodima učenja.[14] Knjižničarska udruženja, među kojima se posebno ističe Hrvatsko knjižničarsko društvo, ulažu najviše napora za promicanje i unapređenje knjižničarske struke, njezino predstavljanje u javnosti. Također, izdaju stručne časopise i slične publikacije, organiziraju stručne

[8] *Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku*, http://web.ffos.hr/infoznanosti/home.php (preuzeto 17. 9. 2010).
[9] T. Aparac-Jelušić, „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti“, *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.
[10] J. Bašić, “Changes in Croatian LIS education: the influence of Bologna process” (Rad predstavljen na 75. IFLA-inom svjetskom knjižničnom i informacijskom kongresu, Milano, Italija, 23-27 August, 2009).
[11] *Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu*, http://www.ffzg.hr/infoz/hr/ (preuzeto 16. 9. 2010).
[12] *Libros: klub studeneta informatologije*, http:// oziz.ffos.hr/libros/ (preuzeto 11. 9. 2010).
[13] U skladu sa još uvijek važećim Zakonom o knjižnicama iz 1997. godine, poslove pomoćnog knjižničara može obavljati osoba koja ima završenu srednju školu i položen stručni ispit za pomoćnog knjižničara. Poslove knjižničara može obavljati osoba koja ima završenu višu školu i položen stručni ispit za knjižničara, dok poslove diplomiranog knjižničara može obavljati osoba sa završenim studijem knjižničarstva, odnosno završen drugi visokoškolski studij uz dopunski studij knjižničarstva, te položen stručni ispit za diplomiranog knjižničara. Osobe koje se zapošljavaju na mjesto pomoćnog knjižničara i knjižničara stručni ispit su dužne završiti u roku od dvije godine od dana zapošljavanja, a osobe koje se zapošljavaju na mjesto diplomiranog knjižničara u roku od 5 godina od dana zapošljavanja.
[14] *Cjeloživotno učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost*, http://www.nsk.hr/CUK/cuk.pdf (preuzeto 13. 9. 2010).

skupove i sudjeluju u donošenju zakonskih propisa koji se tiču knjižničarske struke.

Pridruživanje i angažiranje mladih generacija školovanih knjižničara je od iznimne važnosti za razvoj i unapređenje knjižničarstva kao takvoga. Svojim suvremenim poimanjem knjižničarstva i knjižnica kao mjesta društvenih i kulturnih zbivanja, središta za razmjenu informacija, te provedbu obrazovnih programa, mlade generacije knjižničara imaju snagu da promjene percepciju knjižnica u očima javnosti. Uključivanje mladih generacija knjižničara, ali i studenata knjižničarstva, u organizaciju raznih stručnih skupova, osmišljavanje i provedbu novih knjižničnih službi i usluga, kao i sudjelovanje u izradi novih zakonskih pravilnika, pozitivno utječe na njihovu motivaciju da se još više angažiraju, kako na vlastitom obrazovanju i usavršavanju, tako i u razvoju i promicanju struke.

5. Zaključak

U skladu s odredbama Bolonjske deklaracije, te suočeni s izazovima globalizacije i ubrzanog razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije, odjeli za knjižničarstvo u Republici Hrvatskoj izmjenjuju svoje nastavne planove i programe. Na taj način žele omogućiti obrazovanje modernog profila stručnjaka potrebnih za takozvane e-ekonomije, e-Vladu, e-učenje i e-izdavaštvo i povećati horizontalne i vertikalne pokretljivosti studenata u nacionalnim i međunarodnim prostorima visokog obrazovanja.[15]

Novi LIS programi prilagođeni pravilima Bolonjske deklaracije zasnivaju se na konceptu aktivnog sudjelovanja studenata u nastavi, kao i suradnji studenata, profesora i informacijskih stručnjaka prilikom korištenja novih tehnologija u obrazovanju.

Trajna izobrazba i usavršavanje je temelj ne samo profesionalnog razvoja pojedinca i struke, već i za uspostavu suvremenih knjižničnih usluga. Koliko će se knjižničarska profesija uspjeti prilagoditi zahtjevima informacijskog društva utemeljenog na društvu znanja, ovisi o primjeni fleksibilnog sustava cjeloživotnoga učenja, koji će vrednovati i priznavati kompetencije stečene svim oblicima učenja.

[15] T. Aparac-Jelušić, „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti", *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.

Professional Education of Librarians in Croatia: Yesterday, today, tomorrow

Abstract

This paper presents the historical development of professional education of librarians in Croatia, and a brief overview of programs currently being implemented. It presents factors that affect the library education programs, such as changing the environment, increasing use of information and communication technology, an increasing amount of information available through various sources, and the implementation of the provisions of the Bologna Declaration. Particular emphasis is placed on courses that are offered and the knowledge and skills that are adopted after the undergraduate or graduate studies. It also presents student activity on all three sections, which occur as a result of taking into account the provisions of the Bologna Declaration and mentions the problems that library community deals with, and their possible solutions.

Key words:

Library education, Republic of Croatia, the Bologna Declaration, LIS departments, curriculum, Zagreb, Osijek, Zadar

LITERATURA

1. Aparac-Jelušić, T. „Mobilnost studenata knjižnične i informacijske znanosti". *Organizacija znanja* 3, 9 (2004): 6-9.
2. Bašić, J. "Changes in Croatian LIS education: the influence of Bologna process". (Rad predstavljen na 75. IFLA-inom svjetskom knjižničnom i informacijskom kongresu, Milano, Italija, 23-27 August, 2009).
3. Horvat, A. "Fragmentation of LIS curriculum: the case of Croatia". *New Library world* 104 (2003): 227-232.
4. Lor, P. J. i J. J. Britz. "Is a knowledge society possible without freedom of access of information?". *Journal of Information science* 33, 4 (2007): 387-397.
5. Španiček, Đ. „Bolonjski proces u Hrvatskoj". *Polimeri: časopis za plastiku i gumu* 26, 2 (2005): 76-78.
6. *Nastavni plan i program studija informatologije Sveučilišta u Osijeku*. http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=70 (preuzeto 17. 9. 2010).
7. *Plan i program studija u polju informacijskih znanosti: Studij knjižničarstva za Sveučilište u Zadru*. http://www.unizd.hr/Va%C5%BEnidokumenti/tabid/1077/Default.aspx (preuzeto 10. 9. 2010).
8. *Prijedlog programa studija Odsjeka za informacijske znanosti Sveučilišta u Zagrebu*. http://www.ffzg.hr/infoz/web2/index.php?option=com_content&task=view&id=937&Itemid=363 (preuzeto 16. 9. 2010).
9. *Prijedlog združenog diplomskog studija u polju informacijskih znanosti: Pisana baština u digitalnome okruženju*. http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=86 (17. 9. 2010).

Dr. sc. Jadranka Lasić-Lazić
jlazic@ffzg.hr

Dr. sc. Mihaela Banek Zorica
mbanek@ffzg.hr

Dr. sc. Sonja Špiranec
sspiran@ffzg.hr
Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
Filozofski fakultet – Odsjek za informacijske znanosti

УДК 378.6:023.5(497.5)

Školovanje bibliotekara u Hrvatskoj: strukturne i sadržajne odrednice

Sažetak

Obrazovanje knjižničara glavni je čimbenik koji utječe na status i prepoznatljivost bibliotekarske struke, njen imidž, profesionalnu vjerodostojnost i ugled. No, obrazovanje knjižničara oduvijek je bilo praćeno različitim motrištima koja su vodila potpuno suprotnim pristupima i potaklo dileme koje do danas nisu jednoznačno razriješene, poput dileme između generalizacije i specijalizacije (usmjerenost na vrstu institucije ili sadržajno područje djelovanja), dileme između prakse i teorije, dileme u odabiru same terminologije i smještaja u šire područje (knjižničarstvo, informacijske znanosti, knjižničari ili informacijski stručnjaci), pa sve do pitanja je li uopće potrebno obrazovanje bibliotekara na akademskoj razini. U radu se stoga analiziraju strukturne i sadržajne odrednice studija bibliotekarstva u Hrvatskoj s naglaskom na programe studija informacijskih znanosti Filozofskoga fakulteta (posebno bibliotekarstva) u Zagrebu, te prikazuje razvoj i koncept ishoda učenja i kompetencija u programima. Autori smatraju da ovakav pristup oblikovanju programa osigurava dvojaku prednost: s jedne strane pridonosi zapošljivosti studenata i uvećava njihovu konkurentnost na tržištu rada uz istovremeno jačanje statusa i ugleda struke.

Ključne riječi:
obrazovanje knjižničara, kurikulum, Bolonjski proces, ishodi učenja, kompetencije

1. Društvene promjene i njihov utjecaj na knjižnice

Promjene u društvu uvjetovane napretkom tehnologije stvorile su liberalno okruženje koje karakterizira drugačiji odnos prema autorstvu i autorskim pravima, naglašava personalizaciju usluga i stvara prostore, u kojemu informacija dolazi do pojedinca izravno, bez kvalitativnih mehanizama koji bi jamčili njihovu vjerodostojnost ili točnost. U takvom okruženju pojedinac očekuje da informaciji može pristupiti izravno, bešavno i bez mnogo angažmana, te u svojoj potrazi za informacijama sve rjeđe fizički odlazi do mjesta poput knjižnica. Takvo današnje okruženje, digitalno društvo, sa svojim pitanjima i problemima, služi kao dobra podloga za promišljanje o sadašnjem i budućim pravcima istraživanja i razvojnim tendencijama u području knjižničarstva. Praksa prolazi kroz značajne promjene u smislu novih područja i uloga koje se očekuju od knjižnica i knjižničara. Vidljiva je radikalna transformacija u vrsti obrazovanja koju knjižnice trebaju kao što je, primjerice, tehnološka osposobljenost. S druge strane, pedagoške vještine, kao i sposobnost analize različitih korisničkih potreba i konteksta u kojem se one javljaju značajno su se povećali.[1]

Imajući u vidu navedene promjene, ne iznenađuje što su sve glasnije dvojbe i predviđanja o opstanku knjižnične profesije i samih knjižnica. D. Bawden[2] objedinjuje predviđanja nekoliko autora o budućnosti knjižnica i nudi tri moguća scenarija. Prvi scenarij predviđa zadržavanje trenutne situacije u kojoj knjižnica opstaje uz neznatne promjene. Drugi scenarij uključuje značajnije promjene i predviđa smanjivanje ili čak nestajanje određenih funkcija, ali i proširenje i promjene drugih. Posljednji scenarij, poprilično radikalan, predviđa nestajanje današnjih tipova usluga, te njihovu smjenu i oblikovanje sasvim novog „informacijskog prostora".

[1] Jan Nolin i Frekrik Åström, "Turning weakness into strength: strategies for future LIS", *Journal of Documentation* 1 (2010): 7 – 27.

[2] David Bawden, "Sharing Knowledge and Information: Three Views of the Future", u *INFuture2009: Digital Resources and Knowledge Sharing*, ur. Hrvoje Stančić, Sanja Seljan, David Bawden, Jadranka Lasić-Lazić (Zagreb : Department of Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, 2009).

Drugi problem pred kojim se bibliotekarstvo nalazi je vidljiva rascijepljenost u odnosu na obrazovanje budućih stručnjaka između akademskog/istraživačkog sektora i prakse, koja u određenom broju slučajeva negira potrebu akademskog obrazovanja knjižničara, uz pokušaje preusmjeravanja obrazovanja knjižičara na same knjižnice kao mjesta koja će najbolje osposobiti buduće stručnjake za rad na određenim poslovima. No, činjenica je kako to samu struku i razvoj znanstvene discipline zapravo vraća na početak i negira nastojanja integriranja bibliotekarstva kao dijela znanstveno-istraživačkog područja. G. Stokić Simončić[3], raspravljajući o nužnosti akademskog obrazovanja knjižničara i uspostavljanju profesije obrazovanih stručnjaka, ističe kako knjižnice nisu institucije formalnog obrazovanja, te kao takve ne mogu ponuditi adekvatno akademsko obrazovanje knjižničara, niti ponuditi akreditacije u obliku diplome, s određenim brojem ECTS bodova, te skup kompetencija i vještina prepoznatljivog na međunarodnoj razini. Knjižnice nisu obrazovne institucije i ne mogu ponuditi obrazovne programe akreditirane od strane sveučilišta, već su potpora obrazovnom sustavu u obrazovnom procesu i mogu nuditi stručna usavršavanja u skladu s politikom cjeloživotnog obrazovanja. Također, s obzirom na opisane brze promjene u današnjem društvu, potrebno je obrazovati pojedince koji će imati dobru teorijsku podlogu i razumijevanje društvenih, filozofskih i tehnoloških promjena, pomoću kojih će znati lako prepoznati potrebe korisnika, analizirati promjene koje nastupaju, te donijeti odluke o daljnjim aktivnostima. Cilj je obrazovanja oblikovati stručnjake s kompetencijama za cjeloživotno učenje i snalaženje u informacijskom društvu.

Treći problem pred kojim se knjižničarstvo nalazi odnos je s „tradicionalnim“ znanstvenim disciplinama. Nolin i Åström[4], analizirajući probleme u bibliotekarstvu, ističu kako se upravo stoga što je knjižničarstvo proizišlo iz prakse i stoga što su te veze još uvijek vrlo jake, stvara velika ovisnost o struci, što s jedne strane daje snagu području, no ujedno i stvara brojne probleme. Upravo je zbog te ovisnosti došlo do relativno kasnog uključivanja u akademsko okruženje i stvaranja samostalne akademske discipline s uspostavljenim jasnim granicama. No tako kompleksno područje kojemu su u središtu izučavanja podaci, informacije, znanje i informacijske institucije, ima vrlo dispergirano teorijsko-metodološko područje, zapravo bez čvrstih uporišta i granica. Problem fragmentiranosti i heterogenosti područja[5] vidljiv je i kroz raznolikost tema koje je moguće povezati s informacijama i knjižnicama, odnosno specijaliziranim područjima istraživanja objedinjenih pod pojmom bibliotekarstvo. Iako je tradicija istraživanja informacija iz različitih perspektiva prvenstveno vezana uz knjižnice, zbog podatkovne i informacijske revolucije, sve se više disciplina počelo zanimati za informacije kao predmet istraživanja. Jedan je to od razloga stvaranja vrlo zanimljivih oblika suradnje vidljivih u neujednačenosti područja na kojima su se „smjestili“ studiji bibliotekarstva. Istraživanje provedeno na europskim studijima[6] pokazalo je šarolikost područja koja nude programe bibliotekarstva. Od 50 europskih studija 35% ih se nalazi na humanističkom i umjetničkom području, 15% unutar društvenih znanosti, 13% na komunikacijama i medijima, 9% na biznisu/menadžmentu, 4% na računalnim znanostima i 24% unutar „ostaloga“. Ovi podaci idu u prilog heterogenosti s velikom raznolikošću područja suradnje. Knjižničarstvo možemo percipirati kao disciplinu u transformaciji koja se kreće u nekoliko smjerova u isto vrijeme, ojačavajući i oslabljujući svoje granice. No, nastavkom razvoja knjižničarstva u akademskom okruženju, te jasnim definiranjem jezgre područja, kao i ostvarivanjem suradnje s ostalim disciplinama u graničnim područjima istraživanja, zasigurno će nastaviti jačanje značaja i učvršćivanje pozicije bibliotekarstva kao ravnopravne discipline. Stoga bi vrlo rigidno zatvaranje u krug prakse i eventualno vraćanje obrazovanja na nivo osposobljavanja osoblja u knjižnicama anuliralo dosadašnja nastojanja, te vrlo vjerojatno doveli do preuzimanja područja istraživanja u druge discipline.

2. Obrazovanje knjižničara

U području informacijskih znanosti, američka i britanska sveučilišta uvijek su imala vodeću ulogu. Prva su uspostavila obrazovanje na sveučilišnom nivou osnivajući tzv. *library and information science schools* ili *škole knjižnične i informacijske znanosti*, koje su od tada bile uzimane kao modeli, te smatrane vodećima u razvoju profesije. Programi informacijskih studija u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji većinom su ponuđeni kao jednogodišnji poslijediplomski studiji, odnosno magistarski stupanj u informacijskim ili knjižnično-informacijskim studijima. Studenti koji se upisuju na ove stupnjeve većinom su zaposleni u informacijskom sektoru i žele steći vještine i stručna znanja pomoću kojih će poboljšati svoj rad i otvoriti nove mogućnosti za ostvarivanje uspješne karijere. Ovo je zapravo njihov jedini stupanj u području informacijskih znanosti. I dok je u Hrvatskoj takva diploma preduvjet za rad u knjižnici (propisano zakonskom regulativom), američke i britanske diplome same po sebi nemaju toliko značenje kao stvarno znanje pojedinca, te vrlo često nisu uvjet za zapošljavanje.[7]

S druge strane, u europskom obrazovnom sustavu javlja se velika neujednačenost certificiranja knjižničara. Tako, Audonson[8] ističe kako danas osoba koja sebe naziva obrazovanim bibliotekarom ne mora uvijek biti obrazovana na istom stupnju. Naime, postoje velike razlike između samih studija knjižničarstva na preddiplomskom

[3] Gordana Stokić Simončić, „Uvodnik“, *Pančevačko čitalište* 16 (2010): 7.
[4] Jan Nolin i Fredrik Åström, "Turning weakness into strength: strategies for future LIS", 7.
[5] Ibid.
[6] Jeannie Borup Larsen, "A survey of library & informaion science schools in Europe“, u *European Curriculum Reflections on Library and Information Science*, ur. Leif Kajberg i Leif Lørring, 232-241 (Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005).
[7] Jadranka Lasić-Lazić i dr, „Razvoj kurikuluma iz predmeta organizacije znanja“, u *Odabrana poglavlja iz organizacije znanja*, ur Jadranka Lasić-Lazić, 129-141 (Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 2004).
[8] R. Audonson, *LIS and the creation of a European educational space*, *EUCLID*, http://euclid.hio.no/files/pdf/lisbon-lecture.pdf (preuzeto 15. 9. 2010).

i diplomskom nivou, a iako je većina studija smještena na sveučilišnu razinu, svejedno je moguće pronaći primjere organizacije studija na razini visoke škole sa snažnim stručnim usmjerenjem (primjerice u Njemačkoj). Potreba ujednačavanja profesionalnih kompetencija i njihovog vrednovanja na Europskom nivou od presudne je važnosti.

Primjerice, prije uvođenja tzv. Bolonjskog sustava i ECTS-a (European Credit Transfer System – Europski sustav prijenosa bodova) stupanj magistra znanosti u području knjižničarstva po definiciji je bio drugi stupanj u području, zbog dužine studiranja i opsega magistarskog rada, te je tako bio sličniji stupnju Magistra filozofije (MPhil) u anglo-američkom obrazovnom sustavu. Novim programima izjednačeni su stupnjevi, te je moguće studirati preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij u trajanju od tri godine za prvi stupanj, dvije za drugi stupanj i tri za treći stupanj. Uvođenjem Bolonje i ususstavljanjem sustava akreditiranja, stvaraju se jasni i prepoznatljivi studiji, te završne titule koji bi trebali olakšati prohodnost i razmjenu u visokoškolskom obrazovanju, ali razumljive titule koje će olakšati zapošljavanje. Možemo zaključiti kako je današnji knjižničar osoba koja posjeduje najmanje preddiplomski, a poželjno je diplomski stupanj iz područja bibliotekarstva ili informacijskih znanosti.

3. Promjene obrazovnog okruženja i njihov utjecaj na obrazovanje informacijskih stručnjaka

Ranije spomenute promjene u društvu utjecale su i na promjene u obrazovnom okruženju na svim razinama; primarnom, sekundarnom i tercijarnom. Prihvaćanjem Bolonjskog procesa i izmjenom studijskih programa ujednačile su se obrazovne mogućnosti na području europskog obrazovnog prostora, te povećala suradnja između strukovnog i visokoškolskog obrazovanja. Uvođenjem ishoda učenja i definiranjem kompetencija studenata nastoji se osigurati kvaliteta obrazovnog procesa, te unapređenje nastavnog plana i programa kroz uravnoteženost teorije i prakse.

Pojmovi „ishodi učenja" (*eng. learning outcomes*) i „kompetencije" (*eng. competencies*) ponekad se koriste zamjenski, budući da se ishodi učenja odnose na postignuća učenja iz perspektive studijskih programa, dok se kompetencije odnose na postignuća učenja iz perspektive studenata, koje se razvijaju tijekom procesa učenja. Kompetencije obuhvaćaju znanja, primjenu znanja, stavove i odgovornosti, a dijele se na generičke/opće (zajedničke za sve studije) i stručne/specifične kompetencije. Ishodi učenja predstavljaju znanja, vještine i kompetencije pojedinca, dok se ključne kompetencije (*eng. key competencies*) odnose na komunikaciju na materinskom jeziku, komunikaciju na stranom jeziku, kompetencije u matematici i prirodnim znanostima, digitalnu kompetenciju, kompetenciju učenja, društvene i građanske kompetencije, smisao za inicijativu i poduzetništvo, te kulturološku senzibilizaciju i izražavanje.

Hrvatska je usvajajući načela i preporuke izražene u Europskom kvalifikacijskom okviru za cjeloživotno učenje (EQF) [9] izradila Hrvatski kvalifikacijski okvir[10] kojim se nastoji ujednačiti nacionalna obrazovna tradicija, potrebe gospodarstva, pojedinca i društva u cjelini s europskim preporukama. Cilj mu je stvaranje sustava u kojemu će ishodi učenja moći biti mjerljivi i usporedivi, čime se osigurava protočnost i međusobni odnosi u obrazovnim institucijama, kako u Hrvatskoj, tako i na međunarodnoj razini.

4. Obrazovanje knjižničara u Hrvatskoj

Obrazovanje u informacijskim znanostima u Hrvatskoj nudi se na sva tri stupnja visokoškolskog obrazovanja, na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini. Studiji su ponuđeni na tri sveučilišta: Sveučilištu u Zagrebu, Sveučilištu u Osijeku i Sveučilištu u Zadru. Nastavljajući se na dosadašnju tradiciju, kao program s najdužom tradicijom u Hrvatskoj, jedino Sveučilište u Zagrebu u svom studijskom programu objedinjuje knjižničare, muzeologe, arhiviste i informatičare, te od ove 2010. godine na poslijediplomskom nivou u svoj program implementira i komunikacijske znanosti.

Odsjek za informacijske znanosti Sveučilišta u Zagrebu izvodi jedan preddiplomski studij i više diplomskih studija. Svi su oni interdisciplinarno postavljeni i omogućuju da se kroz jezgre i izborne predmete (na Odsjeku, Fakultetu i Sveučilištu) mogu razviti svestrani interesi studenata, ali i zadovoljiti stvarne potrebe pojedinih područja. Istovremeno je u njima osigurano prožimanje nastavnih sadržaja, ali i mogućnost izbora i to pomoću niza modula koji studentu osiguravaju specijalizaciju za pojedinu disciplinu u području informacijskih znanosti.[11]

Takvim objedinjavanjem informacijskih stručnjaka u kurikulumu stvorena je jezgra informacijskih znanosti s mogućnostima izbora specifičnih predmeta. Cilj ovako organiziranog studija je obrazovati stručnjake koji će posjedovati vještine i kompetencije za rad u informacijskim institucijama, ali i koji će razumjeti posebnosti i različitosti svakog određenog tipa institucije i njegovog pristupa u obradi informacija.

Odsjek za informacijske znanosti od 2005. godine izvodi studije izrađene prema Bolonjskim preporukama. Preddiplomski studij informacijskih znanosti pruža temeljna znanja i vještine potrebne informacijskim stručnjacima uz mogućnost usmjeravanja, putem izbornih predmeta, prema pojedinoj grani unutar polja informacijskih znanosti. Diplomski studiji arhivistike, bibliotekarstva, informatike (istraživački smjer), informatike (nastavnički smjer), informatologije i muzeologije,

[9] European Communities, *The European Qualification Framework for Lifelong Learning 2008*, http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/eqf/broch_en.pdf (preuzeto 22. 4. 2010).

[10] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Hrvatski kvalifikacijski okvir 2009*, http://www.vlada.hr/hr/aktualne_teme_i_projekti/aktualne_teme/hko_hrvatski_kvalifikacijski_okvir/clanci_i_publikacije/prirucnik_hrvatski_kvalifikacijski_okvir_uvod_u_kvalifikacije (preuzeto 2. 9. 2010).

[11] *Prijedlog programa studija Odsjeka za informacijske znanosti*, http://www.ffzg.hr/programi/dok/informacijske-znanosti_preddiplomski.pdf (preuzeto 15. 9. 2010).

omogućavaju daljnju specijalizaciju užeg stručnog područja unutar informacijskih znanosti.

Tijekom 2009. i 2010. godine radilo se na ažuriranju i restrukturiranju postojećih studijskih programa. Novi nastavni plan i program je naslijedio jedinstvo različitih stručnjaka informacijskih znanosti, no promjene su uvedene na organizacijskoj razini. Uz dosadašnju ponudu smjerova, kolegiji su grupirani u module koji studentima nude veću mogućnost kombiniranja kolegija, a odabirom i polaganjem kolegija objedinjenih u module student dobiva i skup kompetencija iskazanih u njegovoj diplomi. Iako su svakom studentu ponuđene preporuke o mogućim i poželjnim kombinacijama modula i kolegija, odgovornost oko izbora ostavljena je samim studentima.

Konkretnije, to znači da su kolegiji iz područja, primjerice, bibliotekarstva organizirani u nekoliko modula: bibliotekarstvo, organizacija znanja, školske knjižnice, knjiga i nakladništvo. Svaki se modul sastoji od nekoliko kolegija. Primjerice, modul Školske knjižnice sastoji se od sljedećih kolegija: Školske knjižnice, Metodika rada školskog knjižničara, Osnove informacijske pismenosti, Digitalne obrazovne knjižnice, Elektronička obrazovna okruženja, Metodička praksa. Studenti mogu, uz module vezane uz bibliotekarstvo, slušati i bilo koji od drugih modula koji se specijaliziraju za određeno područje. Primjerice, odabirom modula Školskog knjižničarstva, studentima se svakako preporuča i upis bibliotekarskog modula, pedagoškog modula i modula medija i komunikologije.

Cilj studijskog programa je osigurati uspješne informacijske stručnjake koji nisu vezani samo uz jednu informacijsku instituciju, već informacijske stručnjake koji će se sa svojim znanjima, vještinama i kompetencijama vrlo lako moći prilagoditi poslovima i zadacima u različitima područjima gdje se javlja upravljanje, obrada i komunikacija informacija.

5. Umjesto zaključka

Smjer kojim su krenule obrazovne politike europskih država nakon lisabonskog sastanka Europskog vijeća 2000. godine obilježen je usmjerenošću na ishode učenja, odnosno kompetencije koje se kroz obrazovni proces usvajaju. Istraživanja provedena pri Odsjeku za informacijske znanosti u Zagrebu u sklopu projekta *Organizacija, upravljanje i razmjena znanja u elektroničkom obrazovnom okruženju*[12] vezana uz određivanje ishoda učenja i kompetencija, bila su usmjerena na određivanje svrhe i uloge akademske zajednice, te uloge knjižnica i knjižničara u novom informacijskom prostoru u kojem žive i rade studenti, posebno studenti informacijskih znanosti. Rezultati istraživanja ugrađeni su u nove studijske programe koji su opisani u prethodnom poglavlju. Daljnji je tijek istraživanja usmjeren prema detaljnijoj analizi sadržaja predmeta u programima i literaturi na kojoj se bazira poučavanje i rezultati ishoda poučavanja i kompetencija, kao čvrstog uvjeta za vrednovanje novih studijskih programa. Ishodi učenja studenata informacijskih znanosti osmišljeni su na način da se studentima olakša zapošljavanje, odnosno učini ih se konkurentnima na tržištu rada. Ujedno, ovaj pristup pridonosi i održanju i ugledu struke, što je u aktualnom trenutku preispitivanja uloge knjižnica, te opstanka knjižnica i knjižničarske profesije, od presudne važnosti.

[12] *Organizacija, upravljanje i razmjena znanja u elektroničkom obrazovnom okruženju*, http://infoz.ffzg.hr/oizeoo2/hr_sazetak.aspx (2. 9. 2010).

Education of Librarians in Croatia: Structural and conceptual determinants

Abstract

Library education is the main factor affecting the status and recognition of the library profession, its image, credibility and professional reputation. Still, library education has always been accompanied by various points of view that led the opposite approach and posed dilemmas that are still not unambiguously resolved; such as dilemmas between generalization and specialization (focus on the type of institution or content area of action); dilemma between theory and practice; terminology dilemmas an position within the wider field (librarianship, information science, librarians or information specialists) to the question of necessity of education of librarians on academic level. The paper analyzes the structure and content preferences of library studies in Croatia, with an emphasis on programs of study of Information Science, Faculty of Philosophy in Zagreb, showing the development of the concept of learning outcomes and competencies in the programs. The authors believe that the approach to designing programs based on student learning outcomes provides a strong advantage: on the one hand it contributes to students employability and on the other hand it increases their competitiveness in the labor market while strengthening the status and reputation of the profession.

Key words:
library education, curriculum, Bologna process, learning outcomes, competencies

LITERATURA

1. Audonson, R. *LIS and the creation of a European educational space. EUCLID*. http://euclid.hio.no/files/pdf/lisbon-lecture.pdf (preuzeto 23. 8. 2010).
2. Bawden, David. “Sharing Knowledge and Information: Three Views of the Future“. U *INFuture2009: Digital Resources and Knowledge Sharing*. Urednici Hrvoje Stančić, Sanja Seljan, David Bawden, Jadranka Lasić-Lazić. 5-13. Zagreb: Department of Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, 2009.
3. Borup Larsen, Jeannie. “A survey of library & informaion science schools in Europe“. U *European Curriculum Reflections on Library and Information Science*. Urednici Leif Kajberg i Leif Lørring, 232-241. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005.
4. European Communities, European Commision. *The European Qualification Framework for Lifelong Learning*. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/eqf/broch_en.pdf (preuzeto 2. 9. 2010).
5. Lasić-Lazić, Jadranka, Aida Slavić i Mihaela Banek Zorica. „Razvoj kurikuluma iz predmeta organizacije znanja“. U *Odabrana poglavlja iz organizacije znanja*. Urednik Jadranka Lasić-Lazić, 129-141. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 2004.
6. Nolin, Jan i Frederik Åström. “Turning weakness into strength: strategies for future LIS”. *Journal of Documentation* 1 (2010): 7-27.
7. *Organizacija, upravljanje i razmjena znanja u elektroničkom obrazovnom okruženju*. http://infoz.ffzg.hr/oizeoo2/hr_sazetak.aspx (preuzeto 2. 9. 2010).
8. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. *Prijedlog programa studija Odsjeka za informacijske znanosti 2005*. http://www.ffzg.hr/programi/dok/informacijske-znanosti_preddiplomski.pdf (preuzeto 23. 8. 2010).
9. Stokić Simončić, Gordana. „Uvodnik“. *Pančevačko čitalište* 16 (2010): 7.
10. *Recommendation of the European parliament and of the Council : key competences for lifelong learning*. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:EN:PDF (preuzeto 2. 9. 2010).
11. Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. *Hrvatski kvalifikacijski okvir 2009*. http://www.vlada.hr/hr/aktualne_teme_i_projekti/aktualne_teme/hko_hrvatski_kvalifikacijski_okvir/clanci_i_publikacije/prirucnik_hrvatski_kvalifikacijski_okvir_uvod_u_kvalifikacije (preuzeto 2. 9. 2010).

Даниела Морариу

Проф. др Гордана Стокић Симончић
Универзитет у Београду, Филолошки факултет
- Катедра за библиотекарство и информатику
gordana.stokic@yahoo.com

Миљана Тодоровић, МА
Универзитет у Београду, Математички факултет
miljana@matf.bg.ac.rs

УДК 005:02
378.6:02+004(497.11 Београд)

Десет година наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику

Сажетак

Десет година наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду наводи на закључак да су студенти овим курсом добили могућност да боље разумеју процесе рада у библиотеци и стекну она знања из домена управљања без којих није могуће квалитетно професионално ангажовање у савременим организацијама.

Рад прати развој ове наставне области, од идеје о издвајању у посебну целину, преко настојања да се обезбеди одговарајућа литература, до иновација какве представља увођење блога као помоћног наставног средства. Шири друштвени контекст: процес друштвено-економске и политичке транзиције, реформа образовног система, прилагођавање Болоњском процесу, процес акредитације, критеријуми за вредновање научно-истраживачког рада на универзитету, препреке у професионализацији библиотечке делатности, низак ниво информационе писмености, представљају тек назначени, али одређујући оквир овог разматрања.

Кључне речи:

менаџмент у библиотекама, настава, студенти библиотекарства, Катедра за библиотекарство и информатику, Филолошки факултет у Београду, Болоњски процес

Увод

Ако желите да управљате људима или да надгледате њихов рад, ако имате склоност ка анализи радних ситуација и решавању проблема, ако уживате у доношењу одлука, волите да усмеравате, координирате и утичете на друге људе, ако успех мерите висином прихода и очекујете да вас добро плаћају, ако верујете да се напредовање у послу постиже на основу заслуга, остварених успеха и најбољих резултата – ви, заправо, показујете опште менаџерске способности.[1] Сличне склоности имају менаџери свих типова организација, па и они који се баве руковођењем у библиотекама.

Библиотекара-менаџера има у свакој библиотеци: они најчешће раде на неколико задатака одједном, појединачним проблемима посвећују се на кратко, радно време им је исцепкано и увек недовољно, а одговорност огромна у односу на одлуке које морају да доносе брзо и храбро.[2] Слажући се са познатим ставом да се менаџери не рађају, него да се управљачке вештине уче и стичу, размотрићемо пример наставе менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду.

Како је почело?

Када су, 1997. године, међу српским библиотекарима организовани први разговори о менаџменту у библиотекама, проблематика је запосленима у њима била потпуно нова. Речи *менаџмент* и *менаџер* биле су већ у употреби у свакодневној пословној пракси, али не и у домену библиотекарства. Стога су прва истраживања на тему менаџмента у библиотекама морала да крену од одређења појма и обухвата менаџмента уопште. Прелиставање бележница из тог времена, оних рађених пре Интернета – руком и уз преписивање бројних цитата – открива да је домаћа литература везана за општи менаџмент била доста конфузна и не претерано оригинална. У неколико наредних година, међутим, она се толико увећала и квалитативно напредовала, да је, сама по себи, сведочила о промени друштвеног и економског модела у Србији, односно о поновном процесу првобитне акумулације капитала,

[1] Edgar Schein, "Finding your career anchor", *An overview of Edgar Schein's career anchors*, 2007 http://lu.com/management/careeranchor.cfm (преузето 28. 8. 2010).
[2] Robert D. Stueart and Barbara B. Moran, *Library and information center management* (United States: Libraries Unlimited, 2007), 467.

чија је последица, и у светским размерама, била појава менаџера и менаџмента као дисциплине. Објављивање превода најкомпетентнијих светских аутора и појава низа домаћих уџбеника, на самом крају XX века, ишла је упоредо са отварањем низа државних и приватних факултета за менаџмент у Србији.

Предавања из области библиотечког менаџмента почела су на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду школске 1999/2000. године. До тада су се, у различитом обиму и у различитим контекстима, појављивале у настави теме управљања, али су тада први пут оне груписане у једну целину. Скромни почеци, обележени непостојањем домаће литературе на ту тему, великим тешкоћама у набавци стране литературе и језичком баријером коју је она постављала студентима, компензовани су њиховим изузетним интересовањем за менаџмент као дисциплину, брзим прихватањем стручне терминологије и спремношћу на дискусије. Такође и упорним настојањем предметног професора да за ову материју обезбеди приручник[3], актуелне примере из стране и домаће библиотечке праксе, интерактивну наставу и квалитетну праксу. Десет година касније, када се за студенте основних студија библиотекарства и информатике на Катедри организују два обавезна једносеместрална курса (*Процеси управљања у библиотекама* у шестом семестру и *Односи библиотека с јавношћу* у седмом), а на мастер студијама један изборни (*Управљање људским ресурсима у библиотекама*), у Србији још не постоји јасна свест о потреби професионализације библиотечке делатности, али је сваким даном све већи број дипломираних библиотекара-информатичара који заузимају менаџерске позиције.

Шта о менаџменту у библиотекама каже предметни професор?

Библиотеке су сервиси друштва, а могу опстати само ако се развијају упоредо са друштвом, ако говоре језиком свога окружења и одговарају на потребе заједнице. Савремено окружење библиотека инсистира на ефикасности, ефективности, лидерству, квалитету и комуникацији, померајући се ка друштву знања као наступајућој друштвеној парадигми. У библиотекама познавање и примена процеса управљања: планирања, организовања, вођења, контроле и евалуације, води већој усмерености на кориснике и задовољењу њихових потреба. Управљање библиотекама овим се принципима изводи из домена нагађања и импровизације, а цела организација окреће се окружењу са којим ступа у бројне, обострано корисне односе.

Настава менаџмента води студенте бољем разумевању процеса рада у библиотекама, стицању неопходних знања о окружењу у којем библиотеке раде и рационалнијем сагледавању доприноса који оне могу да пруже укупном друштвеном развоју. Посебну пажњу потребно је усмерити на процес планирања, стратегије развоја, људске ресурсе и културу организације као кључне елементе за неопходно преструктуирање српских библиотека и њихово боље позиционирање у друштву.

Највећи број студената на Катедри нема претходног радног искуства и њима није лако држати наставу менаџмента. Много боље на ову наставу реагују они студенти који су већ запослени, а поготову они који већ раде у библиотекама. Њима радно искуство омогућава да дискутују током часова: остали у огромном броју само слушају. Болоњска реформа образовања није допринела томе да на часовима имамо већи број студената спремних за интерактивну наставу. С друге стране, сем малог броја одликаша који са истом озбиљношћу приступају сваком испиту, студенте можете врло јасно поделити на „историчаре“ и „менаџере“. Стицај околности да исти наставник предаје историју књиге и библиотека и менаџмент, пружа могућност да се прате оне личне склоности које ће уобличавати њихов професионални профил.

Успешна пракса из предмета *Менаџмент у библиотекама* подразумева веома озбиљно ангажовање кадра у библиотекама, његово знање и слободно време. Да се не би показала као контрапродуктивна, она мора бити добро осмишљена, са јасним задацима и циљем, те стално надгледана. Искуства студената су различита, а од оних лоших, сам се наметнуо списак библиотека у које студенте не треба слати. Нешто другачији контакт са струком представљају повремена гостовања руководилаца библиотека на часовима менаџмента, готово редовно пуна добре енергије, ентузијазма и истинске посвећености.

Петнаест радних недеља у семестру, са два часа предавања и два часа вежби, претходних година одржавао је један професор, бринући у просеку о око 30 студената, њиховим семинарским радовима, пракси, провери знања, рефератима на часу... Школске 2009/2010. ангажован је сарадник у настави – студент докторских студија – као испомоћ. То је омогућило ширење активности на унапређењу наставе.

Шта каже сарадник у настави?

Захваљујући настави менаџмента на Филолошком факултету у Београду, студенти библиотекарства имају прилику да из потпуно другачије визуре упознају библиотекарство и рад у библиотеци. До тада, кроз цео низ предмета уче основе библиотекарства, историју књиге, рачунарску писменост, учећи да рад у библиотеци захтева од будућег библиотекара да буде добар каталогизатор, класификатор, информатички поткован... Последње, *болоњске генерације*, уз низ изборних предмета, слушају и наставу из области музеологије и архивистике, али ни то није довољно. Умеће организовања, планирања, вођења послова, изражена комуникативност, склоност рационализацији радних операција, евалуацији, ефикасности и ефективности, само су нека од знања које на часовима менаџмента покушавамо да развијамо.

Студенти обично сматрају да добијају превише теорије, а мало праксе. И ове године су, због тога, добили

[3] Књига Гордане Стокић Симончић и Жељка Вучковића, *Менаџмент у библиотекама* (Београд: изд. аутора, 2003), награђена је за допринос српском библиотекарству Наградом *Стојан Новаковић*. Допуњена и знатно проширена верзија ове књиге, *Управљање библиотекама у добу знања*, објављена је Источном Сарајеву 2007. године.

прилику да учествују у настави представљајући на вежбама истакнуте теоретичаре менаџмента, уз дискусију са колегама и сарадником у настави. Међутим, изгледа да студенти нису често расположени за интерактивну наставу, иако имају боље услове и погодности него раније. За разлику од некадашњих студената, који су теже успевали да пронађу одговарајућу литературу, која је углавном била на страним језицима, то студентима данас не представља проблем. Блог, заправо Веб наставни корпус, који смо покренули ове школске године, омогућава свакодневну комуникацију наставника, сарадника и студената, али пружа и бројне друге погодности[4]. Задатак блога у текућој 2009/2010. школској години био је:

а) да се студенти на Катедри за библиотекарство и информатику упознају са циљевима и начином организовања курса, начином вредновања постигнућа студената и литературом, не само непосредно – на предавањима, него и у виду динамичног, лако доступног електронског *подсетника* или водича;

б) да се студентима приближе драгоцени извори грађе која се налази у отвореном приступу на Интернету и да се, преко проверених и поузданих извора, подстакне употреба Интернета у образовне сврхе;

в) да се донекле ублажи заиста лоша техничка опремљеност Филолошког факултета и непостојање наставних алата и садржаја на интранету;

г) да се курс учини јавним преко медија који је у отвореном приступу и омогућава другим заинтересованим студентима Филолошког факултета увид у проблематику, начин организовања наставе, захтеве и циљеве овог курса;

д) да се популарише настава са Катедре за библиотекарство и информатику и изван Филолошког факултета;

ђ) да се обавештавање студената учини брзим и ефикасним.

Генерални закључак о употреби блогова – стечен посматрањем када су у питању студенти прве године[5], а анкетирањем када су у питању студенти треће године – јесте да студенти недовољно користе ово помагало у настави:

- само изузетно, студенти су редовно пратили последње постове, који су, међутим, постављани унапред да би им омогућили да на час дођу већ припремљени за методску јединицу;

- само изузетно, студенти су предлагали корисне линкове, тј. трагали за изворима на Интернету који би могли бити постављени на блог;

- блогови су били најкориснији оним студентима који су и иначе били заинтересовани, незаинтересоване нису у знатној мери анимирали;

- важност блога студенти су схватали са приближавањем испита, када је неопходно *гасити ватру*, тј. брзо надокнадити празнине у белешкама;

- студиознији приступ блогу могао се приметити код студената треће године;

- студенти генерално добро реагују на фото и аудио записе: са својим скромним корисничким искуством у скромно опремљеним српским библиотекама, они преко постова на блогу стичу ново искуство, а то искуство било би и знатно упечатљивије када би током наставе било могуће користити Интернет директно;

- студенти поседују врло неуједначен ниво познавања рачунарских вештина и, нарочито студенти прве године, имају проблема да почну да користе блог;

- млађи наставни кадар, асистенти и сарадници на Катедри, са одушевљењем су поздравили блогове, сматрајући да су садржајни, интересантни и практични.

Студенти стичу право да изађу на завршни усмени испит тек када испуне своје предиспитне обавезе. Предиспитне активности обухватају: похађање наставе, семинарски рад, праксу, усмено излагање студената и тест, који се ради по завршетку курса. Максимални број бодова, који је могуће добити на предиспитним активностима је 45, док усмени испит носи до 55. Теме за семинарске радове добијају у договору са предметним професором, са којим су у сталној комуникацији до израде рада. Када је реч о усменом излагању, студенти добијају задатак да ураде презентацију једне знамените личности менаџмента, након чега следи дискусија са колегама и сарадником.

Поштујући жеље студената, ове године организована је у Библиотеци града Београда петодневна пракса, која је требало да: 1) сними стање и начини схему организационе структуре библиотеке и 2) сними и анализира процесе комуникације међу запосленима. На тај начин, студенти су имали прилику да све оно о чему се говори на часовима примене у конкретној ситуацији.

Шта кажу студенти?

У анонимној анкети коју су у мају 2010. попуњавала 22 студента треће године, добијени су занимљиви резултати. На питања о томе како је настава менаџмента употпунила њихова претходно стечена знања, 54% студената одговорило је да им је пружила потпуно нов поглед на рад библиотека, 86% да сада имају знатно јаснију слику о организационој структури и процесима рада у библиотекама, а чак 95% да имају јаснију представу о менаџменту као дисциплини.

Готово 72% студената сматра да би било добро имати више практичне наставе. Под таквом наставом, међутим, не подразумевају своје обавезне презентације на вежбама (ове школске године посвећене појединим истакнутим теоретичарима менаџмента). Презентације које су професор и сарадник у настави, сем у 3-4 случаја, сматрали недовољно успешним, и сами студенти оцењују тако: 68% студената сматра да је тек понека била корисна. Но, замољени да сумарно оцене презентације оценама од 1 до 5, они су их оценили просечном оценом 4!

Пракса у Библиотеци града Београда, током које је требало да се баве организационом структуром библиотеке, систематизацијом радних места и комуникацијом међу запосленима, била је тест и за студенте.

[4] Блог за студенте библиотекарства, који похађају курс *Менаџмент у библиотекама*, http://mub-info.blogspot.com/ (преузето 3. 9. 2010).

[5] Студентима прве године на располагању је блог који обухвата грађу везану за обавезни предмет *Историја књиге и библиотека I-II*, http://ikib-info.blogspot.com/ (преузето 3. 9. 2010).

Боравак међу старијим колегама са којима су уприличени разговори и за које су припремљене две анкете (за запослене и за руководиоце) био је прилика да се опробају као истраживачи и тимски играчи, али и да проговоре о генерацијском јазу, библиотечком професионализму и имицу библиотекара. Укупни резултати презентовани су и анализирани пред руководством БГБ, у присуству предметног професора и свих студената. Коментаришући организовану праксу у анкети коју су сами попуњавали, 59,09% студената оценило је да сада боље схвата неопходност професионализације библиотечке делатности код нас, а 36,36% студената истакло је да им је пракса помогла да схвате међуљудске односе у библиотекама и статусне проблеме библиотекара. Интересантно је и да, међу знањима која пружа област менаџмента, студенти највише вреднују она организациона и комуникациона, везана за међуљудску пословну комуникацију и за управљање кадровима.

Док је четвртина испитаних студената у потпуности задовољна укупном организацијом наставе, остали имају предлоге за унапређење. И док половина тражи више практичне наставе, 10% тражи више теоријске; док 54,4% тврди да им блог изузетно помаже у раду, а 27,27% да им помаже делимично, нико од њих није се јавио са било каквим предлогом или новим материјалом за унапређење блога.

Закључак

Настава на универзитету је жив организам, који се развија не само са знањем и искуством појединих професора, него и са економским развојем окружења, технолошким и интелектуалним растом средине. У специфичном случају, настава библиотекарства на Филолошком факултету пролази кроз разноврсне тешкоће, од оних које потичу од недовољно развијене професионалне свести библиотекара у Србији, преко неадекватних услова за извођење наставе на Факултету, до ниског нивоа предзнања која студенти донесу из средњих школа. У условима сваковрсних промена и нарочито оних које је донела реформа високог образовања у Србији, не чини се да је у укупном сагледавању и вредновању радних резултата универзитетских професора квалитет наставе добио одговарајуће место. Притиснути строгим *Правилником о поступку и начину вредновања, и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживача* (2008), нарочито они у тзв. младим – малим, новим или тангентним – научним дисциплинама, не могу остварити готово никакве предности због залагања у наставном процесу, његове инвентивности и комуникативности, пионирских помака у својој области или успостављања дискурса једне дисциплине... Настава, та јединствена могућност размене између професора, професионалаца у одређеној струци и студената, дефинитивно је потцењена.

Рад о настави менаџмента на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду може се посматрати и као скромни допринос присутним идејама о неопходности новог начина вредновања наставе и науке на домаћим универзитетима.

Ten Years of Library Management Classes at the LIS Department

Abstract

Ten years of management classes at the Library and Information Science Department of the Faculty of Philology in Belgrade, concludes that students taking these courses have gained the opportunity to understand better the process of library work and acquire necessary knowledge in the field of management, without which it is not possible to achieve professional, high-quality engagement in contemporary organizations.

The article follows the development of this teaching area, from the idea of shaping the subject, through the efforts to provide appropriate literature, and the kind of innovation such as the introduction of blogs as additional teaching resources. The wider social context: the process of socio-economic and political transition, reform of the education system, adjusting to the Bologna process, the process of accreditation, the criteria for evaluating scientific research at the university, low levels of information literacy, presents a slightly indicated but defining framework of this review.

Key words:

library management, classes, LIS students, Library and Information Science Department, Faculty of Philology in Belgrade, the Bologna process

ЛИТЕРАТУРА

1. Блог за студенте библиотекарства, који похађају курс *Менаџмент у библиотекама*. http://mub-info.blogspot.com/ (преузето 3. 9. 2010).
2. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Менаџмент у библиотекама*. Београд: изд. аутора, 2003.
3. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Управљање библиотекама у доба знања*. Источно Сарајево: Градска библиотека, 2007.
4. Stueart, Robert D. and Barabara B. Moran. *Library and information center management*. United States: Libraries Unlimited, 2007.
5. Schein, Edgar. “Finding your career anchor“. *An overview of Edgar Schein’s career anchors*, 2007. http://lu.com/management/careeranchor.cfm (преузето 28. 8. 2010).

Милан Васиљевић, МА
milan.vasiljevic.bgb@gmail.com

Весна Вуксан, МА
vesnavuksan@bgb.rs
Библиотека града Београда

УДК 378.6:02+004(497.11 Београд)
378.22:023.5-05(497.11)
303.62:023.5-05(497.11)"2010"

Дипломци, где сте?

Истраживање о кретањима дипломираних библиотекара у Србији

Сажетак

Истина је – Катедра за библиотекарство и информатику постоји на Филолошком факултету у Београду, и то већ двадесет година. Сваке године прими у просеку 40 студената – бруцоша који махом нису потпуно сигурни да се налазе на правом месту. Интересантно је да један део ових збуњених младих људи остане на смеру, развије љубав према библиотекарству и коначно, дипломира. Питање је – шта се дешава после? Да ли ови библиотекари диплому смештају у најмрачнији ћошак тавана, или ентузијастично крећу у потрагу за послом у библиотеци?

Овај рад представља покушај да се дође до података о професионалној судбини дипломираних студената Катедре за библиотекарство и информатику и оцени њихов допринос раду савремених српских библиотека. На репрезентативном узорку од 78 испитаника (23%) дипломираних библиотекара-информатичара, анкетом су добијене информације које сведоче о њиховом актуелном статусу, односу према професији и радном окружењу.

Кључне речи:

библиотека, библиотекарство, информатика, Катедра за библиотекарство и информатику, диплома, посао, позиција, задовољство, перцепција

Увод

У протеклих двадесет година рада Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду, статус дипломираног библиотекара и информатичара стекло је 347 особа. Међутим, до сада није спроведено ниједно истраживање које би утврдило где се ови појединци налазе након дипломирања, односно у којим установама су данас запослени, на каквим позицијама и са којим овлашћењима. Имајући наведено у виду, овај рад представља покушај да се дође до поменутих информација и оцени каква је улога дипломираних библиотекара и информатичара у савременим библиотекама у Србији. Податак о броју, као и списак имена дипломираних библиотекара, добијени су од Студентске службе Филолошког факултета у Београду.

Анкета која је спроведена у септембру 2010. године састављена је од двадесет питања, при чему девет пружа могућност избора само једне од понуђених вредности, три питања нуде скалу од један до пет, где је потребно одабрати једну од вредности из унапред дефинисаног распона, док је на преосталих осам питања могуће дати текстуални одговор. Ниједно питање није обавезно, што је резултирало изостанком одговора у неким случајевима.

Од укупно 347 дипломираних библиотекара и информатичара, на анкету је одговорило 78, то јест 23% укупног броја дипломираних, што представља репрезентативан узорак. Анкетом су обухваћени само дипломирани библиотекари који су запослени у библиотекама, док ће дипломирани библиотекари запослени у другим институцијама и компанијама бити обухваћени додатним истраживањем.

Истраживачка мисија

Обрада анкете извршена је тако што су анализирани и образложени одговори на питања, и то оним редоследом којим су се нашла у самој анкети.

1. Да ли је Катедра за библиотекарство и информатику била ваш први избор приликом уписа на факултет?

Основно питање које се намеће студентима Катедре за библиотекарство и информатику јесте питање избора, односно да ли су уписали овај смер као први избор, или као „резервни", услед недовољног броја постигнутих поена на пријемном испиту. У просеку, 42% испитаника изабрало је библиотекарство као примарну професију којом желе да се баве. Иако је преосталих 58% испитаника имало другачије иницијалне аспирације, они данас раде као библиотекари.

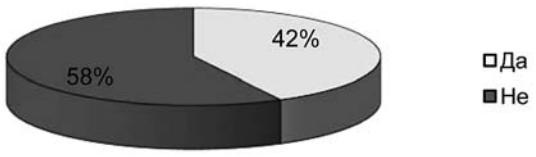

Дијаграм 1. Библиотекарство као први избор

2. У којој држави живите и радите?

Следеће питање утврђује место у ком испитаници живе и раде. Само три испитаника не живе у Србији, из чега следи да се резултати анкете скоро у потпуности односе на стање у Србији.

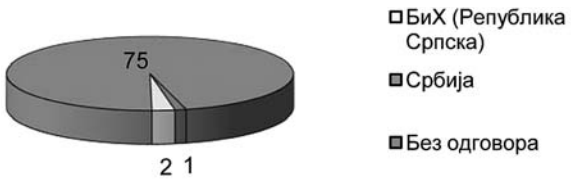

Дијаграм 2. Земља у којој испитаници живе

3. Обележите највиши степен стручне спреме који имате.

Скоро 50% испитаника има завршене основне студије, 36% мастер студије, 13% магистарске и 1% докторске студије.

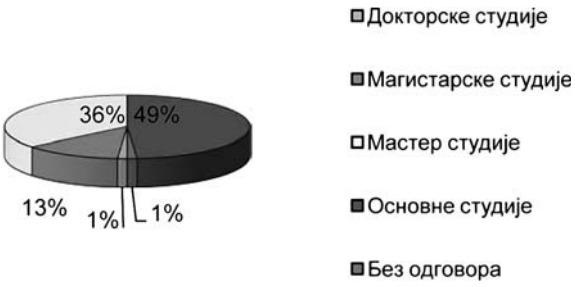

Дијаграм 3. Степен стручне спреме испитаника

4. Обележите тип библиотеке у којој радите.

Од 78 испитаника, 32 су запослени у јавним библиотекама, 16 у високошколским, 7 у школским, 6 у специјалним, 5 у националној, а 12 се није изјаснило.

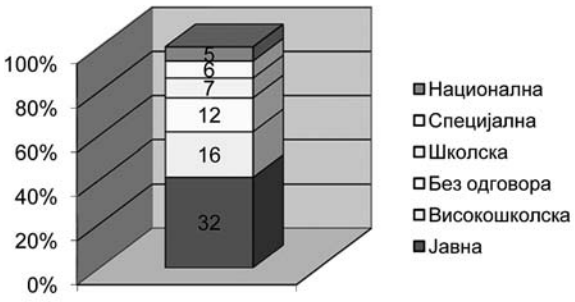

Дијаграм 4. Типови библиотека у којима су испитаници запослени

5. Колико дуго радите у библиотеци?

Већина испитаника запослена је у библиотеци мање од пет година, осамнаест између шест и десет година, затим осамнаест преко десет година, а једанаесторо се није изјаснило.

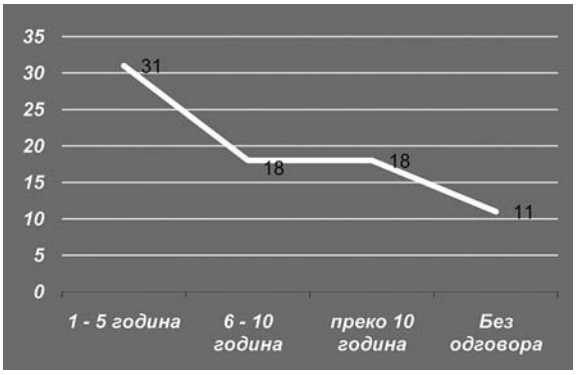

Дијаграм 5. Дужина стажа у библиотеци

6. Величина библиотеке у којој радите према броју запослених?

Број запослених у библиотекама у којима испитаници раде је у 37 случајева између 1 и 50, у 4 случаја између 51 и 100, у 24 случаја преко 100, док се 12 није изјаснило.

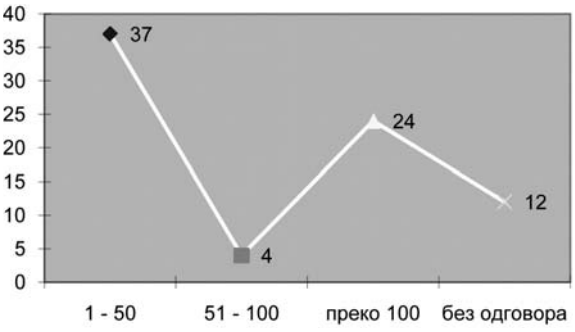

Дијаграм 6. Величина библиотеке/број запослених

7. Колико је запослених у библиотеци са високом стручном спремом?

8. Који број запослених је дипломирао на Катедри за библиотекарство и информатику?

Број запослених са високом стручном спремом варира од 1 до 150, од чега дипломирани библиотекари чине од 3% у већим библиотекама, до 100% у библиотекама са мањим бројем запослених (од један до седам).

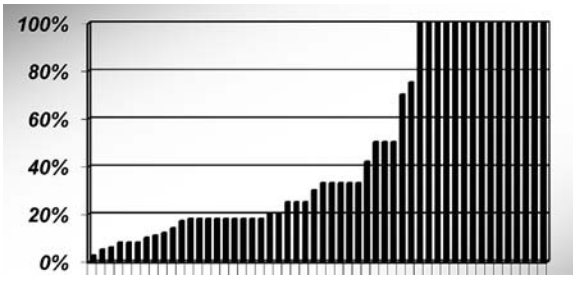

Дијаграм 7. Проценат дипломираних библиотекара у односу на све запослене са високом стручном спремом

9. На којој позицији у библиотеци радите (назив радног места)?

На руководећим положајима ради укупно 7% испитаника и то један директор, два помоћника директора, два руководиоца и четири начелника одељења. Остали су запослени на месту библиотекара и то:

- двадесет библиотекара,
- шеснаест библиотекара на пословима каталогизације/класификације,
- пет библиотекара за развој/матичне функције,
- пет школских библиотекара,
- четири библиотекара у завичајном одељењу,
- два библиотекара на пословима дигитализације,
- један библиотекар у дечјем одељењу,
- један информатор за референталне базе података,
- један референт одељења периодике,
- један стручни сарадник за библиотеку.

10. Да ли позиција на којој радите одговара висини стручне спреме?

11. Ако не, објасните због чега.

Позиције на којима раде дипломирани библиотекари, према важећим систематизацијама, одговарају висини степена стручне спреме, с тим да у 12% случајева постоји незадовољство одговорностима које су дате. Неки од испитаника са дипломом основних студија раде послове који су намењени лицима са средњом стручном спремом, односно испитаници са магистарском дипломом раде на обради или послове „шалтерског службеника“, што резултира демотивацијом и жељом за променом радног окружења.

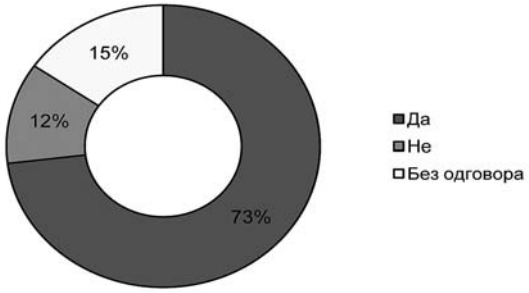

Дијаграм 8. Позиција и висина стручне спреме

12. Која су ваша задужења на послу?

На питање о задужењима на послу, могло се одговорити са више означених избора. Само четвртина је навела једну од понуђених опција, док су остали одговори имали између два и осам одговора. Постојала је и могућност уноса додатних задужења која нису наведена као опција.

13. Да ли имате додатна овлашћења у односу на библиотекаре који су завршили друге факултете?

Дипломирани библиотекари у 27% случајева имају додатна овлашћења у односу на библиотекаре који су завршили друге факултете.

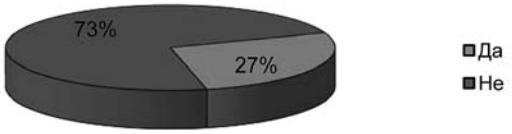

Дијаграм 10. Проценат дипломираних библиотекара који имају додатна овлашћења

14. Каква је перцепција вас као дипломираног библиотекара од стране библиотекара који су завршили друге факултете? (уколико радите у библиотеци са једним запосленим, одговорите каква је перцепција вашег надређеног)

Начин на који се библиотекари са дипломама са других факултета односе према дипломираним библиотекарима варира: у најмањем броју случајева перцепција је веома неповољна, у 14 случајева је неповољна, 18 неутрална, 17 повољна и 10 веома повољна.

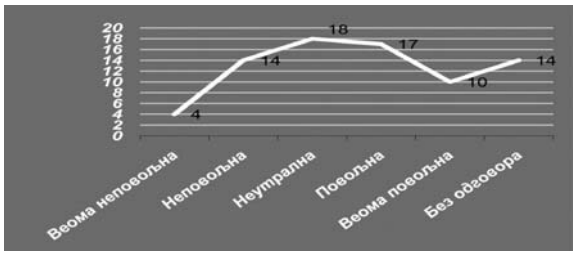

Дијаграм 11. Перцепција

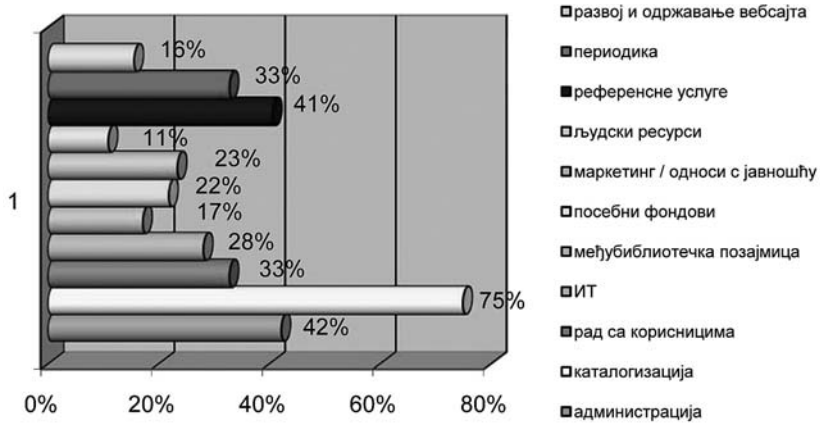

Дијаграм 9. Задужења испитаника на послу

15. Да ли сте некада добили награду, признање, стипендију која је за услов имала завршен факултет/смер за библиотекаре и информатичаре?
16. Ако је одговор „да“, какав је то утицај имало на ваш посао?

Континуирано стручно усавршавање често подразумева студијска путовања, стипендије, а залагање и креативност резултирају наградама и признањима. У неким случајевима, ова постигнућа условљена су поседовањем дипломе из библиотекарства и информатике.

Осам испитаника је добило стипендије/награде које су за услов имале завршен смер за библиотекарство и информатику.

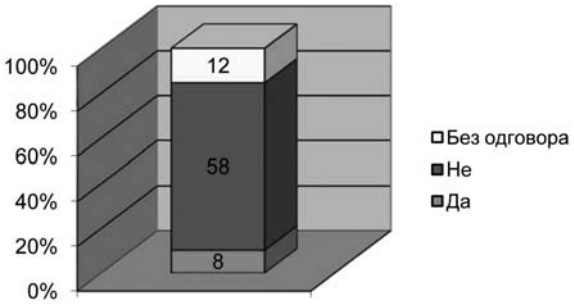

Дијаграм 12. Награде, признања и стипендије

Ово је даље имало различите реакције у окружењу, то јест утицај на посао – од веома неповољних до веома повољних (Дијаграм 11).

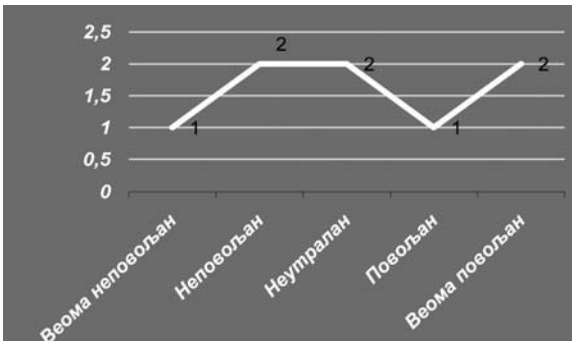

Дијаграм 13. Утицај стипендије на посао

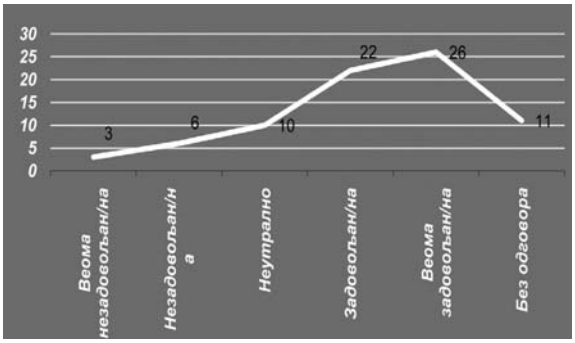

Дијаграм 14. Задовољство послом

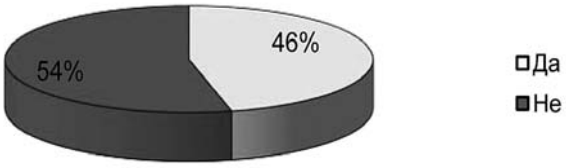

Дијаграм 15. Промена посла

17. У којој мери сте задовољни послом којим се бавите?

Без обзира на генерално лоше радне услове, већина дипломираних библиотекара је задовољна послом којим се бави.

18. Да имате прилику, да ли бисте мењали посао?
19. Ако је одговор „да“, наведите разлог.

Испитаници који би хтели да промене посао (46%) не наводе међу разлозима жељу за променом професије, већ конкретног радног места или библиотеке у којој раде, односно државе у којој живе.

Примери:
- посао не бих мењала; радно окружење, сараднике и услове свакако да,
- неадекватни услови за рад,
- потреба за већом динамиком посла,
- већа плата,
- мењала бих посао, али не и професију,
- већи професионални изазов,
- радим послове курира, а не послове библиотекара,
- пре се ради о потреби да променим земљу у којој живим,
- разни „случајеви“ раде на местима на којима би требало да раде дипломирани библиотекари, делује да Катедра нема функцију, јер на место библиотекара може доћи свако, а дипл. библиотекари не могу на њихово. Док се законски нешто не регулише, нема побољшања.

20. Коментар.

Од укупног броја одговора, двадесеторо испитаника је оставило неку врсту коментара. Коментари варирају од оних који похваљују идеју и труд уложен у израду анкете, до оних који подробно објашњавају ситуацију у библиотекарству у Србији. Такође, ово питање је омогућило дипломираним библиотекарима који не раде у библиотеци (и нису обухваћени анкетом) да оставе коментар.

Неки од коментара су следећи:

„Запослена сам у компанији која нема везе са нашом струком, али радим на позицији документалисте за коју се баш тражила диплома библиотекарства. Надам се да ће вам овај податак бити од значаја.“

„Запослена сам у иностраној компнији већ скоро годину дана. Задовољна сам платом и условима, користим своја знања стечена приликом студирања, а највише стране језике, као и знања из области информатике коју смо пратили кроз целокупно студирање. Волела бих да радим у некој библиотеци и жао ми је што је у

нашој земљи библиотекарство као наука на нивоу који је далеко од оног који она заслужује, али ме свакако радује чињеница да се свест људи мења."

„Без обзира на то што лично не могу много да се пожалим на своју позицију, мислим да је ситуација у којој се налазе дипломирани библиотекари веома лоша из разних разлога. А један од главних је тај што не постоји реална перцепција о значају и могућностима библиотекара и библиотекарства у друштву (држави) од стране институција, стручњака из других области, јавности... Али једино су библиотекари ти који могу да утичу на то да се ова ситуација промени, односно библиотекари треба да буду иницијатори промена на том пољу."

„Перцепција мене као дипломираног библиотекара од стране осталих запослених је крајње позитивна".

Уместо закључка

Истраживање које је спроведено и анализирано у овом тексту представља први део обимнијег истраживања које ће, када се приведе крају, донети обухватније закључке.

Суштина која се назире кроз овај пионирски подухват јесте да већина дипломираних библиотекара није уписала овај смер као први избор, а ипак се са задовољством бави библиотекарском професијом и то већином на позицијама које одговарају стручној спреми. Они библиотекари који би хтели да промене посао, то би учинили због жеље за новим изазовима, адекватним задужењима, односно због ниских плата и лоших радних услова у конкретној библиотеци или земљи у којој живе. Дакле, жеља за другим послом се не доводи у везу са самом професијом.

Улога дипломираних библиотекара у савременим библиотекама у Србији није неприметна: уколико се не налазе на руководећим положајима, ови дипломци су у великом проценту на адекватним радним местима и баве се најразличитијим аспектима пословања библиотеке, где користе знања стечена на факултету у комбинацији са личним афинитетима.

Бројна питања остају још увек неразрешена:

- Како нас третирају у другим организацијама и компанијама?
- Како нас гледају колеге са дипломама других факултета?
- Где смо у систематизацијама радних места?
- Због чега смо, поред финансијског фактора, незадовољни послом?
- А због чега га обожавамо?

Наставак у следећем броју!

Graduates, where are you?

Research on LIS graduates' whereabouts in Serbia

Abstract

It is true – Department of Library and Information Science does exist at the Faculty of Philology in Belgrade for twenty years. Every year the Department enrolls approximately forty freshmen students who are not entirely sure that they are at the right place. It is quite interesting that some of these confused young people stay, develop love for libraries and finally, graduate. The question is – what happens after? Do they hide their diplomas in the darkest corner of the attic, or enthusiastically go and search for a job in a library?

This paper focuses on gathering the data on professional developments of Library and Information Science graduates with the aim of evaluating their contribution to contemporary libraries in Serbia. Seventy eight (23%) LIS graduates participated in the survey which helped gather information that describe their status and the way they see the profession and work environment.

Key words:

library, librarianship, information science, Department of Library and Information Science, diploma, job, position, satisfaction, perception

ЛИТЕРАТУРА

1. D'Elia, George. "The Determinants of Job Satisfaction among Beginning Librarians". *Library Quarterly* 49 (1979): 282-302
2. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Beograd: Filološki fakultet, 2007.
3. Horenstein, Bonnie. "Job Satisfaction of Academic Librarians: An Examination of the Relationships between Satisfaction, Faculty Status, and Participation". *College & Research Libraries* 54 (1993): 255-269.
4. Jokić, Biljana i Branislav Mijatović. *Ljudski resursi u kulturi Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 2008.
5. *Pravilnik o postupku i načinu vrednovanja, i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača*. http://www.ff.uns.ac.rs/Files/Pravilnik%20o%20postupku%20i%20nacinu%20vrednovanja%20i%20kvant%20iskazivanju%20naucnoistr%20rez.pdf (преузето 1. 10. 2010).
6. Stid, Daniel i Jeff Bradach. *Strongly Led. Under-managed*. New York: The Bridgespan Group, 2008.

Мр Даница Радовановић
Универзитет у Оксфорду, Оксфорд Интернет институт,
Велика Британија
danica@danicar.org

УДК 004.1/.5:316.77-053.6(497.11)

Интернет парадигма, структура и динамика онлајн друштвених мрежа: Фејсбук и млади у Србији

Сажетак

У овом истраживачком раду дат је преглед развоја сајтова за друштвено умрежавање, као средство за повезивање, комуникацију и сарадњу, и њихов утицај у умреженој јавној сфери у свакодневном животу. Кроз преглед развоја, структуре и динамике одређених Веб (енг. Web) 2.0 сервиса друштвених медија, објашњавамо зашто су ови сајтови, а посебно Фејсбук (енг. Facebook), толико популарни међу омладином у Србији. Коначно, помоћу анализе Веб садржаја, на основу десктоп (енг. desktop) засноване методологије, Веб запажања, бројних интервјуа са младима у Србији, на Универзитету у Београду, релевантни закључци извучени су да би помогли бољем разумевању комуникацијске динамике сајтова друштвених мрежа у региону Балкана.

Кључне речи:

сајтови друштвених мрежа, Интернет, Веб 2.0, млади, друштвени медији, друштвено умрежавање, Фејсбук, комуникација

Сајтови друштвених мрежа - дефинисање

Друштвено умрежавање у свом ширем комуникативно-друштвеном контексту подразумева инцијацију везе, конекције, најчешће између страница. Многе студије које се баве различитим феноменима Интернет комуникације, а посебно оне које за предмет имају категорију „нове друштвености“, указују на чињеницу да је у питању феномен који представља алтернативу културним процесима, будући да је темељ за формирање нових или алтернативних социјалних идентитета. Данас нову могућност друштвеног умрежавања представљају Веб 2.0 апликације, алати и сервиси, мултимедијалне виртуелне заједнице, сајтови друштвених мрежа (*енг. Facebook, MySpace, Linkedin, Flickr, Delicious, Last.fm, YouTube*), сервиси микро блогова (*енг. Twitter, Identica*) и гео-лоцирања (*енг. FourSquare, Gowalla*), Википедија, итд. Поред културног, медијског и друштвеног контекста, оне имају за циљ интеракцију као једну од најважнијих комуникацијских пракси.

Формална и једна од најпознатијих академских дефиниција сајтова друштвених мрежа *(енг.social network sites*), која веома доприноси даљем размишљању и истраживању друштвеног онлајн умрежавања, дефинише онлајн друштвене мреже као Веб- засноване сервисе[1] који омогућавају појединцима да креирају јавне или полу-јавне профиле унутар затвореног централизованог система, артикулисану листу осталих корисника те мреже са којима имају заједничке конекције (везе), и селективну листу конекција коју називају – пријатељима (поверљив круг пријатеља). То су обично листа пријатеља, као и преглед комуникацијских конвенција и пракси које се дешавају на „зидовима“, бележницама, личним страницама корисника.

Оно што сајтове друштвених мрежа чини јединственим није само чињеница да они дозвољавају индивидуама да упознају непознате особе или особе сличног професионалног афинитета које нису у могућности да свакодневно комуницирају (нпр. због физичке удаљености), већ они омогућавају корисницима да артикулишу и другим корисницима направе видљивим своје друштвене (микро) мреже и да међусобно буду у интерактивном контакту. Ово може да резултира конекцијама између индивидуа које иначе не би било могуће успоставити, али то није крајњи циљ, и ови сусрети су често производ веза које деле офлајн, аналогне конекције. На многим великим друштвеним мрежама учесници се не „повезују“ *под обавезно* или траже нове контакте, већ, они примарно комуницирају са људима, пријатељима који су одавно део постојећих веза из реалног (физичког) света.

Једна од пресудних комуникационих, друштвено-технолошких одлика Интернета и генерације Веба 2.0, представља појам умрежавања и креирања мрежа (тзв. ефекат мреже – *енг. Network effect*[2]) на који је указао Роберт Меткалф, творац Етернета. Његова формулација проистиче из области телекомуникација, али се приме-

[1] Danah Boyd, Nicole Ellison, ''Social network sites: Definition, history, and scholarship'', *Journal of Computer-Mediated Communication 13*(1) (2007): 11, http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html (преузето 2. 9. 2010).

[2] S. J. Liebowitz, Stephen E. Margolis, *Network Externalities (Effects),* http://www.utdallas.edu/~liebowit/palgrave/network.html (преузето 15. 9. 2010).

њује и у комуникологији, науци о Вебу, социологији, названом Меткалфов закон[3]: „Вредност мреже расте као квадрат броја (њених) корисника“, а одређује према математичком исказу n^2, у којем n означава број корисника.

Сајтови друштвених мрежа у својој првобитној форми представљају нове форуме, виртуелне просторе за друштвену интеракцију, одржавање веза са пријатељима, колегама, за јавно афирмисање сопственог статуса у групи, арену за представљање сопственог „ја“ и евалуацију статуса и улога унутар друштвене мреже. Поред одсуства заједничког физичког простора заједнице и људи који је чине, онлајн друштвене мреже можемо окарактерисати и као глобалну виртуелну заједницу, како је Рајнголд перципира, дакле, Веб сајт који повезује групу људи на једном месту, са циљем комуникације, размене мишљења, идеја, ћаскања, упознавања, склапања нових пријатељстава, пословних и других контаката, активизма на Вебу ради неког заједничког циља, и сл.

Сајтови попут Мај Спејса, Фејсбука, Линкдина, Ју Тјуба (*енг. MySpace, Facebook, Linkedin, YouTube, Flickr, Delicious, Last.fm,*) привлаче милионе корисника у свету, постајући њихова свакодневна комуникацијска пракса. Дакле, ови сајтови су распрострањени и популарни широм света, у многим земљама, као кључни друштвено-комуникациони медиј на Интернету, посебно код адолесцената и младих људи, али и код одраслих и све више старије[4], као и код високообразоване популације, како указује Харгитаи (Hargittai).

Сајтови друштвених мрежа су онлајн места где људи одлазе да би учествовали у својим друштвеним активностима и умрежавали се, прослеђивали и делили информације са осталима, склапали пријатељства, испољавали јавно емоције, друштвену бригу и одржавали постојеће везе.

Да бисмо разумели зашто су друштвене мреже толико популарне и зашто привлаче кориснике свих старосних доба, направићемо кратак осврт на њихов развој, као и на саму структуру сајтова друштвених мрежа.

Настанак сајтова друштвених мрежа

Прва друштвена онлајн мрежа је основана 1997. године и звала се Six Degrees.com, омогућавала је својим корисницима да креирају профиле, а касније и листе пријатеља, а почетком 1998. године и да сурфују по листама својих пријатеља. Профили, као основна и фундаментална компонента друштвених мрежа, не разликују се много од профила дејтинг (*енг. dating*) сајтова или пак профила корисника неког форума, или сервиса за причање (чет, *eng. chat*) –Msn, Aol, Icq, Yahoo messenger, Meebo. Иако је Six Degrees привлачио милионе корисника, није успео да се одржи у ИТ свету, и 2000. године сервис је затворен.

Друштвена мрежа Classmates.com је омогућавала корисницима да се повежу са колегама из средње школе, факултета, колеца, и да се окупе и претражују имена других особа које такође припадају том универзитету, али корисници нису могли да направе своје профиле или листе „пријатеља“ у почетку.

У периоду од 1997. до 2003. године настало је неколико друштвених мрежа, од којих су популарне биле: LiveJournal, AsianAvenue, BlackPlanet, MiGente, Tribe.net, коријески Cyworld, шведски LunarStorm, Ryze.com. Године 2002. лансиран је чувени Friendster који је био дизајниран да помогне пријатељима пријатеља да се упознају међусобно, одржавају контакте, размене и деле онлајн садржај и мултмедијске садржаје са својим пријатељима, док су 2003. године настали LinkedIn, онлајн друштвена мрежа за професионално повезивање, а затим и МајСпејс и Оркут (*енг. Orkut*) (2004)[5] друштвена мрежа претраживача Google, са могућностима креирања приватних (личних), професионалних и профила за забављање, дејтовање.

Мај Спејс је настао 2003. године, а основао га је Том Андерсон, који је замислио да ова мрежа буде „место за пријатеље“. Мај Спејс омогућава корисницима да, поред друштвено-интерактивног карактера, откривају нове догађаје, музичке уметнике, бендове, хобије. То је уједно прва онлајн друштвена мрежа која садржи све елементе и карактеристике сајта за друштвено повезивање и која омогућава корисницима да мењају дизајн и кôд, изглед личне странице, односно профила. Ова мрежа је окупљала и окупља углавном маргинализоване групе које нису академског и елитног карактера, као што је то у почетку било на Фејсбуку. Постоји чак у Америци међу антрополозима друштвених мрежа уверење[6] да Мај Спејс и Фејсбук представљају дигиталну поделу међу омладином – „добра и примерна“ деца користе Фејсбук, а омладина средње и ниже класе, деца из гета и сл. користе Мај Спејс.

Техно-друштвеном динамиком и променом, од потрошачких технологија до сајтова са садржајима које корисници генеришу, настају друштвене мреже које омогућавају и подржавају креирање и учествовање у различитим мултимедијским садржајима. Примери сајтова попут Мај Спејс донели су читав феномен нових тематских друштвених мрежа, који је почео да се развија у „кориснички-генерисан садржај” сајтове, дакле Веб сајтова који су углавном фокусирани на медијске садржаје, умрежавање и дељење *(енг. sharing)* садржаја, те су и сами постали сајтови друштвених мрежа: Flickr (друштвена мрежа за размену фотографија), Last.fm (музичко оријентисан сајт), YouTube (сајт за гледање и размену видео записа), Delicious (друштвена мрежа за чување адреса омиљених сајтова).

Друштвена мрежа Фејсбук основана је 2004. године. Њен креатор и директор је некадашњи студент Харварда - Марк Зуцкерберг, чија је идеја била да направи академску друштвену мрежу која би повезивала студенте овог универзитета. Како се убрзо на Фејсбуку регистровало више хиљада студената Универзитета у Харварду, Зуцкер-

[3] *Меткалфов закон*, http://en.wikipedia.org/wiki/Metcalfe%27s_law (преузето 15. 9. 2010).

[4] Pew Research Center's Internet, *Older Adults and Social Media*, http://pewinternet.org/Reports/2010/Older-Adults-and-Social-Media.aspx (преузето 15. 9. 2010).

[5] Danica Radovanović, *Orkut-društvena mreža počeci*, http://www.danicar.org/sr/2009/07/30/srpski-poceci-google-i-drustvena-mreza-orkut/ (преузето 16. 9. 2010).

[6] Danah Boyd, "Viewing American class divisions through Facebook and MySpace", *Apophenia Blog Essay*, http://www.danah.org/papers/essays/ClassDivisions.html (преузето 16. 9. 2010).

берг је, са својим колегама који су радили на развоју ове мреже, одлучио да је учини доступном и другим америчким универзитетима, средњим школама, запосленима у ИТ индустрији, да би 2006. године Фејсбук свима постао доступан, и отворен за регистрацију и коришћење. Уз помоћ електронске адресе, свако може да креира себи профил и изгради своју интерну мрежу, у сагласности са или према постављеним условима[7] (нпр. један од услова је да корисник има више од 13 година). За разлику од осталих онлајн друштвених мрежа, Фејсбук корисници имају опцију да своје потпуне профиле држе приватним за остале кориснике мреже, те Фејсбук чине централизованом друштвеном мрежом. Такође, још једна карактеристика која разликује Фејсбук од осталих мрежа је могућност спољашњих програмера и сајтова треће генерације да креирају „апликације“ које дозвољавају корисницима да персонализују своје профиле и извршавају остале задатке, као на пример попуњавање квизова, компарација историје путовања са другим корисницима, или пак књига које тренутно читају, или играње онлајн игрица.

Од 11. септембра 2006. године, свако може да се придружи Фејсбуку, а према последњим подацима[8] на овој друштвеној мрежи има више од 500 милиона активних корисника.

Структура и динамика сајтова друштвених мрежа

Да бисмо разумели атрактивност и распрострањеност друштвених мрежа, анализираћемо најосновније функције и карактеристике Фејсбука као најрепрезентативнијег и најкоришћенијег сајта друштвених мрежа на Интернету.

Фејсбук је друштвена мрежа за проналажење и успостављање контаката са пријатељима, колегама са којима се корисник првенствено познаје из аналогног живота, као и простор за умрежавање људи сличних професионалних и личних интересовања.

Основне компоненте, без којих сајтови друштвених мрежа не би могли да постоје, су:

ПРОФИЛ КОРИСНИКА. Лично име, информације о кориснику (пол, датум рођења, место, образовање, занимање, контакт, интересовања, итд), као и подаци о брачном статусу, сексуалној оријентацији, политичким, верским убеђењима, активностима којима се бави, Веб сајт, имејл, ІМ (*енг. Instant Messages*) подаци, као и фотографије (албуми) и видео записи. Корисник може своју личну страницу да учини јавно доступном свим корисницима на Фејсбуку, или само оним члановима у мрежи које је означио као своје пријатеље, контакте, или пак да их разврста у неколико група које он може да контролише унутар свог профила. Профили имају јединствене УРЛ[9] адресе којима се директно може приступити. Они представљају својеврсно дигитално, виртуелно тело које креирамо и представљамо свом онлајн окружењу. Такође, млади људи конституишу своје профиле кроз креативно изражавање, „декорисањем“ сопственог профила (дигиталног „ја“) представљајући се својим пријатељима и родитељима у најбољем светлу, стварајући дигитални идентитет у јавном умреженом простору. Већина сајтова омогућава и охрабрује своје кориснике да поставе своју профил фотографију, и креирају фото албуме.

ЛИСТА ПРИЈАТЕЉА. Друга компонента друштвених мрежа је јавно артикулисана мрежа пријатеља, колега, познаника, која се приказује у односу на профил. Након што су креирали сопствена дигитална тела, корисници идентификују друге кориснике у систему са којима имају неку врсту везе. Учесници могу да листају остале профиле у зависности од јачине везе (слаба/јака веза) и афилијације са њима, и групишу их као: „пријатељи“, „колеге“, „контакти из основне/средње школе“, „породица“, итд. Фејсбук дозвољава корисницима да артикулишу и прикажу своје везе, односе са другим учесницима у систему, било да имају 30-40 пријатеља, преко 150 (Дунбаров број)[10] или 900 контаката (тзв. „колекционари“ пријатеља, владине и невладине организације, личности из јавног живота, политичари, итд).

Мајкл Веш (Michael Wesch)[11], професор културне антропологије на Државном универзитету Канзаса (Kansas State University), коментарише како: „људи пројектују сопствене идентитете демонстрирајући своје односе са другима. Дефинишете себе тиме ко су ваши пријатељи.(...) Са друштвеним мрежама, постоји фасцинација интимношћу јер она симулира комуникацију ’лицем-у-лице’“, каже Веш.

КОМЕНТАРИ. „Зид“ или простор за коментаре, линкове и занимљиве садржаје, представља комплементарни комуникацијски простор, виртуелно игралиште, осталим комуникацијским алатима за такозвано друштвено углађивање, дотеривање, одржавање контаката. Учесници могу да оставе јавне коментаре, изјаве, поруке, на профилима својих пријатеља, исказујући, како Донатова и Бојдова указују, јавно приказивање конекција, кроз писане поруке, „гуркања“, „боцкања“. Ово уједно представља пресудну компоненту онлајн друштвених мрежа из разлога иницијације друштвене динамике и приказивања себе у импресивном светлу. Пријатељи остављају једни другима поруке, линкове на занимљиве текстове, видео, музичке записе, информације, а пре свега то су најчешће его(центрично) оријентисани јавни коментари. Корисници Фејсбука, и млађи и старији, желе да буду „виђени“ и видљиви кроз друштвене и комуникационе праксе интерактивности и реципроцитета са својим пријатељима. Адолесценти и млади људи траже потврду сопственог идентитета кроз повратну информацију својих вршњака кроз означавање да им се свиђају њихови статуси, фотографије и сл.

[7] *Terms: statement of rights and responsibilities, Facebook*, http://www.facebook.com/terms.php_ (преузето 15. 9. 2010).
[8] *Facebook | Statistics*, http://www.facebook.com/press/info.php?statistics (преузето 15. 9. 2010).
[9] *Wikipedia, Uniform Resource Locator*, http://en.wikipedia.org/wiki/Uniform_Resource_Locator (преузето 16. 9. 2010).
[10] Професор антропологије на Универзитету у Оксфорду Робин Дунбар је познат по својој тези да индивидуа може да континуирано одржи контакт са само 150 људи, које можемо сматрати пријатељима.
[11] Michael Wesch, *Anthropology Program at Kansas State University*, http://ksuanth.weebly.com/wesch.html (преузето 16. 9. 2010).

Старији корисници[12] траже пажњу и одржавање контаката са другима, размену информација у рачунарско-посредованом окружењу. Сви они заједно креирају релације у умреженој друштвеној структури.

КАНАЛ ВЕСТИ. Ова платформа показује сваку активност корисника његовим контактима и тиме омогућава другим корисницима да сазнају све новине и вести о промени података које су њихови контакти, пријатељи извршили на својој страници – на пример уколико су променили свој статус, неку од основних информација, додали нове фотографије или променили профил фотографију, уколико су приступили некој групи, страници, и слично. Са развојем блогова и микро-блогова придодата је и опција статуса.

СТАТУС. Кратке статусне поруке и ажурирања на профилима Фејсбук корисника су још једна компонента сајтова друштвених мрежа, једна од доминантних форми онлајн комуникације данас. Статуси представљају комуникацијску праксу сличну оним 140-карактерним порукама, информацијама на сајту за микроблоговање (писање кратких статуса) Твитер[13], са циљем да се прате тренутна дешавања, емотивна стања, вести, информације, и могућност да се за кратко време пошаље порука ка више особа.

АПЛИКАЦИЈЕ. Фејсбук такође омогућава својим корисницима да на постојећу платформу надограде апликације, сервисе са различитим садржајима и наменама - квизови, тестови, виртуелни поклони, под-виртуелне заједнице, онлајн игрице, фотографије, могућност размене инстант порука у реалном времену, ћаскања, итд. Занимљиво је да је преко 550.000 апликација направљено на Фејсбук платформи[14], док се 100 нових апликација додаје свакодневно[15]. Оне представљају виртуелно игралиште за интеракцију, комуникацију, размену фотографија, видео записа, такође позива на Веб активизам или подршку, донацију за одређене појаве, ситуације у друштву, али и простор за забаву (нпр. популарне онлајн игре Фарма, Покер, Ратови мафије, итд).

Кроз анализу структуре Фејсбука може да се закључи зашто је глобални феномен онлајн друштвених мрежа веома популаран. Но, знање о томе како сајтови друштвених мрежа функционишу помогло би и идентификацији упозоравајућих, ризичних или недоличних онлајн активности.

Зашто млади у Србији „лајкују“ Фејсбук?

Ако ниси на Фејсу[16]*, као да не постојиш. - Јована, 25, постдипломац*

Упркос чињеници да је Србија земља у транзицији, у којој су политичке, економске и социјалне турбуленције деведесетих утицале на културу и етичке вредности, као и на информационо-комуникационе технологије и стварање онлајн јавне сфере, трендови нових технологија, и употреба Веб друштвених сервиса у свакодневном и професионалном животу, нису је заобишли. Није изненађујуће да су млађе и старије генерације у урбаним подручјима прихватиле нове форме друштвених медија врло брзо. Али шта је са информацијама, дигиталним и медијским описмењавањем, указивањем Гордане Стокић Симончић, нпр. на неопходност информационе писмености у XXI. веку, вештинама критичког размишљања које ће омогућити људима да користе информације које се налазе на Интернету, мудро и селективно?

Имајући у виду такво окружење, онлајн јавна сфера која је креирана на умреженим сајтовима не разликује се много од аналогних простора у свакодневном животу, док су проблеми у вирутелним просторима само наглашени и увећани. Постоје бројна места где млади људи у Србији проводе своје време на Интернету, а један од најпопуларнијих је друштвена мрежа Фејсбук.

Од 7,3 милиона становника у Србији, 55,9% су корисници Интернета[17], а од њих, преко 2 милиона српске популације има налог на Фејсбуку. Они користе Интернет за комуникацију (слање/примање електронске поште) - 79,2%[18], за играње игара или преузимање докумената, фотографија, филмова или музике (64%), за слање порука у причаоницама, групама или форумима (42,3%), а само 26,4% користи Интернет за претраживање информација везаних за образовање, обуку или курсеве.

Међутим, иако је Србија водећа земља у региону (Балкан) са највишом Интернет сервис пенетрацијом, упоредном анализом и подацима који показује Извештај УНДП -а[19] (*енг. UNDP – United Nations Development Programme*) о нивоу писмености, Србија заостаје за осталим Балканским земаљама.

Дакле, зашто млади корисници Интернета „лајкују“[20] Фејсбук?

Кроз квалитативну анализу одговора на постављена питања у оквиру полу-структурисаних интервјуа са случајним узорком групе младих који су студенти Универзитета у Београду, односно постдипломци (старости: 20-28 година), дошло се до одређених закључака када је у питању коришћење Фејсбука и најчешћих комуникацијских конвенција код младих у Србији. Прелиминарни налази за даља разматрања (приказани кроз индикације Хајнове и Шнајдера (Hine, Schneider) за употребу метода Веб анализе података) зашто је овај сајт друштвеног умрежавања веома популаран и које најчешће

[12] Просечан Фејсбук корисник има 38 година, а 61% корисника ове друштвене мреже имају преко 35 година. *My Mom's on Facebook?, Flowtown*, http://www.flowtown.com/blog/older-people-flocking-to-social-networks?display=wide (преузето 18. 9. 2010).
[13] *Твитер*, http://twitter.com/
[14] *Facebook | Statistics*, http://www.facebook.com/press/info.php?statistics (преузето 17. 9. 2010).
[15] *Facebook features, Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Facebook_features (преузето 17. 9. 2010).
[16] Фејс – скраћени жаргонски назив за Фејсбук у Србији.
[17] Europe Internet Usage Stats and Population Statistics, *Internet Users in Europe, June 2010* http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe (преузето 18. 9. 2010).
[18] Republički zavod za statistiku, *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Srbiji 2009*, http://webrzs.stat.gov.rs/axd/index.php (преузето 18. 9. 2010).
[19] UNDP - United Nations Development Programme, *Human Development Report 2009*, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf (преузето 12. 8. 2010).
[20] Лајк (*енг. like* – допадати се, свидети се), одомаћени термин који означава исказивање наклоности према одређеним садржајима, или особи на Фејсбуку. На сајту та опција/дугме преведена је као „свиђа ми се“.

комуникацијске активности и праксе академци наводе, представљени су кроз приказ занимљивих запажања испитаника[21].

На директно питање зашто су баш на Фејсбуку, испитаници наводе главне разлоге коришћења ове друштвене мреже: на првом месту то је због одржавања контакта са старим и новим пријатељима и повезивања са друштвом, познаницима, поготово оним људима са којима се ретко виђају или пријатељима/колегама који живе ван Србије. Такође, као битан разлог наводи се и праћење шта пријатељи и познаници раде у животу кроз статусе[22], и коментаре. Мушки део испитаника је првенствено навео интересовања за фотографије својих пријатеља, као и размену –*„листање албума са сликама, као што смо некад листали уз кафу, чај.“* (Никола, 26).

Фејсбук се показао и као корисно информативно и средство које „штеди“ у комуникацији мобилним телефонима:

„Фејсбук може да послужи и као добар начин за праћење рођендана и олакшава комуникацију -- често је згоднije и јефтиније размeнити неколико порука на ФБ него СМС-ова.“ (Саша, 23)

„...уз помоћ Фејсбука окупила се генерација 1983. из основне школе за 10 год. матуре.“(Владимир, 27)

Дакле, комуникацијска динамика на „зидовима“ и коментарима профила ових корисника, поред забавног карактера, представља и информативни простор где су млади у интерактивном контакту, размењују садржаје, забављају се, организују дешавања у аналогном простору.

Када су у питању карактеристике и алати који су доступни на Фејсбуку, а који су им привлачни, испитаници на првом месту наводе: статусе, фото албуме, коментарисање тренутних расположења, лакоћу интеракције, велики број доступних апликација. Поред друштвеног зближавања, учвршћивања и одржавања веза са својим пријатељима, као секундарну атракцију ове друштвене мреже, академци у Србији наводе и едукативне и информативне садржаје: размену линкова и мултимедијалног садржаја, корисне информације за дешавања у граду које су везане за неки занимљив филм, музику, предавање, вест, као и корисне линкове и стручне информације за факултет или праксу.

На питање у којој мери је Фејсбук променио начин и квалитет комуникације са пријатељима испитаника, већина има позитивна искуства, јер им ова друштвена мрежа омогућава бржу и јефтинију комуникацију са њима.

„Фејсбук је пуно допринео виртуелном и индиректном начину комуникације, зближивши удаљене али и удаљавајући већ блиске људе чинећи их везане за столицу и рачунар.“ (Бранко, 27)

*„У почетку мислим да је изоловао превише људи, била је то права епидемија. У почетку смо само комуницирали преко Фејсбука, али сам онда схватила да ми то смета, и престала сам то да радим.“ (*Милица, 26)

Ипак, испитаници су се сложили да Фејсбук није битно утицао на комуникацију са пријатељима у аналогном простору, чак је у већини случајева додао нову димензију зближавања са већ постојећим офлајн познанствима: олакшао је контакт и побољшао комуникацију са многобројним пријатељима који не живе у истом граду и земљи, или са којима нису дуго имали контакт (пријатељи из основне, средње школе). Такође, респонденти су нагласили да са блиским људима комуницирају уживо/телефоном или преко MSN-а, IM/инстант порука.

Једно од питања на које су испитаници одговарали односило се на активности њихових пријатеља на Фејсбуку, где су њихови занимљиви одговори потврдили да горе описане карактеристике, апликације и функције друштвених мрежа које им омогућавају да се друже и комуницирају, чине Фејсбук привлачним и популарним и њиховим пријатељима.

Шта мислите да ваши пријатељи најчешће раде на Фејсбуку?

„...гледају шта има ново, коментаришу, гледају фотке, шпијунирају симпатије...“ (Ива, 26)

„Све већи број манијакално игра оне игрице – фарма, ресторан, итд. Такође, избацују линкове, коментаришу различита дешавања, друштвено-политичка“ (Бојана, 25)

На првом месту активности својих пријатеља испитаници су навели: гледање фотографија других људи и праћење статуса, коментарисање статуса, постова. Затим, масовно играње игрица: велики број пријатеља испитаника игра игрице без обзира на године, са тенденцијом да прикупе „што већи број пријатеља“ како би имали успешнији резултат у њима. Поред тога, наводи се да већина пријатеља поставља линкове: музика, видео, информације едукативног типа. Дакле, активности испитаника се не разликују у великој мери од активности њихових пријатеља.

Када је у питању присуство колега или професора на Фејсбуку и да ли су их прихватили као контакте, испитаници углавном (и стриктно) наглашавају да имају доста колега са факултета у кругу пријатеља са којима имају ближе или даље односе. Професори имају своје профиле, по речима испитаника, али углавном комуницирају ван мреже или путем Фејсбук странице факултета. Може се рећи да се поред Фејсбук страница (*енг. Like pages)*[23] јавних државних институција из области културе, политике, медија, јавног живота, спорадично налазе и странице факултета и студијских група.

„Постоји ФБ група везана за факултет преко које иду поједина обавештења (не обавезно значајна; обично

[21] Како су се након 25 респондената, n<25, одговори креирали у понављајући патерн у набрајању и слободним описима, узели смо овај број као репрезентативан за квалитативно истраживање методом интервјуа, код студената на Београдском универзитету.

[22] Опција „Статуси“, као једна од поменутих функција Фејсбука, омогућава да у краткој форми, до 140 карактера, сличној Твитеру, корисници обавесте своје пријатеље о нечему што се тренутно дешава, или пак да поделе неку битну информацију.

[23] Некадашње фан странице (*eng. fan pages*) су „замењене“ априла 2010. године „лајк“ страницама (*eng. like pages*), које омогућавају корисницима да искажу наклоност и да им се свиђају странице појединаца, производа, сервиса, институције, или неког концепта. Кликом на „свиђа ми се“ дугме они показују да им се та страница допада. Фејсбук страница се повезује са њиховим профилом, односно са делом где су: Информације, Наклоност и Интересовања.

*су основна, као што је 'почела је пријава испита')“ (*Милош, 23, ЕТФ)

„Факултет нема страницу на Фејсбуку, али зато постоји квиз на истој друштвеној мрежи: 'Шта је Биолошки факултет направио од тебе?''' (Биљана, 28)

Из одговора се може закључити да су углавном заступљене групе редовних и постдипломских студија које уређују студенти, постављајући занимљиве информације, обавештења, линкове на сајтове страних истраживачих институција или универзитета. Можемо да закључимо да ће Фејсбук вероватно у будућности имати едукативну улогу информатора, док ће се класификована знања, електронски извори и образовни програми налазити на другим виртуелним просторима.

Имајући у виду наведена основна својства, карактеристике Фејсбука, којег смо узели за репрезентативну друштвену мрежу по релевантним критеријима (Интернет пенетрација, статистика, употреба, комуникацијске конвенције и друштвена динамика), могу се извући прелиминарни закључци зашто млади, а и старији, проводе доста времена на њему.

Закључна разматрања

Људи су друштвена бића по природи. Тако је било и пре настанка Интернета, када су се дружили у комунама, заједницама, градили контакте и пријатељства на трговима, јавним просторима, пијацама, салонима. Данас се ништа није променило осим што свако од нас има виртуелно тело које представља наш идентитет из аналогног света, а у мрежи са осталима и њиховом комуникацијском динамиком креира виртуелну јавну сферу.

Друштвене мреже јесу важне јер се изграђују односи и везе у различитим контекстима. Људи се друштвено ангажују, размењују информације, траже вредновање и признање себе у групи, одобравање сопственог статуса и то се дешава на веома флуидан начин. Данашњи облик друштвених мрежа кориснику пружа многобројне опције када је у питању избор комуникацијских пракси, друштвена ангажованост на умреженом простору, контрола информација, приватност. Исто му се и одузима ако није упознат са општим правилима те мреже, мењајући истовремено комуникацијску динамику у свакодневном говору и креирајући нове лингвистичке форме (лајк, сурф, фејс, инвајт, и сл).

Омладина у Србији[24] се не разликује у комуникацијским праксама од својих вршњака било где у свету, или, барем, у југоисточној Европи, како подаци истраживања указују. Они су заинтересовани за исте ствари као и претходне генерације, проводе своје време онлајн и на Фејсбуку због веома јасних, разумљивих, друштвених разлога: они желе да комуницирају са својим вршњацима, пријатељима из већ постојећих мрежа у аналогном животу. Бити део друштвеног света и сфере је значајно, јер иста динамика која се дешава онлајн, дешава се и у офлајн просторима: на трговима, улици, факултету, радном простору, и другим местима. Такође, они при том желе да остану информисани и поделе различите садржаје и релевантне информације са пријатељима и колегама. Фејсбук им, својим технолошко-друштвеним функцијама, омогућава виртуелни простор, играоницу, где креирају своје приватне умрежене друштвене сфере. Млади у Србији желе да размењују информације и трачеве, гледају фотографије својих пријатеља, као и да се шале, повезују са изгубљеним контактима, да оговарају, флертују, ћаскају, „лајкују“ статусе на Фејсбуку, али и да креирају дешавања, активно учествују у аналогним просторима користећи Интернет комуникације, креирају своје под-друштвене групе, уче, сарађују. Стога се може закључити да се друштвена динамика није променила, да је мотивација увек иста, а да су различита окружења.

Веома је важно да и родитељи и наставници с једне, и медији у Србији са друге стране, схвате да је Интернет још један канал за комуникацију, да није чаробни штапић који ће решити све њихове проблеме. Дакле нове медије не треба перципирати техно утопијски или техно дистопијски, већ по Клинговом мишљењу[25], покушати аналитички разумети и истражити друштвене и образовне могућности онлајн умрежавања. У будућности, информационе технологије ће имати велики потенцијал не само за приступ информацијама и електронским ресурсима, већ ће бити полазна тачка у радном и образовном окружењу. У многим развијеним земљама то је већ садашњост. Млади људи и њихови родитељи би требало да изграде поверење у комуникацији и помогну једни другима да разумеју нове технологије, упознавајући их са њима. Наставници и професори могу да раде са студентима на развијању информационе и медијске писмености, учећи их да мисле и „обрађују” информације са Интернета, да развију вештину критичког размишљања, како би могли да одрасту и развију се у паметне, младе професионалце.

Како нове технологије омогућавају формирање нових врста група, онлајн идентитети и друштвене мреже се конституишу, а циљ је истражити начин како појединац посматра и представља себе, у гофмановском контексту, у групи, и како умрежени живот на Интернету утиче на перцепцију сопственог „ја“ у односу на спољашњи свет. Самим тим, млади се социјализују са својим пријатељима и траже од њих валидацију, уважавање и пажњу кроз онлајн садржаје и комуникацијске конвенције.

Ако се, како то предлажу неки савремени теоретичари, наше доба може одредити као „крајња фаза персонализације“, онда огромне могућности креирања идентитета и остваривања различитих, каткада потпуно инкомпатибилних друштвених веза уз посредовање нових комуникативних пракси које омогућава Интернет, представљају плодно тле за даљу теоријску анализу и примену у пракси у различитим контекстима и окружењима.

[24] Danica Radovanović, “Serbia: Better on Facebook Than in the Streets“, *Global Voices Online*, http://globalvoicesonline.org/2010/09/01/serbia-better-on-facebook-than-in-the-streets/ (преузето 18. 9. 2010).

[25] Rob Kling, *Hopes and Horrors: Technological Utopianism and Anti-Utopianism in Narratives of Computerization*, http://www.isrl.illinois.edu/~gasser/courses/socialinformatics/readings/kling-utopianism.pdf (преузето 18. 9. 2010).

Internet Paradigm, Structure and Dynamics of Online Social Networking: Facebook and young people in Serbia

Abstract
This research provides an overview of social networking sites as a connecting tool for communication and collaboration, as well as their influence in the networked public sphere in everyday life. By consideration of the definition, history and structure of selected Web 2.0 social media services, the author gives a preview for understanding why these sites, especially Facebook, are so popular among Serbian youth. Finally, using the Web sphere analysis and desktop based methodology, Web observations, numerous interviews with young adults in Serbia, and semi-structured interviews, some relevant conclusions have been drawn for better understanding of the dynamics of the usage social network sites in the Balkan region.

Key words:
social network sites, Internet, Web 2.0, youth, social media, social networking, Facebook, communication

ЛИТЕРАТУРА

1. Boyd, Danah and Nicole Ellison. “Social network sites: Definition, history, and scholarship”. *Journal of Computer-Mediated Communication* 13(1), article 11 (2007). http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html (преузето 2. 9. 2010).
2. Boyd, Danah. “Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life”. U *MacArthur Foundation Series on Digital Learning – Youth, Identity, and Digital Media Volume*. Editor David Buckingham, 119-142. Cambridge, MA: MIT Press, 2007.
3. Donath, Judith and Danah Boyd. “Public Displays of Connection.” *BT Technology Journal* 22, 4 (2004): 71–82.
4. Ellison, Nicole B., Charles Steinfield, i Cliff Lampe.“The Benefits of Facebook –‘Friends’: Social Capital and College Students’ Use of Online Social Network Sites”. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12, 4 (2007). http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/ellison.html (преузето 2. 9. 2010).
5. Licklider, J. C. R. and Robert Taylor. “The Computer as a Communication Device”. *Reprinted from Science and Technology (1968).* http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.34.4812&rep=rep1&type=pdf (преузето 2. 9. 2010).
6. Goffman, Erving. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, New York: Doubleday, 1959.
7. Habermas, Jèurgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press, 1991.
8. Hargittai, Ester. “Whose Space? Differences Among Users and Non-Users of Social Network Sites”. *Journal of Computer-Mediated Communication* 13 (1) (2007). http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/hargittai.html (преузето 2. 9. 2010).
9. Haythornthwaite, Caroline and Barry Wellman. “The Internet in Everyday Life: An introduction”. In *The Internet in Everyday Life*. Edited by Barry Wellman and Caroline Haythorthwaite, 3-41. London, UK: Blackwell, 2002.
10. Hine, Christine. *Virtual Ethnography*. London, UK: Sage,1998.
11. Hogan, Bernie. “Using Information Networks to Understand Social Behavior”. *IEEE Data Engineering Bulletin* 30 (2) (2007): 6-14. http://sites.computer.org/debull/A07june/hogan.pdf (преузето 2. 9. 2010).
12. Livingstone, Sonia M. *Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment*. London, UK: Sage, 2002.
13. McLuhan, Marshall. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill,1964.
14. Stokic Simoncic, Gordana and Zeljko Vuckovic. “Information literacy in Serbia: Initiatives and strategies”. *SIC* vol. 19, issue 2 (2010). http://sic.ici.ro/sic2010_2/art08.pdf (преузето 9. 9. 2010).
15. Стокић Симончић, Гордана. *Best Practice у 22 ūриче: комуникација, култūура орīанизације, односи библиоūека с јавношћу*. Панчево: Градска библиотека; Источно Сарајево: Матична библиотека, 2009.
16. Shirky, Clay. *Here Comes Everybody: The Power of Organizing without Organizations*. New York: Penguin, 2008.
17. Radovanovic, Danica. “Serbia: Better on Facebook Than on Streets”. *Global Voices Online* (2010). http://globalvoicesonline.org/2010/09/01/serbia-better-on-facebook-than-in-the-streets/ (преузето 2. 9. 2010).
18. Radovanović, Danica. „Naučni blogovi u svetskoj blogosferi“. *Savremena biblioteka* XX, br. 25 (2008): 17-18.
19. Радовановић, Даница. „Електронски извори и друштвени софтвер у Веб-у 2.0“. *Панчевачко чиūалишūе* VIII, број 14, (2009): 25-30.
20. Rheingold, Howard. *The Virtual Community: Homesteading on The Electronic Frontier*. New York: HarperPerennial, 1994.
21. Rheingold, Howard. *Smart Mobs: The Next Social Revolution*. Cambridge, MA: Perseus, 2002.
22. Turkle, Sherry. *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. New York: Simon and Schuster, 1995.

Ана Ивковић
Институт за онкологију и радиологију Србије – Библиотека
Београд
analauda@gmail.com

УДК 001.83:004.773

Блогинг у служби науке

Научни блогови pro et contra

Сажетак

У овом раду ауторка је представила значај развитка информационих технологија и његов утицај на ширење науке. Потреба да нова достигнућа буду приказана јавно, без рестрикција издавача, довела је до појаве науке на блогу. Велики број академских радника свој прилог науци остварује управо израдом блогова. Из читаве блогосфере, научни блогинг се издваја као најдрагоценији, јер на тај начин она постаје слободна, отворена и јавна. Повезивање путем блогова међу научницима је данас лако и брзо. У академским круговима велики је број блогера који нас упознају са радом експерата из исте или сличне области, позивајући се често у својим критичким осврtима на блогове других. Потреба за комуникацијом међу истраживачима доводи и до коришћења друштвених мрежа, а удруживањем њихових блогова у једну породицу стварају се мреже научних блогова које предстаљају велику онлајн ризницу.

Кључне речи:
научни блогинг, наука, отворени приступ, публиковање онлајн

Развој Интернета и информационих технологија, као и развитак Веба довели су до бржег развоја науке, што је научним радницима омогућило да слободно приступају литератури и научним информацијама из разних области, као и да своје радове објављују онлајн.

Блог је Веб алат који је настао од две речи веб+логинг и има значење *Веб дневник*. Настао је као део или „подврста“ Веб сајта, као белешке уређивача, администратора, који је на блогу износио своја свакодневна запажања. У даљој еволуцији, развили су се блогови као индивидуалне целине и личили су на дневнике. Средином прве деценије XXI века, ницали су блогови познатих естрадних личности, певача, глумаца, модних креатора, новинара. Разна политичка превирања довела су до појаве блогова политичке садржине.

Нова открића у науци подстакла су настајање научних блогова који постају погодно место за ширење научних информација. Научни блогови се разликују од електронских часописа по форми. Садржај блогова је разноврстан. Поред најновијих научних истраживања, обухвата критички осврт на најновија дешавања у свету науке, реаговања других научника, као и одјеке јавности на нове појаве, методе, објављене књиге и научне радове. Научни блогови су у сфери великог интересовања библиотекара, а у специјалним библиотекама представљају праву онлајн ризницу.

Публиковање онлајн и настанак научних блогова

Жеља научника да резултати њихових дуготрајних истраживања буду обелодањени, подсећа нас на настанак првог научног часописа у XVII веку, који је сачињавао преписку неколицине научника, обједињену у форми књиге. Тако објављена научна преписка постала је видљива, а наука је изашла из оквира елитизма. Година 1665. значајна је због појаве два најстарија научна часописа *Philosophical Transactions of the Royal Society* и *Journal des sçavans* у којима су била описана најзначајнија открића XVII века.[1] Појавом научних часописа дошло је до убрзања протока научних информација, али је он ипак остао условљен периодичним појављивањем часописа: нови текстови морали су да чекају нови број или нови волумен.[2]

У смислу убрзања комуникације, следеће што је наука добила је електронски часопис, доступан путем Интернета, претплатом. За праћење науке, одлазак у библиотеке није више неопходан, довољно је претплатити се на часописе из одређене области. Конкуренција међу издавачким кућама довела је до тога да су претплате на поједине часописе достигле веома високу цену, те је нова електронска ера отишла још даље и открила нови феномен – науку на блогу. На овај начин, аутор има аутономно право да подели информацију са другима без рестрикције издавача, следећи принцип: *Ако су резултати моји, не значи да је наука моја.*

Тек тада, чувена максима *shearing and learning* (поделити и учити) добија свој прави значај. Објављивање нових достигнућа у науци „сада и овде“, у властитом уредништву и издању на блогу, умногоме је олакшало рад академској и научној популацији. То је подразуме-

[1] *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Philosophical_Transactions_of_the_Royal_Society (преузето 15. 9. 2010).

[2] "Lecture 12: The Scientific Revolution, 1642-1730“, *The History Guide*, (2010), http://www.historyguide.org/earlymod/lecture12c.html (преузето септембра 2010).

вало не губити драгоцено време у чекању на одговор уредника, а уједно и смањити трошкове око објављивања радова.

Први научни блог настао је 2001. године у облику *буклоīа* (*booklog*). Аутор је био Чад Орзел[3] који је на блогу-буклогу давао приказе и коментаре објављених научних књига. Већ 2002. године покреће блог *Uncertain Principles* и почиње са низањем постова из области физике.[4] Временом се појављују и други блогови на којима експерти почињу сами да објављују своје резултате и износе мишљења о разним проблемима из свог научног домена.

Како се креира блог?

Многи научници су, указујући на неопходност креирања блога, давали упутства како се покреће научни блог. Један од најпрогресивнијих блогера у свету научне блогосфере је млади генетичар Берталан Меско (Bertalan Meskó), познат као Берси. Аутор је више Веб сајтова и блогова из области медицине. Једну од страница Веб сајта Вебицина[5], посвећује електронским курсевима, *Е-курсевима*, где даје упутства будућим блогерима како да покрену блог корак по корак. Већ 2008. године, Лорел ван Фосен објављује књигу *Тајне блоīинīа*[6] У књизи су изнете смернице за креирање блога. Ван Фосен је писац бројних књига о Интернет технологијама, а смернице се могу наћи и на њеном блогу[7].

За израду блога важно је:

- да дефинишемо страницу,
- да се представимо јавности,
- да поставимо јасно циљ који желимо да постигнемо блогом,
- да осмислимо план блога,
- јасно одредимо намену блога,
- да се добро одредимо као аутор блога, изградимо блогерску личност стилом, како би читаоци знали ко се крије иза редова текста, шта да очекују од аутора блога,
- да се увек користе кључне речи како би се лакше пронашао текст,
- да се охрабре читаоци да учествују и постављају коментаре,
- да се повеже блог са друштвеним мрежама,
- омогућити рангирање допадљивости блога,
- савладати умеће постављања подкаста и видео клипова,
- знати како администрирати и одржавати блог.

Сама технологија израде блога, његово једноставно креирање и редовно ажурирање омогућавају брзину низања нових постова хронолошким редом. Његов *.doc* формат је много једноставнији и од *.html* формата. На некој од маргина блога налази се и архива постова, која омогућава увид у садржај. Од аутора и уређивача блога, тренутних дешавања, зависи и учесталост појављивања постова. Блогови се ажурирају или свакодневно, или два до три пута недељно, неки и на недељу дана. Уколико има више аутора блога, очекује се и брже постављање постова. Стил научног блога умногоме се разликује од стила писања научног часописа, најчешће се пише у првом лицу једнине. Веома често, на маргинама блога текст може бити пропраћен неким личним доживљајем, причом из живота која се не тиче науке. Саставни део блога су и аудио записи (подкаст) и видео записи, а могу се наћи и читаве архиве подкаста.

Како научни блогови третирају питања из разних научних области, многе научне и академске раднике мучи питање има ли рецензије на научним блоговима? То нарочито брине оне научне раднике који вредновање својих радова везују искључиво за фактор утицаја часописа (IF) и цитатну базу *Web of Science*, као и предрасудом да све што је на Интернету не може бити вредновано.

Рецензија и етика

Расправу око оваквог подозривог става академских кругова у погледу постојања научног блога покренула је, 2007. године, Џенет Д. Стемведел[8] аутор блога *Adventure in Ethics and Science*, поставивши питање да ли је блогинг можда губљење времена.[9] Одговор је дао Стив Гимбел, филозоф, такође на свом блогу, сматрајући блогинг дужношћу сваког научника како би своју научну област промовисао младим генерацијама, студентима, будућим научницима.[10]

Интересовање за креирање блогова је у порасту, као и интересовање за блогове других аутора који се баве истом или сличном научном дисциплином. Као блогери, научници се упознају и контактирају преко својих блогова пратећи рад једни других, размењујући своја научна искуства и мишљења.[11] Њихов критички осврт, коментари, као и живе дискусије, представљају једну форму научне рецензије. Постови са таквим текстовима називају се *peer review*.[12] Ова врста рецензије је једноставна, а текстови овако обједињени представљају научну

[3] Chad Orzel, "Who's the oldest science blogger", *Uncertain Principles* (August, 2010), http://scienceblogs/principles/2010/08/whos_the_oldest_science_blogge.php (преузето августа 2010).
[4] Chad Ozrel, "Begin at the Beginning", *Uncertain Principles Physics, Politics, Pop Culture* (June 22, 2002), http://www.steelypips.org/principles/2002_06_16_principlearchive.php (преузето августа 2010).
[5] Berci Mesko, "How to create and manage a medical blog?", *Webicina*, (2009), http://www.webicina.com/how-to-create-and-manage-a-medical-blog/inside-the-medical-blogosphere/ (преузето јуна 2010).
[6] Lorelle Van Fossen, *Blogging Tips. What Bloggers won't tell you about blogging* (2008), http://lorelle.wordpress.com/2008/05/24/a-clear-blog-purpose-will-make-or-break-your-blog/ (преузето августа 2010)
[7] Lorelle Van Fossen, *Lorelle on Wordpress* (2008), http://lorelle.wordpress.com/2008/05/24/a-clear-blog-purpose-will-make-or-break-your-blog/ (преузето августа 2010).
[8] Janet D. Stemwedel, "Question in the air", *Adventure in Ethics and Science* 21 (January 2007), http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2007/01/sbc_2007_questions_in_the_air.php (преузето августа 2010).
[9] Janet D. Stemwedel, "Keeping score in academe: blogging as professional activity (or not)", *Adventure in Ethics and Science* 3 (February, 2010), http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2007/02/keeping_score_in_academe_blogg.php (преузето августа 2010).
[10] Steve Gimbel, "Giving Back: What is our moral obligation", *Phylosophers' Playground* (23 February 2007), http://philosophersplayground.blogspot.com/2007/01/giving-back-what-is-our-moral.html (преузето августа 2010).
[11] JCOM, *Journal of Science Communication*. *Science blogs and public engagement with science: practice challenge, and opportunities*, http://jcom.sissa.it/archive/09/01/Jcom0901%282010%29A02 (преузето септембра 2010).
[12] Janet D. Stemwedel, "What s the point of peer review?", *Adventure in Ethics and Science* (17, March 2010), http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2010/03/whats_the_point_of_peer_review.php (преузето августа 2010).

целину. Дејвид Каплан, један од критичара и рецензената, који је и сам пре много година имао непријатна искуства с рецензентима у научном часопису, упућује на онлајн публиковање научних текстова и поставља питања о етичким ставовима рецензената у часописима у папирном облику. Који су разлози унапред заузетог ”the cutthroat attitude” (става да се мора одсећи неком глава), рецензената рукописа? Обичај да „сасеку” аутора и одбију рад без неког разумног објашњења, уместо да помогну саветима аутору да побољша квалитет текста, постао је свакодневна појава, посебно ако је рукопис доспео у уредништво високорангираног часописа. Разлози за овакво реаговање могу бити разноврсни, али су често лични. Дешава се да истраживање научника који је приложио свој рад, понекад може да угрози лични став, па чак и каријеру рецензента. Неким рецензентима био је довољан разлог да виде велики број радова послатих у уредништво високорангираног часописа да ови заврше у корпи за смеће непрочитани. Оваква критика упућена немарности рецензената објављена је у онлајн часопису *The Scientist*[13] и изазвала је бурну реакцију блогера који су тај текст, уз пропратни коментар, постављали на своје блогове. Покренула се и лавина коментара. Оваквим реаговањима и успостављањем контаката међу научницима-истомишљеницима, блог је дозволио да наука оживи.[14]

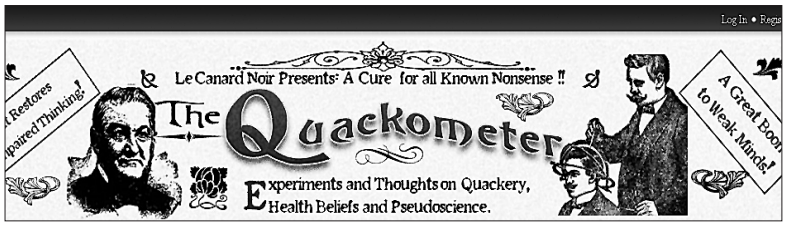

Quackometer – трагач за преварама у науци

Ако научни радник жели да објави на блогу неку новину, оригиналан рад или синтезу, не значи да његов рад неће бити изложен некој врсти рецензирања. Научни блогери су највећи критичари: научници који дају своје коментаре, често се надовезују својим критичким ставом, некад и потпуно супротним, те је аутор научног текста изложен подједнако похвалама и нападима.

С обзиром на то да Веб пружа могућност праћења радова истраживача из истих и сличних области науке, временом су ницали блогови и постајали платформа која би ширила информације са линковима Веб сајта, блог- постова са сличном тематиком – *related articles*. Све те информације могу да се сакупе на једном месту и да се направи лични онлајн часопис, и то бесплатно! То је разлог за појаву још једног занимљивог рада у електронском часопису *The Scientist* „Публиковати или објавити пост“.[15]

Блогинг каријеризам и криминал

Често се може чути став да је креирање блогова само пропаганда аутора или елемент каријеризма. Да ли је слобода публиковања као промоција науке везана и за самопромоцију? Код блогова постоји опција рангирања њихове популарности. Ако је блог много пута посећен, онда је и популаран. А популарност игра велику улогу у остваривању каријере.

С друге стране, зар нису многи научници изградили каријеру објављујући исти или сличан чланак у више различитих часописа у папирној форми? Објављивање лажних података, истраживања, „фингираних“, измишљених резултата, није ретка појава. Овакве и сличне преваре присутне су у свим гранама науке. Налазимо их како у традиционалним часописима у папирној форми, тако и у електронском облику. Нажалост, преваре у науци заузимају значајно место у биомедицинским наукама, те се таква необична или „сензационална“ открића могу наћи и на сајтовима и блоговима неких „научника“ којима је важно да изграде каријеру не бирајући средства и не обазирући се на последице.

Од ових извора су чешћи и опаснији они који приказују нове методе лечења са потпуним излечењем или негирањем традиционалне дијагностике. Пример таквог шарлатанства је и блог *NaturalNews* где на првој страни можемо прочитати да *канцер није болест већ начин преживљавања*![16]

Постојање ових блогова и сајтова и нереаговање јавности на њихов штетни утицај је нехумано, јер доводи у велику опасност све оне који су склони да им поверују. Постоје, ипак, и они који на основу свог знања препознају шарлатанство и постају „трагачи за преварама у науци“ – *quackery searchers*, који проверавају веродостојност текстова на Интернету, о чему обавештавају јавност на својим блоговима.

Аутор вебсајта *QuackWatch*[17] је један од ловаца на лажне лекаре и њихове блогове. Уколико се на Интернету појави научни рад иоле сумњиве садржине, врло брзо доспе као озлоглашен на овај quack blog, а повратка међу „одабране, овенчане науком“ нема. Студент биологије Мајкл Хокинс на свом блогу *For the Sake of Science*[18], у име науке и поштења, жестоко је напао преваранте, квазинаучнике, док је аутор блога *Quackometer*, изневши у јавност опасност, успео да спречи енглеског принца Чарлса да поклони донацију једној лажној фон-

[13] Jef Akst, ”I hate your paper“, *The Scientist* 36 (1. 8. 2010), http://www.the-scientist.com/templates/trackable/display/article1.jsp?a_day=1&index=1&year=2010&page=36&month=8&o_url=2010/8/1/36/1 (преузето септембра 2010).
[14] David Gorski, “Does peer review need fixing?“, *Science based Medicine*. 23.8. 2010, http://www.sciencebasedmedicine.org/?p=6523 (преузето септембра 2010).
[15] Jef Akst, “Publish or post“, *The Scientist* (9. 8. 2010), http://www.the-scientist.com/blog/display/57613/ (преузето септембра 2010).
[16] Andreas Moritz “Cancer is not a Disease – It’s a Survival Mechanism (Book Excerpt)”, *Natural News*
http://naturalnews.com/022578.html (преузето септембра 2010).
[17] *QuackWatch*, http://www.quackwatch.org/index.html (преузето септембра 2010).
[18] Micheal Hawkins, “AndreasMoritz is a stupid, dangerous man”, *For the Sake of Science*, http://forthesakeofscience.wordpress.com/2009/05/24/andreas-moritz-is-a-stupid-dangerous-man/ (преузето септембра 2010).

дацији. Десет дана касније, објављено је да је фондација угашена, а њени чланови похапшени.[19]

Наука + реклама=конфликт интереса

На научним блоговима рекламе се могу видети веома ретко, углавном се поставе ради отплате трошкова сервера, али не и рекламе које доносе профит уређивачу научног блога. Комерцијална сврха научног блога убила би саму његову сврху. Блог би требало да служи науци и њеном развоју у потпуности, а не да доноси профит.

Тако се на *Scienceblog.com*, у породицу научних блогера умешала једна од најјачих комерцијалних компанија – PEPSI, ради спонзорисања научних блогова. Десило се да је компанија PEPSI за своју рекламу

Блог Боре Живковића

добила централно место на *Scienceblog.com*. Тај потез нико од научних блогера није сматрао ни корисним, нити потребним. Оценили су то као конфликт интереса и један по један блогер напустио је ову научну институцију. Један од њих је и наш Бора Живковић, познат као Coturnix, који је на *Scienceblog.com* имао свој блог *A Blog Around the Clock*. Сада се његов блог може наћи на новој адреси http://blog.coturnix.org/.[20] Принципијелност ових људи је за дивљење. Још једна особина краси људе од науке, а то је упорност. Ничу нове породице научних блогова. О најновијој мрежи научних блогера *Wired Science Blogs* сазнајемо са поста на блогу Б. Живковића.[21]

Микроблогинг =Друштвене мреже

Када се упознају на блоговима разменом мишљења, научни блогери се повезују и путем друштвених мрежа које им омогућавају бржу комуникацију. Иако је до пре извесног времена тако нешто било скоро немогуће, данас нам праћење науке омогућавају друштвене мреже, јер је уштеда времена у науци највреднија. Данас је већ уобичајена појава да се целокупне конференције преносе путем друштвених мрежа Твитера, Фејсбука, Гугл Вејва и других – што представља информисање у реалном времену. Информације које се поставе на Интернет, кроз друштвене мреже су линкови – водичи до нових сајтова, блогова, нових открића, протокола или блогова колега.

Брзина праћења новина у науци поставља задатке и пред специјалне библиотекаре који раде у научним библиотекама. Неопходно је бити у току са свим дешавањима у науци. Ширење информација путем друштвених или научних мрежа линкованим приказима назива се микроблогинг.

Конференције научних блогера – ScienceOnline

Како друштвене мреже омогућавају врло брзу комуникацију, заједница научних блогера увећава се из дана у дан. Стога су научници блогери дошли на идеју да организују и конференцију о онлајн науци – *ScienceOnline*.[22] Покретачи ове конференције су Бора Живковић, Антон Зуикер (Anton Zuiker), и Дејв Мунгер (Dave Munger). Прва конференција *ScienceOnline* одржана је 2007. године у Чепел Хилу (Chappel Hill, North Carolina, USA). Сваке године на *ScienceOnline*[23] конференцији окупљају се блогери из читавог света, са све интересантнијим предавањима и новим темама које се непрекидно умножавају. За ову конференцију кажу да је највећи, наједукативнији и најзабавнији догађај у години. Можемо се похвалити да су и наше колеге, као што су Ведран Вучић, Даница Радовановић и истраживач Јелка Црнобрња Исаиловић, биле учесници ове конференције. Поред конференције у Чепел Хилу, сваког септембра одржава се и *ScienceOnline London* у Великој Британији, а *Science Blogging Conference* сваког августа или септембра мења град свог домаћина. Надамо се да ће једног дана и Београд бити домаћин једној оваквој конференцији.

Научни блогинг и слободно друштво

Научни блогинг представља начин како да једно друштво постане слободно, а да се свет науке ослободи затворености. Потребу да научници изнесу своје ставове без ограничења и јавно помогао је технолошки развитак, а слободан научни дискурс постао је сасвим уобичајена појава. Та слобода у изношењу научних ставова основ је слободног друштва.

Библиотекари у научним установама постају и сами блогери, информишући истраживаче о новим информационим алатима неопходним при трагању за дигиталним научним информацијама. Тако су библиотекари дошли у позицију да мењају своју традиционалну улогу. Поред тога што су информатори, едукатори, као Веб истраживачи постају и блоготекари!

[19] *Quackometer*, http://www.quackometer.net/blog/ (преузето септембра 2010).
[20] Бора Живковић познат је и као Coturnix http://blog.coturnix.org
[21] Bora Živković, “Introducing Wired Science Blog Network“, *Coturnix*, (14. 9. 2010), http://blog.coturnix.org/2010/09/14/introducing-wired-science-blog-network/ (преузето септембра 2010).
[22] “USA: 'Science blogging Goes Global, Gains respect'”. *Global Voice* (14. 9. 2010), http://globalvoicesonline.org/2010/09/14/usa-science-blogging-goes-global-gains-respect/ (преузето септембра 2010).
[23] *ScienceOnline*, http://www.scienceonline2010.com/index.php/wiki/ (преузето септембра 2010).

Blogging in the Service of Science: Pro and contra of scientific blogs

Abstract
In this paper, the author has presented the importance of growth and development of information technologies and their impact on the science dissemination. All efforts of scientific community to make science open to public without publishers' restriction resulted in appearance of science blogs. Science blogging is growing every day as many scientists realized that their contribution to science could be in creating science blog. In their blogs, authors have exclusive rights to write about science, to communicate faster and easier with other experts and to spread scientific thoughts, ideas and theories. From the whole blogosphere, science blogging is the most valuable, open science lead to open society. On science blogs we can see many related articles that refer to other blogs. Communication between scientific bloggers correlated with social networks usage. Science community is a special guild, creates a network of scientific bloggers, in a manner of comprehensive aggregators of science blogs across the globe. In that way science blogs represent a huge online treasure.

Key words:
science blogging, science, open access, on-line publishing

ЛИТЕРАТУРА

1. Akst, Jef. "I hate your paper". *The Scientist*. http://www.the-scientist.com/templates/trackable/display/article1.jsp?a_day=1&index=1&year=2010&page=36&month=8&o_url=2010/8/1/36/1 (преузето септембра 2010).
2. Akst, Jef. "Publish or post". *The Scientist*. http://www.the-scientist.com/blog/display/57613/ (преузето септембра 2010).
3. Gimbel, Steven. "Giving Back: What is Our Moral Obligation?". *Philosophers' Playground*. http://philosophersplayground.blogspot.com/2007/01/giving-back-what-is-our-moral.html (преузето августа 2010).
4. Gorski, David. "Does peer review need fixing?". *Science based Medicine*. http://www.sciencebasedmedicine.org/?p=6523 (преузето септембра, 2010).
5. JCOM. "Science blogs and public engagement with science: practice challenge, and opportunities". *Journal of Science Communication*. http://jcom.sissa.it/archive/09/01/Jcom0901%282010%29A02 (преузето септембра 2010).
6. "Lecture 12: The Scientific Revolution, 1642-1730". *The History Guide*. http://www.historyguide.org/earlymod/lecture12c.html (преузето септембра 2010).
7. Mesko, Bertalan. "How to create and manage a medical blog". *Webicina* (2009). http://www.webicina.com/how-to-create-and-manage-a-medical-blog/inside-the-medical-blogosphere/ (преузето јуна 2009).
8. Moritz, Andreas. "Cancer is not a Disease – It's a Survival Mechanism (Book Excerpt)". *Natural News*. http://www.naturalnews.com/022578.html (преузето септембра 2010).
9. Ozrel, Chad. "Begin at the Beginning". *Uncertain Principles Physics, Politics, Pop Culture* (June 22, 2002). http://www.steelypips.org/principles/2002_06_16_principlearchive.php (преузето августа 2010).
10. Ozrel, Chad. "Who's the oldest science blogger". *Uncertain Principles Physics, Politics, Pop Culture. Scienceblogs* (August, 2010). http://scienceblogs.com/principles/2010/08/whos_the_oldest_science_blogge.php (преузето августа 2010).
11. *QuackWatch*. http://www.quackwatch.org/index.html (преузето септембра 2010).
12. *Quackometer*. http://www.quackometer.net/blog/ (преузето септембра 2010).
13. Stemwedel, Janet D. "Question in the air". *Adventure in Ethics and Science* 21 (January 2007). http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2007/01/sbc_2007_questions_in_the_air.php (преузето августа 2010).
14. Stemwedel, Janet D. *Score in academe blogg. Adventure in Ethics and Science*. http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2007/02/keeping_score_in_academe_blogg.php (Преузето августа 2010).
15. Stemwedel, Janet D. *What s the point of peer review? Adventure in Ethics and Science*. http://scienceblogs.com/ethicsandscience/2010/03/whats_the_point_of_peer_review.php (преузето септембра 2010).
16. "USA: 'Science blogging' Goes Global, Gains respect". *Global Voice* http://globalvoicesonline.org/2010/09/14/usa-science-blogging-goes-global-gains-respect/ (преузето септембра 2010).
17. Fossen, Lorelle Van. *A Clear Blog Purpose Will Make or Break Your Blog*. http://lorelle.wordpress.com/2008/05/24/a-clear-blog-purpose-will-make-or-break-your-blog/ (преузето августа 2010).
18. Fossen, Lorelle Van. *Lorelle on Wordpress* (2008). http://lorelle.wordpress.com/2008/05/24/a-clear-blog-purpose-will-make-or-break-your-blog/ (преузето августа 2010).
19. Hawkins Micheal. "Andreas Moritz is a stupid, dangerous man". *For the Sake of Science*. http://forthesakeofscience.wordpress.com/2009/05/24/andreas-moritz-is-a-stupid-dangerous-man/ (преузето септембра 2010).
20. *Coturnix*. http://blog.coturnix.org
21. Coturnix, *Introducing Wired Science Blog Network*. http://blog.coturnix.org/2010/09/14/introducing-wired-science-blog-network/ (преузето септембра 2010).
22. *Wikipedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Philosophical_Transactions_of_the_Royal_Society

Миљана Ђукић, МА
milja@bgb.rs

Катарина Михајловић
kacaz@bgb.rs
Библиотека града Београда

УДК 025.43:025.32
006.44:025.32
005.584.1:025.32

Нормативна контрола у међународним оквирима

Сажетак

У раду је приказан развој међународне нормативне контроле, као и примери нормативних записа пројекта VIAF.

Кључне речи:

нормативна контрола, VIAF, OCLC, каталогизација, MARC, UNIMARC

Основна и најважнија функција библиотечких каталога је да на најједноставнији и најпотпунији начин дају одговоре о грађи коју библиотека поседује. Од првих библиотечких каталога на глиненим таблицама, па све до најсавременијих на Вебу, библиотекари широм света настоје да усвајањем и применом каталошких правила што више унифицирају свој посао, како би корисницима, захваљујући најсавременијим технологијама, биле доступне информације. Међународна библиотечка заједница већ деценијама покушава да нађе начин како би се спровео концепт нормативне контроле у библиотекама широм света, чиме би се постигла уштеда у времену и новцу приликом каталогизације, а још више тачност и поузданост наведених података. Нормативна контрола помаже корисницима при проналажењу информација захваљујући својој доследности у структурисању података. Имајући у виду да количина информација доступних корисницима расте брзо и непрекидно из дана у дан, ефективна употреба нормативне контроле помаже библиотекарима-каталогизаторима да креирају приступне тачке записима електронског каталога, а самим тим се олакшава и убрзава корисничко претраживање.

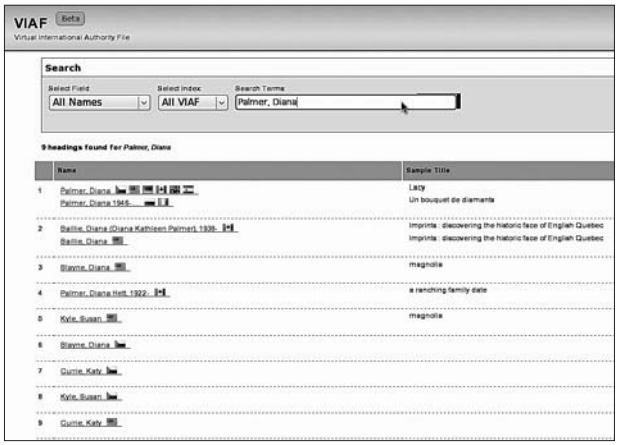

Прозор за претрагу

Пројекти нормативне контроле

Средином деведесетих година двадесетог века, Европска комисија је покренула двогодишњи Пројекат AUTHOR у којем је учествовало пет европских националних библиотека: Национална библиотека Француске, Британска библиотека, Краљевска библиотека у Белгији, Национална библиотека Шпаније и Национална библиотека Португала. Руковођење пројектом поверено је Националној библиотеци Француске. Циљ Пројекта је био истраживање међународне размене и поновно коришћење нормативних записа за лична и колективна имена.

Изабран је узорак од 100.000 нормативних записа за лична и колективна имена који су конвертовани уз помоћ USEMARCON[1] конвертора у UNIMARC[2] формат нормативних записа за тестну базу. База је била доступна уз помоћ протокола Z39.50 преко Веба. Посебан изазов представљала је чињеница да су библиотеке користиле различите језике за каталогизацију (енглески, немачки, португалски, шпански и холандски), каталошка правила (AACR2[3] и националне стандарде Белгије, Француске, Португала и Шпаније), формате библиографских записа и локални систем за своје онлајн нормативне записе. У употреби је било пет MARC[4] формата: KBRMARC (Белгија), INTERMARC (Француска), BLMARC (Велика Британија), UNIMARC (Португал) и IBERMARC (Шпанија) и че-

[1] USEMARCON - Universal MARC Record Convertor
[2] UNIMARC - Universal Machine-Readable Cataloguing
[3] AACR2 - Anglo-American Cataloguing Rules, Secon Edition
[4] MARC - Machine-Readable Cataloging

тири локална система: GEAC (Француска и Португал), VUBIS (Белгија), WLN (Велика Британија) и ARIADNA (Шпанија).

Конгресна библиотека у Вашингтону, у сарадњи са око 80 библиотека у свету, у оквиру Програма узајамне каталогизације учествује и гради нормативну датотеку имена – NACO[5]. Ова датотека садржи преко пола милиона нормативних записа за лична имена, колективна тела, јединствене стварне наслове, наслове серија и географске називе. Поред ове, позната је и нормативна датотека предметница - SACO[6]. Многе библиотеке у свету купују ове нормативне базе података. Националне библиотеке Русије, Француске и Немачке потписале су уговор са NACO и учествују у Програму и на тај начин успостављају нормативну контролу у својим земљама.

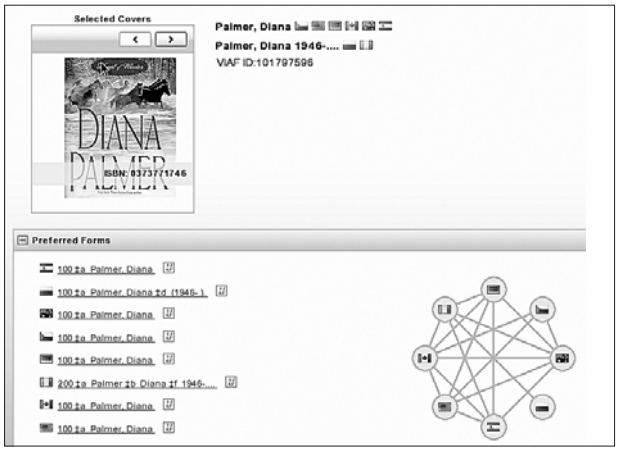

Резултат претраге

Пројекат Виртуелна међународна нормативна датотека - VIAF7

Резултат напора да се уштеде средства и време приликом каталогизације представља и пројекат Виртуелна међународна нормативна датотека - VIAF који су покренуле 2003. године Конгресна библиотека у Вашингтону, Немачка национална библиотека и OCLC[8], а касније им се придружила и Француска национална библиотека. То је заједнички пројекат у којем библиотеке учеснице настоје да реализују концепцију IFLA-ине[9] Секције за каталогизацију која се односи на међународну сарадњу у области нормативних датотека.

Концепт VIAF подразумева виртуелно повезивање националних нормативних датотека личних имена преко укрштене датотеке, чиме је креирана једна међународна нормативна датотека. Упаривањем и повезивањем нормативних датотека личних имена великих националних библиотека које учествују у овом пројекту, доказано је да се VIAF приступ може спровести и са веома великим количинама података.

Пројекат је био подељен на четири ступња у којима је извршено:

- упаривање датотека, идентификовање идентичних записа, повезивање идентичних нормативних записа имена у укрштену датотеку;
- изградња VIAF сервера;
- успостављање редовног тока активности између VIAF-а и нормативних датотека коришћењем протокола OAI[10] и
- израда корисничког интерфејса, примена Unicode[11], активирање за корисничка претраживања.[12]

У оквиру првог ступња пројекта, OCLC је вршио упаривање нормативних записа личних имена Конгресне библиотеке са немачком нормативном датотеком личних имена - *Personnennamendatei*. За упоређивање карактерских ниски коришћен је алгоритам заснован на триграмима. Кад се пронађе подударни запис имена, креира се VIAF запис. VIAF запис садржи идентификациони (ID) број нормативне датотеке и усвојену персоналну одредницу за оба извора, чиме се упућује назад на изворне записе. Приликом упаривања, постојали су јаки атрибути за поклапање: заједнички наслов, заједнички контролни бројеви (ISBN[13], ISSN[14], или LCCN[15]), тачна година рођења и смрти, име као предмет и заједнички аутори. Као слаби атрибути наведени су: само година рођења или смрти, формат (књига, филм...), језик, издавач, делимично поклапање наслова, година издавања, земља...[16]

Од јесени 2009. године, у пројекту учествује 15 организација: Национална библиотека Аустралије, Национална библиотека Чешке, Библиотека Александрина у Египту, Национална библиотека Француске, Немачка национална библиотека, Истраживачки институт Гети, Национална библиотека Израела, Централни институт за узајамни каталог у Италији, Национална библиотека Португала, Национална библиотека Шпаније, Национална библиотека Шведске, Швајцарска национална библиотека, Конгресна библиотека, Ватиканска библиотека и OCLC. У VIAF пројекат укључују се и јапански Национални институт за информатику, Канадска библиотека и архив и NUKAT - пољски узајамни каталог.

Главни и дугорочни циљ овог пројекта је укључивање што већег броја библиотека са њиховим нормативним записима који ће путем Веба бити доступни корисницима широм света.

Претрага VIAF-а је прилично једноставна (слика 1). Линија за претрагу има три дела. У првом се може одабрати поље које се претражује: Сва поља (All Fields), Сва имена (All Names), Усвојена имена (Preferred Names) и наслови дела (Work Titles). Други део нуди могућност

[5] NACO - Name Authority Cooperative Program
[6] SACO - Subject Authority Cooperative Program
[7] VIAF - The Virtual International Authority File
[8] OCLC - Online Computer Library Center
[9] IFLA - The International Federation of Library Associations and Institutions
[10] OAI - Open Archives Initiative
[11] Unicode - Unique, Universal, and Uniform character enCoding
[12] Brita Voldering, „Povezivanje sa korisnicima: Evropa i višejezičnost“, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 1 (2006): 23-36.
[13] ISBN - International Standard Book Number
[14] ISSN - International Standard Serial Number
[15] LCCN - Library of Congres Control Number
[16] Richard Bennett et al., “Virtual International Authority File (PPT)“ (Рад представљен на ALA Annual Conference, New Orleans, Louisiana, USA, 24 June 2006).

избора свих или само одређене нормативне датотеке неке од земаља учесница пројекта. У линији за претраживање довољно је започети куцање презимена жељеног аутора и у падајућем менију се нижу презимена која почињу тим словима нудећи презиме, име и године рођења и смрти.

Као резултат (слика 2) добија се испис који садржи следеће:

- списак усвојених имена (Preferred Formes) - заставица означава земљу у чијем се каталогу нормативна датотека налази. На основу ознаке поља може се видети да ли је структура нормативне датотеке у MARC21 (100a) или UNIMARC (200a) формату;
- списак неусвојених тачака приступа - поље 400a;
- списак сродних тачака приступа - поље 500a;
- списак одабраних наслова;
- списак земаља у којима су дела издата. У овом пољу се налази мапа и списак земаља и број дела која су издата, а застава поред означава нормативну датотеку која има макар неко издање из наведене земље;
- статистика објављивања дела;
- у пољу изабраних издавача налазе се подаци о томе која нормативна датотека има неко издање наведеног издавача;
- основне информације о аутору (пол, националност, језик на којем пише), као и релевантни линкови на којима се може прочитати нешто више о њему.

Употреба информационих технологија у развоју аутоматизованих библиотечких система у претходним деценијама олакшала је и унапредила спровођење нормативне контроле у библиотекама и омогућила повезивање библиотека на светском нивоу.

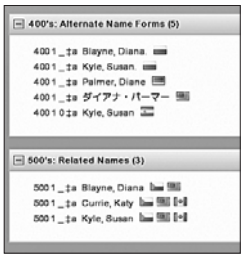

(горе) –
Листа неусвојених и сродних тачака приступа

(десно) –
Додатни подаци упита

Развојем OPAC-а[17] и нормативне контроле, корисници библиотека могу сада да буду аутоматски преусмерени са неусвојене тачке приступа на усвојену тачку приступа, без улагања било каквог додатног напора приликом претраживања.

Каталогизатори за израду добре нормативне датотеке улажу огроман труд, истраживање и знање, док корисници то често и не примете. Ово је потпуно разумљиво, с обзиром на чињеницу да корисника једино занима како да на најједноставнији начин дође до жељених информација, а посао каталогизатора је да то омогући.

[17] OPAC - Online Public Access Catalogue

Authorship Control in International Boundaries

Abstract
This paper presents the development of international authority control, as well as examples of authority records VIAF project.

Key words:
Authority control, VIAF, OCLC, cataloging , MARC, UNIMARC

ЛИТЕРАТУРА

1. Bennett, Richard, Christel Hengel, Thomas B. Hickey, Edward T. O'Neill and Barbara B. Tillet. "Virtual International Authority File" (PPT:325K/25 slides). Рад представљен на ALA Annual Conference, New Orleans, Louisiana, USA, 24 June 2006.
2. OCLC. *VIAF (Virtual International Authority File)*. Dublin, Ohio: OCLC. http://viaf.org/ (преузето 1. 9. 2010).
3. OCLC. *VIAF (The Virtual International Authority File)*. Dublin, Ohio: OCLC. http://www.oclc.org/research/activities/viaf/ (преузето 1. 9. 2010).
4. Voldering, Brita. „Povezivanje sa korisnicima: Evropa i višejezičnost“. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 1 (2006): 23-36.
5. Поповић-Бошковић, Гордана. „Нормативна контрола у 21. веку“. *Инфотека* 1, бр. 1 (2001): 25-29.
6. Tillett, Barbara B. *Authority Control on the Web*. http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/tillett_paper.html (преузето 16. 5. 2010).

Мр Милош Утвић
Универзитет у Београду, Филолошки факултет
– Катедра за библиотекарство и информатику
misko@matf.bg.ac.rs

УДК 004.42:012
012
001.818

BibTeX – креирање персоналних библиографија

Сажетак

У овом чланку је представљен BibTeX, библиографски формат независан од модела цитирања, као и пратећи софтвер за управљање референцама. Иако се BibTeX претежно користи са системом за припрему докумената LaTeX, постоји и бесплатан програмски пакет за креирање и одржавање база референци у формату BibTeX, JabRef. Овај програм омогућава да се у документима формата MS Word и OpenOffice цитирају референце из спољашње базе референци у формату BibTeX.

Кључне речи:

персонална библиографија, BibTeX, библиографски формат, цитирање, софтвер

Приликом писања научних и стручних радова, уобичајена је пракса да аутор цитира радове других истраживача из више разлога[1]:

- „како би представио континуитет научне мисли о теми коју проучава";
- „у намери да читаоце упозна са библиографским подацима о свим, или одабраним ранијим радовима, како би таква селективна или потпуна библиографија увек могла бити извор нових истраживања";
- „са циљем да оправда сопствено бављење том темом и истакне оригиналност својих судова", итд.

Специјализујући се за неку област, аутор често формира и допуњава библиографију радова из те области, на које најчешће указује у својим радовима. Ту спадају и радови самог аутора, резултати појединих етапа у његовом дугогодишњем истраживању одређене теме. Међутим, то још увек не значи да ће у сваком наредном раду аутору бити лакше да цитира, односно да реферише на елементе те кумулативне библиографије. У зависности од тога где аутор објављује свој рад (часопис, зборник радова и сл), технички уредници ће од њега захтевати да референце форматира на одређени начин (модел цитирања), који се разликује од једног до другог техничког уредника. Временом су неки модели цитирања постали незванични стандарди за поједине области, али их и даље има превише. Стога аутор, приликом писања сваког новог рада, мора да прилагођава своје референце траженом моделу цитирања. Још је гора ситуација када је потребно припремити заједничку библиографију више истраживача (нпр. на Филолошком факултету у Београду), при чему различити истраживачи прилажу своје референце са различитим моделима цитирања, а није редак случај и да исти аутор, скупљајући своје референце, не води рачуна о конзистентном моделу цитирања, те их у таквом облику и прилаже.

Овде се по ко зна који пут појављује исти проблем одржавања/ажурирања докумената који се у рачунарству решава раздвајањем садржаја/структуре документа од начина на који ће документ бити приказан/форматиран. Типичан пример тог раздвајања је употреба стилова приликом форматирања докумената у програму MS Word, односно коришћење CSS-стилова за дефинисање конкретног изгледа Веб презентација. Корисници навикнути на папирне документе, где су форма и садржај једно, обично задржавају такав став и кад су електронски документи у питању. У томе им помажу и програмски пакети код којих се током уређивања документа истовремено види и његов коначни изглед. Такви пакети се обично описују енглеском скраћеницом WYSIWYG (*What You See Is What You Get* – „то што видиш то ћеш и добити") која се изговара *визивиг*. Типичан представник таквих програмских пакета је MS Word.

С друге стране, постоје програмски пакети који се труде да одвоје садржај/структуру документа од начина на који ће документ бити приказан/форматиран. То се обично своди на то да корисник описује структуру текста неким мета-језиком, тј. анотира делове текста у складу са њиховим значењем, а затим текст препушта неком додатном софтверу да његову структуру визуелно прикаже, односно да појединачне елементе структуре форматира према њиховом значењу. Типични примери језика који се користе за анотацију структуре су HTML и језик за обележавање који користе системи за припрему докумената, TeX и LaTeX. Програмски пакети који их користе, обично се састоје из више модула (за уређивање текста и анотацију, за превођење у коначни облик, за преглед коначног облика) и описују се енглеском скра-

[1] Александра Вранеш, *Библиографско цитирање – упутство* (Београду: Филолошки факултет), http://www.fil.bg.ac.rs/postdipl/Bibliografija%20uputstva.ppt (преузето 14. 9. 2010).

ћеницом WYSIWYM (*What You See Is What You Mean* – „то што видиш је оно што си хтео”) која се изговара *визивим*.

У пракси су пакети типа WYSIWYG популарнији јер су једноставнији за коришћење и обично захтевају инсталацију само једног програма. Међутим, корисници навикнути да директно форматирају делове документа, нису свесни да се у интерној структури документа губе везе између елемената, тј. програм који користе није више свестан веза између структурних делова текста за које корисник све време подразумева да су истог значења (нпр. наслови, напомене и сл). То за последицу има да ако корисник пожели да промени форматирање свих елемената истог значења (нпр. напомена), то ће највероватније морати да ради за сваку појединачну напомену посебно. С друге стране, иако је инсталација пакета типа WYSIWYM обично компликованија, а корисник мора да познаје мета-језик за опис структуре, одржавање визуелног изгледа документа је далеко једноставније: измене форматирања за све структурне елементе са одређеним значењем, нпр. свих наслова, пасуса или напомена у документу се обавља тренутно. Стога су програми типа WYSIWYM погоднији за сложеније документе (нпр. књиге, семинарске радове, магистарске и докторске тезе и сл), док су програми типа WYSIWYG најкориснији за брзо креирање кратких, једноставних докумената.

Када су у питању библиографије, програми оба наведена типа углавном користе решења у духу WYSIWYM. Једно такво решење је BibTeX.

BibTeX[2] је настао 1985. као резултат сарадње Орена Паташника (Oren Patashnik) и Леслија Лампорта (Leslie Lamport). Ментор Паташника на докторским студијама је био Доналд Кнут (Donald Knuth), творац програмског система за припрему докумената TeX, док је Лампорт аутор система LaTeX[3], надградње система TeX. Већ те чињенице, као и сам назив BibTeX, сугеришу да је BibTeX уско везан за LaTeX, и дели са њим исти концепт који смо већ описали као WYSIWYM, а којим се раздваја садржај библиографије од њеног модела цитирања. Садржај библиографије се описује коришћењем посебног формата и резултат је текстуелна датотека типа .**bib**. Пример 1 илуструје кратку библиографију која се састоји од две јединице.

Пример 1:

```
@BOOK{lamport86,
   author = {Leslie Lamport},
   title = {LaTeX: A Document Preparation System},
   publisher = {Addison-Wesley},
   year = {1986}
}
@MANUAL{patashnik88,
   title = „BibTEXing. Documentation for general
BibTEX users”,
   author = „Oren Patashnik”,
   year = „1988”
}
```

тип библиографске јединице	обавезна поља	значење поља
@article (чланак у часопису)	author	имена аутора
	Title	наслов чланка
	journal	часопис
	Year	година издања/ креирања
@book (књига)	author/editor	аутор/уредник
	title	наслов књиге
	publisher	издавач
	year	година издања/ креирања
@proceedings (зборник)	title	наслов зборника
	year	година издања/ креирања
@inproceedings (рад у зборнику)	author	аутор рада у зборнику
	title	наслов рада
	booktitle	наслов зборника
	year	година издања/ креирања

Табела 1: Неки типови библиографских јединица и њихових обавезних поља

Почетак библиографске јединице се препознаје по симболу @ иза ког се наводи назив типа јединице (чланак у часопису, рад у зборнику, књига и сл). За називом типа, између великих заграда (‘{’ i ‘}’) следи кључ и опис библиографске јединице. Кључ је произвољна ниска карактера (препоручују се слова и цифре) која на јединствени начин идентификује библиографску јединицу, као што ЈМБГ или број личне карте и пребивалиште на јединствени начин идентификују грађанина. Кључ се користи приликом указивања на библиографску јединицу. LaTeX у ту сврху користи команду \cite. Нпр, ако бисмо у тексту желели да реферишемо на другу референцу (Пример 1), довољно би било да на одговарајућем месту наведемо команду:

```
\cite{patashnik88}
```

Након обраде документа помоћу неке имплементације система LaTeX и BibTeX (нпр. MikTeX[4]), уместо наведене команде у тексту ће се појавити одговарајућа референца.

Опис јединице је структуиран, тј. информације о јединици су организоване по пољима, па се опис јединице своди на низ описа поља међусобно раздвојених запетама. Опис једног поља се задаје у формату

име_поља = вредност_поља.

[2] Oren Patashnik, *BibTEXing*, *Documentation for general BibTEX users* (1988), http://rpm.scl.rs/CTAN/biblio/bibtex/contrib/doc/btxdoc.pdf (преузето 22. 8. 2010).

[3] Горан Ненадић, Предраг Јаничић и Александар Самарџић, *LaTeX за ауторе* (Београд: Компјутер библиотека, 2003).

[4] *MikTeX*, http://miktex.org/

Скраћени називи библиографског стила	Опис библиографског стила
plain	Обезбеђује нумеричко означавање библиографских јединица које се у библиографији сортирају према алфабетском редоследу
alpha	Библиографске јединице се означавају комбинацијом слова из имена аутора и године публиковања, док се библиографске јединице сортирају алфабетски
unsrt	Обезбеђује нумеричко означавање библиографских јединица које се у библиографији сортирају према редоследу појављивања
dcu, agsm, jmr, jphysicsB	Представници Харвардске фамилије библиографских стилова
apacite	BibTeX-стил који подражава стил који користи American Psychological Association (APA)
chicago	Чикаго-стил библиографског цитирања, стил који примењује часопис овог чланка

Табела 2: Неки примери BibTeX-библиографских стилова

Вредност поља се наводи или између великих заграда (Пример 1, прва јединица) или под наводницима (Пример 1, друга јединица). Сваки тип библиографске јединице захтева одређена поља као обавезна, али сем њих се може навести и читав низ опционих поља. Табела 1 даје приказ неких типова библиографских јединица и њихових обавезних поља.

Предност наведеног BibTeX-формата је могућност проширења додавањем нових поља (нпр. URL електронских извора, ISBN/ISSN итд), као и независност од модела цитирања.

Креиране BibTeX-базе библиографских референци могу да се искористе у документима на различите начине. Првобитно је BibTeX био намењен само за коришћење у документима припремљеним помоћу система LaTeX. Међутим, данас се BibTeX може користити и у документима припремљеним помоћу пакета OpenOffice (верзије 2.4 и 3.x), па чак и у новијим верзијама пакета Microsoft Office (верзије 2007 и 2010). Овде ће укратко бити описана сва три начина.

Да би се библиографија припремљена у формату BibTeX „визуелизовала” у документу припремљеном помоћу система LaTeX неопходно је неколико корака. Најпре је потребно припремити базу у датотеци типа **.bib**, а потом у документу задати жељени модел цитирања, тј. визуелни изглед библиографије. Модели цитирања се описују помоћу датотека у формату **bst** (скраћеница за „**б**иблиографски **ст**ил”) и углавном већ постоје за све популарне моделе цитирања, тако да корисник не мора посебно да их дефинише, већ само да наведе њихов назив. Неке од BibTeX-библиографских стилова приказује Табела 2. Одговарајућа команда за избор библиографског стила (нпр. стила dcu, представника Харвардске фамилије стилова) је:

\bibliographystyle{dcu}

Последњи корак је навођење назива датотеке у којој се налазе библиографске јединице помоћу команде

\bibliography{назив_датотеке_без_екстензије}

С обзиром да се садржај библиографије задаје као обичан текст (уз специјалне команде за приказ карактера који не припадају карактерском скупу ASCII), њено креирање је релативно једноставно. Међутим, за кориснике који нису навикнути на програме типа WYSIWYM, претходно објашњење делује сувише неразумљиво. Такође, број различитих назива за типове библиографских јединица није занемарљив, а незгодно је и памтити која поља су обавезна за који тип јединица. На срећу, постоји довољно квалитетних програма за креирање и одржавање база референци у формату BibTeX, који нуде кориснику да изабере жељени тип јединица из понуђене листе типова, као и да се концентрише само на садржај поља, док сам програм води рачуна о томе која су поља обавезна за изабрани тип и о томе обавештава корисника. Ти програми омогућавају и да се база сними у форматима које подржавају новије верзије популарних WYSIWYG-програма (попут пакета OpenOffice и Microsoft Office), тако да и ти програми могу користити библиографске референце креиране у BibTeX-формату[5]. Један од најпопуларнијих бесплатних представника таквих програмских пакета је JabRef[6].

JabRef аутоматски сортира библиографске јединице у бази приликом сваког ажурирања. Такође, омогућава њихово груписање у целине (различите целине могу садржати заједничке референце). Подржано је и дефинисање скраћеница за пуна имена часописа, тако да корисник приликом уноса не мора да наводи дуга имена, већ само скраћеницу на основу које програм аутоматски попуњава пуно име часописа. JabRef омогућава и претраживање и преузимање библиографских референци са сајтова постојећих база електронских библиографија (*CiteSeer*, *IEEEXplore*, *Medline*, *Jstor*, *Spires*). Оно што је посебно битно за домаће кориснике је и једноставнији рад са карактерима специфичним за српску латиницу (š, ž, ć, č, đ) у односу на LaTeX, а поготово је олакшан је рад са ћирилицом, пошто се база библиографских референци може сачувати у произвољном кодном распореду (Unicode, UTF-8, CP-1251, ISO-8859-5, итд).

Наравно, још увек има неких недостатака који се пре свега односе на локализацију. Наиме, BibTeX захтева да се у пољу author имена и презимена више

[5] *MS Word 2007: Bibliography*, http://www.youtube.com/watch?v=6DYuUGP7vLg (преузето 14. 9. 2010).
[6] *JabRef, reference manager*, http://jabref.sourceforge.net/

аутора међусобно раздвајају резервисаном речју **and**. Приликом приказа референце, имена и презимена различитих аутора се раздвајају запетом, само се последњи аутор одваја од осталих резервисаном речју **and**. У случају домаћих референци, поготово оних записаних ћирилицом, то није прихватљиво, тако да је неопходна ручна интервенција.

Без обзира на све наведене недостатке, BibTeX је дефинитивно један од најзаступљенијих формата електронских библиографија[7]. Предности које пружа (лакоћа одржавања базе референци, једноставне измене модела цитирања, аутоматско сортирање референци), довољан су разлог да свако ко се бави израдом библиографија уложи напор и савлада његово коришћење.

[7] Цветана Крстев и Душко Витас. „Информатички поглед на библиографију“, у *Српска библиографија данас*, ур. Александра Вранеш, 229-241 (Нови Сад: Матица српска, 2008).

BibTeX - Creating Personal Bibliographies

Abstract

This article presents a style-independent bibliography format and corresponding reference management software BibTeX. Although BibTeX is heavily used with document preparation system LaTeX, there is a free reference JabRef. This software enables citation in a MS Word or OpenOffice document of references from external BibTeX database.

Key words:

personal bibliography, BibTeX, bibliographiy format, citation, software

ЛИТЕРАТУРА

1. Вранеш, Александра. *Библиографско цитирање – упутство*. Београд: Филолошки факултет, 2010. http://www.fil.bg.ac.rs/postdipl/Bibliografija%20uputstva.ppt (преузето 14. 9. 2010).
2. Крстев, Цветана и Душко Витас. „Информатички поглед на библиографију“. У *Српска библиографија данас*. Ур. Александра Вранеш, 229-241. Нови Сад: Матица српска, 2008.
3. *JabRef, reference manager*. http://jabref.sourceforge.net/ (преузето 14. 9. 2010).
4. *MikTeX*. http://miktex.org/
5. *MS Word 2007: Bibliography*. http://www.youtube.com/watch?v=6DYuUGP7vLg (преузето 14. 9. 2010).
6. Ненадић, Горан, Предраг Јаничић и Александар Самарџић. *LaTeX за ауторе*. Београд: Компјутер библиотека, 2003.
7. Patashnik, Oren. *BibTEXing*, *Documentation for general BibTEX users*. 1988. http://rpm.scl.rs/CTAN/biblio/bibtex/contrib/doc/btxdoc.pdf (преузето 22. 8. 2010).

Милица Цветковић
Библиотека Матице српске, Нови Сад
milica.cvetkovic@ymail.com

УДК 027.2(44 Париз)

Библиотека Центра Помпиду

Сажетак

У раду ће бити приказана Библиотека Центра Помпиду, статус, циљеви, принципи њеног функционисања, организација.

Кључне речи:

Библиотека Центра Помпиду, услуга „питај библиотекара", QuestionPoint, информационо-комуникационе технологије, корисници са инвалидитетом

Увод

Историја оснивања Библиотеке јавног информисања[1] у Паризу, преплиће се са историјом оснивања Центра Жорж Помпиду, у оквиру којег је заправо и настала 1977. године. Иако је у смислу организације и функционисања ова библиотека потпуно самостална, ипак је позната, ако не и познатија, као Библиотека Центра Помпиду[2]. Центар је, иначе, назван по Жорж Помпидуу, који је за свог председничког мандата покренуо идеју о његовој изградњи. Најпре је било замишљено да то буде само Музеј савремене уметности и одабран је плато Бобур као једини погодан простор за његову изградњу. Тај простор је, међутим, био и једини погодан за изградњу велике јавне библиотеке, тако да је најзад одлучено да пројекти буду уједињени.

Према замисли председника Помпидуа, библиотека је требало да привуче посетиоце који би потом могли да откривају остале активности које Центар нуди. „Желео бих", објашњавао је он, „да Париз добије културни центар, који би био истовремено музеј и креативни центар и у коме би равноправно обитавала пластична уметност са музиком, филмом, књигама, аудиовизуелном продукцијом и истраживањем."[3] Идеја је, дакле, била више него оригинална, подразумевајући под једним кровом, уз Библиотеку јавног информисања, још и Национални музеј модерне уметности[4], Центар за музику и акустична истраживања[5], као и Библиотеку Кандински[6].

Идеја је била оригинална чак и у архитектонском смислу. У питању је рад италијанског архитекте Ренца Пиана (Renzo Piano) и његовог британског колеге Ричарда Роџерса (Richard Rogers), који су одлучили да на екстеријер грађевине буду постављени елементи типични за ентеријер, попут покретних степеница, лифтова и цеви. Имали су, дакле, идеју „изврнуте зграде". Све то са циљем да добију на простору у унутрашњости зграде намењеном посетиоцима, а конципираном тако да разбуђује људски дух. Саграђена у једном од најстаријих квартова Париза, ова грађевина је изазвала бројна негодовања Парижана, ипак, није требало дуго да Центар Помпиду постане један од главних симбола града. Временом је овој јединственој културној институцији град Париз постао чак и претесан, тако да је недавно отворила огранке у Мецу[7] и Шангају.

Организација и функционисање

Лидер међу јавним библиотекама Француске, којих је данас 4.398, Библиотека Центра Помпиду има посебан статус. Наиме, ова библиотека, а уз њу и Француска национална библиотека и Библиотека Града науке и индустрије[8] налазе се у надлежности Министарства културе, у чијем надлештву су данас такође и сви француски архиви и музеји, Дирекција за издаваштво, Национални центар за сарадњу библиотека, као и Национални центар за књижевност.

Библиотека Центра Помпиду је централна библиотека града Париза и задужена је за управљање системом јавних библиотека на територији града. Библиотеку финансира Министарство културе у висини од 75% њених потреба, а преосталих 25% Библиотека сама зарађује. Средствима добијеним од Министарства Библиотека самостално располаже, као што је и потпуно независна од Центра Помпиду у вођењу политике и стратегије свог развоја и функционисања.

Све услуге намењене корисницима су потпуно бесплатне и оно што, између осталог, ову библиотеку чини јединственом, јесте да нема апсолутно никаквих формалности око учлањења. Управо из тог разлога су, уз студенте, емигранти најбројнији међу корисницима. Уз то што им нико не тражи документа, због чега се осећају равноправним са осталим корисницима, ова група корисника овде може потпуно бесплатно да научи француски језик. Наиме, одељак назван *Autoformation*,

[1] La Bibliothèque publique d'information (La Bpi)
[2] La Bibliothèque du Centre Pompidou (Beaubourg)
[3] Michel Jacques, Интервју Georges Pompidou, *Le Monde*, Париз 17. 10. 1972.
[4] Musée national d'art moderne
[5] IRCAM (Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique)
[6] Bibliothèque Kandinsky
[7] Metz (град у североисточној Француској)
[8] Cité des Sciences et de l'Industrie

нуди преко 900 најсавременијих интерактивних метода за учење и усавршавање чак 220 језика, учење и усавршавање рада на рачунару или пак припрему тестова за вожњу. Као допуну методама за учење језика, овај одељак подразумева још и 16 специјалних телевизора

Свакодневни редови испред Библиотеке Центра Помпиду

на којима корисници могу да прате програм на 16 различитих језика. Овај „пододељак“ је назван „Телевизије света“[9].

Грађа Библиотеке броји око 500.000 папирних докумената, док је остали материјал у електронској форми. Ова библиотека је, иначе, на челу Конзорцијума библиотека Француске за обједињену набавку онлајн часописа и база података[10]. Оно што је интересантно поменути јесте и да је сва грађа у слободном приступу. То, наравно, не значи да је корисник у потпуности препуштен самом себи. На сваком од 3 нивоа Библиотеке налазе се информациони пултови на којима свих 250 запослених проведу бар 20% свог радног времена, дакле, у директном контакту са корисницима, и то без обзира на своју функцију.

Познато је да тек мали проценат укупног стручног кадра у библиотекама у Србији чине дипломирани библиотекари, док је у овој, као и у осталим француским библиотекама, ситуација потпуно другачија. Наиме, у библиотекама у Француској нема разнородности кадра у смислу ангажовања правника, математичара, биолога, историчара, итд. који ће стећи стручна знања на стручним испитима и семинарима и радећи на различитим пословима у библиотеци. У библиотекама ове земље раде дипломирани библиотекари, изузетно цењени као интелектуалци и истински заљубљеници у своју струку.

Као библиотека актуелности, како је још називају, Библиотека Центра Помпиду предњачи у обнављању својих фондова. *Плевљење фонда*, како га они називају, дакле излучивање и расходовање јединица, у овој библиотеци се врши чак више пута годишње. Грађа је тако конципирана да за циљ има да, у што је могуће већој мери, презентује како лингвистичке, тако и етничке, политичке и религијске различитости и ова библиотека је у тој мери популарна, да чекање у реду на улазу може потрајати и сатима, јер следећа бројка, а то је 6.000, говори о броју посетилаца по дану, док је капацитет Библиотеке 2.200 места.

Поставши жртва сопственог успеха, Библиотека Центра Помпиду се убрзо по отварању суочила са овим проблемом и 1998. године бива затворена на две године ради проширивања и уопште промене организације. Библиотека поново отвара своја врата корисницима 26. јануара 2000. године. Уз увођење најмодернијих технологија за пренос података, које ће бити могуће консултовати и са дистанце, започиње и пројекат дигитализације грађе, док услуга „Питај библиотекара“[11], која је била активна и ранијих година, уводи и могућност *chat*-а, да би 2005. године прешли на рад у програму *QuestionPoint*.

BiblioSésame

BiblioSésame је мрежа којом управља Библиотека центра Помпиду и коју тренутно чини 20 библиотека које сарађују на пружању веома популарне услуге одговарања на питања корисника, користећи програм *QuestionPoint*. Настао је као плод сарадње Конгресне библиотеке[12] и OCLC-а[13]. Услуга је потпуно бесплатна и далеко превазилази оквире библиотеке, града, па чак и земље.

На који начин ова услуга функционише? Корисник попуњава формулар доступан на сајту библиотеке, која га затим обрађује, осим у случају да то превазилази њене могућности и компетенције. У том случају, у обавези је да питање проследи једној од библиотека сарадница.

Ова услуга не подразумева одговоре на питања која се односе на:

- анализу тржишта,
- експертизу процена вредности,
- исцрпне библиографије,
- правне и медицинске савете, итд.

Суочена са изазовима новог времена, ова библиотека је на њих одреаговала изузетно ефикасно, одлучивши се за мултимедијалност услуга и садржаја, активно учешће корисника у дефинисању тих истих услуга и креирању садржаја. У жељи да буде тамо где и њени корисници, како би им била од користи у њиховом простору, библиотека је присутна и активна и на друштвеним мрежама.

Alphabib[14]

Процењује се да 10% светске популације чине особе са инвалидитетом, док је у Француској 5,5 милиона

[9] Télévisions du monde
[10] CAREL – Consortium pour l'acquisition de ressources en ligne
[11] Réponse à distance
[12] The Library of Congress
[13] Online Computer Library Center
[14] Améliorer l'accueil des personnes handicapées en Bibliothèques (Побољшање услуге прилагођене потребама особа са хендикепом)

оних који се свакодневно суочавају са социјалним и физичким баријерама, као што су предрасуде у ставовима према инвалидности, неприступачност објеката и друге архитектонске инфраструктуре, али и неприступачност информација.

У многим земљама корисницима са инвалидитетом још увек није омогућен приступ библиотеци, нити се то ускоро очекује. Ипак, скоро тридесет година уназад, један од приоритета Библиотеке Центра Помпиду јесу управо услуге прилагођене потребама ове групе корисника, као и њихово континуирано унапређивање, а све то уз укључивање Удружења инвалида и сличних организација у процес вредновања. Управо ова библиотека данас је на челу националне мреже *Alphabib,* коју чини више од педесет библиотека широм Француске.

Необични екстеријер Центра Помпиду

Библиотеци центра Помпиду свако има приступ. Окружење библиотеке, улаз, тоалетни простори и лифтови приступачни су особама с различитим врстама инвалидитета. Ова библиотека има и пет кабина посебно опремљених за рад слепих и слабовидих особа. Сва грађа је, дакле, доступна свим корисницима, а најсавременија техничка опрема коју користе у раду, у значајној мери доприноси доступности фонда. Библиотека, између осталог, набавља звучне књиге, видео/DVD књиге с титловима и/или језиком знакова, књиге на Брајевом писму, књиге у увећаној штампи, итд. Рачунари су опремљени програмима за читање и повећавање екрана (*ZoomText* или *RealPlayer*). Уз поменуту техничку опрему, у употреби су и мини Брајеве тастатуре, Брајеви скенери и штампачи, читачи дневне штампе, софтвер за предвиђање речи при уносу текста, као и софтвер за проверу правописа. Библиотека Центра Помпиду и, осим ње, још само Национална библиотека Француске, корисницима са инвалидитетом стављају на располагање и електронску лупу. Реч је о преносивом апарату који се користи за увећавање текста који омогућава слабовидим корисницима да у слободном приступу консултују насловне стране или пак садржај књиге без употребе *ZoomText*-а.

Приступачност је јасно дефинисана као одговорност управе ове библиотеке. Одређена је и група запослених, такозвана *Mission handicap*[15], која има улогу посредника између Библиотеке и Удружења особа са инвалидитетом. Како би се корисник са инвалидитетом осећао добродошлим у библиотеку, пожељно је да се комуницира директно са њим, а не да се обраћа искључиво особи у пратњи и зато се инсистира и на упознавању целокупног особља са различитим врстама инвалидитета. С тим у вези, запосленима се редовно прослеђује електронска пошта и друге информације о услугама за посебне групе корисника. Више пута годишње, запослени у овој библиотеци иду на обуке и семинаре, учествују у различитим образовним пројектима, а све у циљу што ефикасније примене поменутих услуга.

Један од пројеката на којима тренутно ради особље Библиотеке центра Помпиду јесте израда нове верзије колаборативног сајта типа *wiki*, под називом *Alphabib* (http://alphabib.bpi.fr/), који за циљ има креирање мреже запослених у области културе који раде са особама са инвалидитетом, размену њихових знања и искустава. То што је овај сајт назван колаборативним, значи да сви

Корисницима је на располагању најсавременија техничка опрема

они који су умрежени могу да приложе садржаје, уместо да само једна особа служи као презентер.

Закључак

Како ова, тако и остале библиотеке ове земље, вредноване су на прави начин. Оне, дакле, имају прави статус и третман који су илустровани, између осталог, и кроз непостојање проблема финансирања, као и не-

[15] Сервис за кориснике са инвалидитетом

постојање проблема недоречене законске регулативе. Успавани библиотекарски потенцијали су у потпуности ревитализовани, а имиџ класичног библиотекара (бела крагница, пунђа и наочаре) одавно уништен у библиотекама Француске, у којој је данас ова делатност једна од најатрактивнијих. Одавно су уведени систем обавезног школства, нови имиџ и нови људи, истински заљубљеници у свој позив, који су подигли ниво струке и непрестано раде на указивању на њен друштвени значај.

The Centre Pompidou's Public Reference Library

Abstract

The paper will present The Centre Pompidou's Public Reference Library. It's status, aims, principles of functioning, its organization. All things considered, The Library may be defined as a set of collections and encyclopaedic documentary services on all supports integrating the most recent developments included in the international networks; of spaces open to all aimed at the satisfaction of the public on site and remotely; of human and financial means hardly in proportion with the services provides for the public.

Key words:

The Centre Pompidou's Public Reference Library, Ask a Librarian Service, QuestionPoint, information-communicational technologies, users with disability

ЛИТЕРАТУРА

1. Bertrand, Anne-Marie. *Les bibliothèques*. Paris: Ed. La Découverte, 2004.
2. *Bibliothèque publique d'information. Découvrir la Bpi*. http://www.bpi.fr (преузето 18. 10. 2009).
3. Chiffres clés 2010. Statistiques de la culture. http://www.culture.gouv.fr/culture/sedocum/dll-cd.htm (преузето 1. 6. 2010).
4. *Culture et handicap: guide pratique de l'accessibilité*. Paris: Ministère de la Culture et communication, 2009.
5. Interview accordée au journal *Le Monde*, le 17 octobre 1972. http://www.centrepompidou.fr/ (преузето 11. 10. 2009).
6. Интерни документи прибављени током боравка на стручном усавршавању у Библиотеци Центра Помпиду (октобар-децембар 2009).
7. *Les bibliothèques publiques en France*. http://www.centrenationaldulivre.fr (преузето 20. 5. 2010).
8. *Publics et usagers des bibliothèques: un défi pour la coopération*. Paris: Bpi, 1998.
9. *Pulman country report. Information on public libraries*. http://www.pulmanweb.org/countries/country%20profiles/infoFrance.htm#_Toc536417148 (преузето 1. 6. 2010).
10. Seguin, Jean-Pierre. *Comment est née la Bpi*. Paris: Bibliothèque publique d'information, Centre Pompidou, 1987.

Evgenia Arh
earh@svkri.hr

Lea Lazzarich
llazz@svkri.hr
Sveučilišna knjižnica Rijeka, Hrvatska

УДК 027.7(497.5 Ријека):024.1/.7
027.7(497.5 Ријека):004.9

Korisnički servisi Sveučilišne knjižnice Rijeka

Sažetak

Sveučilišna knjižnica Rijeka sastavnica je Sveučilišta u Rijeci i njezina misija jest procjena i distribucija svih vrsta informacija važnih korisnicima knjižnice. Autorice u ovom radu daju prikaz korisničkih servisa Sveučilišne knjižnice Rijeka, stvarajući platformu za efikasnu usporedbu i moguću poziciju knjižnice u okruženju. Što činimo i kuda idemo u svjetlu digitalnog doba, predmet je ovog rada. Korisnički servisi nisu više klasične usluge knjižnice, korisnički servisi znače upravljanje znanjem, korištenje digitalnih izvora i upravljanje njima, virtualni referentni servis i dostupnost usluga bilo gdje u svijetu. Korisnički orjentirane usluge knjižnice znače da niti jedna knjižnica nije otok za sebe.

Ključne riječi:

sveučilišna knjižnica, korisnički servisi, digitalizacija, virtualni referentni servis

Uvod

Sveučilišna knjižnica Rijeka središnja je, ali i matična knjižnica svih fakultetskih knjižnica Sveučilišta u Rijeci. Sveučilište u Rijeci broji devet fakulteta koji u svojim okvirima imaju knjižnice kao samostalne jedinice. Misija Sveučilišne knjižnice Rijeka jest prikupljanje, evaluiranje i diseminacija svih vrsta informacija potrebnih sveučilišnoj zajednici, odnosno znanstvenom, stručnom i istraživačkom radu.

Djelatnost knjižnice obavlja se unutar tri odjela: Odjel obrade i nabave, Opći odjel i Odjel rada s korisnicima. Pri uredu ravnatelja obavlja se djelatnost matično-razvojne službe koja se odnosi na programe razvoja knjižnično-informacijskog sustava sveučilišta. Knjižnični fond danas okuplja građu preuzetu od povijesnih zbirki i riječkih knjižnica, cjelokupnu hrvatsku publiciranu građu od 1949. godine do danas, referentnu građu iz svih znanstvenih područja, te udžbeničku literaturu. Sveučilišna knjižnica svoje fondove otvara u prvom redu članovima sveučilišne zajednice: studentima i znanstveno-nastavnom osoblju, ali i svima drugima koji u svrhu stijecanja znanja imaju potrebu za njezinim uslugama.

Građa u fondove dolazi uglavnom obveznim primjerkom svega izdanog u Republici Hrvatskoj, a u maloj mjeri nabavom. Sveučilišna knjižnica kao matična knjižnica ne kupuje naslove, jer sredstva od države nisu predviđena.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa predviđa u Sveučilišnim knjižnicama samo obvezni primjerak kao jedini način punjenja fondova. Dakako da je u ovim uvjetima posve osobno i stihiji prepušteno kupovanje stranih naslova ili časopisa, te nabava baza podataka prema osobnim željama, isključujući ovdje kupnju baza Centra za online baze podataka.

U eri digitalizacije i sve veće prisutnosti interdisciplinarnih studija, otvarajući se Europi i prihvaćajući pravila Bolonjske deklaracije (*Bologna process*), potreba za koordinacijom i integralnim pristupom sve je snažnija. Sveučilišna knjižnica Rijeka ovdje mora ostvarivati svoju misiju i svojim uslugama postati centralna knjižnica sveučilišta, ne samo formalno.

Korisnički servisi

Sve usluge koje se ostvaruju s ciljem zadovoljenja korisničkih upita čine korisničke servise jedne knjižnice. U engleskom jeziku *user services* podrazumjeva korisničke usluge, sve ono što knjižnica čini da bi informacija stigla do krajnjeg korisnika.

Korisničke usluge pri tom dijelimo na tradicionalne i elektroničke. Tradicionalne su sve ono što knjižničarstvo poznaje do pojave novih tehnologija (upisi, pretraživanja kataloga, upute za korištenje fondova knjižnica, itd), a elektroničke usluge, prema ISO2789:2006(E) dijele se na:

- online katalog,
- mrežne stranice knjižnice,
- elektroničke zbirke (e-zbirke),
- elektronička međuknjižnična posudba (dobava dokumenata mrežnim putem),
- elektronički referentni servis,
- edukaciju korisnika za korištenje e-usluga,
- pristup Internetu.

Sveučilišna knjižnica Rijeka gotovo u svim segmentima udovoljava ISO standardu, prema svim navedenim parametrima.

Što činimo?

Korisnički prostori Sveučilišne knjižnice Rijeka protežu se na 300 m^2 i ona raspolaže sa dvije čitaonice, posudbenim prostorom, te službom informacija. Studijska čitaonica ima 45 korisničkih mjesta i referenetnu zbirku

u otvorenom pristupu. Znanstveno-istraživačka čitaonica ima 32 korisnička mjesta i namijenjena je zahtjevnijim korisnicima, a nudi i tekuću hrvatsku periodiku, te računala s pristupom Internetu, na kojima je omogućen pristup svim mrežnim informacijama i bazama podataka.

Posudba građe iz fonda knjižnice ostvaruje se na posudbenom pultu, kao i pomoć u pružanju svih ostalih usluga knjižnice (tradicionalne korisničke usluge):

- fotokopiranje,
- posudba građe (temeljno poslanje knjižnice),
- printanje,
- međuknjižnična posudba,
- skeniranje,
- izrada bibliografija na traženi zahtjev,
- tematska pretraživanja,
- pretraživanje baza,
- korištenje računala.

Korisnicima su na raspolaganju računala za pretraživanje naslova iz fonda knjižnice putem online kataloga, te osigurana stalna pomoć informacijskih specijalista.

Elektroničke usluge razvijene su zahvaljujući tehnologijama, ali i nastojanju Knjižnice da omogući korisnicima brzu, kvalitetnu i jednostavnu dostupnost informacijama.

Online katalog knjižnica razvija od 1996. godine. On je omogućio konstantnu dostupnost fondova korisnicima u vidu informacije: posjeduje li knjižnica određenu građu, u koliko primjeraka, može li se posuditi i je li građa već zadužena, te mogućnost rezervacije. Time je korisnicima otvorena mogućnost da unaprijed provjere informaciju, bez dolaska u knjižnicu.

Knjižnica već dugi niz godina sustavno razvija i radi na unaprijeđenju svojih Web stranica. Uredništvo Web stranica jest tijelo koje brine i održava mrežne stranice knjižnice, vodeći se pri tom željama i potrebama krajnjih korisnika. Konstantno upućivanje korisnika na korištenje usluga putem mrežnih stranica, te obaviještavanje sveučilišne zajednice o promjenama i novostima na mrežnim stranicama, rezultiralo je povećanjem broja posjeta mrežnim stranicama u 2008. godini (razdoblje prosinac 2007 – siječanj 2008) s prosječno 5.000 posjeta mjesečno, na prosječno 16.000 posjeta, a ti podaci stoje i danas.

Nabava profesionalnog Zeutchel skenera za digitalizaciju starije i vrijedne građe, prema svim pravilima o zaštiti fizičkog medija, otvorila je novo doba u knjižničnom poslovanju, te omogućila sustavnu izgradnju elektroničkih zbirki. Elektroničke zbirke koje je knjižnica razvila su:

- povijesna zbirka,
- zbirka sažetaka doktorskih disertacija Sveučilišta u Rijeci,
- zbirka povijesnih novina (u cjelovitom tekstu).

Ove se zbirke konstantno dopunjuju, prema mogućnostima ili projektnim aktivnostima knjižnice, a s ciljem trajne i potpune dostupnosti cjelovite zbirke. Izgradnja elektroničke zbirke ove vrijedne građe osigurala je pohranu izvornika s jedne strane, te konstantnu mogućnost pristupa krajnjim korisnicima s druge strane, bez oštećenja izvornika.

Edukacija korisnika za korištenje elektroničkih usluga konstanta je poslovanja Knjižnice.

Kako bi korištenje online kataloga bilo što transparentnije i prihvatljivije, organizirani su tečajevi svakog tjedna, koji članove upućuju na efikasno korištenje kataloga u elektroničkom obliku, kao i tečajevi za pretraživanje baza podataka. Unatoč ustrajnosti knjižničara i marketinškoj pripremi, tečajevi imaju vrlo slabu posjećenost. Putem mrežnih stranica knjižnice (http://www.svkri.uniri.hr) korisnici mogu u svakom času dobiti informacije o svim našim uslugama, pristupiti katalogu ili postaviti pitanje knjižničaru. Na mrežnim stranicama osiguran je i kratak vodič kroz usluge pod sloganom *Do knjižnice u papučama*. Vodič je priređen za brzo i jednostavno upoznavanje s uslugama knjižnice, a koje dugoročno stvaraju samostalnog i informacijski suverenog korisnika knjižničnih kataloga i informacija.

Knjižnica je osigurala i e-zahtjeve, odnosno oblikovala elektroničke obrasce kojima korisnici mogu pojedine usluge zatražiti online: zaduženje građe, fotokopiranje, skeniranje, zahtjev za međuknjižničnu posudbu, te zahtjev za najam prijenosnog računala. Pristup Internetu osiguran je na svim računalima u knjižnici, a mrežne stranice dostupne su svakom korisniku koji koristi Internet. Elektronička međuknjižnična posudba, odnosno dostava dokumenata elektroničkim putem, usluga je knjižnice koja se redovito obavlja. Knjižnica vrši međuknjižničnu posudbu sa svim knjižnicama u RH, te ostalim knjižnicama u EU, a razvijena je i elektronička aplikacija na velike sustave poput British Library Supply Center, te središnju službu njemačkih knjižnica Subito. U ove se sustave ulazi šiframa, prati se broj zahtjeva, brzina njihove obrade i dostava knjižnici koja potražuje. Sveučilišna knjižnica Rijeka uvela je i uslugu dostave članaka iz časopisa ili zbornika u elektroničkom obliku drugim knjižnicama, u roku do 48 sati od primitka zahtjeva, čime je omogućila korisniku da prosudi koliko brzo želi uslugu i na koji način.

Elektronički referentni servis je razvijen kroz mrežu e-mail komunikacije s korisnicima. Korisnik može postaviti upit, a informacijska služba odgovorit će u roku 24 sata, te omogućiti razvoj i realizaciju usluge na razini koju korisnik očekuje. Razvoj virtualnog informacijskog pulta tek je zadaća postavljena pred knjižnicu.

Od svih navedenih elektroničkih korisničkih usluga, prema ISO2789:2006(E) jedino virtualni referentni servis nije posve realiziran. Možemo zaključiti da knjižnica sustavno prati potrebe korisnika i razvija usluge, ostvarujući time mogućnost za kontrolu kvalitete, prema ISO standardu.

Gdje smo sada?

U kreiranju i osmišljavanju kvalitete usluga, u svijetlu promjena digitalnog doba, usluge Knjižnice smo modificirali i poboljšali uvodeći neke promjene, ali i ukazujući na sebe neprestano, kako studentima, tako i fakultetima i njihovim knjižnicama.

U čitaoničkom radu uvedena je mogućnost korištenja čitaonice noću. Isprva kao pilot projekt, noćni rad se „udomaćio“ u studentskoj populaciji, koja prihvaća rad noću i redovito koristi knjižnicu. U studijsku čitaonicu uvedena su dva računala s pristupom Internetu. Noćnim radom

Арх Е. и др. „Кориснички сервиси Свеучилишне књижнице Ријека“, 43–47.

postali smo jedina knjižnica u RH, koja u nenamjenskoj zgradi (knjižnice koje posjeduju nove zgrade, prilagođene knjižničnim potrebama, provode noćni rad) osigurava otvorenost knjižnice 22 sata: čitaonica je otvorena od 9.00 ujutro do 7.00 ujutro.

U posudbi građe najčešća i glavna zamjerka Sveučilišnoj knjižnici Rijeka, dugi niz godina, bila je sporost i čekanje na knjige sa spremišta do 30 minuta. Razlozi su za to realni: smještaj građe u neadekvatnoj zgradi, na tri nivoa i fizičko donošenje u katalog (spremišta nisu vertikalno povezana). Ova je zamjerka posve opravdana s gledišta korisnika, koji se kroz svoje školovanje susreću s narodnom, fakultetskom i školskom knjižnicom koje pripadaju skupu knjižnica s otvorenim pristupom. Sveučilišna knjižnica Rijeka, kao najveća regionalna knjižnica, sasvim sigurno ne može udovoljiti ovom zahtjevu, ali može puno učiniti i čini u unaprijeđenju svojih usluga (bitno će se situacija promjeniti kad knjižnica preseli u Kampus na Trsatu, čime dobiva posve novu namjensku zgradu).

I koliko god su čekanja na građu u ovakvom tipu knjižnice realna, lokalno zbog usamljenog primjera u našem gradu, moramo se boriti s vremenom. S obzirom da nismo mogli mijenjati zgradu, prilagodili smo uslugu. Za povrat knjiga postavljen je knjigomat ispred ulaza u zgradu knjižnice, gdje se knjige mogu vraćati 24 sata. Promidžbenim materijalom knjižnice ukazali smo na mogućnost narudžbe knjiga od kuće: online zadužnicom, telefonom s telefonskom sekretaricom, gdje se u svakom trenutku može ostaviti poruka, e-mailom ili faxom, tako da dolazak u knjižnicu predstavlja samo podizanje naručenog i bitno skraćuje vrijeme. A način brže posudbe integriran je i u prezentaciji *Do knjižnice u papučama*. U mrežnoj verziji elektroničkog kataloga software dozvoljava da korisnik može u svakom trenutku provjeriti svoje podatke: zaduženje, broj knjiga i rok posudbe.

Pri upisu korisnika, u bazu podataka upisuje se e-mail adresa i njima se cirkularno šalju obavijesti o svim promjenama i novostima u knjižnici. E-mail liste korisnika napravljene su prema predmetima iskazanih interesa pri upisu i složene unutar UDK klasifikacije, te se ciljane obavijesti o novim naslovima ili bazama podataka šalju unutar stručne grupe. Liste su napravljene u svrhu selektivne diseminacije, posebno mrežnih informacija.

Sveučilišna knjižnica sustavno radi na unaprijeđenju svojih usluga, pomičući granice mogućeg s obzirom na ograničenja koja pred suvremeno knjižnično poslovanje postavljaju zgrada, smještaj, lokacija.

Veliki broj korisnika je ovom vrstom informiranja po prvi puta saznao za dostupnost nekim bazama podataka, mogućnosti free trial ulaska u baze, čime stječe mogućnost odlučivanja treba li Sveučilišna knjižnica kupiti bazu podataka ili ne. Time je poboljšana i kvaliteta usluga: česte provjere aktivnih mrežnih izvora, ciljana dezideratа u nabavi, učestalija međuknjižnična posudba s gotovo svim knjižnicama Europe.

Bez obzira na brojnost informacija i dostupnost, korisnici postaju pasivni, mnoštvo informacija uvjetuje površnost u primanju. S druge strane, knjižničar koji stalno ponavlja načine korištenja svoje knjižnice, vjeruje da svi već sve znaju. Nužno je i potrebno konstantno ponavljanje i ciljano usmjeravanje svake informacije, potrebno je biti ustrajan.

Informacijski servis i edukacija korisnika

Zahtjevi korisnika za tematskim pretraživanjem najsnažnija je usluga informacijske službe.

Tu uslugu koriste studenti, ali i maturanti, učenici završnih razreda srednjih škola, te postdiplomanti. Zahtjev se knjižničaru upućuje osobno u kontaktu, te se ispunjava obrazac u koji se uz osobne podatke upisuje naslov teme, znanstveno područje kojem tema pripada, te svrha (diplomski rad, seminar...), čime se određuje razina pretraživanja. U obrasce smo uveli i vrijeme zaprimanja zahtjeva, te vrijeme izvršenja korisničkog zahtjeva, čime je postignuta kontrola kvalitete, praćenje brzine usluge.

Kako su korisnici relativno slabo upućeni u korištenje elektroničkog kataloga knjižnica, unatoč svim naporima u traženju građe putem online kataloga, a što je objašnjivo činjenicom da se tijekom školovanja nisu susreli s elektroničkim katalogom knjižnice u kojoj su posuđivali građu, osmišljen je plan edukacije u njihovim sredinama: fakultetima i srednjim školama. Edukacijski plan je napravljen kao informativno upoznavanje sa stranicama i elektroničkim katalogom Sveučilišne knjižnice Rijeka u trajanju od 45 minuta, a izvodi se u elektroničkim učionicama. Edukacija se može produljiti na 90 minuta, ukoliko zainteresirani žele edukaciju o korištenju ostalih kataloga knjižnica na mreži u Hrvatskoj i izvan nje. Edukacijski plan je jednoobrazan, izrađen u formi prezentacije, s praktičnim primjerima pretraživanja, u cilju boljeg snalaženja, te razvijanja kompetencije samostalnog pretraživanja kataloga knjižnica.

Edukacija je u prvom redu ponuđena profesorima srednjih škola, kako bi oni sami lakše upoznali svoje učenike, i tu je napravljen najbolji odaziv. Osobito se dobrim pokazalo upoznavanje profesora (individualne radionice), jer su oni ciljano slali učenike po određene, prethodno is-

тражене наслове и теме и time знатно pomogli u traženju građe. Također je ponuđeno profesorima na fakultetima da u okviru nastave odaberu jedan ili dva školska sata za upoznavanje studenata s fondom knjižnice i mrežnim mogućnostima, dakako sat održavaju informacijski specijalisti.

Odaziv sa fakulteta također je doprineo vidljivosti knjižnice u zajednici, te češćem i kvalitetnijem korištenju knjižnica, ali i boljoj suradnji sa knjižnicama pri odabiru ispitne literature, te provjeri dostupnosti iste. Evaluacija studijskog programa nužno mora obuhvatiti i dostupnost ispitne literature, što je jedan od temeljnih kriterija i u procjeni, ali i u strategiji Sveučilišta u Rijeci.

Zgrada Sveučilišne knjižnice Rijeka

Sve ove aktivnosti i napori učinili su Sveučilišnu knjižnicu Rijeka prepoznatljivom u sveučilišnoj zajednici, što je bio važan čimbenik aktiviranja kolegija Osnove bibliotekarstva i informacijskih znanosti pri Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta u Rijeci.

Iz redova studenata kulturologije, Knjižnica je organizirala studentsku praksu u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka na bazi 80 sati rada mjesečno, kao preduvjet za upoznavanje s knjižničarskim poslovanjem, te s obzirom na činjenicu da Rijeka nema studij knjižničarstva. Studenti se izmjenjuju tijekom akademske godine (u prosjeku ih praksu obavlja 6 do 8 istovremeno), na raznim knjižničarskim, stručnim poslovima, te se uz redoviti studij pripremaju za radni proces. Studentska praksa jedno je od važnih polazišta za uvođenje studenata u proces rada.

Kolegij Osnove bibliotekarstva i informacijskih znanosti, koji formira studente polaznike studentske prakse, a koji aktivno sudjeluju u procesu knjižničnog rada, od akademske godine 2008/2009. predložen je i prihvaćen od Odsjeka za kulturalne studije kao kolegij u C-segmentu (izborni kolegij za sve studijske grupe), čime je omogućen pristup obrazovanju za temeljna knjižničarska znanja i svim studentima drugih odsjeka i studija.

Digitalizacija

Znanstveno-istraživačka čitaonica je korisnicima ponudila pretraživanje mrežno dostupnih informacija putem osam računala, korištenje novinske i časopisne građe, te timski rad u manjim grupama, kao i mogućnost snimanja ili digitalizacije građe. Digitalizacija jest stvarnost, i u tom smislu knjižnica je učinila odista mnogo. Ona se vrši za potrebe vanjskih korisnika i osobne potrebe knjižnice u svrhu dostupnosti, zaštite i pohrane stare i vrijedne građe. Digitalizacija za vanjske korisnike dijeli se na onu za individualne upite i institucije. Individualni zahtjevi dalje se dijele na zahtjeve pojedinačnih korisnika za digitaliziranjem sadržaja, te zahtjeve nastavnog osoblja za digitalizacijom ispitne literature (poglavlja, odabranih dijelova) za potrebe e-kolegija.

Zahtjev za digitalizacijom sadržaja dostupan je u online obliku, putem mrežnih stranica knjižnice, a unutar knjižnice uhodano je poslovanje s digitalizacijom građe za zahtjev korisnika.

Kuda idemo?

Sveučilišna knjižnica Rijeka sigurno se u svjetlu europskih integracija i provedbi Bolonjskog procesa kreće prema integriranom knjižničnom sustavu koji će omogućiti i opravdati centralno mjesto knjižnice na Sveučilištu, onako kako misija knjižnice i nalaže.

Svakako treba sve korisničke servise uvesti u domove korisnika, omogućiti pristup s bilo koje lokacije u svijetu i učiniti knjižnicu nezaobilaznom stanicom u traženju informacija.

Za ostvarenje ovog cilja neophodno je započeti:

- koordiniranu nabavu na razini Sveučilišta, jedinstvenu akcesiju za sve i samim time racionalniju potrošnju novaca;
- izradu zajedničkog (skupnog) elektroničkog kataloga svih knjižnica Sveučilišta u Rijeci, čime bi traženje informacije bilo znatno olakšano krajnjem korisniku;
- pokretanje virtualnog referentnog deska odakle bi se pitanje knjižničaru distribuiralo pojedinim predmetnim knjižničarima i vraćali odgovori krajnjem korisniku, bez obzira da li se taj knjižničar nalazi u sveučilišnoj ili nekoj fakultetskoj knjižnici;
- komunikaciju putem društvenih mreža;
- online tečajeve za pretraživanje elektroničkih izvora.

Sveučilišna knjižnica Rijeka ima dovoljno prostora za daljnji razvoj svojih usluga:

- uvođenje radionica u radu s korisnicima kao posebnim oblicima rada s čitateljima; teme koje su se pokazale neophodne u edukaciji su: obrana teze pred auditorijem kao mogućnost pripreme za diplomski rad, izrada prezentacije u Power Pointu (predstavljanje pisanog rada u prezentacijskoj formi), parlamentarno pregovaranje;

- osnivanje Sveučilišnog čitateljskog kluba, čime se trajno promiče vrijednost čitanja, promišljanja i evaluacije teksta.

Zaključak

Ravnatelj Public library New York jednom je rekao: „Do pojave Interneta mi bibliotekari smo mirno radili svoj posao, sad se situacija mijenja dnevno gotovo kao na New York burzi“.

U ovoj činjenici prepoznajemo knjižnice diljem svijeta.

Sveučilišna knjižnica Rijeka mogla je mirovati do pojave Interneta, no promjene u okruženju konstanta su, ali i putokaz našeg rada. I knjižnice su sada na tržištu, i to opasnom i osjetljivom tržištu informacija. Korisnički servisi nisu više dostatni u vidu dobro uređenog abecednog ili UDK kataloga; danas informaciju trebate imati prije nego se knjiga pojavi u knjižnici.

Korisnički servisi, bez obzira na podjelu na tradicionalne i elektroničke, danas znače:

- upravljanje znanjem,
- uporabu digitalnih servisa i njihov razvoj,
- edukaciju u svim oblicima.

Koliko Sveučilišna knjižnica uspješno ostvaruje svoje usluge, koliko dobro dopire do korisnika i omogućuje pristup informacijama, moguće je valorizirati konstantnim praćenjem kvalitete usluga, oslanjajući se pri tom na dostupne ISO standarde, ali i imajući na umu promjenjivost razine korisničkih upita.

Knjižničar je osoba u stalnom kretanju, uronjen u nepregledno globalno more informacija i informacijskih promjena. Na knjižnicama jest prepoznati promjene i pravovremeno reagirati, pretvarajući izazove u svoje prednosti, to je njihova najvažnija zadaća.

User Services in the University Library in Rijeka

Abstract

University library of Rijeka is a part of University of Rijeka and it's mission is evaluation and dissemination onf any information important for library users. Authors will present an actual user services existing in University library of Rijeka. What we do, and where we are going in a light of digital era. User services are not only classic library services, not anymore. User services are knowledge management, digital resources and education how to use them, virtual referent desk which is oriented not only for library users, but also for any potential user somewhere in the world. User oriented services mean: library isn't an island at all.

Key words:

university library, user services digitalization, virtual referent desk

LITERATURA

1. Bender, L. J. “Team organization learning organization“. *Information Outlook* vol. 1, no. 9 (1997): 19-22.
2. Peterson, M. “Internet based service delivery – making it work“. *The Electronic library* vol. 19, no. 1(2001): 19-25.
3. Shaughnessy, T. W. “Lessons from restructuring the library“. *Journal of Academic Librarianship* vol. 22, no. 4(1994): 251-256.
4. Shin, Eun-Ja i Young-Seok Kim. “Restructuring library organizations for the twenty-first century“. *Aslib Proceedings* vol. 54, no. 4 (2002): 260-266.

Александар Радовић, МА
Библиотека Матице српске, Нови Сад
araddovic@yahoo.com

УДК 766:659.133.1]:027.54(497.113 Нови Сад)

Плакати новосадских ликовних манифестација

Сажетак

Плакат, пропагандно средство настало седамдесетих година XIX века, у савременом библиотекарству јесте важан информациони капитал. Новосадске ликовне манифестације, традиционалне (Новосадски салон) и савремене (Светско бијенале студентског плаката) промовисане су, између осталог, овим јединицама некњижне библиотечке грађе. Визуелно атрактивни материјали, плакати проширују границе графичког дизајна, а истовремено су значајни ресурс података о новосадској културној сцени.

Кључне речи:

плакати, Библиотека Матице српске, Нови Сад, ликовне манифестације

I Плакати у библиотекарству

У низу дефиниција плаката, иконографски значај имају речи класика те дисциплине, Мориса Рикардса.[1] По Рикардсу, плакат је репродукција, производ потрошачког друштва и његов инструмент. Кроз историју је и *vox dei*, *vox populi*, *vox domini*. У почетку је само реч, која временом добија и ликовни израз. *Жена у белом* Жила Шереа из седамдесетих година XIX века означава еру модерног плаката. Пад плаката је везан за ТВ комерцијализацију шездесетих и седамдесетих година XX века. „Плакат... поново оживљује и ступа на сцену, ...у форми толико новој да се уопште не може препознати“[2].

Према „тумачима“ плаката, он мора бити ликовно схватљив, читљив, оптимално са највише пет речи. За колекционаре су најатрактивнији политички плакати и плакати са ликовном садржином, које најчешће објављују ликовне манифестације.

Грађа која по својој природи и дефиницији не припада ни монографским ни серијским публикацијама, као што је плакат, посебан је и специфично третиран библиотечки фонд.

Плакати су најбројније и најатрактивније јединице некњижне библиотечке грађе. Ако је, по Умберту Еку, библиотека меморија човечанства, „плакат је подсетник.“[3]

Средином осамдесетих година прошлог века, Милева Јурић истиче да „публикација не представља више само штампану ствар класичног профила, већ подразумева као свој неодвојиви део грамофонску плочу, географску карту или нпр. дијафилм,...“[4].

Према међународним библиотечким стандардима, некњижна библиотечка грађа је материјал „чија је примарна намена пренос идеја, података и естетског садржаја“.[5] По речима Јасмине Трифунац, „овај материјал није књига већ грађа посебне врсте“[6], позната и под термином неконвенционална. Без обзира на чињеницу да израз није најадекватнији јер садржи почетну негацију, исти је у употреби и у међународним стандардима – „Non-book Material“ (NBM).

По својој основној функцији, некњижна грађа обавештава, пропагира, скреће пажњу. Ако је тачно да „за писање вести, потребни су подаци, а не надахнуће“[7] онда и библиотеке постају информациони пултови, а не „само“ спремиште књига.

Један од првих историчара српског штампарства, Александар Арнаутовић, истиче да је недуго по штампању прве књиге у београдској штампарији, (*Средство против колере* септембра 1831. године), штампан и први српски плакат. Овај хроничар српске књиге није пропустио да нагласи да су Београђани посећивали штампарију из дана у дан да би се уверили да је „на објавама био отисак слона;...“[8]. Штампање прогласа о слону који је „тада у Београду био приказиван радозналој публици“[9] одобрио је Димитрије Давидовић. Из писма Адолфа Бермана, „фактора“ Државне Књигопечатње кнезу Милошу Обреновићу из јула 1832. године, даје се на знање да

[1] Moris Rikards, *Uspon i pad plakata* (Beograd : Borba, 1971).
[2] Isto, 39
[3] Данка Нинковић-Славнић, „Пропаганда поноса“, у *Југославија: моја земља и њен политички плакат: 1969 – 1989* (Љубљана: KD Codeep: Tretaroka, 2006), 55.
[4] Милева Јурић, „Обавезни примерак: законска заштита или стварна заштита националног фонда“, у *Споменица НБС: 1832-1982* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 7.
[5] *ISBD* (*NBM*): *Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006), str. 13.
[6] Јасмина Трифунац, „Типологија и класификација некњижне грађе у Народној библиотеци Србије“, у *Колекције у библиотекама: формирање, заштита, богаћење, одржавање, ревизија и коришћење* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крушевац: Народна библиотека, 2008), 115.
[7] Milorad Ćirilović, „Od vesti do kolumne“, у *Savremeno novinarstvo* (Beograd: Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, 1998), 15.
[8] Александар Арнаутовић, *Штампарије у Србији у XIX веку* (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1912).
[9] Исто, 54

је „слон био врло велики и при том тако паметан...“[10].

Није познато да ли је примерак поменутог плаката предат на чување као обавезни примерак. Чињеница је да је наредбама кнеза Милоша по један примерак сваке штампане „ствари“ (прва штампана књига била је *Басни* Доситеја Обрадовића из 1835. године) морао да буде предат Народној библиотеци. Овим чином је установљена институција обавезног примерка у Србији тридесетих година XIX века, а некњижна библиотечка грађа постаје историографски извор познат под називом *објављенија*.

Некњижна библиотечка грађа у националној култури оставља пажње вредан траг, од *објављенија* до Интернетом презентованог пројекта *Библиографија Србије. Некњижна грађа*[11]. Од „плаката са слоном“ до узајамне базе података, више стотина српских библиотека укључених у међународни програм COBISS, писани и електронски каталози Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске, пружају увид у разноврсност и вредност ове врсте грађе.

Библиотека Матице српске је 1989. године прешла на електронску обраду библиотечког материјала. До сада је у електронску базу података унето више од два милиона записа. Каталогизација плаката из фонда Библиотеке Матице српске почела је децембра 2001. године.

У електронском каталогу Библиотеке Матице српске евидентирано је, закључно са априлом 2010. године, 9.163 плаката.

На основу Међународног стандарда за обраду некњижне библиотечке грађе – ISBN(NBM)[12], Библиотека Матице српске преузела је програмски пакет COBISS у којем се каталогизирају све врсте библиотечког материјала.

Каталогизација плаката врши се у маски „N“ COBISS програма. У њој се каталогизирају и остали материјали који припадају некњижним библиотечким збиркама.

Плакат као *сликовна грађа* евидентира се у одговарајућем пољу 001b-k (дводимензионална графика), док се плакат као *плакат* у исто поље уноси на следећи начин: 001b-a (текстуална грађа, штампана). Кодирани подаци бележе и „тип грађе“ која се на плакату налази.

Каталогизирани плакати БМС евидентирају се у инвентарним књигама Библиотеке, која прописује обавезу навођења свих неопходних података за ову грађу.

Први плакат у електронској бази података Библиотеке Матице српске каталогизиран је 7. децембра 2001. године. У електронском каталогу БМС заведен је под идентификационим бројем ID=174247943. Плакат је црно-бели, димензије су му 60x42cm (трећи формат плаката). Овај плакат је „фотомеханичка репродукција“ (то значи да је плакат по COBISS терминологији), текст плаката је српска ћирилица. Плакат је издат у Београду, а година издања је 2001.

Обавеза прикупљања штампаних ствари регулисана је законом. На снази је *Закон о библиотечкој делатности* донет 1994. године (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 34/94). Нови закон о библиотечко-информационој делатности који је пред усвајањем, предвиђа да ће издавачи свих публикација бити дужни да достављају обавезни примерак националним библиотекама, па и примерке плаката. У садашњој пракси, недовољан број примерака каталога, плаката и проспеката доставља се институцијама које су за ту грађу задужене. „Контролу“ тог поступка отежава чињеница да је све више штампарија које отискују некњижни библиотечки материјал. О њима често нема трага ни на самој грађи, ни у пратећим документима.

Увид у грађу која „плакатира“ ликовне манифестације у Новом Саду, а евидентирана је у фонду Библиотеке Матице српске, дат је на примерима једне традиционалне (*Новосадски салон*) и једне ликовне манифестације новијег датума (*Студенски бијенале студентског плаката*).

Плакати су каталогизирани у маски „N“ програма COBISS. Подаци на плакатима омогућавају „читање времена“ у којем су плакати настали.

Од тридесет и осам до сада одржаних *Новосадских салона*, Библиотека Матице српске поседује седам плаката. Плакати су евидентирани у следећим годинама: 1971, 1985, 1986, 1987, 1989, 2006, 2008.

Први новосадски салон из 1971. године је текстуални плакат и у пољу за „општу ознаку грађе“ 200b евидентирани је као: *Плакат*. Плакати осталих шест *Новосадских салона* су они на којима доминирају графички садржаји и стога су означени као *Сликовна грађа*.

Плакат првог *Новосадског салона* (1971), специфичан је по томе што је као организатор манифестације једини пут евидентиран Музеј града Новог Сада. Шест пута је, обавештава електронски каталог Библиотеке Матице српске, организатор Културни центар Новог Сада, који је и данас „на челу“ *Новосадског салона*.

Од седам поменутих плаката, шест је исписано српском латиницом, а плакат из 2006. године је исписан српском ћирилицом.

Наслови целог корпуса ових плаката почињу редним бројем, који је нумеричка ознака за сваку поставку *Новосадског салона*. У одговарајућем пољу програма COBISS (532a) предвиђен је унос текстуалног еквивалента и на тај начин се олакшава претраживање базе података. Први плакат (1971) „почиње“ римским бројем,

[10] А. Арнаутовић, 54.
[11] www.nb.rs
[12] ISBN (NBM) – International Standard Bibliographic Description for Non-Book Material

док остали плакати имају арапску нумерацију.

Уз наслов плаката, каталогизатор је додао место одржавања манифестације. На овај начин, подаци о називу манифестације и месту одржавања обједињени су у пољу у којем се наводи „главни стварни наслов“ (200a).

Плакати у Библиотеци Матице српске разврстани су на пет формата. Димензије су одређене према међународним каталошким правилима и уносе се: висина пута ширина. Од седам плаката *Новосадскоī салона*, шест носе сигнатуру петог (V) формата, јер су дужи од седамдесет центиметара (70cm). Једини плакат четвртог формата из фонда БМС је графички отисак манифестације из 2008. године.

Плакат важи за један од најпроминентнијих производа индустрије графичког дизајна. Анализирани примери из електронске базе података Библиотеке Матице српске документују чињеницу познату у графичко-дизајнерским круговима, да Нови Сад има реномирану школу графичког дизајна. Аутори поменутих плаката су Александар Педовић, Радуле Бошковић, Иван Лукић, Бранислав Добановачки, Марко Стојановић, Дарко Вуковић и Владимир Страјнић. Њихова имена су евидентирана у пољима одговарајућег програма у која се уносе подаци о одговорности. У складу са каталошким правилима, став је да унос података о колективном ауторству има предност у односу на индивидуалног аутора. Ово значи да су у одговарајућем пољу (710a) забележени подаци о манифестацији, док су подаци о графичким дизајнерима евидентирани у пољу 701a.

Подаци за библиографске јединице уносе се у електронски библиотечки каталог доследним преношењем са публикације, без било какве интервенције. Одговарајућим ознакама информише се о подацима који на плакату недостају. Најчешће су то подаци о издавачу и месту издања, док се подаци о штампарији углавном наводе.

Подручје предвиђено за напомене на анализираним плакатима најчешће је без примедби. На једном плакату је у тим пољима (300a, 330a) назначено: „Плакат је делимично оштећен“ и „На плакату су наведени спонзори манифестације“. Други плакат садржи (330a) следећу напомену: „На плакату су наведена имена педесет и три аутора који су излагали на Новосадском салону.“

Предметна и децимална каталогизација плаката из фонда Библиотеке Матице српске извршена је у складу са међународним каталошким правилима. Тема плаката одређена је у одговарајућем пољу (606a) – Ликовна уметност и 606x – Изложбе. Класификација грађе урађена је према систему Универзалне децималне класификације.

Прво *Светско бијенале студентскоī плакаша* одржано је у Новом Саду од 23. 4. 2004. до 15. 5. 2004. године. Изложба радова која представља „храбри врли“ плакатски свет са свих континената, одржана је у холу Извршног већа Војводине. Наслов плаката је на енглеском језику, *1st World biannual exhibition of student poster*, а у одговарајућем пољу (532a) наслов је „преведен“ ради лакшег претраживања. Нема података ни о издавачу нити о штампарији. На плакату је евидентирано „двоструко“ ауторство. Графички дизајнер, Владимир Страјнић, аутор је и фотографије на плакату. Ауторство на плакату је означено кодовима (410a - графички техничар) и (600a - фотограф).

II Закључак

Увид у некњижни фонд Библиотеке Матице српске и електронску каталогизацију плаката, намеће као закључак потребу да законске одреднице о обавезном примерку морају да се односе и на ову грађу. Тиме би се фонд континуирано попуњавао, а подаци неопходни при каталогизацији ове грађе били би транспарентнији.

Поставља се, као све реалније, и питање даље бриге о овој, по својој материјалној природи, веома осетљивој грађи, као и питање каталогизације нових облика обавештавања који преузимају улогу плаката.

Према речима Мориса Рикардса, плакат је репродукција, производ потрошачког друштва и његов инструмент. „он не почиње са Трајановим стубом, него са Гутенбергом...“[13]

Та чињеница покреће питање судбине плаката када он „иступи“ из Гутенбергове ере. Плакати су већ прешли на ТВ екране, билборде, банере. Њихове ангажоване или софистициране поруке постале су садржај мејлова и СМС порука. Превасходно статичан, плакат је кренуо „у покрет“. С једне стране је то питање новог естетског тумачења, с друге, библиотечке, како евидентирати и каталогизирати „нови плакат“? Једна од претпоставки је да ће „чување плаката“ прећи у дигиталне сфере.

„Графички дизајн“, каже Гордана Поповић-Васић, „практична уметност, прво и јефтино средство пропаганде, пратио је општа кретања у уметности, али нешто спорије... То је уметност у служби информације, визуелна сублимација одређеног производа...“[14]. Упркос бројним теоретичарима, ова дисциплина још није, са позиције форме и садржине и њиховог међусобног утицаја, „прочитана“, као што ни њено архивирање још није доследно и безбедно.

Ипак, уметност у „служби информације“ још је на снази. Од литографија Жила Шереа до уличних билборда, јер “the post is banner, an emblem, a sign: *in hoc signo vinces*.“[15]

[13] M. Rikarsd, 3.
[14] Гордана Поповић-Васић, „Између страха и одушевљења: примери графичког дизајна у Србији 1950-1970“, у *Галерија Графички колекшив, Беоīрад, 22. јун – 18. јул 2009* (Београд: Графички колектив, 2009), 11.
[15] Joan Barnicoat, *Posters*: *a concise history* (London: Thames & Hudson, 2003).

Posters of Fine Arts Events in Novi Sad

Summary

Poster, propaganda tool created in the seventies of the 19th century, in modern librarianship is an important information asset. Novi Sad arts events, traditional (*NS salon*) and modern (*World biennial student posters*) are promoted, among other things, with these units of Non-book library materials. Visually attractive materials, posters expand the limits of graphic design, while being a significant resource of knowledge about the cultural scene in Novi Sad.

Key words:

poster, the Library of Matica srpska, Novi Sad, fine arts events

ЛИТЕРАТУРА

1. Арнаутовић, Александар. *Штампарије у Србији у XIX веку*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1912.
2. Barnicoat, Joan. *Posters*. London: Thames & Hudson, 2003.
3. *Библиографија Србије. Некњижна грађа*. http://www.nbs.rs
4. Đardulo, Antonio. *Zaštita i konzervacija knjiga*. Beograd: Clio, 2005.
5. *ISBD (NBM)*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006.
6. *Југославија: моја земља и њен политички плакат*. Љубљана: KD Codeep, Tretaroka, 2006.
7. Недељковић, Миодраг. *Маркетиншки приручник*. Нови Сад: Дневник, 2001.
8. Поповић-Васић, Гордана. „Између страха и одушевљења: примери графичког дизајна у Србији у периоду од 1950. до 1970. године“. У *Између страха и одушевљења*. Београд: Графички колектив, 2009.
9. Rikards, Moris. *Uspon i pad plakata*. Beograd: NIP Borba, 1971.
10. http://www.allposters.com

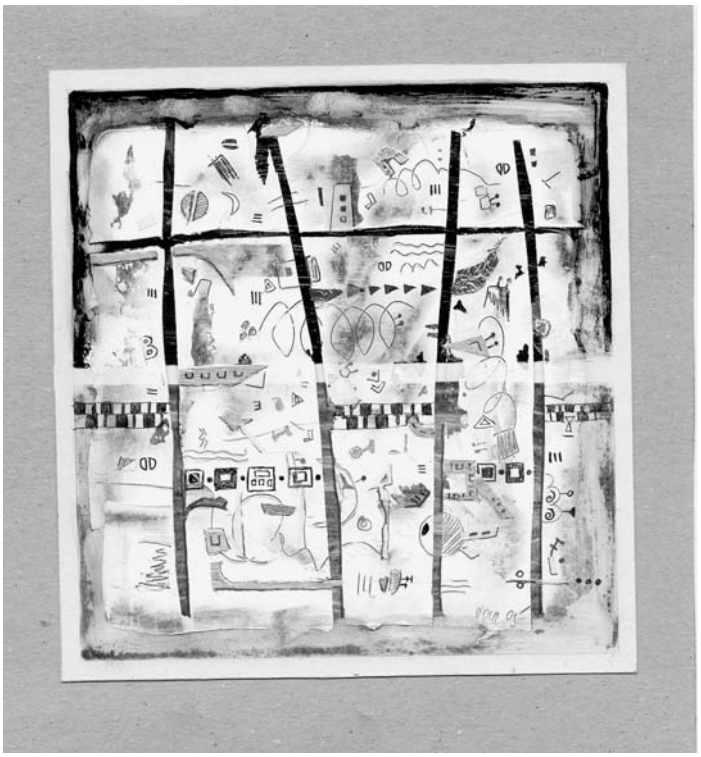

Доминика Морариу

Јасна Чанковић
cankovic@unilib.bg.ac.rs

Софија Којевић
kojevic@unilib.bg.ac.rs
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд

УДК 821.163.41:929 Матавуљ, С.
930.253:821.163.41 Матавуљ, С.
025.171:027.7(497.11 Београд)

Грађа о Сими Матавуљу у Одељењу за народну књижевност Универзитетске библиотеке у Београду

Сажетак

Текст је посвећен архивској грађи о Сими Матавуљу (1852-1908) која се налази у Одељењу за народну књижевност Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, а део је обимне рукописне заоставштине Војислава Јовановића Марамба (1884-1968). Овај архивски материјал који чине 692 листа рукописа и машинописа сведочи о намери Војислава Јовановића да неауторизоване текстове Симе Матавуља, објављиване у периодичним публикацијама с краја XIX и с почетка XX века, сакупи и објави у једној књизи под насловом *Анонимни Матавуљ*. Своју намеру Јовановић, нажалост, за живота није остварио, али је сачувана рукописна грађа, сама по себи, драгоцен извор за проучавање књижевног језика Симе Матавуља са лексичко-семантичког аспекта, као и значајан прилог биографији овог великог српског реалисте.

Кључне речи:

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Одељење за народну књижевност, Војислав Јовановић Марамбо, Симо Матавуљ, архивска грађа

Војислав Јовановић Марамбо (1884-1968) био је свестрана личност и неуморни научни радник. Библиографија његових радова веома је богата, како разноликошћу стручних области којима се бавио, тако и бројем јединица. Био је историчар књижевности, и то са посебним нагласком на проучавању народних умотворина, затим преводилац, библиограф, архивиста, драмски писац и критичар, дипломата, сјајни фотограф-аматер, као и страствени колекционар књига. Као научник, професор универзитета и, изнад свега, библиофил, Војислав Јовановић је за живота оформио личну библиотеку коју је с љубављу стварао пуних шездесет година. Ову драгоцену збирку књига и часописа, затим своју обимну рукописну заоставштину, богату преписку, завидну збирку фотографија, као и саму породичну кућу у Бирчаниновој улици, Војислав Јовановић је тестаментом завештао Универзитетској библиотеци у Београду. Тако је Дом Војислава Јовановића од 1979. године постао легат Универзитетске библиотеке. Архивска грађа у оквиру личног фонда Војислава Јовановића разврстана је у седам група (лична документа, имовинско-правна документа творца фонда, имовинско-правна документа породице Јовановић, документа делатности, преписка, документа сродника творца фонда и исечци) унутар којих су, на основу општег систематизационог плана за сређивање личних и породичних фондова прилагођеног специфичностима конкретног фонда, формиране подгрупе.

Посебну целину у оквиру обимне заоставштине Војислава Јовановића чини грађа о великом српском писцу Сими Матавуљу. Овај драгоцени документарни материјал сврстан је у подгрупу са грађом о народној и писаној књижевности која се, уз грађу из области архивистике, историје и позоришне уметности, налази у великој групи коју чине документа делатности. Иако је тежиште Јовановићевог бављења историјом књижевности било критичко испитивање аутентичности српских народних умотворина, као и проучавање рецепције наше народне поезије у оквиру европског романтизма, Јовановић је велику пажњу посветио и изучавању живота и дела великана српске реалистичке прозе Симе Матавуља (1852-1908).

Рукописна грађа о Сими Матавуљу налази се у фасцикли коју је сам Јовановић насловио *Грађа за књигу Анонимни Матавуљ*. Овај наслов недвосмислено говори о намери Војислава Јовановића да свој научно-истраживачки рад усмери на проучавање књижевног дела овог великог српског реалисте и да плодове тог истраживања сабере и објави у оквиру једне целине. На велику жалост проучавалаца и поштовалаца живота и дела Симе Матавуља, Војислав Јовановић ову своју намеру није за живота остварио.

Архивску грађу о Матавуљу чине рукописи и машинописи Јовановићевих објављених и необјављених текстова, библиографске белешке, исечци из новина, као и обиље истраживачког материјала сачињеног од рукописних бележака. Ова грађа је разврстана у десет мањих фасцикли, од којих је свака насловљена према теми на коју се односе белешке које се у њој налазе, и броји укупно 692 листа рукописа и машинописа и три исечка из новина.

Суштински, овај интересантан и врло подстицајан истраживачки материјал би се могао сврстати у три веће целине: приватни живот Симе Матавуља, његов књижевни рад и његов новинарски рад. Сам Војислав Јовановић у чланку „Анонимна проза Симе Матавуља“ објављеном у *Летопису Матице српске* за септембар 1954. године, књ. 374, св. 3, говори о својој намери да препозна и сакупи у једну књигу Матавуљеве непотписане радове или радове под различитим псеудонимима објављене у новинама и часописима. То су, како Јовановић каже: „...штампани чланци, есеји, прикази па и белетристични написи... њих ће по мом рачуну бити око стотине и чиниће књигу од 350 до 400 страна. Сви они остали су до сада непознати Матавуљевим биографима, библиографима и издавачима... Ја сам задао себи доста посла (могу додати: веома занимљива посла) да по старим нашим листовима, углавном између 1890. и 1900. године... изнађем поменуте његове радове; по себи се разуме да ћу за сваки од њих имати да наведем документарни материјал који сведочи о Матавуљевом ауторству. Ове доказе ја сам тражио у биографији самога Матавуља, у његовој преписци, а нарочито у његовим делима“.[1]

У фасцикли коју је сам Јовановић назвао *Насловна страна – преглед садржине* налазе се рукописне белешке које откривају могуће верзије наслова будуће књиге о Матавуљу (*Тајни Матавуљ*, *Матавуљ без потписа*, *Непотписани Матавуљ*, *Мислим да је све ово Матавуљ*, *Матавуљ новинар*), као и списак непотписаних текстова – чланака из периодичних публикација у периоду од 1890. до 1900. године, за које је Јовановић сматрао да су Матавуљеви. Ови текстови су углавном објављивани у *Малим новинама* чији је оснивач био Пера Тодоровић (1852-1907), познати српски политичар и писац, са којим је Симо Матавуљ био у врло добрим приватним и пословним односима. У свом чланку „Матавуљ и Пера Тодоровић“, објављеном у цетињском часопису *Стварање* за мај 1957. године, Голуб Добрашиновић (1925-2008), признати проучавалац дела Вука Стефановића Караџића и Симе Матавуља, хвали рад Војислава Јовановића на откривању анонимних Матавуљевих текстова у *Малим новинама* и каже: „Др М. В. Јовановић је на основу савјесне и оштроумне анализе, открио у Малим новинама такорећи читаву књигу Матавуљевих анонимних написа.“[2] Из овог чланка се може закључити да је Војислав Јовановић водио усмене разговоре са Голубом Добрашиновићем о конкретним текстовима за које је сматрао да су „из Матавуљевог пера“[3] (чланак „Велика војводкиња Стана Миркова“) али, нажалост, помно припреману књигу о Матавуљу, о којој сведочи обиље рукописног материјала, Војислав Јовановић никада није објавио. О свом истраживачком поступку и начину рада на утврђивању Матавуљевог ауторства над појединим текстовма, Марамбо говори у већ поменутом чланку „Анонимна проза Симе Матавуља“. Реч је о тексту под насловом „Сликар и тркач“ објављеном у *Малим новинама* 12. јануара 1893. године, који у суштини представља некролог хрватском сликару Ферди Кикерцу. Анализирајући овај текст у циљу утврђивања ауторства, Јовановић у свом научно-истраживачком поступку укршта неколико елемената, као што су прилике у Матавуљевом приватном животу у време објављивања текста и мотиви, изрази и синтагме који су заступљени у тексту, а који се, према Јовановићевим тврдњама, јављају и у појединим Матавуљевим приповеткама, као и у роману *Бакоња фра-Брне*. Јовановић у прилог својој тези наводи поједине специфичне изразе и фразе из поменутог текста, као што су „ваљати очима“ или „напопао“ које у истом облику проналази и у роману *Бакоња фра-Брне* или *Биљешкама једног писца*.

У часопису *Дело* за децембар 1957. године објављен је чланак под насловом „Матавуљ и Пашић“ који представља сведочанство о још једном значајном Јовановићевом открићу. Наиме, подробно анализирајући стилске, језичке и ортографске особине текста, као и Матавуљеве личне разлоге, Јовановић уверљиво доказује Матавуљево ауторство текста „Пилула Пашићу“ из *Малих новина* од априла 1894. године. У овом тексту Јовановић истиче вредност неауторизованих Матавуљевих текстова и каже да су неки од њих „од знатног интереса за нашу књижевну, културну, па и политичку историју“.[4] Јовановић истиче да ниједан проучавалац Матавуљевог рада није „овај белетристичко-новинарски напис“[5] уврстио међу његове текстове. Иако је овај чланак био непотписан, тј. испод наслова је само било написано „од једног путника“[6], Војислав Јовановић је, захваљујући свом темељном познавању биографије Симе Матавуља, као и особина његовог књижевног језика, успешно одбранио своју тезу да да је овај текст, како сам каже „очигледно и неоспорно“[7] Матавуљев.

Посебну и нарочито занимљиву целину у оквиру рукописне грађе о Сими Матавуљу представљају белешке Војислава Јовановића под насловом *Речник Матавуља*. У чланку из *Летописа Матице српске* Јовановић открива да је из Матавуљевог дела „извукао за своју употребу читав један мали речник 'матавуљизама', читав један азбучни списак специфичних стилских и лексичких особености Матавуљеве прозе од прибли-

[1] Војислав Јовановић Марамбо, „Анонимна проза Симе Матавуља“, *Летопис Матице српске* књ. 374, св. 3 (1954): 203.
[2] Голуб Добрашиновић, „Матавуљ и Пера Тодоровић“, *Стварање* (1957): 423.
[3] Добрашиновић, „Матавуљ и Пера Тодоровић“, 424.
[4] Војислав Јовановић Марамбо, „Матавуљ и Пашић“, *Дело* 3, бр. 12 (1957): 900.
[5] Јовановић, „Матавуљ и Пашић“, 907.
[6] Ibid.
[7] Ibid..

жно 1800 речи”, које могу бити „...не само одлучујући чинилац при анализи његових анонимних текстова, већ понекад уједно и кључ који нам одаје многу тајну његове приповедачке вештине“.[8] Управо овом својом констатацијом Јовановић указује на вишеструки смисао својих истраживања лексичког богатства које се налази у књижевном делу Симе Матавуља.

Живећи у поднебљима у којима се сачувао изворни народни говор, као што су Далмација, Хрватско загорје или Бока Которска, Матавуљ је, како сам каже „стекао необично познавање народне фразеологије и обиље синонима“.[9] Лексичко благо са којим је био у додиру је, са свог извора, директно, у облику провинцијализама, или индиректно, у виду „матавуљизама“, ушло у књижевно дело овог класика српске реалистичке прозе. Војислав Јовановић је својим истраживањима Матавуљевог лексичког корпуса и лексикографском обрадом материјала направио значајан корак у правцу лингвистичког приступа његовом књижевном делу и дао потку неким будућим лексичко-семантичким проучавањима књижевног језика Симе Матавуља.

Рукописни материјал о лексици Симе Матавуља, према белешци самог Јовановића, обухвата 1.762 лексикографске јединице дате по азбучном реду. Јовановић је као изворе за овај речник користио књижевна дела Симе Матавуља, његове текстове објављиване у новинама и часописима (*Нова искра, Новинар, Босанска вила, Отаџбина, Дело, Трговачке новине, Бранково коло,* календар *Јавор* и други), као и Матавуљева писма Арси Пајевићу, Милану Савићу, Лази Костићу, Томи Поповићу, Марку Цару, Валтазару Богишићу, Вељку Радојевићу, Јовану Грчићу и брату Ђури Матавуљу, која су му, у највећој мери, била доступна у Институту за књижевност САНУ, у којем је радио од 1950. године. Јовановић уз сваку лексему наводи изворе, а у неким случајевима даје и краћи коментар или значење речи. Матавуљев речник обилује специфичним речима и изразима као што су: бакочити се, бјелојуг, благоутробије, бобоњити, братиковићу, братановићу, веничар (лекар), ваљати очима, во без рогова, главарити, добричак, жаловање, дочекљивост, живолазан, зазорљив, зверац, због, злопитан, изништити се, мекообразни, наравствен, најпослијенкарце, нашијенац, облијеколити, оштрљаста, православњачки, проглушити, сустиг, шака јада или шпаг.

Поред истраживања лексике, Војислав Јовановић се бавио и интерпункцијом у текстовима Симе Матавуља. Он је утврдио да Матавуљ веома често користи заграде у које умеће реч и закључио да је та употреба „чешћа но код других писаца његове врсте и времена“.[10] Такође, Јовановић је истакао и честу употребу „знака чуђења“[11] код Матавуља у који сврстава знак узвика, два знака узвика, упитник и упитник и узвичник заједно. О овој појави у Матавуљевој прози Јовановић каже: „Матавуљ подвлачи необичност своје (иначе тачне) опсервације, а још више он се служи овим знаком да нотира тон речи свога приповедања, усменог. Употреба овога знака изгледа претерана, али она је врло карактеристична за Матавуља. При редиговању његових текстова ови се знаци чуђења имају сачувати“.[12] Такође, Јовановић анализира и Матавуљеву употребу знака ^ уз генитив множине, закључивши да „је углавном намењен читаоцу који би текст рецитовао на глас као што се приповеда.“[13]

У оквиру истраживачког материјала о Сими Матавуљу налазе се и рукописне белешке Војислава Јовановића које представљају својеврсну библиографију листова и часописа који, како сам Јовановић каже: „... се имају узети у обзир за даља трагања“.[14] Овај попис садржи наслове периодичних публикација које су излазиле између 1884. и 1918. године. Поред већ поменутих наслова који су Јовановићу послужили као извор, на овом списку су се нашли и часописи *Срђ, Браник, Царинградски гласник, Борба, Босанско-херцеговачки гласник, Велика Србија, Глас Црногорца, Даница, Нада* и многи други. Ова библиографија је посебно интересантна јер открива и неке, јавности не много познате, наслове периодике која је почетком XX века излазила на просторима Србије, Црне Горе, Хрватске и Босне и Херцеговине, као што су *Бдинове новости, Зубља* или *Београђанин*. Поред наслова новина и часописа, Јовановић у својим белешкама наводи и списак познаника Симе Матавуља од око 60 имена за које је, највероватније, сматрао да поседују сазнања или писана сведочанства о књижевној и публицистичкој активности овог писца.

Рукописна грађа Војислава Јовановића Марамбоа о Сими Матавуљу представља врло подстицајан истраживачки материјал, како за проучаваоце његовог књижевног дела, тако и за његове биографе и библиографе. Јовановић у својим исцрпним истраживањима, сачуваним у виду бележака, довршених и недовршених текстова и библиографија, доноси низ значајних сазнања о лексичко-семантичким слојевима књижевног језика Симе Матавуља, као и мноштво драгоцених прилога о његовом личном и пословном животу (белешке и текстови о Матавуљевом односу са Пером Тодоровићем и Николом Пашићем, о раду у Пресбироу од 1893-1895. године, или о приватном животу и везама са људима из културног и јавног миљеа Београда с почетка XX века). Даљи рад библиотекара легата Војислава Јовановића Марамба на истраживању и објављивању целина његовог рукописног фонда био би од изузетног значаја за упознавање јавности са делом овог изузетног културног и научног радника.

[8] Војислав Јовановић Марамбо, „Анонимна проза Симе Матавуља“, *Летопис Матице српске*
књ. 374, св. 3 (1954): 203.
[9] Јован Деретић, *Кратка историја српске књижевности* (Београд: БИГЗ, 1987), http://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/ (преузето 19. 9. 2010).
[10]. Војислав Јовановић Марамбо, *Рукописне белешке*.
[11] Ibid.
[12] Ibid.
[13] Ibid.
[14] Ibid.

Written Material about Simo Matavulj in the Department of Folk Literature, University Library in Belgrade

Abstract
The text is dedicated to archival material about Simo Matavulj (1852-1908) which can be found in the Department of Folk Literature of University Library „Svetozar Marković" in Belgrade, a part of the extensive manuscript legacy of Vojislav Jovanović Marambo (1884-1968). This archival material has 692 sheets of manuscripts and it is a testimony that Vojislav Jovanović intended to collect and publish in a book titled *Anonymous Matavulj* all unsigned, and texts that Simo Matavulj signed with his aliases, published in periodicals from the late 19th and the early 20th century. His intention Jovanović, unfortunately, did not achieve, but the manuscripts preserved in itself, a valuable source for the study of literary language of Simo Matavulj with lexical and semantic aspects, as well as a significant contribution to the biography of the great Serbian realists.

Key words:
University Library „Svetozar Marković", Department of Folk Literature, Vojislav Jovanović Marambo, Simo Matavulj, archival material

ЛИТЕРАТУРА

1. Ајдачић, Дејан. „О необјављеним књигама Војислава М. Јовановића о народној књижевности“. *Расковник* бр. 71-72 (1993): 150-159.
2. Гароња, Славица. *Војислав М. Јовановић-Марамбо живот и дело*. Каталог изложбе. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 1988.
3. Гордић, Гордана и Илија Николић. *Породица Мате и Јулке Јовановић*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 1988.
4. Деретић, Јован. *Кратка историја српске књижевности*. Београд: БИГЗ, 1987. http://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/ (преузето 19. 9. 2010). Такође доступно и у штампаном облику.
5. Добрашиновић, Голуб. „Матавуљ и Пера Тодоровић“. *Стварање* (1957): 423-425.
6. Јовановић, Војислав Марамбо. „Анонимна проза Симе Матавуља“. *Летопис Матице српске* књ. 374, св. 3 (1954): 203-207.
7. Јовановић, Војислав Марамбо. *Зборник радова о народној књижевности*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2001.
8. Јовановић, Војислав Марамбо. „Матавуљ и Пашић“. *Дело* 3, бр. 12 (1957):900-911.
9. Јовановић, Војислав Марамбо. *Рукописне белешке*.
10. Николић, Илија. *Др Војислав М. Јовановић 1884-1968*. Београд: изд. аутора, 1969.
11. Николић, Илија. „Др Војислав М. Јовановић – љубитељ старих и ретких књига“. *Библиотекар* 6 (1970): 611-617.

Интервју са Милорадом Ђурићем

Институције културе морају да редефинишу своју мисију

Актуелни проблем статуса библиотека и библиотекара у Србији навео је редакцију нашег часописа да покрене серију интервјуа са личностима које могу да имају утицај на промену садашњег стања. Наш саговорник на ову тему је Милорад Ђурић, покрајински секретар за културу. У овом интервјуу он говори о положају библиотека у Војводини у условима економске кризе, њиховом финансирању и подршци коју Секретаријат за културу пружа библиотекама.

Милорад Ђурић је рођен 1960. године у Избишту, општина Вршац. Средњу економску школу завршио је 1979. године у Вршцу. Дипломирао је 1986. на Филозофском факултету Универзитета у Београду, на Одсеку за социологију. Од 1991. до 1994. био је запослен у Центру за социјални рад у Вршцу. Радио је као главни и одговорни уредник магазина Кошава од 1993. У периоду од 1994. до 1997. био је члан Извршног одбора СО Вршац задужен за културу, образовање и спорт. Функције потпредседника Покрајинског одбора и секретара Извршног одбора Демократске странке обављао је од 1998. до 2000, а 1999. постаје председник Општинског одбора Демократске странке у Вршцу. Од 2000. председник је Скупштине општине Вршац, а од 2000. до 2003. био је посланик у савезној Скупштини. Члан је Председништва Демократске странке од фебруара 2004. Функцију покрајинског секретара за информације обављао је од 2004. до 2008. године, када прелази у Покрајински Секретаријат за културу.

- Шта нови *Закон о култ̄ури* доноси библиотекарству и који га подзаконски акти прате?

Законом о култури утврђено је да општи интерес у култури обухвата изградњу јединственог информационог система и матичне функције у библиотечкој делатности. Поред тога, у контексту културних делатности, помињу се и послови везани за библиотечко-информациону делатност. Закон о култури даје и општи оквир за оснивање, делатност, рад и финансирање библиотека. Посебним законима којима се регулишу поједине области културе, укључујући наравно и библиотечку делатност, регулисаће се конкретније и специфична питања у овој области. До сада су, на основу Закона о култури, сачињени преднацрти Закона о старој и реткој библиотечкој грађи и Закона о обавезном примерку публикација.

- Како процењујете да економска криза утиче на библиотеке?

Економска криза је погодила све аспекте друштва, па самим тим и културу, односно, библиотеке. Ово је друга година за редом у којој су наши програмски буџети умањени за 50% у односу на 2008. годину. То је значајно смањење средстава и сигурно је да ће довести, у најбољем случају, до озбиљне стагнације у култури. Ипак, неопходно је разумети да криза погађа све и да је ово драстично смањење буџетских расхода део плана за укупну финансијску консолидацију државне економије.

- Да ли сте задовољни делом буџета који је издвојен за културу?

У буџету Војводине учешће културе износи 3%. То је више него на републичком нивоу (учешће културе је испод једног процента), али мање него што је, по нашим проценама, неопходно. Ипак, већи проблем представља чињеница да се ради о трансферним средствима која се из републичког Министарства пребацују Покрајинском секретаријату, а онда дистрибуирају корисницима. Ради се о једном анахроном систему који би требало што пре променити. Коначно, овакав систем је проузроковао низ проблема на релацији Министарство – Секретаријат и озбиљну кризу у 2009. години, када је било доведено у питање финансирање покрајинских установа културе.

- Како видите савремене односе у области културе и стварање новог културног амбијента и понуде? Где је ту место библиотека?

Комплексност овог питања превазилази оквире интервјуа. Укратко – мислим да технолошке промене у домену електронских комуникација снажно утичу и на област културе. Захваљујући Интернету, вишеструко је повећан степен доступности различитих културних садржаја, а умањен је значај територијалне удаљености. Интернет је утицао и на „производњу“ и на „потрошњу“ културе. У том новом амбијенту, многе старе институције културног система су се суочиле са потребом да редефинишу своју мисију. То се свакако односи и на библиотеке. Мислим да ће у будућности ти изазови бити све драматичнији.

- Шта Секретаријат чини како би унапредио и модернизовао рад библиотека?

Секретаријат већ неколико година финансијски помаже пројекат „Библиотечка мрежа Војводине“, који реализује Иновациони центар за библиотеке и архиве Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду. Пројекат обухвата прилагођавање софтверског система специфичностима оних библиотека у Војводини које су прихватиле нови софтверски систем БИСИС (генерисање извештаја о библиографској грађи, статистички извештаји о корисницима библиотеке и извештаји о читаности библиографске грађе), као и унапређење система за одржавање софтвера у дистрибуираном мрежном окружењу (комуникациона и софтверска повезаност библиотека у мрежи и, на тај начин, међусобна размена библиографских записа путем Интернета). Поред тога, Секретаријат сваке године суфинансира набавку књига општинским библиотекама и за то је ове године издвојено 3 милиона динара, а суфинансира се и матична делатност библиотека. Зависно од могућности, омогућава се и набавка рачунарске и друге опреме неопходне за рад библиотека.

- На који начин Секретаријат подржава међународну сарадњу библиотека? Не знамо да ли Вам је познато да, због оскудних материјалних средстава, библиотеке тешко сарађују и унутар округа?

Секретаријат за културу је, почетком 2010. године, расписао конкурс чији је циљ био подстицање регионалне прекограничне сарадње. Колико је мени познато, ниједна библиотека се није јавила на тај конкурс. Дакле, неопходно је да људи који раде у библиотекама осмисле пројекте и јаве се на конкурс. Једноставно.

- Да ли знате да је и пројекат *Панчевачког читалишта* прихваћен од стране надлежних тела која су бринула о расподели средстава из НИП-а прве године када је овај фонд формиран? Иако смо прошли читаву процедуру (што није било нимало лако) и учинили све што је од нас тражено, тај новац до данас нисмо добили. Реч је о милион динара за изградњу и опрему. Да ли ће Секретаријат нешто предузети по овом питању и да ли ћемо тај новац добити?

То питање, ипак, морате поставити одговорнима у НИП-у.

- Да ли је Секретаријат приликом анализе система финансирања културних институција и програмских манифестација дошао до закључка да претежни део средстава из буџета завршава у Новом Саду? Да ли Секретаријат намерава да ово промени и шта чини по овом питању?

Културне установе чији је оснивач Покрајина су, углавном, смештене у Новом Саду па отуда, претпостављам, и утисак да је на делу „новосадизација“ у културној политици Војводине. Што се финансирања осталих пројеката тиче, однос је приближно 50%:50%. Деметрополизација културе у Војводини јесте један од главних циљева Секретаријата. Покушавамо да дефинишемо приоритетне пројекте који су специфични у некој локалној средини, а с друге стране, довољно квалитетни и самим тим „видљиви“ на покрајинском нивоу. Добри примери оваквих пројеката су Креативни атеље Јожеф Нађ у Кањижи, Тера у Кикинди, Галерија наивног сликарства у Ковачици, КОВ у Вршцу, Зелено звоно у Зрењанину, Музеј Илијанум и Галерија Сава Шумановић у Шиду, Тамбурашки фестивал у Дероњама, Фокус фондација у Суботици, Арт центар Хлеба и игара у Старој Пазови, итд.

- Да ли сматрате да издавачи имају велики утицај на Министарство и Секретаријат?

Квалитетни пројекти су једини начин да издавачи „утичу“ на Секретаријат за културу.

- У Војводини је одлука о избору књига за откуп препуштена библиотекама, а ми то сматрамо добрим решењем (осим неких техничких детаља). Какав је Ваш став и зашто се разликује приступ Министарства и Покрајинског секретаријата за културу овом питању? Да ли сматрате да су средства која Секретаријат издваја за ове намене довољна?

Сматрамо да су саме библиотеке у потпуности компетентне да врше избор књига које ће откупљивати. Не знам који су аргументи Министарства што се њиховог система откупа тиче. Средства за откуп књига свакако да нису довољна, али то је питање финансијских капацитета.

- Септембар је, а установе културе (барем у Панчеву) нису добиле ни од Министарства ни од Секретаријата ни уговоре, ни новац за одобрене пројекте?

Нажалост, мислим да не располажете тачним подацима. До сада је, наиме, пројектима и установама са територије града Панчева, Секретаријат за културу, од 5.494.000 динара, колико је планирано за 2010. годину, исплатио 4.200.000 динара. Дакле, 80% од предвиђених средстава.

- Да ли обилазите библиотеке у Војводини и да ли је у Вашој агенди и панчевачка библиотека?

Кад год имам организовану посету некој општини или граду обилазим и тамошње библиотеке. Панчевачка библиотека је једна од најбољих библиотека у Војводини и свакако је у плану посета.

Разговор водили Горан Траиловић и
Гордана Стокић Симончић

Марк Л. Гринберг
Ада Емет
University of Kansas, Lawrence, Kansas, USA,
- Department of Slavic Languages and Literatures
slavic@ku.edu

УДК 001:004.738.52

Проблем научне комуникације: због чега је отворени приступ неопходан

Трансатлантска перспектива

Сажетак

Овај чланак има за циљ подизање свести о Покрету отвореног приступа и даје примере из искуства Универзитета Канзас у развоју и унапређивању слободног и трајног јавног приступа научној комуникацији која се финансира јавним средствима.

Кључне речи:

отворени приступ, јавни универзитети, политика отвореног приступа, Покрет отвореног приступа у САД, дигитална складишта

Свако ко се бавио истраживачким радом у претходној деценији, приметио је радикалну промену у приступу научној литератури.* Док је пре више од десет година прва и једина станица била физичка универзитетска библиотека, данас научници морају да се ослањају како на штампане публикације, тако и на електронске изворе. Недавно извршена анализа истраживачке праксе у САД испитивала је чиме се наставно особље факултета користило као почетном тачком у истраживачком раду, и пронашла да је у 2009. години више од 75% научних радника започело свој рад помоћу неког од претраживача, док су остали започињали или коришћењем онлајн библиотечког каталога, или самог фонда класичне, физичке библиотеке. Бројеви само незнатно варирају у зависности од дисциплине: научници који се баве природним наукама у 90% случајева започињали су истраживања помоћу претраживача, они који се баве друштвеним наукама у 80% случајева, а хуманистичким у 70%. Штавише, анализе вршене у 2003. и 2006. години показују да ослањање на физички библиотечки фонд и његов каталог опада сразмерно све већем ослањању на претраживаче. Ко би се опкладио да ће се овај тренд променити? Који универзитетски научни радник (који жели да се резултат његовог научног рада чита) жели да буде невидљив за претраживаче?

Сасвим је јасно да електронска форма представља будућност публиковања истраживачких радова у свим областима, али је мање јасно на који ћемо начин долазити до њих. Много научног материјала се већ преноси у електронска средства, као часописи који се издају и у штампаном и у електронском облику, али већина ових електронских верзија скривена је иза сигурносних зидова заштићених лозинком, доступна само студентима и наставном особљу, који имају привилегију да им приступају док уче или раде на универзитету. Неко може рећи да је ово одувек било тако: само носиоци чланске карте могли су да позајмљују књиге у научноистраживачкој библиотеци, мада је, наравно, свако могао доћи до часописа и књига док су они тамо били физички смештени. Али ситуација са електронским приступом је другачија: издавачи изнајмљују библиотекама годишњи приступ часописима, чији претходни бројеви не постају власништво библиотеке и нема гаранције да ће им часопис остати трајно доступан. У ствари, како цена годишње претплате непрестано расте – моја установа, Универзитет Канзас, плаћа више од 4 милиона долара годишње – отказивање периодике постаје све неизбежније, што додатно ограничава приступ научним достигнућима. Ово није само питање трошкова који се повећавају са развојем научних сазнања. Реч је о томе да се однос средстава која библиотека утроши за књиге и часописе потпуно преокренуо у току претходне три деценије: од 80% за књиге, према 20% за часописе у 1986. години, на 20% према 80% у 2010. години. Док је индекс потрошачких цена у овом периоду порастао за 64%, цене научних часописа порасле су за 227%.

Неправда, ако не и потпуна изопаченост ситуације, постаје јаснија када се економски ланац догађаја сагледа у целини: универзитетски фондови састоје се од школарине коју плаћају студенти из јавних извора прихода (стипендије за истраживачки рад, државне субвенције сакупљене кроз порезе); из ових фондова исплаћују се зараде наставног особља, обезбеђују лабораторије и материјали за истраживања; универзитетски предавачи дају своје научноистраживачке радове, уредничке и рецензентске експертизе (у највећем броју случајева без накнаде) научним часописима, који у замену те радове објаве, а онда их *изнајмљују* универзитету, остварујући током овог процеса чист профит. Електронске издавачке технологије срушиле су старији модел, у којем су библиотеке куповале часописе (и њихову садржину) једном и заувек, и креирале нову ситуацију у којој је издавачима омогуће-

* Марк Л. Гринберг (Marc L. Greenberg) је професор и шеф катедре Одсека за словенске језике и књижевности на Универзитету Канзас, Лоренс, Канзас, САД, а Ада Емет (Ada Emmett) библиотекар за научну комуникацију на овом универзитету.

Гринберг М. и др. „Проблем научне комуникације“, 58–60.

но да изнајмљивањем садржине часописа неограничено остварују профит. У ствари, универзитети, и јавност која их издржава, плаћају два пута (и више) за истраживачки рад: једном да га реализују, а затим поново, како би им он постао доступан. И шта се дешава када Мери Б. Платипорезић, седећи у Старбак кафеу са шољицом капућина и својим лаптопом, пожели да прочита нешто о најновијим истраживањима суптропских екосистема или неееуклидској геометрији? Коначно, она је уредно измирила све своје пореске обавезе, па је самим тим финансирала и научноистраживачке радове. Ако не припада универзитету, решење је једноставно: већина часописа прихватиће њену кредитну картицу онлајн и за неколико десетина долара понудиће јој да привири у један од чланака. Мери сада мора поново да плати, како би добила приступ научном раду који је у првом реду управо она и финансирала.

Ураган активности у Канзасу

Универзитет Канзас био је међу првим универзитетима у Сједињеним Америчким Државама који су препознали апсурдност ограничавања приступа научној комуникацији, како за научне раднике, тако и за ширу јавност. Научна сазнања до којих се дође на универзитету представљају, на крају крајева, јавно добро. Као одговор на ову дилему, тадашњи проректор Универзитета Канзас, Дејвид Шуленбергер, замислио је 1998. године национално складиште за онлајн издања свих истраживачких радова. Док тај узвишени циљ није реализован, проректор Шуленбергер и библиотека Универзитета Канзас покренули су 2005. године, користећи софтверски пакет Dspace, локално дигитално спремиште *Научни радови Универзитета Канзас* (*KU ScholarWorks*) (http://kuscholarworks.ku.edu), намењено сигурном онлајн смештају и трајном чувању истраживачких радова публикованих од стране Универзитета Канзас, како би се они учинили доступним свакоме, без новчане накнаде, путем Интернета. У 2007. години, инструментима за онлајн дисеминацију Универзитета Канзас додат је *Систем отвореног часописа* (*Open Journal System*), чији је циљ био да потпомогне директно електронско публиковање научних часописа, уз отворени приступ, укључујући софтвер који олакшава функције упућивања, објављивања, архивирања и индексирања. У годинама које су уследиле, политика коју је покренуло наставно особље факултета развила се, подржавајући иницијативу да се сви научноистраживачки радови које су написали наставници Универзитета Канзас учине доступним јавности путем дигиталног складишта. Овим је Универзитет Канзас 2009. године постао први јавни универзитет у САД који је установио политику отвореног приступа на целој територији свог кампуса, укључујући у њу и један број приватних универзитета (Јејл, Харвард, Стенфорд), процес који је започела мала група предавача и библиотекара унутар система факултетске управе, а који је касније довршен радом веће оперативне групе наставника, радника у администрацији и библиотекара.

Шта да ради истраживач?

Имати политику је једно, а применити је, нешто сасвим друго. Научноистраживачки радници који раде на факултету су хетерогена врста. Научници који се баве природним наукама у неколико дисциплина већ су започели своја складишта, како она уско везана за једну дисциплину, тако и она шира, у многим случајевима подстакнути захтевима за одобравањем слободног приступа дисеминацији. За ове научнике су политика отвореног приступа Универзитета Канзас и дигитално спремиште *Научни радови Универзитета Канзас* излишни. Научници који се баве друштвеним и хуманистичким наукама, посебно ови последњи, понекад су веома привржени књигама и за њих онлајн дисеминација често представља нешто страно, ако не и потпуно застрашујуће, иако је ова група, према извештају Итаке који смо навели, у мањини и изгледа да опада. Има много разлога зашто се пракс се разликују, али може се рећи да је излог релевантног материјала за хуманисте много већи него за научнике који се баве природним наукама, јер су првима на располагању читави векови материјала, а друге интересују првенствено радови објављени у скорије време, рецимо у последњих пет година. Хуманисти се баве не само садржајем текста, већ и његовим контекстом, па и самим објектом (одређена издања, папир и повез, палимпсести, напомене на маргинама, аутори савременици, итд). Иако је могуће навести још разлога, известан степен утехе за хуманисте лежи у чињеници да штампани извори и физичке библиотеке неће никуда отићи у догледно време.

Можда управо обједињавање свих дисциплина представља структурални интерес при преласку са папира на отворену, онлајн дисеминацију. Међу централним питањима којима би се требало позабавити налази се и опште незнање о природи ауторских права које влада међу научноистраживачким радницима свих врста. Са сигурношћу би се могли опкладити да већина истраживача сматра како је у обавези да пренесе ауторска права на свог издавача. У ствари, аутори поседују оно што су написали и могу, и требало би, да задрже своја ауторска права, одобравајући само права, или још боље, дозволу да се њихов рад објави у одређеном часопису. Издавачима нису потребна сва ауторска права која су везана за један рад како би га објавили. Ауторска права су сачињена од прегршти права која се, на пример, могу поделити између аутора и издавача. Аналогно томе, научни радници који су запослени на факултету и чије плате обезбеђује универзитет, су морално, ако не и законски, обавезни да допусте објављивање својих радова у складиштима са отвореним приступом, као што је дигитално спремиште *Научни радови Универзитета Канзас*. Ипак, већина њих безбрижно препушта своја права издавачима, у великој мери зато што се тако одувек радило, али још и више зато што издавачки уговори нису штиво интересантно за читање. Њихово потписивање представља финални корак пред публиковање, а у свету у којем влада закон „публикуј-или-пропадаш“, нагон за опстанком обично превлада. Проблем је посебно изражен међу особљем које нема стално место на факултету, и које се с правом прибојава да се супротстави политици свог издавача, јер би одбијање рада могло да ослаби шансе за стално постављење. Док се овај образац не промени у прилог права универзитетских и факултетских научних радника на разумна и приступачна средства ефикасне научне комуникације, одговор лежи у њиховом упознавању са својим правима. Важна алатка

за савременог научног радника је Веб сајт Sherpa/Romeo (http://www.sherpa.ac.uk/romeo), који архивира познате политике ауторских права разних издавача. Издавачке политике већине главних часописа архивиране су на овом сајту, тако да истраживач ту може да пронађе часопис који истовремено одговара његовим потребама за дисеминацијом, али и омогућава задржавање ауторских права. Факултетски научноистраживачки радници са сталним постављењем могли би да искористе своју донекле јачу позицију и захтевају модификацију уговора о публиковању, којом би задржали ауторска права, што би им омогућило да уступе рецензирану, уређену, финално пагинирану PDF верзију дигиталном спремишту своје институције.

Издаваштво са оне стране баре

До сада смо разматрали кретања у области отвореног приступа у условима специфичним за Сједињене Америчке Државе и Западну Европу, где однос између приватних издавача и јавних универзитета има дугу традицију. Отворени приступ могао би лако да прође у мањим земљама у којима овај однос није строго утврђени део културе, већ се, напротив, и научноистраживачки рад и издавачи налазе у домену државне управе. У оваквим случајевима, научна заједница целе државе може брзо да пређе на отворени приступ јер нема сукоба интереса: научноистраживачки рад финансиран јавним средствима сматра се јавним добром, и као такав, доступан је без новчане накнаде свакоме коме је доступна одговарајућа инфраструктура. По мом личном искуству, хрватска научна заједница развила је узорно онлајн складиште по нацрту националног складишта замишљеног за САД (и никад реализованог), које смо поменули раније, са освртом на рад Дејвида Шуленбергера. Упућујем на *Хрчак: Портал научних часописа Републике Хрватске* (*Hrčak: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske*) (http://hrcak.srce.hr), који данас (1. јул 2010) садржи више од 200 наслова и близу 4.000 бројева научних часописа.

У једној од области које су моја специјалност, лингвистици словеначког језика, мој сарадник и ко-уредник Марко Сној и ја, радили смо на пребацивању нашег часописа *Словеначки језик / Студије из лингвистике словеначког језика* (*Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies*), покренутог 1997. године, из часописа штампаног на папиру у издање које истовремено излази и на папиру и у отвореном приступу, започето 2009. (Архивирали смо онлајн претходне бројеве, са једном годином закашњења, од 2006). Овај догађај је за нас представљао природан след ствари, а како је мотив профита био искључен од самог почетка, оба наша издавача, Центар за научна истраживања Словеначке академије наука и уметности и Центар за хуманистичке науке на Универзитету Канзас, сложила су се без много буке са нашим захтевом за истовременим онлајн објављивањем. У раду смо користили постојећу инфраструктуру *Научних радова Универзитета Канзас* за депоновање финално уређених и пагинираних PDF верзија чланака и развили сопствени портал који је упућивао назад на њих (http://www2.ku.edu/~slavic/sj-sls). Са уредничке стране, ништа се није променило у нашем начину рада: од почетка смо допустили ауторима да задрже своја ауторска права и од њих тражили само дозволу да публикујемо њихове радове. Најважнијим сматрамо одржавање високих уређивачких стандарда, кроз рецензије чланака од стране одговарајућих експерата за различите подобласти, које покривају наши аутори. Једини захтев који постављамо својим ауторима је да њихови радови нису раније објављивани. Делимично ненамерна, али свакако позитивна, последица нашег онлајн публиковања била је већа видљивост не само у нашој области, већ и широм света. Претраживачи као што је Google Scholar региструју наше чланке, стављајући их непосредно на увид научницима који врше претрагу по одговарајућим кључним речима. Статистика коришћења *Научних радова Универзитета Канзас* прати број посета и преузимања чланака по земљама, тако да можемо веома лако да видимо где нас читају. Наш онлајн приступ је далеко бољи него читава прегршт претплата на папирна издања која обезбеђују (углавном европске) библиотеке. Иако немамо начина да систематски прикупљамо информације, постоје занимљиви показатељи да се наши радови цитирају и ван оквира славистичке заједнице. Још једно изненађење било је то што је у књизи Пола Каберлија, која се бави словенском лингвистиком, а коју је 2006. у својој престижној „зеленој серији” издао Cambridge University Press, наш часопис признат за ауторитативан часопис у области лингвистике словеначког језика.

Наше искуство је овде изнето не да бисмо сами себе хвалили (мада се, наравно, поносимо својим достигнућима), већ да укаже на то да отворени приступ, као модел дисеминације, поставља стандард за благовременост и видљивост у научном истраживању са којим ће остали, спорији и затворени модели дисеминације, морати да се надмећу. Отворени приступ ће неизбежно постати императив и златни стандард у научном публиковању. Променом модела, напредак науке који се остварује заједничким средствима биће враћен на место које му, као јавном добру, и припада, да га сви користе без икаквих препрека.

Превела с енглеског језика Биљана Живановић

The Scholarly Communication Problem: Why Open Access is Necessary: A Transatlantic Perspective

Abstract

The article aims to raise awareness of the Open Access movement and gives examples from the experience of the University of Kansas in fostering and advancing free and permanent public access to publicly funded scholarly communication.

Key words:

open access, public universities, open access policy, Open Access movement in the United States of America, digital repositories

Вука Јеремић
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
jeremic@unilib.bg.ac.rs

УДК 004.738.5:316.4

Академско изучавање друштвеног утицаја Интернета

Сажетак

У тексту се образлаже важност систематичног проучавања друштвеног утицаја Интернета који је евидентан у свим врстама међуљудских односа. На примеру Оксфорд Интернет института (OII) показана је могућност свеобухватног мултидисциплинарног академског изучавања социјалног утицаја Интернета, при чему је нарочита пажња посвећена схватањима његовог директора, професора Виљема Дјутона.

Кључне речи:

Интернет, Оксфорд Интернет институт, друштвени утицај

Институционализација

У једном пригодном тексту налазимо податак како је приликом отварања Oxford Internet Instituta (OII) 2001. године, наступајући директор Виљем (Бил) Дјутон био упитан да ли се „Интернет балон већ распрснуо“[1]. То питање није било само маштовито и интригантно, већ је садржавало недвосмислену сумњу у смисао намере да се једна тако дисперзивна и ефемерна појава узме као предмет озбиљног академског изучавања.

На сајту[2] је описан експедитивни пут од смеле почетне визије до потпуне реализације овог изазовног пројекта којег је 2000. године иницирао и артикулисао шеф Свепартијске парламентарне Интернет комисије[3] на презентацији приређеној управо на Оксфорду, за чим је уследила финансијска подршка Ширли фондације[4] у вредности од преко 10 милиона фунти, али и додатних 5 милона фунти од стране владиног Савета за високо образовање[5]. Тако је почетна замисао реализована после само годину дана, а Оксфорд Интернет институт, као најмлађи оксфордски одсек, добио је адресу у оквиру Балиола, једног од најстаријих оксфордских колеџа, основаног 1263. године.

У свим документима који се тичу OII, наглашава се да је његов главни циљ био да постане „водећи светски независни мултидисциплинарни центар за академско истраживање социјалних импликација Интернета“, тако да на њему раде истраживачи из најразличитијих хуманистичких и друштвених наука као што су социологија, политичке науке, право, економија, комуникологија, лингвистика, филозофија, психологија, педагогија, али су у фокусу такође и религија, уметност, медији, забава, туризам... Убрзо је овај Институт проширио свој утицај преко пројекта под називом World Internet[6] који повезује преко 20 националних пројеката, и наметнуо се као једна од кључних међународних инстанци.

Програм и предности

За велики део света, данас је потпуно уобичајено што преко Интернета може да се купује, продаје, гласа, дебатује, посећују библиотеке, галерије и музеји, резервишу путовања и хотели, студира, полажу испити, консултује адвокат, банкар, лекар и свештеник, тј. остварују, на глобалном плану, скоро сви облици међуљудске комуникације и интеракције. Сам по себи, намеће се закључак о спектакуларној користи и исто тако потенцијално несагледивој штети и опасностима овог феномена, ако се он не потчини свеобухватној научној експертизи, у складу са којом би се усвојили и примењивали одговарајући технички, етички и правни стандарди. У пуној сарадњи широког спектра експерата лежи и неупоредива атрактивност програма Оксфорд Интернет института и његова компаративна предност у односу на институције које се баве само једним аспектом функционисања Интернета. Када се квалитету мултидисциплинарности дода и сарадња са водећим светским универзитетским центрима (Стенфорд[7], Принстон[8], Јејл[9], Харвард[10], Вашингтон[11]…), онда је јасно да је реч о партнерству планетарне елите

[1] Jennifer Darnley, “The Net is cast ever wider”, *Oxford Today* Volume 21, No 2 (2009): 14-15.
[2] http://www.oii.ox.ac.uk
[3] APIG – All Party Parliamentary Internet Group
[4] http://www.steveshirley.com
[5] HEFCE – Higher Education Funding Council for England
[6] http://www.worldinternet.org
[7] *The Center for Internet and Society at Stanford Law School*, http://www.cyberlaw.stanford.edu
[8] *Princeton Center for Information Technology Policy*, http://www.citp.princeton.edu
[9] *The Center for Internet Studies at Yale University*, http://www.cs.yale.edu
[10] *Berkman Center for Internet and Society at Harvard University*, http://www.cyber.law.harward.edu
[11] *Center for Internet Studies at the University of Washington*, http://www.cis.washington.edu

окупљене око пројекта који намерава да пружи одговоре на најактуелнија питања која се постављају у вези са Интернетом.

Изучавање се заснива на висококвалитетном програму основних, мастер и докторских студија, које воде високо рангирани експерти, а Веб сајт пружа информације о наставним и истраживачким програмима, као и могућност преузимања комплетног наставно-научног материјала. Часописи су потпуно бесплатни, а међу њима и нови – *Policy and Internet*.

Предавања, семинари и конференције благовремено и прецизно су описани, са потпуно слободним приступом за све студенте Оксфорда, ма о ком проминентном предавачу да је реч. На сајту је могуће прочитати њихова скраћена или целокупна излагања, као и материјале са форума и дискусија, разне извештаје и селектовану литературу из релевантних научних и стручних области. При том је омогућено нелимитирано коришћење, преузимање и непрофитно умножавање докумената за сврхе учења, истраживања и унапређења научног процеса.

Главне истраживачке теме су: јачање глобалне и локалне правне регулативе, обезбеђење приватности и поверљивости података, заштита интелектуалне својине и ауторских права, осигурање од пиратерије и других злоупотреба, очување културне баштине, питања националних тј. државних граница, такси и комплетног система наплате.

Осим тога, разматра се и партиципација у тзв. информатичком друштву, али и утицај на јавне сервисе и политичке кампање (где у оптицај улази појам *e-democracy*). Од значаја су разматрања утицаја на развој науке (*e-science*) образовање (*e-learning*), на здравствену заштиту, банкарско пословање и оптицај новца (*e-money*), на различите облике уметничке креативности, превасходно музику и филм, па чак и на питања одбране и борбе против тероризма.

Сајт St Peter's College-a

И мимо Интернет института, на Оксфорду постоје значајни истраживачки програми који се баве друштвеним утицајем Интернета.

У оквиру Said Business School актуелан је национални истраживачки програм „Виртуелно друштво“, који разматра фундаменталне промене у понашању, организовању и интеракцији људи под утицајем нових технологија. На St Peter's College одвијају се интердисциплинарне студије са централном темом интелектуалног власништва и ауторских права у дигиталном свету под називом „Истраживачки центар за интелектуалну својину“. Осим тога, Oxford-Intel иницијатива, покренута у окриљу St Catherine's College на Одсеку за педагошка истраживања, има за циљ налажење нових типова софтвера применљивих у нижем, средњем и нарочито високом образовању, док се на Департману за континуирану едукацију проучава допринос Интернета програмима доживотног образовања, као и школовања на даљину. У оквиру тзв. Humanities Board, најатрактивнији пројекат стациониран је у Ruskin School, а бави се утицајем Интернета на развој креативних уметности и презентацијом древних рукописа и других артефаката.

Унапређење личног и друштвеног живота

Од самог оснивања, на челу Оксфорд Интернет института налази се др Виљем Дјутон чији се радови[12] фокусирају на специфичне аспекте интеракције друштва и Интернета са кључним питањем како нове дигиталне технологије омогућавају умреженим индивидуама да увећају свој утицај на најразличитијим пољима друштвеног живота. На пример, кад је реч о науци, Дјутон примећује да унапређење ICT трансформише научно истраживање у свим научним дисциплинама „уводећи најразличитије иновације у истраживачке процесе, из основа мењајући не само приступ информацијама, већ и природу експертизе, доносећи темељне промене у типу, разноврсности и обиму опсервације, проширујући сарадњу и убрзавајући размену знања до неслућених размера“[13].

Ипак, главна Дјутонова тема је утицај Интернета на друштвене, превасходно политичке процесе. Теорију о Интернету као „петој политичкој сили“[14] он поткрепљује примером председничке кампање Барака Обаме, која је показала потенцијално неограничену политичку и социјалну снагу Интернета. Дјутон подсећа да су у претходној епохи штампани медији због енормног утицаја на политички и друштвени живот добили назив „четврта сила“, што је имплицирало да су по снази изједначени са традиционална три облика државне власти – два сталежа у Горњем и једним у Доњем дому британског Парламента. У међувремену, штампаним медијима су

[12] Најважнији радови Виљема Дјутона: *World Wide Research: Reshaping the Sciences and Humanities* (The MIT Press, 2010); *Transforming Enterprise* (The MIT Press, 2004); *Digital Academe: New Media in Higher Education and Learning* (Routledge, 2004); *Society on the Line* (Oxford University Press, 1999); *The Social Shaping of Information Superhighways: European and American Roads to the Information Society* (Palgrave Macmillan, 1997); *Wired Cities: Shaping the Future of Communications* (Annenberg School of Communications, 1997); *Information and Communication Technologies: Visions and Realities* (Oxford University Press, 1996); *Modeling as Negotiating: The Political Dynamics of Computer Models in the Policy Process* (Ablex Publishing, 1985); *Computers and Politics*. (Columbia University Press, 1982); *The Management of Information Systems* (Columbia University Press, 1981).

[13] William Dutton,"Democracy on the line: The Fifth Estate", *Oxford Today* Volume 21, No 2 (2009): 12-15.

[14] Ibid.

се придружили радио, телевизија и остали масовни медији, а на прагу XXI века смо сведоци како коришћење Интернета као „пете силе“ доноси нове могућности и умногостручену снагу, јер омогућује појединцима и организацијама да се удруже и ослободе оно што Бил Дјутон назива „снагом комуникације“. То, међутим, не значи да Интернет сам по себи доноси реалну моћ својим корисницима, јер није реч о насумичном, већ о систематичном коришћењу предности дигиталних технологија, што као принцип важи не само у политици, већ и у свим другим областима, као што су наука, уметност, или било која делатност, струка или професија.

Сви смо свесни чињенице да је, попут других медија, и Интернет мач са две оштрице. Са једне стране, он је сам по себи демократичан, због чега је назван „технологија слободе“, што би требало да гарантује већу индивидуалност, слободу избора, али и чврше повезивање независних појединаца, група и организација. На другој страни постоји такође убедљиво тумачење по којем је Интернет дизајниран и тако широко приступачан управо са намером да ојача снагу институционалних организационих структура које су носиоци локалне и глобалне друштвене и државне моћи. Одатле проистиче прилично основан закључак о пројектованим високософистицираним могућностима мониторинга, као и планираном слабљењу индивидуалности која се утапа у безмерју информација и деформише у специфичан облик усамљености. Овај процес не само што појединце консеквентно удаљава од суштинске могућности да утичу на друштво, већ погубно утиче на слабљење воље, преусмеравајући енергију на неутаживо и потпуно бескорисно гомилање информација. Тако се затвара овај круг, јер на крају добијамо појединце који су идеалан „материјал“ за манипулацију и потпуну контролу.

Дјутон се намерно удаљава од дебате у којој се схватање Интернета креће између ова два тако драстично супротстављена пола и налази своје теме у оквиру његовог стратешког коришћења. Тако схваћен Интернет омогућава умреженим индивидуама да „реконфигуришу приступ стандардним и алтернативним изворима информација али и другим људима као учесницима у комуникацији, тако да они не остају пуки конзументи, већ и сами постају извор информација и део неког друштвеног процеса“[15]. Фундаментална предност за сваког појединца јесте могућност увећања капацитета знања, што је предуслов за боље разумевање света који нас окружује, а из чега проистиче специфичан облик самосвести и одговорности. Дакле, није реч о количини насумично нагомиланих информација, већ о приступу оптималном броју релевантних информација из кредибилних извора.

Нови облици повезивања, нови однос према институцијама

Једна од предности Интернета у односу на претходне масовне медије, по Дјутону је у томе што уводи нове облике повезивања и размене информација који превазилазе уходану традиционалну схему *one-to-many*[16]. Захваљујући новим технологијама, могуће су конекције типа *one-to-one* (преко имејла и инстант порука), затим *many-to-one* (креирање извора попут Википедије) и, коначно, *many-to-many* (онлајн дискусије, четовање...). Умрежени појединци, захваљујући овоме, могу потпуно да заобиђу постојеће институције, али и пробију стандардне институционалне баријере, иницирајући потпуно нове начине притиска на политичаре, медије, експерте и друге центре моћи и утицаја.

На пример, данас су лекари и фармацеути принуђени да промене свој приступ јер су суочени са пацијентима који много више знају о симптомима, дијагнози, терапији, лековима и проценту излечења, пошто су снабдевени информацијама са извора, креираних од стране других лекара и такозваних група за подршку, које сачињавају како акутни, тако и излечени болесници. На исти начин професори се суочавају са студентима који су опскрбљени информацијама из отвореног приступа, а политичари са много еманципованијим и обавештенијим грађанима. То значи да Интернет омогућава корисницима да удруже своје сазнајне капацитете и креирају релативно независну базу са које могу успешно да натерају официјелне структуре да унапреде своју делатност и више уважавају своје кориснике.

Кад се све ово има у виду, није необично што се Дјутон често позива на поставке Мануела Кастелса[17], којега назива водећим теоретичарем „нетворк друштва“, нарочито апострофирајући његов појам *space of flows*, који је значајно различит од појма физичког простора. Уместо да одлазе у неки физички простор (библиотеку, архив или административну установу), људи масовно посећују дигитални простор Интернета, бирајући тако сасвим другачији концепт међусобних односа, где се у идеалним условима потребе појединца постављају у сам центар мреже. На пример, студенти би требало да се налазе у центру едукативне мреже коју сачињавају факултети и библиотеке са својим ресурсима, локални и глобални репозиторијуми научних информација, едукативни и специјализовани портали, затим професори, универзитетска администрација, колеге, и коначно целокупни Веб садржај.

У разговору са Гордоном Смитом[18], професор Дјутон износи занимљиву констатацију да је Интернет технологија утемељена на искуству, а не на објашњењу и пропаганди[19]. Наиме, тек кад неко почне да користи Интернет, он почиње и да га прихвата, јер разуме како његове предности, тако и његова ограничења и мањкавости, што значи да само стицај околности који доведе

[15] William Dutton, *The Internet and Social Transformation: Reconfiguring Access* (2009), http://www.sociotech.net/wiki/images/2/2e/Dutton_text_05.pdf (преузето 10. 9. 2010).

[16] Опширније у тексту: William Dutton, *Web Enabled Re-Use of Public Sector Information* (2008), http://www.appsi.gov.uk/.../William%20Dutton%20Director%20Oxford%20Internet%20Institut (преузето 10. 9. 2010).

[17] Погледати: Mannuel Castells, *Space of Flows* (2006), http://www.felix.openflows.com/html/space_of_flows.html (преузето 10. 9. 2010). Такође: Manuel Castells, *Information Technology, Globalization and Social Development* (1999), http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/.../dp114.pdf (преузето 10. 9. 2010).

[18] Доступно на: http://www.oii.ox.ac.yu

[19] Такође и у тексту: William Dutton, *Social Transformation in the Information Society* (2009), http://www.communicationsconsumerpanel.org.uk/.../seminar%201%20William_Dutton.pdf (преузето 10. 9. 2010).

до конкретног приступа може да утиче на неке људе да одбаце своје предрасуде. Дјутон са приличном резигнацијом закључује „како је већа штета што међу онима који га користе веома мали број има свест о целом спектру његових потенцијала, па тако Интернет све више постаје медиј који се пасивно конзумира (превасходно у домену забаве) а у коме се све мање активно учествује у смислу производње и размене информација, увећања капацитета знања или демонстрације новог облика креативности“[20].

[20] Ibid.

Academic Research of the Social Impact of the Internet

Abstract

This paper explains the importance of systematic research the social impact of Internet which is evident in all forms of interpersonal relationships. Oxford Internet Institute is taken as an excellent example to show the possibility of comprehensive multidisciplinary academic research of the social implications of Internet. Special attention is payed to the ideas of phd. William Dutton, Professor of Internet Studies and Director of the Oxford Internet Institute from its founding in 2001.

Key words:
Internet, Oxford Internet Institute, social impact

ЛИТЕРАТУРА

1. Bakardjieva, Maria. *Internet society: the Internet in everyday life*. London: Sage, 2005.
2. Darnley, Jennifer. “The Net is cast ever wider”. *Oxford Today* Volume 21, No 2 (2009):14-15.
3. Dutton, William and Malcolm Peltu. *Information and communication technologies: visions and realities*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
4. Dutton, William, ed. *Transforming enterprise: the economic and social implications of information technology*. Cambridge: The MIT Press, 2005.
5. Leaning, Marcus. *The Internet, power, and society: rethinking the power of Internet to change lives*. Oxford: Oxford university Press, 2009.
6. Mossberger, Karen. *Digital citizenship: the Internet, society and participation*. Cambridge: The MIT Press, 2008.
7. Петровић, Далибор: *У међумрежју: Интернет и нови обрасци друштвености*. Београд: Саобраћајни факултет, 2008.

Даниела Морариу

Анатолиј Петрович Волик
Российская государственная библиотека, Москва, Росси́я

УДК 027.54(100)
02(470)

Библиотеке Русије: који пут изабрати

Сажетак

У раду се образлаже нова идеја организације националне мреже библиотека. Њена културно-просветитељска мисија допуњава се актуелним тенденцијама – идеолошким, научно-технолошким, економским и одбрамбеним. Главни циљ националне мреже библиотека је, по мишљењу аутора, стварање јаких информационих ресурса и задовољење потреба друштва у широком спектру знања.

Размотрене су могућности реализације ове идеје у Русији.

Кључне речи:

библиотека, страна искуства, информациони захтеви, мрежа библиотека, стратегија, проблеми, реформе, библиотечки систем, пројекат, језик описа

Иновација је процес стваралачке сарадње. Многе сјајне идеје су пропале управо на нивоу њихове практичне остварења. Успешни иноватори јако добро схватају вредност добро осмишљене стратегије реализације. Они увлаче и друге у разраду те стратегије, јер поимају да је снага у различитим идејама начина мишљења.

Лора Е. Кемпбел
(из интервјуа)

Аксиоматика успеха

„Знање је моћ" – ова позната изрека могла би да буде искоришћена као одређена формула појмова о добро организованој националној мрежи библиотека, тј. институцији одговорној за формирање најутицајнијег друштвеног ресурса, како у садашњости, тако и у будућности, а то је *знање*.* Могу да се наведу и другачије формулације, као, на пример, „Ко влада информацијом, тај влада светом", „Библиотеке су мозак нације" и др. Међутим, чини се да су наведене формулације сувише специфичне и баш због тога су мање погодне за прецизан неопходан правац размишљања. Ипак ћемо као полазну тезу размотрити изреку *Ко влада информацијом, тај влада светом*. Потребно је обратити пажњу на то да је поимање информације као еквивалента снаге једне државе прихватљиво уз помоћ четири смисаона појма, а то су: идеолошки, научно-технички, економски и војни.

Што су већи информациони ресурси земље, то је и темпо њеног развоја бржи. Дакле, ако земља која заостаје у развоју није у стању да повећа темпо акумулације информационог потенцијала, њено заостајање може да постане хронично. Међутим, никоме није стало да „ужива у старој слави". Информација и информационе технологије, као што је познато, брзо застаревају. Ако се то изгуби из вида, неминован је губитак конкурентских предности.

Тежња великих држава да увећају своје економске и војне потенцијале појачава потребу за све већим и већим материјалним ресурсима, захтева јачање моћи њиховог политичког утицаја. Друге земље покушавају да раде то исто, тј. да увећавају свој економски и војни потенцијал, тежећи да заштите свој суверенитет. Оне имају сталну потребу за информацијом. Управо то и јесу мотиви који инспиришу државе да развијају своје библиотеке, да увећавају њихов информациони потенцијал, да освоје корисно, тј. приступ информационим ресурсима других земаља. И не чуди то што се супротстављање идеја претвара у супротстављање информационих потенцијала. На овом нивоу, информација може да постане оружје за масовну дискриминацију и поробљавање, па чак и уништење. Ако овакава претпоставка некоме делује апсурдно, потребно је, на пример, замислити се над тим зашто данас, у време космичких летова, Интернета, нано и биотехнологије, постоје земље и народи који поседују огромне природне ресурсе, а живе и организују привреду као да су савременици Исуса Христа. Овде је веома упутно скренути пажњу на антипод информацији, а то је ентропија. У кибернетичком смислу то је такође информација, али негативна, а у садржајном је то мера незнања. Незнањем се такође може управљати.

Национални интереси

Засад нема основа за тврдњу да су сукоби међу државама у свету ослабили. Напротив, они су значајно порасли. Проблеми не нестају, већ постају све приметнији. Ако се нешто и мења, то су само спољашње појаве и издаци који одлазе на борбу са њима. Тако је трку у наоружању заменила идеолошка борба, која и није била ништа друго до маскирање економских циљева. Постојећим проблемима међудржавних односа придружиле

* Анатолиј Петрович Волик (Анатолий Петрович Волик) магистар техничких наука, био је генерални директор Државне библиотеке СССР „В. И. Лењин" (данас Државна библиотека Русије) у периоду 1991-1992.

су се претње нестанка природних ресурса и климатске промене. И у будућности ће сличних проблема бити све више. Могу се појавити и неке нове претње планетарних, па чак и космичких размера, а улога информације као предуслова за раст и управљање новим знањима ће знатно порасти. Улога библиотека ће још више ојачати, при том ће се много променити библиотечке технологије, њихово деловање и резултати.

Националне мреже библиотека увек су биле и биће оријентисане на националне интересе. Управо због тога је немогуће чак и замислити да ће се у блиској будућности појавити општедоступна *Светска дигитална научно-техничка библиотека*, у којој ће земље – учеснице представити сав свој стручни дигитални садржај. Међународне везе, иницијативе и добротворни програми библиотека увек су зависили од тога колико ће таква делатност помоћи остварењу националних циљева. При том, хуманитарна делатност никад није достигла размере које би допринеле остварењу добротворних програма, већ се увек кретала у „границама пристојности“. Понекад је доброчинство било реакција на предлог који је било немогуће отказати, углавном због тога што би тако дошло до смањења репутације самих библиотека, а то је много неповољније од материјалних расхода.

Поучан пример за то како се треба односити према информацији, знањима, и, на крају крајева, према библиотекама, као и увек, даје нам просвећени и развијени свет. Проучавање „тамошњег“ библиотекарства и његових веза са животном средином помоћи ће нам да убрзамо продор у светлу будућност домаћих библиотека. Наравно, није обавезно да се слепо држимо пута који је прокрчила инострана наука о библиотекарству. Међутим, обавезно је нешто друго – *треба схватити куда тај пут води*.

Стратегија библиотекарства у свету

Дигиталне библиотеке. Појава нових информационих технологија омогућила је стварање електронских или дигиталних библиотека. Глобално дигитално информационо-комуникационо окружење, Интернет, дозвољава да се границе библиотека отворе до планетарних, па и космичких размера. Дигиталну библиотеку одликује могућност лаког обједињавања ресурса појединачних библиотека, а као последица тога је *синергијски* ефекат. Он се изражава формулом 2+2=5, која означава да ће крајњи резултат делатности библиотека приликом обједињавања ресурса бити бољи од онога који је могуће добити појединачно, а губици ће бити знатно мањи. Појединачним библиотекама за такве укупне резултате потребан је допунски прилив материјалних, финансијских и интелектуалних ресурса.

У делокругу библиотечких услуга акценат се ставља на дигиталне технологије (7). Дигитални информациони ресурси већ су распоређени по целој земаљској кугли. Приступ њима остварује се преко Интернет портала, који се такође могу налазити било где. Данас читаоница постаје персонални рачунар или ноутбук корисника. Дигитализацију су започеле многе иностране библиотеке још пре 10-15 година. Истина, ови процеси се одвијају различитим темпом у разним земљама, али нико више не сумња у исправност изабране стратегије развоја. Уосталом, број електронских библиотека расте. Појављују се приватне дигиталне библиотеке које нису увек комерцијалне. За њихов настанак је посебно заинтересована сфера бизниса. Данас у САД функционише око 50 дигиталних библиотека различитих профила и величина. Истовремено, темпо ширења дигиталних библиотека заостаје за потражњом њихових услуга. Узрок томе је двојак. *Прво,* стварање дигиталних садржаја захтева веће трошкове. Тако дигитализација једне књиге у САД кошта 40 долара, а потребно је дигитализовати милионе библиотечких јединица. Конгресна библиотека је дигитализовала нешто мало више од 10 милиона наслова, што износи приближно 10% потреба. Да би свака библиотека посебно створила неопходни дигитални фонд, појављују се огромни проблеми. На срећу, постоји решење – обједињавање снага и ресурса на националном и наднационалном нивоу (16). *Друго,* прописи о заштити ауторских права не дозвољавају копирање и бесплатан приступ грађи без сагласности власника тих права. То је додатни проблем. Свеобухватно решење није пронађено ни у једној земљи, чак ни на националном плану, а да не говоримо о глобалном. Дигиталне библиотеке су ограничене грађом за коју је истекао рок важења ауторског права, или се није ни постављао, или су, пак, аутори дали сагласност за коришћење. Проблем је веома сложен, пошто у оптицај неће ући најактуелнији и најтраженији извори и научно-техничка информација.

Класичне библиотеке. Нико не оспорава мишљење да ће књига, као и други облици докумената на папирним и другим носиоцима информација, још веома дуго имати своје кориснике. „Хаос прелазног периода“ у библиотекарству (1), који су приметили неки аутори, постепено ће прећи у ново стање равнотеже, где ће свака технологија, класична и дигитална, имати своје место. Али неће бити све тако једноставно, јер за то има пуно разлога. Пребацивање дела читалачког садржаја на дигиталне библиотеке изазваће преиспитивање организационе и кадровске структуре класичних библиотека. Нови захтеви за квалитетом и врстом услуга захтеваће суштинске промене у технологији библиотечких процеса. Међутим, на томе се ствар не завршава. И код дигиталних и код традиционалних видова библиотечке делатности појавиће се потреба за узајамним допуњавањем. На пример, очигледно је да дигитална библиотека или дигитални архив неће желети да чувају копију (један примерак за осигурање) неопходне грађе на традиционалним носачима. Али, зато ће тежити да сачувају технолошку везу са оним установама које поседују оригинал. То ће омогућити дигиталној библиотеци да оперативно и без много брига добија електронске копије нових докумената или да обнавља изгубљене. Осим тога, увек ће постојати интересовање за комбиновање традиционалних и дигиталних услуга. Заинтресованост за добијање синергијског ефекта налази се управо у основи таквог узајамног деловања. Очигледно је да ће тај ефекат бити максималан, уколико се оствари функционална, а могућа је и организациона интеграција класичне и дигиталне библиотеке.

Иностранa библиотечка пракса: национални ниво

Конгресна библиотека САД (Library of Congress) – по величини фондова ово је највећа библиотека у свету. Она је научна база Конгреса и национална библиотека САД. У њеном Статуту пише:

Улога у америчком друштву. Библиотека води нацију путем загарантованог приступа знању и информацијама и пружа могућност њиховог креативног коришћења за Конгрес и његову законодавну мисију.

Мисија. Мисија Библиотеке састоји се у томе да њени ресурси буду доступни и корисни Конгресу и читавом народу Америке, да одржава и чува универзалну колекцију извора знања и креативности за будуће нараштаје.

Вредности. Библиотека тежи да својом делатношћу и активностима стручног кадра покаже своје најважније вредности, да обезбеди информацију и евалуира прогрес у достигнућима њених наступа, мисије и циљева:

- **служење** – анализирати потребе Конгреса и других клијената и тежити њиховом задовољењу;
- **достојанство** – гарантовати висок квалитет сваког сегмента радног процеса Библиотеке;
- **сарадња** – појачати увођење менаџмента, персонала, клијената и других заинтресованих страна у процес планирања, усавршавања, оцене и побољшања делатности. Подржати транспарентно комуникацију, у суштини, отворено и благовремено (6).

Њену колекцију чине 32 милиона књига, 2,5 милиона звучних записа, 12 милиона фотографија, 4,5 милиона мапа и 54 милиона рукописа. Она опслужује органе Владе, истраживачке установе, научне раднике, приватне фирме, индустријске компаније, школе. Многе услуге су доступне путем Интернета. Специјализована служба Библиотеке бави се ауторским правима. У Библиотеци има око 3.700 запослених. Буџет Конгресне библиотеке износи 600.417.000 долара годишње (13). Годишњи финансијски расходи доступни су на сајту Библиотеке (18).

У Конгресној библиотеци реализује се низ програма стварања дигиталних библиотека на федералном и међународном нивоу (17), као и програми обезбеђења и чувања фондова (15). Дигитализовано је више од 11 милиона библиотечких јединица, што чини око 10% укупне грађе. Од 1800. године до данас, Библиотека је сакупила 138 милиона докумената. Најпре је дигитализована грађа датирана до 1923. године, јер не подлеже закону о ауторским правима.

За дигитализацију докумената, од 1994. године, утрошено је 198 милиона долара, од чега је 38 милиона употребљено за приватне колекције. Свакодневно се у библиотеци скенира од 75 до 200 докумената. Дигитализацију дела грађе помогао је Google (5 хиљада књига које не подлежу ауторским правима и 18 хиљада докумената Конгреса).

Најамбициознији пројекат Конгресне библиотеке у области дигиталних библиотечких технологија је програм стварања Светске дигиталне библиотеке /World Digital Library (WDL) (3), који је одобрио Конгрес, а подржали UNESCO и IFLA. Процес реализације је у току. Русија се прикључила овом програму и спремна је да искористи резултате постигнуте раније у оквиру руско-америчког програма „Сусрет на граници“. Предлаже се да се у WDL укључе дигитализоване копије грађе из области историје и културе разних народа и етничких група (рукописи, мапе, књиге, музичке партитуре, звучни записи, филмови, штампана издања и фотографије) на седам језика, из библиотечких депоа неколико земаља. Прототип портала WDL, који је био презентован у UNESCO-у у јесен 2007, априла 2009. године отворен је за ширу публику. Иницијативу за финансирање овог програма подржава крупни бизнис. Тако је компанија Google на стварање Светске дигиталне библиотеке потрошила 3 милиона долара.

Сједињене Америчке Државе су земља која доследно и у широком спектру реализује овај принцип који би се могао формулисати на следећи начин: „библиотечка политика је неодвојиви део унутрашње и спољне политике државних органа, а Конресна библиотека је њен лидер“.

Истраживачки сервис Конгреса/The Congressional Research Service (CRS) је научни огранак Конгреса САД у структури Конгресне библиотеке, који се бави истраживањима у области државне политике. Као специјализовани научни центар законодавне власти у Конгресној библиотеци, CRS ради на поверљивој ванпартијској основи, искључиво и непосредно за 535 чланова Конреса, њихове комитете и особље (5). CRS врши своју мисију од 1914. године, најпре као Центар за информације из области законодавства/Legislative Reference Service, који је потом (1970) преименован у Conressional Research Service законским актом Legislative Reorganization Act.

Буџет CRS у износу од 100.786.000 долара за финансијску 2007. годину утврдио је Конгрес САД. Осим тога, добијени су поклони од добротворних фондова од око 129 хиљада америчких долара (8).

CRS издаје неколико типова докумената који су у основи извештаји (reports). До сада је изашло скоро четири хиљаде свезака. Циљ извештаја је да се да јасна карактеристика проблема у законодавној области. Извештаји могу имати различите форме као што су политичка анализа, економска истраживања, статистички прегледи, правна анализа и др. Они издају или кратке извештаје/Short Reports (RS), обично до седам страна, или дуге/Long Reports (RL), који су посвећени великим истраживањима сложених тема. Годишње CRS издаје више од 700 нових извештаја који су за изабране групе корисника доступни на Вебу CRS.

Одељење за федерална истраживања/Federal Research Department (FRD) основано је 1948. године. Данас функционише у сагласности са Федералним програмом који је утврдио Конгрес и другим нормативним документима. FRD обавља одређена истраживања и анализе унутрашње и међународне тематике за владине агенције САД, округа Колумбија и за овлашћене добављаче федералних поруџбина. Истраживања и анализе обављају

се у интересу свих 14 одељења владе САД, укључујући и Оружане снаге и војну индустрију. FRD је у 2007. години опслужио 43 клијента у 34 различита уреда који се односе на 13 федералних одељења и независних федералних агенција. Последњи каталог истраживања и извештаја FRD, обављених 1974. године, *Access to a World of Information*, садржи 500 производа.

Научници и стручњаци FRD у свом раду користе не само огромне фондове Конгресне библиотеке, већ и стране изворе информација. Услуге владиних поруџбина финансирају се из буџета, а за остале се врши накнада трошкова. Профит није дозвољен.

FRD улази у састав Дирекције колекција и услуга (Collections and Services Directorate) која је саставни део Library Services – једног од основних одељења Конгресне библиотеке.

FRD је аналоган CRS и обавља послове таквог истог карактера, углавном за извршну власт, а повремено и за правне комитете Парламента или Сената Конгреса САД. За разлику од CRS и Law Library, FRD не врши истраживања на сопствену иницијативу, већ испуњава захтеве клијената уз потпуну надокнаду својих трошкова. Рад по уговору реализује се у сагласности са конкретним захтевима агенције-клијента.

У марту 2008. године FRD је навршио 60 година. У јубиларној свесци *Билтена Конгресне библиотеке* (10) налази се детаљни опис свега чиме се бавио и шта је постигао у овом периоду.

У последње време, обновивши организацију истраживачких задатака као одговор на императив времена, овом одељењу јако недостају ресурси на страним језицима. А то је озбиљан проблем. Шеф FRD Роберт Варден указује на важност обављених истраживања: „... истраживања се не односе само на националну безбедност, већ и на међународну тематику која је интересантна различитим федералним агенцијама... Ми смо, такође, извршили истраживања могућности и циљева иностраних космичких програма, оцену трошкова страних држава за таква истраживања и развој нанотехнологије, глобалну оцену владиних инвестиција у истраживање и анализу енергетских ресурса...“.

Он недвосмислено формулише предлоге за решење тих проблема. „...треба још једном истаћи важност коришћења грађе и на другим језицима. Сакупљати такву информацију и учинити је доступном насушна је потреба... Моја препорука је једноставна – *наставити са агресивним претраживањем и сакупљањем информација на страним језицима... Императив формирања међународних колекција треба да се односи на широк круг дисциплина... За реализацију интердисциплинарних истраживања неопходна нам је разноврсност садржаја и формата“ (19).*

Оцене и предлози шефа FRD допуњују културтрегерску мотивацију интереса Конгресне библиотеке у односу на међународне библиотечке програме. И то је прихватљиво. Културно-историјска истраживања на фону глобалног таласа суверенизације постају необично актуелна и добијају потпуно другачије значење: нетрадиционално. Чак се, независно од већ наведеног мишљења, може тврдити да неубедљиво представљање очигледних програмских циљева изазива неповерење. Неопходни прагматични резултати постижу се једноставније и јефтиније ако се информација посматра као предмет отворене и дугорочне сарадње. Можда је ово идеализован приступ, али у име учвршћивања узајамног поверења, ипак би му у свакој згодној прилици требало дати предност.

Канцеларија за стратешке иницијативе/ Office of strategic initiatives (OSI)

Мисија Канцеларије за стратешке иницијативе јесте подршка опредељењу и стратегији Конгресне библиотеке, а то је управљање целокупним процесом стратешког планирања библиотечких и националних програма из домена обезбеђења дуготрајног чувања културног наслеђа у дигиталном облику, консолидација ставова и напора различитих институција за разраду усаглашених планова дигиталне будућности и интеграције информационих услуга.

Ако узмемо у обзир да IRS и FRD стално подржавају законодавну и извршну власт на курсу опредељења и стратегије Конгресне библиотеке, онда је OSI, у најмању руку, бар један од главних твораца, а, вероватно, и системски интегратор поменутих вредности – опредељења и стратегије Конгресне библиотеке.

Један од скорашњих резултата OSI јесте важећи Стратешки план за финансијски период 2008-2013 – *Strategic plan FY 2008-2013* (14), који може да буде образац документа високог нивоа и да детаљно дефинише садашњост и будућност главне националне библиотеке САД и библиотекарства земље.

Асоцијација дигиталних библиотека/Digital Library Federation (DLF) је конзорцијум од 26 највећих научних библиотека САД (укључујући и једну иностану – Британску библиотеку), као и архива који су прихватили да сарађују на томе шта треба учинити за формирање дигиталног садржаја из области историјског и културног наслеђа САД и обезбеђења широког јавног приступа том садржају. Мисија DLF је координирана подршка новој генерацији библиотека.

Дигиталне библиотеке, чак и у тако развијеној земљи, као што је Америка, преживљавају „болести развоја“, својствене свим библиотекама на свету. Дениз Кави (Denise Troll Covey), заменик директора библиотеке у Carnegie Mellon University, која представља своју библиотеку у DLF, потребу библиотека за подршком формулисала је на следећи начин (9):

„Данас су библиотеке заиста сиромашне. Немогуће је не приметити сналажљивост и ревност коју оне манифестују при сусрету са незадрживо растућим и неочекиваним променама. Оне себи крче пут, чак и тамо где није ни био обележен, и пале светло тамо где није било ни наговештаја. Оне јасно профилишу своју институционалну мисију и обавештавају о томе шта им је потребно да би задовољиле кориснике. Ако нико не пожури да испуни ове захтеве, библиотеке ће, колико је у њиховој моћи, покушати да саме себе обезбеде, и да, углавном захваљујући томе, сачувају функционалност. Тежећи да задрже висок ниво квалитета испуњења захтева, оне знају где треба применити критеријум 'да ли је довољно

добро?’: да ли су довољно добри подаци, да ли су довољно добре методе анализе и одабира информација, да ли ће довољно добра бити економска ефикасност, да ли ће услуге корисницима бити довољно ефикасне. Услед недостатка стандарда, руководства, базе за поређење остварених резултата, узимајући у обзир неадекватан буџет, библиотеке чине све ради тога да подрже опслуживање и приступ ресурсима у дигиталном окружењу на одговарајућем нивоу. Сарадња и дисеминација информација су кључне речи за успех библиотека, како данас, тако и у будућности“.

Помоћ библиотекама, која се заснива на високопрофесионалној анализи великог обима аутоматски регистрованих статистичких података и анкетирања запослених и корисника са одређеним циљем, тешко је превредновати.

Основни правци делатности DLF су: дигиталне колекције, дигитална обрада извора информација, дигитално чување и целовитост, услуге и корисници и архитектура дигиталне библиотеке. Детаљне и веома корисне информације о овоме налази се на сајту http://www.diglib.org.

Национална парламентска библиотека Јапана/ The National Diet Library.

Национална парламентска библиотека Јапана основана је 1948. године по препоруци Библиотечке мисије САД. У процесу реконструкције политичког система Јапана после Другог светског рата, чланови Парламента Јапана (National Diet) предложили су да се оснује Библиотека Парламента са истраживачким и информационим службама и јавним приступом, имајући у виду Конгресну библиотеку као модел. Најчешће су националне библиотеке владине установе или су створене при влади. Тако обично поступају у оним земљама где библиотека парламента не врши функцију националне. НПБ Јапана, као и Конгресна библиотека, основана је за потребе законодавних органа, али је истовремено и национална (12).

У саставу Националне парламентске библиотеке Јапана, као огранак, постоји *Међународна дечја библиотека (The International Library of Children s Literature).* Мада је ILCL првобитно била намењена само деци, она сада опслужује и истраживаче дечје књижевности и сарађује са другим дечјим и школским библиотекама и друштвеним организацијама.

У саставу НПБ налази се и *Библиотека Кансаи (The Kansai Library)* у граду Кјото, отворена октобра 2002. године. Сарађујући са главном библиотеком у Токију, она врши све видове услуга и центар је система за међубиблиотечку позајмицу.

Обавезе НПБ као националне библиотеке су*:* примање и чување обавезног примерка, стварање националне колекције и израда националне библиографије. Национална парламентска библиотека Јапана је истовремено и национална библиогарфска агенција Јапана. Допунска обавеза је попуна фонда извора за научнотехничке информације и разрада националних планова њеног развоја (11).

НПБ континуирано остварује размену информација и координацију активности са специјалним библиотекама у Влади Јапана и Врховном суду, са Националним институтом за информатику (National Institute of Informatics – NII) и Јапанском научно-техничком корпорацијом (Japan Science and Technology Corporation – JST).

Основни садржај дигиталне библиотеке НПБ – је Веб-ОРАС, текстуална база података која садржи протоколе седница Парламента, представљање ретких књига (око 29 хиљада наслова), и приручник *Јапанска научно-техничка периодика: библиографија*. Специјални биро НПБ, створен је за информисање чланова Јапанског Парламента и има за то намењен сајт. Пројекат дигиталне библиотеке реализује се као и у главној библиотеци у Токију и Кансаију (20).

Архивирање Веб садржаја. Закон о обавезном примерку докумената омогућује НПБ да добија бесплатне копије електронских издања. Следећи циљ јесте поседовање дозволе за добијање обавезног примерка онлајн публикација. Задатак није једноставан: време брзо пролази, а ствар није само у важности њиховог садржаја, колико у томе што су те публикације доступне на сајтовима ограничено време, а затим заувек нестају.

Друге националне библиотеке света. Требало је надаље представити програм Европске дигиталне библиотеке, интересантне као пример споја мултинационалних интереса, као и национални програм интеграционог развоја класичних и дигиталних библиотека Кореје. Међутим, време је да се зауставимо. Лимит чланка у часопису је већ прекорачен.

Корисна запажања и закључци

Разматрани примери библиотечке архитектуре у иностранству не само да потврђују аксиоме наведене на почетку чланка, већ и откривају њихову суштину. Они демонстрирају светски доминантан поглед на библиотеке, а то је да су *оне институције друштва које стварају повољно окружење за неговање интелекта нације, мудрих одлука, нових идеја и знања у најширем значењу поимања те речи*. У целини, то је исправно и прецизно уопштавање, корисно за одређење правца кретања. Међутим, само искуство, тј. конкретни кораци, имаће практичну вредност било као образац који би требало следити, било као упозорење.

Размотрене примере скоро да није ни потребно коментарисати. Они говоре сами за себе. Једино што би требало истаћи јесте да се сви примери односе на национални ниво интереса. Ово одражава актуелни руски проблем, а он се састоји у томе како се изборити са улогом и местом библиотека у промењеним друштвеним условима који су подложни све бржим променама. Он је најочигледнији на примеру националних библиотека. У знатној мери, на овом нивоу се и формира општи поглед на дати проблем. Однос државе према библиотекама најбоље се, у суштини, очитује у њеним обавезама према њима.

Директно државно управљање текућом делатношћу библиотека у основи се не практикује. Чак не постоји ни таква синтагма као што је „национална библиотечка

мрежа“. Државни органи у односу на библиотеке врше функције регулисања и подршке:

- одређују мисију, циљеве и буџет државних библиотека (библиотека које имају статус државних установа), обезбеђују им све видове ресурса;
- контролишу програмске циљеве и потрошњу ресурса;
- законодавно утврђују права и обавезе библиотека и њихових клијената;
- доношењем стандарда и друге нормативне документације дефинишу потребе за врстом и квалитетом библиотечких услуга;
- разматрају и доносе програме развоја државних библиотека;
- пружају подршку библиотекама у области међународне размене искустава и информација и у домену приступа иностраним информационим ресурсима.

Оперативно управљање на нивоу библиотека регулише се законодавним актима и унутрашњим инструкцијама органа власти/или установа у чијем се саставу налазе.

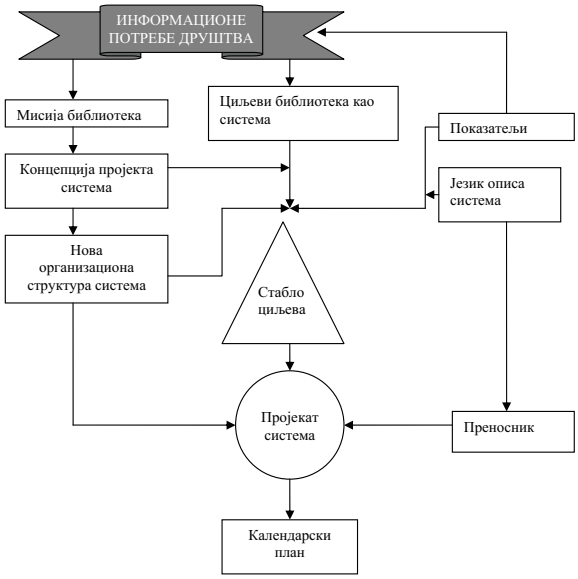

Реформисање система руских библиотека: принципијелна схема

Апстрактни поглед на реформу руског библиотекарства

У овом делу чланка обавезан сам да говорим у првом лицу, јер све што ћу даље изложити представља моје лично мишљење. У *Лоїичком речнику-йриручнику* Н. И. Кондакова може се наћи следећа дефиниција апстрактности (у негативном смислу) – „раскид са конкретним условима, расплинутост, неодређеност термина и дефиниције“ (2). Мада сваки покушај описа онога, без потребне припреме, шта данас у руском библиотекарству „није тако“ и шта би требало чинити да буде „тако“ даће резултат који се у потпуности може применити на претходно наведену дефиницију. Два разлога су за то. Први – одсуство језика описа, тј. једнозначно схваћене терминологије и одговарајућег система бројчано представљених показатеља и критеријума оцене (4). Други разлог састоји се у томе да циљеви у форми која им омогућава да се фактички установе њихова достигнућа, нису постављени ни од стране библиотека, ни од стране библиотечке мреже. На тај начин, немогуће је не само коректно описати постојеће или жељено стање система библиотека, већ и представити процес његовог побољшања, јер не постоји основа за упоређивање. Наравно, све ово ће бити могуће, али у своје време.

Потврда да је руско библиотекарство зрело за промене не може се добити на основу упоређивања жеља и остварених резултата. Међутим, постоје и други неоспорни разлози.

Прво – потпуна несагласност система и структуре библиотечке мреже још из времена постојања СССР, несагласност у приступу управљању њеним функционисањем и обезбеђењу ресурса са савременим политичким и економским условима и стратешким тежњама Руске Федерације. Друго – неодложна потреба да се „избегне економски минимум“ и пређе, најзад, у категорију развијених земаља. Ово је очигледан императив. Светска финансијска криза већ се у основи завршила и у свету је наступило стање нове равнотеже, не горе од претходног. Реформисање библиотекарства није медењак којим ће се засладити библиотеке тек онда када настану боља времена, већ неодложан услов доласка нове реалности.

Да би се отпочело са реалним преокретом ка поимању задатака реформисања, потребно је, по нашем мишљењу, формулисати два принципијелна становишта: 1) редефинисати улогу и место руских библиотека уопште, а делимично и националних, у животу руског друштва и 2) дефинисати улогу државе у сфери управљања библиотекарством. Оба принципа припадају категорији политичких решења. У догледно време они ће се искристалисати. Што се тиче првога принципа, било би неумесно и непрофесионално унапред стварати било какве претпоставке. Треба сачекати. Што се тиче другога, постоје основе за радне хипотезе. Амерички приступ управљању, када држава ограничава правно регулисање делатности библиотека, у руским условима и са руским менталитетом, неће бити ефикасан. Истовремено, руске библиотеке имају дугу традицију да саме управљају текућом делатношћу и врло успешно се носе са тим. На тај начин изгледа да ће оптималан приступ бити онај у којем ће држава сачувати функције правне регулативе и стратешког управљања библиотекама, и могуће је да ће за њега створити специјални владин орган и/или пренети део управљачких функција на националне библиотеке.

Стратешке функције управљања могу бити:

1. постављање циља и контрола достигућа,
2. управљање правима библиотека,
3. управљање потенцијалима библиотека.

Даље, могуће је направити следећи корак који ће дати представу о целокупном процесу реформисања

библиотечке мреже као активног система са одређеним циљем.

Фазе процеса реформисања:

I Научно-истраживачки радови:
- разрада језика описа система и пројеката библиотечких инвестиција;
- циљеви библиотека, методи задатака и декомпозиције, критеријуми оцене;
- информационе потребе: показатељи и методи оцене.

II Претпројектни радови:
- разрада организационе структуре система библиотека;
- дефинисање циљева система библиотека на највишем нивоу и изградња стабла циљева;
- разрада концепције реформисања библиотечког система и система управљања;
- стварање имитационог модела система библиотека и имитациони експерименти.

III Разрада пројекта система библиотека и календарског плана његове реализације.

IV Реализација пројекта и експериментална експлоатација.

Графичко представљање процеса реформисања система руских библиотека показано на датој схеми јесте апстракција (али у позитивном смислу). Она омогућава да се увиде основни правци процеса и да се схвати њихова узајамна условљеност већ при постављању самог задатка реформисања, када не постоји информација о многим појединостима, па чак ни у форми веродостојних претпоставки.

Библиотековедение: журнал Российской государственной библиотеки 4 (Москва, 2009): 16-25.

Превела са руског
Славица Несторовић-Петровски

Анатолий Петрович Волик

Библиотеки России: выбор пути

Аннотация

Обосновывается новая идея организации национальной сети библиотек. Ее культурно-просветительская миссия дополняется актуальными направлениями – идеологическим, научно-техническим, экономическим и оборонным. Главная цель национальной сети библиотек, по мнению автора – создание достаточных информационных ресурсов и удовлетворение потребностей общества в широком спектре знаний. Рассмотрены возможности реализации этой идеи в России.

Ключевые слова:

библиотека, зарубежный опыт, информационные потребности, сеть библиотек, стратегия, проблемы, реформирование, система библиотек, проект, язык описания.

Анатолий Петрович Волик, генеральный директор Государственной Библиотеки СССР имени В. И. Ленина в 1991—1992 гг., кандидат технических наук

A. Volik

Libraries of Russia: Choice of Path

Abstract

The substantiation of a new idea – the organization of the national network of libraries. Its cultural and educational mission is supplemented with actual directions – ideological, scientific, technical, economic and defensive. The main purpose of the national network of libraries, according to the author, is the creation of sufficient information resources and the satisfaction of requirements of society in a wide spectrum of knowledge. The author considered the possibilities of the realization of this idea in Russia.

Key words:

Library, Foreign Experience, Information Demands, Network of Libraries, Strategy, Problems, Reforming, System of Libraries, Project, Language of the Description.

A. Volik, Director General of the „V. I. Lenin" State Library of the USSR in 1991-1992, Cand. Sc. (Technology)

ЛИТЕРАТУРА

1. *Баїрова И. Ј.* Электронная библиотека (по материалам англоязчной печати 2000-2004 гг.) // Библиотековедение. - 2005, 4, с. 50-57.
2. *Кондаков, Н. И.* Логический словарь-справочник. – М. : Наука, 1975.
3. Мировая цифровая библиотека:http://www.wdl.org/ru/
4. *Соболенко Н. А. Тяїунов М. Г., Шван Д. Е.*, Синтаксический анализ целей проекта. Московский энергетический институт (Технический университет) / Н. А. Соболенко, М. Г. Тјагунов, Д. Е. Шванн. – http://www.zulanas.lt/images/adm_source/docs/2_Sobolenko_paper RUS
5. About CRS: http://www.ioc.gov/crsinfo/aboutcrs.html
6. About the Library, Library of Congress : http://www.209.85129.132/search?q=cache:http://www.loc.gov/about/
7. CDNL Vision for the Global Digital Library: http://www.cdnl.info/2008/CDNL_Vision_for_the_Global_Digital_Library.pdf
8. Congressional Research ServiceWikipedia:http://en.wikipedia.org/wiki/Congressional_Research_Service#crs_Products
9. *Covey D. T.* Usage and Usbility Assessment: Library Practices and Concerns, January 2002:http://www.clir.org/pubs/reports/pub105/contens.html
10. Federal Research Division at 60. LIBRARY OF CONGRESS Information Bulletin. – 2008.- Vol. 67. – No 3.
11. *Higashigawa A.* The Role of NDL in Promoting STI. 8th CO-EXIST-SEA Workshop, 6-7, December 2006: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/156/567.html
12. *Ikuhara Y.* The National Diet Library and Its National Responsibilities:http://www.iatul.org/doclibrary/public(Conf_Proceedings/2002/Ikuhara.pdf
13. Library of Conress: http:www.en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Congress#Holdings
14. Library of Conress Stategic Plan Fiscal Years 2008-2013: http//www.loc.gov/about/mission/StrategicPlan07-Full.pdf
15. LOC's Plan for Digital Preservation – NDIIPP – Approved by Congress, 2003:http//www.library.yale.edu/-llicense/ListArchives/0302/msg00054.html
16. *Marchionnini G., Plaisant C., Komlodi A.* Interfaces and Tools for the Library of Conress National Digital Library Program, Univesity of Maryland Human Computer Interaction Laboratory and Digital, Library Research Group: ils.unc.edu/-march/ipm_lc.pdf
17. NARA joins World Digital Library: http://www.entrepreneur.com/tradejournals/article/192589540.html
18. The Library af Congress Financial Statements for Fiscal Year 2008: http://www.loc.gov./about/reports/financials/loc/fy08.pdf
19. *Worden R. L.* Gathering Multidisciplinary Information for the Policy-Makiing Community, 2006:http://www.loc.gov./rr/frd/pdf-files/info_for_policymakers.pdf
20. *Yokoyama Y.* Japanese National Bibliography in the Digital Environment World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference, 20-24 August 2006, Seoul. Korea_htpp:///www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm

Татјана Брзуловић Станисављевић, МА
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
brzulovic@unilib.bg.ac.rs

УДК 347.78
347.78:02

Ауторско право и библиотеке

Сажетак

Овај рад бави се међународним оквирима на којима почива заштита ауторских права. Учињен је покушај да се објасни како би се требало понашати према делима која су заштићена ауторским правом. Где су у свему томе библиотеке? На који начин оне штите права аутора, а у исто време и права корисника на слободан приступ информацијама? Шта се сме копирати у библиотекама, на који начин и под којим условима? Изузетак од ауторског права који се примењује у библиотекама постао је важан давне 1956. године, када је енглески парламент ревидирао британски закон о ауторском праву и озваничио први изузетак искључиво за библиотеке.

Кључне речи:
ауторско право, библиотеке, WIPO, TRIPS, ограничења и изузеци

Увод

Доношење закона којим се обезбеђује заштита аутора, већ на самом почетку створило је многе проблеме. Наиме, заштита која се обезбеђује ауторима националним законима није довољна јер се односи само на домаће држављане. Зато се, несумњиво, већ на самом почетку ауторско-правне јавља потреба за међународном заштитом, тј. заштитом аутора који нису држављани државе у којој живе, имају боравиште у њој, или у којој намеравају да објаве своја дела. Тај проблем је у почетку решаван закључивањем билатералних уговора између појединих држава. Овим уговорима уређивала су се и друга питања, а ауторско-правна заштита била је споредног карактера. Због свега наведеног, појавила се потреба да се у Берну 1886. године усвоји *Међународна конвенција о заштити књижевних и уметничких дела*, познатија као *Бернска конвенција* (БК)[1], коју је тада потписало десет европских земаља. До данас су 164 земље приступиле овој конвенцији.

Бернска конвенција

Бернска конвенција је, од свог доношења до данас, доживела неколико ревизија. Почива на три фундаментална принципа:

1. *Национални принцип* – према Бернској конвенцији, све земље потписнице обавезују се да третирају ауторско право аутора из свих земаља на исти начин као и ауторско право националних. Краљевина Југославија потписала је ову конвенцију још давне 1930. године, те се *Закон о ауторском праву Србије* примењује на сва дела објављена у Србији, уколико су аутори из било које од земаља потписница конвенције.

2. Принцип независности – заштита ауторског права подједнако припада и домаћем и страном аутору, чак иако тај рад није заштићен ауторским правом земље из које је потекао. На пример, ако је неки роман написао боливијски држављанин који није заштићен према боливијском закону, он ће ипак бити заштићен у Србији ако испуњава услове за заштиту према њеном закону.

3. *Аутоматска заштита* – заштита ауторског права спроводи се аутоматски моментом настајања ауторског дела, без икакве претходне регистрације ауторског дела.

Бернском конвенцијом штите се штампана дела и она предвиђа минимални период заштите ауторских права, а то је за живота аутора и још 50 година после његове смрти. Дела примењене уметности минимално су заштићена 25 година. Овом конвенцијом предвиђена је заштита свих дела, осим фотографија и филмова.

Конвенција омогућава земљама потписницама оквир за прихватање изузетака од заштите ауторских права. Такође, предвиђа бројне специфичне захтеве за своје земље чланице. Такозвани „тростепени тест“, који је садржан у члану 9(2) дозвољава слободу земљама чланицама да креирају изузетке и ограничења од уобичајене заштите ауторских права. Последњом ревизијом, у Паризу 1971. године, земље чланице прихватиле су и *Додатак* који се тиче земаља у развоју. У пракси то значи да оне могу да дају неискључиве и непреносиве обавезне лиценце за превођење дела за потребе наставе, образовања, науке и истраживања и да умножавају дела у вези са активностима у образовном процесу. Ова конвенција не садржи механизме принуде. Дакле, земље чланице не могу да казне друге земље које се не придржавају упутстава Бернске конвенције.

[1] *Бернска конвенција*, http://www. yupat.sv.gov.yu/sr/pdf_ap/bern.pdf (преузето 9. 9. 2010). Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела, од 9. септембра 1886. године, допуњена у Паризу, 1896. године, измењена у Берлину, 1903. године, допуњена у Берну 1914. године, измењена у Риму 1928. године, у Бриселу 1948. године, у Стокхолму 1967. године и у Паризу 1971. године.

Универзална конвенција о ауторском праву

У Женеви је 1952. године усвојена и *Универзална конвенција о ауторском праву*, познатија као *Универзална конвенција* (УК). Она је много флексибилнија од Бернске конвенције и такође садржи принцип националног третмана и забрањује дискриминацију према страним ауторима, али садржи мање захтева које земље чланице морају да испоштују. Наша земља је чланица од 1966. године.

Значај ове конвенције је сада мањи, јер је већина земаља или прихватила Бернску конвенцију, или су чланице *Светске трговинске организације* WTO, (или и једно и друго). Обавезе о заштити ауторских права чланица Светске трговинске организације засноване су на Споразуму о правима из области интелектуалне својине повезаним са аспектима везаним за трговину. Србија је потписник од 2001. године.

Светска организација за интелектуалну својину WIPO

Светска организација за интелектуалну својину – WIPO основана је 1967. године и посвећена је идеалу подстицања стваралаштва и обезбеђивању да се права стваралаца и власника штите широм света и да се проналазачи и аутори признају као такви и награђују за своју генијалност. Ова међународна заштита делује као подстицај људском стваралаштву померајући границе науке и технологије и обогаћујући свет књижевности и уметности.

Нова студија Светске организације за интелектуалну својину (WIPO) говори о изузецима од ауторског права за библиотеке и архиве широм света. Изузетак од ауторског права применљив на библиотеке постаје важан давне 1956. године, када је енглески парламент ревидирао британски закон о ауторском праву и озваничио први изузетак искључиво за библиотеке[2]. Кенет Кру (Kenneth Crews), директор Саветодавног бироа за ауторска права на Колумбија универзитету у Њујорку прикупио је истраживања за 149, од укупно 184 земље чланице (податак је из новембра 2008), и закључио да у 128 земаља има бар један изузетак који се тиче библиотека. Најчешћи је копирање ради личне употребе, или ради очувања културне баштине.

Изузеци утврђени законом који важе за библиотеке и архиве су најчешће: дозвољено је копирање дела заштићених ауторским правом у сврху истраживања, учења и у личне сврхе, копирање ради заштите дела и конзервације, замене дотрајалог или оштећеног примерка и за међубиблиотечку позајмицу. У току истраживања утврђено је да 21 земља нема ниједан изузетак који се тиче библиотека у свом Закону о ауторском праву, а чак три земље немају уопште Закон о ауторском праву[3] (Авганистан, Лаос, Малдиви).

Светска библиотечка заједница представља безброј различитих ситуација у којима се библиотекари суочавају са законом о ауторском праву покушавајући да прилагоде своје услуге захтевима националног закона. Врло често успешно штите закон, радећи у складу са његовим одредбама, а понекад проблем који се појави не могу да реше на прави начин, јер је закон ограничен.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине TRIPS

TRIPS је међународни споразум којим управља Светска трговинска организација. Она има 153 земље чланице и 30 земаља посматрача, међу којима је и Србија. Ван система светске организације налази е само 14 земаља и 3 територије (из Европе само Монако, Сан Марино и територија Косова). Овај споразум закључен је 1994. године. Он успоставља минималне стандарде за заштиту интелектуалне својине у разним облицима, укључујући и заштиту ауторских права у земљама које су чланице Светске трговинске организације.

Овај споразум врло је сличан Бернској конвенцији. Главна разлика је да TRIPS тражи од земаља чланица да обезбеде заштиту рачунарских програма и компилације база података. Не тражи заштиту моралних права аутора. Захтева обезбеђивање заштитних мера и тражи санкције за оне који крше ауторска права. Такође, има и механизам који му омогућава да решава спорове и могућност да натера друге чланице да поштују закон и правила у складу са уговорним обавезама. Флексибилан је у погледу земаља у развоју којима дозвољава да ускладе имплементацију општих прописа Споразума у складу са проблемима економског развоја.

Како је примена Закона о ауторским правима веома комплексан проблем у већини случајева, у праксу свих земаља потписница Бернске конвенције уведен је тзв. Бернски тростепени тест, заснован на одредбама ове конвенције. Примењује се у случајевима захтева за позајмицу или копирање докумената, и на основу њега се у сваком појединачном случају доноси одлука да ли копирање представља кршење закона или не. Овај тест укључен је у члан 13. Споразума о трговинским аспектима из области интелектуалне својине – TRIPS. Он каже да чланице које су потписале споразум деле изузећа и ограничавања ауторских права на:

- посебне случајеве,
- који нису у колизији са нормалном експлоатацијом дела и
- који не оштећују претерано легитимне интересе носиоца права.

Неизбежни изузеци су цитати, распродат тираж, коришћење у библиотекама и образовним институцијама, пружање услуга хендикепираним корисницима и израда дигиталне копије. Библиотеке могу да дистрибуирају копије дела корисницима у некомерцијалне сврхе, да направе копије за замену оштећених и дотрајалих примерака, једну копију чланка за међубиблиотечку позајмицу и целог дела ако се оно користи за учење и истраживање. Повредом права сматра се држање у комерцијалне сврхе примерака дела заштићених ауторским или сродним правом ако држалац зна или има основа да зна да је реч о неовлашћено произведеном примерку.

[2] "Photoduplication of Copyrighted Material by Libraries", у *Studies on Copyright* No. 15 (1963), 49-67.
[3] Crews, *SCCR*/17/2 (2008), 14.

Брзуловић Станисављевић Т. „Ауторско право и библиотеке“, 73–77.

Библиотеке и ауторска права

Мисија библиотеке је да сакупља, организује, чува и чини доступном културну и научну грађу свим садашњим и будућим генерацијама. Оне нису само полице књига, нити колекције база података. Јединствена улога библиотека је да кориснику омогуће да пронађе жељену информацију и да одговоре на све индивидуале потребе. Активни су учесници друштвених промена и свих процеса који се дешавају у једној друштвеној заједници. У данашњем свету, када се догађаји мењају брзином светлости, од библиотека се очекује да се прилагоде свим друштвеним променама и одговоре на све захтеве информатичког доба. Веома је важно да библиотекари познају Закон о ауторском и сродном праву и да обављају свој посао у складу са њим. То је неопходно како за њих, тако и за саме кориснике. Сваки библиотекар је дужан да објасни кориснику како се користи одређени материјал у библиотеци, да ли се може умножавати, шта се може и у ком обиму фотокопирати. Цео процес коришћења библиотечке грађе мора да се одвија у складу са поштовањем ауторских права.

Принцип универзалне доступности публикација, као део општељудског права на информације, угрожен је данас захтевима издавача да се уведу многобројна ограничења у коришћење електронских публикација и њихово искључивање из система међународне међубиблиотечке позајмице. Као што је познато, данас је добар део библиотечког фонда у електронском облику. Овај фонд није власништво библиотека, већ се може користити на одређени начин, у складу са лиценцом за коришћење. Дозвола за коришћење склапа се са власницима ауторских права, у овом случају са издавачима. Лиценца тачно прописује услове, начин, време и цену коришћења. Одредбе лиценцног уговора морају се поштовати, јер повлаче веома оштре казне.

Заштита ауторског права у библиотекама најчешће се односи на меру при умножавању штампаних материјала, као и на заштиту извора на Интернету. Библиотеке начелно поштују ауторска права самим чувањем грађе. Поштовање интелектуалне својине и заштита ауторских права никако не смеју да буду рестриктивни, нити да остављају такав утисак. Да не би било недоумица, потребно је да све библиотеке на свом сајту истакну правила коришћења библиотечке грађе, као и правилник о репрографским правима.

У многим међународним документима о библиотекама које су објављивали IFLA,UNESCO, EBLIDA, истиче се да библиотеке у свом раду морају да се руководе законским прописима који важе у њиховим земљама. У смерницама за библиотечко законодавство из 2000. године, које је донело Веће Европе - EBLIDA, још се изричитије инсистира да се репродуковање у библиотекама мора ускладити са националним законом о ауторским правима.

Ауторово право је да слободно располаже својим делом и то му је гарантовано законом. Он стиче финансијску добит којом се награђује за свој рад и време које је уложио у стварање дела. Тиме се подстиче на даљи креативни рад. Библиотеке које су власници примерака дела и друге грађе морају да знају да је њихово право власништва ограничено ауторским правом кад та грађа садржи заштићена ауторска дела. Ауторово право да слободно користи своје дело, односно да допусти или не допусти његово коришћење, у супротности је са жељом и тежњом друштва да свима обезбеди слободан приступ грађи.

Данашње друштво обележено је различитим интересима које настоји да помири: с једне стране стоје интереси и потребе корисника дела, а са друге заштита права аутора. Савремено доба и развој дигиталне технологије озбиљно то нарушавају. Дигитална технологија омогућава тренутно умножавање примерака лако и брзо. Свако ко има компјутер, видео или компјутерску опрему, у могућности је да умножава дела за приватну употребу, и од „потенцијалног купца“ постаје „произвођач“ сопствених примерака дела. Развој рачунара и њихова масовна употреба довели су до тога да рачунар са пратећом опремом постаје ефикасно средство за масовно умножавање дела за приватне потребе. Овакав развој технологије проузроковао је велики губитак аутора у приходима од продаје дела. Они се удружују у организације за колективно остваривање писаних права да би заштитили своје интересе.

Проблем и даље постоји, јер корисници библиотека и библиотекари упозоравају да сувише строга заштита умножавања дела угрожава слободан приступ грађи која се гарантује и као основно људско право. Превише строг систем заштите фаворизује развијене земље на уштрб земаља у развоју, које су приморане да увозе дела која су им потребна за даљи развој. Велика новчана средства издвајају за плаћање страних часописа и база података, а истовремено њихово традиционално знање није заштићено и може га свако користити.

Библиотеке су веома заинтересоване за ауторско право, јер у својим колекцијама које дају на коришћење имају пуно дела која су заштићена њиме. При давању на коришћење, често и умножавају, копирају и скенирају за своје кориснике. Сама чињеница да је библиотека власник набављеног примерка дела не даје јој право да са тим примерком чини шта јој је воља. Давање допуштења за умножавање основно је право аутора и зато библиотекар, као посредник између аутора и корисника, мора добро да познаје различите одредбе које уређују подручје ауторских права.

Умножавање спада у изузетке од ауторског права у корист библиотека. У нашем важећем *Закону о ауторском и сродним правима*, у члановима 44, 45 и 46 прецизира се да се без дозволе аутора и плаћања накнаде могу копирати одломци дела за потребе наставе, научног истраживања у приватне и некомерцијалне сврхе. То могу да чине библиотеке, архиви, музеји, образовне установе и физичка лица. Ноте се не могу умножавати. За потребе особа са инвалидитетом, дозвољено је, без дозволе аутора и плаћања накнаде, умножавање и стављање у промет дела ако то није у комерцијалне сврхе.

Пракса је другачија. Свакодневно се фотокопира све, целе књиге, докторски и магистарски радови, чланци из часописа. У скриптарницама факултета продају се тзв. „ридери“ који су састављени из одабраних погла-

ваља и делова различитих књига разних аутора, а садрже заправо све што је потребно за припрему и полагање одређеног испита. Законом је дозвољено фотокопирање у приватне и некомерцијалне сврхе и за потребе наставе. Све што се умножава у више примерака захтева дозволу аутора и плаћање накнаде. У овом случају, аутору припада право на посебну накнаду коју може да оствари само преко организације за колективно остваривање писаних права аутора. Нажалост, таква организација код нас још није формирана. Ове године (2010), била су два састанка на ту тему, први почетком године, а други у мају у Ректорату Универзитета у Београду. Директорка Завода за заштиту интелектуалне својине, Бранка Тотић, рекла је на том састанку: „Постојећим законом предвиђена је наплата ауторских права, али се она не примењује у пракси. Закон предвиђа наплаћивање надокнаде за писана ауторска права увозницима уређаја за фотокопирање, скенирање и других апарата за умножавање писаног материјала, као и власницима фотокопирница, државним институцијама, образовним установама и јавним библиотекама. За организовање наплате биће задужена будућа организација за заштиту писаних ауторских права, којој Завод даје лиценцу, а тарифе ће бити утврђене у договору са обвезницима“.

Проблем неовлашћеног фотокопирања Универзитет такође покушава да реши Правилником о дисциплинској одговорности студената. Члан 9. овог акта међу теже дисциплинске повреде третира „неовлашћено умножавање материјала за припремање испита (фотокопирање уџбеника и слично) ради стављања у промет и стицања материјалне добити“. Међутим, копирањем се баве саме фотокопирнице, а не сам студент, тако да правилник нема неку велику снагу.

Све чешће се неовлашћено праве збирке радова за потребе наставе које се скенирају и постављају на Вебу. Наставник који би желео да објави овакву дигиталну збирку, коју би студенти могли да користе путем Интернета или интранета, мора претходно да добије писмено одобрење свих аутора. „Недавно су три угледна издавача Cambrige University press, Oxford University press и Sage Publications покренули тужбу против четворо службеника са Државног Универзитета Georgia јер су на свом web-у неовлашћено умножавали и дистрибуирали велики број заштићених дела. Универзитетски службеници позивали су се на право фер коришћења, 'fair use', специфично за америчко законодавство, слично ограничењима за приватно коришћење у евопским земљама. Спор је још увек у току и нестрпљиво се очекује пресуда“[4].

Како библиотекар може да препозна да је дело заштићено ауторским правом?

Свако ауторско дело носи податак о аутору и годину кад је дело први пут издато, и ознаку ©. И када нема те ознаке, дело је заштићено. Слободна дела су она за које је истекао период заштите и могу слободно да се користе. У нашем ЗАПСП-у прецизира се рок трајања заштите, за живота аутора и још 70 година после смрти. Дела која настају у библиотекама: библиографије, каталози, билтени принова, не третирају се као ауторска дела, осим ако је распоред каталошких јединица такав да чини интелектуалну творевину која се одликује оригиналношћу и индивидуалношћу.

Који је рок заштите код електронског часописа? Сваки прилог је заштићен посебно. Код електронских дела треба водити рачуна када се преузимају или штампају чланци, лиценца не дозвољава да се преузме цео часопис од корица до корица, већ појединачно неколико чланака. Код коришћења електронских дела важи закон земље корисника, а не земље издавача или дистрибутера. Дела на Интернету су такође заштићена.

Цитирање је један од изузетака од ауторског права у корист физичког лица. Може се цитирати без дозволе аутора. Увек се прецизно наводи име аутора, назив дела, место и година издавања. Исто важи и ако је у питању електронски извор, наводи се адреса странице. Важно је запамтити да се цитирају само објављена дела. Усмено саопштење са конференције такође се може цитирати. Сматра се да је објављено пошто је јавно саопштено.

Ако желите више информација, можете погледати „Ауторска права за библиотекаре“, заједнички пројекат Беркман центра Интернет и друштво Универзитета Харвард (Berkman Center for Internet & Society) и конзорцијума Electronic Information for Libraries eiFL, који чине библиотекари из 50 земаља Африке, Азије и Европе. Циљ је да библиотекарима из земаља у развоју и транзицији обезбеди неопходне информације које се односе на законе о ауторском праву. Курс се може користити на три начина. Прво, материјал библиотекар може самостално да чита. Друго, може се користити традиционално у учионици. Треће, може се користити за учење на даљину. Садржи девет модула, а материјал је подељен на пет нивоа: ниво 1 – одговарајући за кориснике који желе основна сазнања о томе како закон о ауторским правима утиче на рад у библиотекама земаља у развоју; ниво 2 – одговарајући за кориснике који су заинтересовани за теорију на којој се заснивају закони; ниво 3 – одговарајући за коришћење као једносеместрални додипломски курс о овој теми; ниво 4 – одговарајући за коришћење на последипломском курсу о овој теми; ниво 5 – одговарајући за предавача на факултету који се припрема да предаје ову област. Материјали за овај курс припремљени су и заштићени у оквиру Creative Commons Attribution license и слободно су доступни на адреси: http://cyber.law.harvard.edu/copyrightforlibrarians/.

Библиотекари и сви заинтересовани могу слободно да користе курс, шире га, преводе и модификују.

Анкета

Као координатору за ауторска права, обавеза ми је да упознам колеге библиотекаре са Законом о ауторским правима и да их едукујем за примену у пракси. Интересовало ме је како библиотекари спроводе закон, па сам анкетирала високошколске библиотеке. Анкета

[4] Александра Хорват и Данијела Живковић, *Књижнице и аутӧрско ӣраво* (Загреб: Хрватска свеучилишна наклада, 2009).

је садржала осам најосновнијих питања. Од 73 библиотеке у Београду, анкету је попунило и вратило 16, што је 20% од укупног броја. Анализа анкете следи:

1. *Да ли знате која су ограничења ауторских права прописана Законом о ауторском и сродним правима у корист библиотека?*

Седам библиотека одговорило је да не зна која су ограничења ауторских права, шест је упознато са ограничењима, а две библиотеке делимично познају ограничења.

„Забрањено копирање књига, дозвољено копирање једног чланка из часописа.”

2. *На који начин се у вашој библиотеци примењују ограничења ауторских права у корист библиотека?*

Већи део одговора односио се на то да се ограничења не примењују ни на који начин. Ево неких интересантних одговора:

„Забраном копирања књига.“

„Не износе се: докторске тезе, магистарски и дипломски радови.“

„Само ако професор не дозвољава копирање свог уџбеника.“

„Није дозвољено копирање оригиналних публикација.“

3. *Да ли је спровођење регулисано неким интерним писаним актом или не?*

Све библиотеке су одговориле да није регулисано писаним актом.

4. *Да ли се дозвољава копирање библиотечког материјала из вашег фонда?*

Већина библиотека дозвољава копирање материјала (11), само четири библиотеке не дозвољавају.

„Дозвољено је копирање копија публикација.“

5. *Који материјал се може копирати?*

Фотокопирање је дозвољено свега у пет библиотека, делове књига копирају три, у три библиотеке копирају се само чланци, а једна дозвољава копирање уџбеника и чланака.

„Фотокопије публикација које су потребне за припремање испита, CD-е и DVD-е са текстовима и репродукцијама само у сврху припремања испита.“

6. *Да ли корисник копира сам или уз присуство библиотекара?*

Корисници углавном копирају сами скоро у свим библиотекама, само у једној копира се уз присуство библиотекара.

7. *Колико процената књиге дозвољавате да се копира?*

Четири библиотеке дозвољавају копирање целих књига, 30-50% може се копирати у једној, 10-25% такође у једној. Пет библиотека одговорило је да проценат копирања није регулисан.

8. *Да ли постоји ограничење у погледу копирања исте књиге?*

Највећи број одговора (9) је да није регулисано у њиховим библиотекама. Три библиотеке одговориле су да немају никаква ограничења у погледу копирања исте књиге.

Copyrights and Libraries

Abstract

This paper will deal with the international framework as the basis for copyright protection. We will try to explain the way to treat works protected by copyrights. But, in all of this, what is the position of libraries? How do the libraries protect the authors' rights, simultaneously with the rights of the user to free access to information? What may be copied in the libraries, how and under what conditions? The exception form the copyrights applied in libraries has become important in distant 1956, when English parliament revised the British law on copyrights and made public the first exception exclusively for libraries.

Key words:
copyrights, libraries WIPO, TRIPS, limitations and exceptions

ЛИТЕРАТУРА

1. *Bernska konvencija*. http://www. yupat.sv.gov.yu/sr/pdf_ap/bern.pdf.
2. „Закон о ауторском и сродним правима“. *Службени гласник РС* 104 (16/12/2009).
3. *Intellectual Property watch*. http://www.ip-watch.org/webblog/.
4. *Konvencija o osnivanju svetske organizacije za intelektualnu svojinu*. http://www. yupat.sv.gov.yu sr/pdf/konvencija_o_osnivanju .pdf.
5. Crews, Kenneth. “Study on Copyright Limitations and Exceptions for Libraries and Archives”. *WIPO Study*. http://www.wipo.int/edocs/mdocs/sccr_17/sccr_17_2.pdf.
6. *Opšta deklaracija o pravima čoveka*. http://www.unhchr.ch/udhr/lang/src3.htm.
7. *Pariska konvencija*. http://www. yupat.sv.gov.yu sr/pdf/pariz.pdf.
8. *Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine TRIPS*. http://www.arsetnorma.com/documents/TRIPS%20Sporazum.pdf.
9. Хорват, Александра и Данијела Живковић. *Књижнице и ауторско право*. Загреб: Хрватска Свеучилишна наклада, 2009.
10. http://cyber.law.harvard.edu/copyrightforlibrarians/

Иван Стојановић
Градска библиотека у Вршцу
ivanstojanovic76@gmail.com

Библионет 2010

Четврти годишњи стручни скуп Заједнице матичних библиотека Србије

У Пожаревцу је 2. и 3. јуна 2010. године одржан четврти по реду стручни скуп Заједнице матичних библиотека Србије под покровитељством Министарства културе Републике Србије. У оквиру скупа отворена је изложба под називом *Скривено благо библиотека Србије: најдрагоценији експонати из завичајних збирки библиотека Србије*.

Присутне су поздравили Небојша Брадић – министар културе у Влади Републике Србије, Сретен Угричић – управник Народне библиотеке Србије и председник Заједнице матичних библиотека, Миодраг Милосављевић – градоначелник Пожаревца и Беба Станковић – директорка Народне библиотеке „Илија М. Петровић“ у Пожаревцу, а уједно су отворили и скуп и изложбу. Министар Брадић је на отварању истакао да је ово битна година за српску културу, с обзиром да је 2010. година проглашена за Годину књиге и језика. Нагласио је да је уверен да ће Скупштина ове године усвојити законе о Старој и реткој књизи, Закон о библиотекама, Закон о издавачкој делатности и Закон о обавезном примерку. Говорећи о библиотекама, истакао је њихову важност у очувању и представљању културног блага и наслеђа, као и потребу за пажљивијим трагањем за аутентичним вредностима наше изворне креативности. На изложби је представљено 26 најзначајнијих примерака грађе по избору матичних библиотека. Објављен је и каталог ове изложбе, а свакако све похвале иду и виртуелној изложби, која у проширеној форми представља по један примерак грађе из завичајних збирки свих јавних библиотека у Србији.

Предавање Весне Ињац Малбаша у Свечаној сали Скупштине града Пожаревца

Тема овогодишњег скупа биле су завичајне збирке, њихово формирање, обрада, вођење, чување и презентовање. Предавања су била изабрана по позиву, а првог дана скупа, у поподневној сесији, предавање под називом „Велика Британија и Србија: настанак и развој српске збирке у Британској библиотеци“, одржао је мр Милан Грба, руководилац збирке југоисточне Европе у Британској библиотеци у Лондону. У исцрпном излагању, али и одговарајући на питања, представио је рад овог одељења. Након тога, учесници скупа су имали прилику да посете Галерију Милене Павловић – Барили. Библиотекари су у вечерњим сатима присуствовали представи *Ходници жути, пурпурни, плави*, а приход од продатих улазница био је намењен библиотеци „Илија М. Петровић“ у Пожаревцу за куповину опреме за слепе и слабовиде кориснике библиотечких услуга. Представу је припремила Радионица за интеграцију из Београда, а глумци у представи су слепа и слабовида лица.

Другог дана скупа одржана су следећа предавања: „Како сачувати историју“(Миле Тасић – Градска библиотека Суботица), „Критеријуми утврђивања завичајне грађе у библиотекама“ (Татјана Живковић – Народна библиотека Пожаревац), „Визуелна и фотографска грађа у завичајним фондовима – дигитализација, обрада, стратегија набавке и презентација“ (Драган Стојменовић – Народна библиотека Бор) и „Од завичајних збирки до Српске дигиталне библиотеке“ (Весна Ињац-Малбаша – Народна библиотека Србије).

На скупу је додељена и награда „Ђура Даничић“ Заједнице матичних библиотека Србије за допринос развоју библиотекарства и културе у Србији за 2009. годину. Овогодишњи добитник је Весна Ињац-Малбаша, заменик управника Народне библиотеке Србије. Награду је уручио академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке Матице српске.

Мр Сања Антонић
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
antonic@unilib.bg.ac.rs

Милица Стевановић
Народна библиотека Крушевац
milicas04@yahoo.com

Мултикултуралност и регионална сарадња

Годишња конференција Удружења библиотекара Мађарске
Баја, 15-17. јул 2010.

Као удружење које има дугу и богату историју (основано 1935. године) и завидан број чланова (око 2.200 појединаца и 60 институција), Удружење библиотекара Мађарске има узорну традицију у успешном организовању својих годишњих стручних конференција.

Ове године, скуп мађарских колега одржан је од 15-17. јула у пограничном граду Баји. Под окриљем теме *Сусрет култура: Библиотеке и библиотекари као центри узајмног разумевања*, скуп се одвијао у знаку мултикултуралности и регионалне сарадње. У складу с назначеном темом, одабрано је и место одржавања конференције – севернобачки мултинационални град, у којем поред мађарског становништва, живи и немачка, хрватска и српска мањина. Позиви организатора упућени представницима библиотечких удружења суседних земаља на тродневно гостовање, међусобно упознавање и дружење, били су животворна потпора основној идеји скупа. Отуда су се на конференцији, поред око триста домаћих библиотекара, нашли и представници библиотечких друштава Хрватске, Словачке и Србије. Библиотекарско друштво Србије започело је сарадњу са мађарским колегама пружајући подршку пројекту којим су они конкурисали код фондова ЕУ, односно кореспонденцијом коју је с њима водила секретар БДС-а Весна Црногорац. Захваљујући томе, Библиотекарско друштво Србије је на овом скупу имало два своја представника: мр Сању Антонић, члана УО БДС (Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“) и Милицу Стевановић, члана Комисије за међународну сарадњу БДС из Народне библиотеке Крушевац. Словачке библиотекаре представљала је председница њиховог удружења Силвија Стаселова, док су делегацију Хрватског књижничарског друштва (ХКД) чинила четири члана: Тамара Крајна, председница Стручног одбора, благајница Весна Голубовић, стручна секретарица Сања Жунић и Марина Винај – председница ХКД подружнице за Славонију и Барању. Уз ово треба рећи да је трошкове боравка за оба српска и једног хрватског представника сносило мађарско Друштво, док је боравак за остала три члана ХКД финансирало хрватско Министарство културе.

Свечаност отварања конференције

Четрдесет друга годишња конференција мађарског библиотечког друштва одвијала се на „Етвош Јожеф“ универзитету. Свечаном отварању годишње скупштине присуствовало је око 300 библиотекара из целе Мађарске, а председавали су председница Друштва проф. Бакош Клара, представник Министарства културе Мађарске, неколико делагата из управе Друштва, као и представници локалне управе и библиотека Баје. Позвани гости из суседних земаља били су посебно представљени и срдачно поздрављени.

После уводне церемоније, на којој је представљено и раскошно фолклорно стваралаштво земље домаћина, отпочео је радни део конференције, који је трајао два дана и одвијао се у више секција: секције за корисничке сервисе, за научне и музејске библиотеке, за напредно коришћење информационих технологија и развијање информационог друштва, за библиографе и др. У исто време, за стране госте био је предвиђен богат културни програм. У оквиру тог дела програма, најзначајнија је била посета јавној

библиотеци која носи име знаменитог песника Ендре Адија, смештеној у згради синагоге, велелепном здању подигнутом половином XIX века. Посетиоцима је посебно представљена њена највећа знаменитост – колекција од око 4.300 старих и ретких књига, међу којима и изузетно вредна инкунабула – прво целовито издање Велике Дидроове и Д`Аламберове енциклопедије. Културни програм ове конференције обухватао је још неколико обилазака и догађања који су имали за циљ упознавање природних, историјских и културних одлика овога краја. Српски представници нису пропустили прилику да посете и локалну православну цркву, у чијој порти се налази и биста најзнаменитијег Бајанина, писца и драматурга Јоакима Вујића. Завршна свечаност приређена је у Немачком културно-образовном центру, на којој је извођењем мађарских, немачких, буњевачких и српских народних игара, заокружена прича о мултикултуралности, суживоту, међусобном утицају и преплитању различитих култура. Последњег дана скупа, учесницима су биле понуђене две екскурзије: једна до чувене Геменц шуме у оквиру Дунав-Драва националног парка и друга до нашег Сомбора.

Посебан утисак са овог догађаја везан је за изузетну пажњу и љубазност домаћина. То се пре свега односи на професорку Универзитета у Сегедину Баратне Хајду Агнеш, која је као уважени стручњак ове године председавала Комисијом за Управљање знањем на IFLA-иној конференцији у Гетеборгу. Захвалност за предусретљивост и гостопримство српски представници свакако дугују и доајену мађарског библиотекарства, госпођи Еви Јаки из Националне галерије у Будимпешти.

Боравак у Мађарској био је још једна потврда да, упркос перманентном увиду у светска дешавања и могућностима неограничене друштвене комуникације путем глобалне мреже, живи контакт, стварни увид (или увид у стварно) и непосредовани доживљај – остају незаменљиви начини професионалног сазнавања, разумевања и сарадње. У томе увек и треба тражити смисао, како у грандиозним окупљањима попут IFLA-ине или ALA-ине годишње конференције, тако и у регионалним, националним или неким другим мањим скуповима. У томе је био смисао и летошње конференције мађарских библиотекара у Бају.

За српске представнике, ово гостовање било је сјајна прилика за успостављање веза са колегама из земаља у окружењу. Вративши се са позивима за започињање не само личне, него и званичне сарадње на нивоу институција и друштава, од стране мађарских и хрватских колега, те председнице словачког библиотечког удружења, може се рећи да су они ту прилику и искористили на најбољи могући начин. У том смислу, почетком процеса чвршћег професионалног повезивања у региону може се сматрати и недавно гостовање председника БДС-а на Годишњој скупштини хрватских библиотекара и позив за потписивање уговора о сарадњи двају друштава.

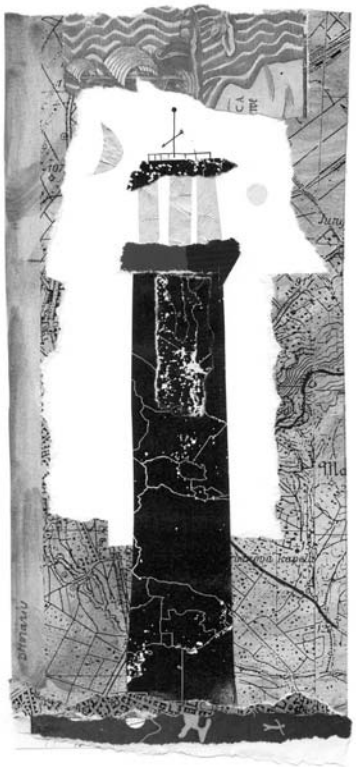

Даниела Морариу

Станка Јовичић
stanka@bgb.rs

Мр Нада Арбутина
nada.arbutina@gmail.com
Библиотека града Београда

Учешће Библиотеке града Београда на Међународном библиографском конгресу у Санкт-Петербургу

Међународни библиографски конгрес (Международный библиографический конгресс), у организацији Руског библиотекарског удружења, Заједнице библиотека Евроазије, Руске националне библиотеке, Руске државне библиотеке, Библиотеке Руске академије наука и Председничке библиотеке „Борис Јељцин“, одржан је у Санкт-Петербургу у периоду од 21. до 23. септембра, 2010. године. Окупио је преко 500 учесника из водећих библиотека у Европи. Највише представника било је из Руске Федерације и бивших совјетских република, затим, из Пољске, Бугарске, Израела, Словеније, Француске. Представници Библиотеке града Београда су били једини из Србије.

Представнице Србије испред Библиотеке правне и економске литературе

Пленарно заседање Конгреса под називом *Библиографија данас и сутра: дискусије и прогнозе* одржано је у концертној дворани „Карневал“ Дворца стваралаштва младих у центру Санкт-Петербурга. На церемонији отварања Конгреса говорили су Владимир Николајевич Зајцев, генерални директор Руске националне библиотеке и представници Министарства културе Руске Федерације. Специјални гости били су Жумабек Кожајевич Кеншимов, генерални конзул Републике Казахстан и Оринбасар Исахович Исахов, директор Националне библиотеке Казахстана са презентацијом пројекта „Документарна меморија Казахстана у Руској националној библиотеци“ (Документальная память Казахстана в Российской национальной библиотеке).

На Конгресу је разматран широк спектар питања и проблема у вези са библиографијом: библиографија као социокултуролошки феномен, библиографија и образовање, библиографија као наука, историја и етапе развоја, познати библиографи, библиографија на електронским медијима, библиографски и археографски извори, националне библиографије (текуће и ретроспективне), библиографија и друге научне дисциплине и др. Сва предавања била су подељена на тематске целине:

- Теоријски и методолошки проблеми библиографске науке и праксе;
- Настава, обука, стручне публикације;
- Национална и државна библиографија. Библиографска делатност националних библиотека;
- Библиографија као помоћно средство у научним истраживањима;
- Библиографска истраживања у хуманистичким наукама;
- Завичајна библиографија;
- Препоручена библиографија. Библиографија дечје књижевности;
- Хронологија у библиографији;
- Библиографски ресурси: општи теоријски проблеми и технологија формирања и коришћења;
- Информационо-библиографска служба;
- Библиографски аспекти проучавања културе књиге;
- Историја библиографије.

Поменуте секције су одржане на више локација у граду, у главној и новој згради Руске националне библиотеке, на Државном универзитету културе и уметности, у Библиотеци Руске академије наука, Председничкој библиотеци „Б. Н. Јељцин“, Државној позоришној

библиотеци и у Библиотеци правне и економске литературе Централизованог библиотечког система Московског округа.

Рад представника БГБ-а, Наде Арбутине и Станке Јовичић под називом „Примена статистичке методе у анализи библиографске грађе“ (Application of statistical methods in bibliographic structure analysis; Применение статистических методов в анализе библиографического материала) представљен је у оквиру подсекције „Библиографска истраживања у хуманистичким наукама“ у Библиотеци правне и економске литературе ЦБС Московског округа.

Рад се састоји из два дела. У првом делу је дат поглед на могуће разлоге изостанка квалитетне теоријске обраде и нужности употребе статистичке методе при анализи библиографске грађе, док је у другом, практичном делу, дата нова и јединствена могућност примене ове методе. Представљен је посебан начин употребе статистичке методе, тзв. инверзивни приступ, кроз пример односа српских превода књижевних дела у Француској и француских у Србији. Предавање са презентацијом одржано је на енглеском језику који је, поред руског, био званични језик Конгреса. Након излагања, уследила је конструктивна дискусија са присутнима.

У име Библиотеке града Београда, НБР је дарована књига *Београд над Дунавом – ūрема карūографским изворима XVI-XIX века* (издање Библиотеке града Београда) доктору Наталији Константиновној Леликовој, начелнику Библиографског и Завичајног одељења Руске националне библиотеке. Захваљујући на поклону, госпођа Леликова је обећала да ће се ова вредна књига врло брзо наћи пред руским корисницима библиотеке. Такође је захвалила на учешћу и доприносу српских библиотекара и претпоставила је могућност сарадње наше две куће. Представници БГБ-а су добили позитивне оцене, а за јединствену, нову тему из области библиографије, посебно су се заинтересовале колеге из Бугарске и Француске.

Одржано је, такође, и неколико округлих столова „Нове информационе технологије и библиографска делатност библиотека“, „Периодична издања о уметности у пракси савремених библиотека историје уметности“ и др.

Штампање зборника радова са Конгреса очекује се ускоро.

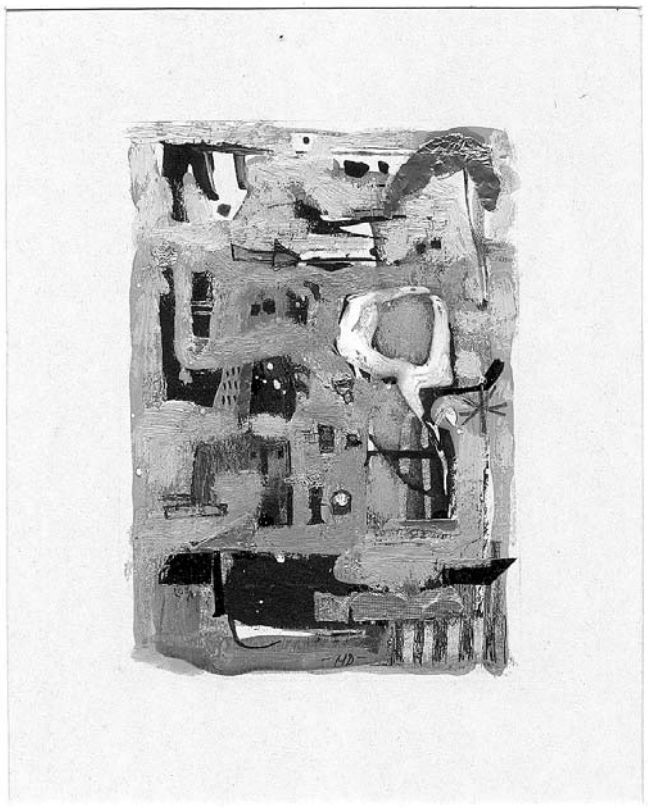

Доминика Морариу

Др Мирјана Брковић
Универзитет у Новом Саду - Централна библиотека
mbrkovic@uns.ac.rs

Open Access to Science Information

Хања, Крит, 6–8. август 2010. године

Конференција *Open Access to Science Information: Trends, Models and Strategies for Libraries* која је претходила годишњој скупштини IFLA-е одржана је 6–8. августа у Хањи (*Χανιά*), другом по величини граду на Криту у Грчкој, у организацији Међународне асоцијације библиотечких удружења и институција (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) и Међународног друштва за примењене стохастичке моделе и обраду података (Applied Stochastic Models and Data Analysis International Society – ASMDA International) у просторијама Медитеранског института за агрономију (The Mediterranean Agronomic Institute of Chania).

Приступни говор одржала је председавајућа Конференције, Анти Катсирику (Anthi Katsirikou), из Библиотеке Универзитета у Пиреју. Она је истакла да је смисао организовања конференције о отвореном приступу (ОП) научним информацијама да се кроз дијалог библиотекара, научника и издавача допринесе проналажењу ефикасних решења за публиковање научних радова.

Прва сесија носила је назив „Најбољи примери из праксе и менаџмент". Каталин Мишори (Katalin Miszori), са Универзитета у Сент Иштвану у Мађарској, навела је у својој презентацији као добар пример рад на стварању репозиторијума при Библиотеци Ветеринарског факултета. Коришћен је *ePrints* систем у којем је решен проблем чувања и заштите комплексних дигиталних објеката, а ауторка је истакла чињеницу да би свака академска библиотека требало да начини свој репозиторијум.

Изузетно предавање одржала је Лора Бауеринг Мулен (Laura Bowering Mullen), Библиотека Ратгерс универзитета из Њу Џерсија у Сједињеним Америчким Државама, која је поставила питање улоге отвореног приступа у раду са корисницима у академским библиотекама, истичући чињеницу да се ретко говори о начинима интеграције, промоције и коришћења ових докумената који су често недовољно видљиви и нема јасног става о њиховом квалитету, те се корисници одлучују за традиционалне изворе информација. Ауторка је поставила питање образовања будућих библиотекара за коришћење ових извора.

Коаутори, Манолис Кукуракис (Manolis Koukourakis) из Библиотеке Критског универзитета, Грчка, и Анђела Репановић (Angela Repanovice) са Трансилванског универзитета у Брашову, Румунија, говорили су о транспарентности научних истраживања из перспективе репозиторијума са аспекта маркетиншких принципа и техника, при чему се репозиторијум третирао као производ. Као примери коришћена су два најстарија репозиторијума – у Брашову и на Криту.

Наташа Чубракаку (Natassa Tsoubrakakou) из Атине и Панореа Гајтану (Panorea Gaitanou) са Јонског универзитета на Крфу, презентовале су рад на тему управљања виртуелним светом у библиотекама – *Second Life* програма и информационе писмености корисника. Оне су приказале кратак филм који се може користити као водич кроз библиотечке фондове у којем се електронски извори виде као помоћ, а не као препрека.

Члан Програмског комитета и председавајући друге сесије била је Гордана Стокић Симончић са Филолошког факултета у Београду, што је пружило могућност да се међународној јавности прикаже стање библиотекарства у Србији. Пријављени учесници из Србије били су Мирјана Брковић, Ана Ивковић и Зоран Здравковић.

У уводном говору, Гордана Стокић Симончић истакла је чињеницу да је *Национална стратегија за развој информационог друштва у Републици Србији* донета 2006. године, али да није било могуће предвидети у какву ће кризу доспети економија у читавом свету и у Србији. Премда се у наведеном документу библиотекарима не додељује значајнија улога у информатичком описмењавању, ипак се српско библиотекарство данас развија у друштву које је стратешки оријентисано на научни развој, у којем се повећавају улагања у науку, образовање и културу, а библиотекари очигледно препознају своју улогу у информационом описмењавању. Идеал слободног приступа информацијама и идејама, свакоме, у свако доба и свугде, како је ауторка истакла, води до отвореног приступа, а отворена комуникација рађа слободан ум, те је сесију назвала: *Open your line, open your mind, open your society.*

Мирјана Брковић, из Централне библиотеке Универзитета у Новом Саду, размотрила је различите ставове академских аутора према политици ОП. Поставила је питање зашто се до сада није отворио приступ научној литератури, ако би то допринело уклањању свих баријера одмах, али је јасно да постоје аргументи и за и против политике отвореног приступа. У презентацији су приказани резултати добијени на основу анкетирања научних радника са Универзитета у Новом Саду.

Ана Ивковић из Библиотеке Института за онкологију и радиологију Србије из Београда реферисала је на тему нових технологија у научном свету, говорећи о порталима са отвореним приступом, друштвеним

мрежама као изворима научних информација. ОП руши све техничке и финансијске препреке у научном свету, стари модели објављивања чланака у папирној форми замењују се електронским, ограничавање приступа научним информацијама је прескупо и утиче директно на развој науке, док су слободна размена информација, њихово публиковање, дискусија о њима и ревидирање радова само неке од добробити отвореног приступа. Стварају се нови научни портали, научни блогови и друштвене мреже које покрећу научни развој.

Учесници Конференције

У трећој сесији, која је носила назив „Репозиторијум", представљено је пет радова. Прво предавање одржале су колегинице из Шпаније, Ксантал Ромагера (Xantal Romaguera) и Кармен Реверте (Carmen Reverté) из института IRTA из Барселоне. Приказале су како је основан репозиторијум за њихову институцију током 2010. године као кључна полуга за промене у рангирању и видљивости истраживања на самом институту IRTA. Пројекат израде репозиторијума имао је три фазе – студија контекста, обрада докумената и примена. Планирају да пронађу објективне алатке за проверу квалитета репозиторијума и да сарађују са сличним репозиторијумима.

Управник библиотеке Петра хришћанског универзитета у Сурабаји, Индонезија, Лио Тонг Тјек (Liauw Toong Tjiek, Aditya Nugraha), један од пионира у изради репозиторијума, говорио је о Меморијалном репозиторијуму националног блага Сурабаје који је креирала Универзитетска библиотека у сарадњи са различитим департманима Универзитета. Репозиторијум је сада наставно средство за предавања о локалној историји и извор за истраживање, али је истакнута и веза која је преко њега успостављена са друштвеном заједницом.

Веома корисно било је и предавање Клер Банди (Claire Bundy), менаџера за пословни развој из BioMed Central, Енглеска, која је представила најновија достигнућа у развоју дигиталних репозиторијума и на који начин се они у свету користе. Одговорила је на питања зашто су институцијама неопходни репозиторијуми, на који начин их је могуће максимално искористити, а приказала је и две студије случаја – Метрополитен универзитета из Манчестера и Лекара без граница.

Другог дана Конференције било је четири сесије, а прва међу њима носила је назив „Часописи". Абделмашид Буаза (Abdelmajid Bouazza) и коаутор Ахмед бин Хамед Ал-Синани (Ahmed bin Hamed AL-Sinani) са Департмана за библиотекарство и информационе науке са Султан Кабус универзитета, Оман, испитали су коришћење часописа и репозиторијума са отвореним приступом на факултетима у земљама у развоју. Испитивање је урађено на примеру Султаната Оман и закључили су да је научни значај часописа био одлучујући фактор да ли ће га научници користити. Само у неким случајевима, истовремено појављивање чланка у отвореном приступу са изворним часописом имало је утицаја на читаност. Приступ овим часописима није играо значајну улогу, а показало се да нема значаја ни претходно искуство научника са степеном коришћења информација у отвореном приступу.

Агелики Иконому (Ageliki Oikonomou) из Библиотеке Универзитета у Пиреју, говорила је о претплати на научне часописе у академским библиотекама и питању отвореног приступа, те о развоју покрета за ОП, као и о савременим трендовима у овој области.

Наталија Тимираос (Natalia Timiraos), представник BioMed Central, истакла је у свом раду да одговор академских институција и начин организовања научне комуникације директно утичу на публиковање научних чланака у отвореном приступу, да институције морају да се прилагођавају новом тренду благовремено. Приказани су примери и последице прихватања ОП у појединим институцијама (Макс Планк институт у Немачкој, BioMed Central).

Следећи рад бавио се утицајем политике заштите ауторских права на часописе са отвореним приступом, посебно у грчком издаваштву. Излагање на ту тему имала је Асимина Н. Влачаки (Assimina N. Vlachaki), а рад је урађен са коауторком Кристином Уркухарт (Christine Urquhart) са Одсека за информатичке науке Универзитета у Велсу.

У оквиру сесије „Публикације и публиковање", прво предавање одржале су Роксана Теодору (Roxana Theodorou) са Јонског универзитета и Уранија Конста (Ourania Konsta) из Библиотеке Јонског универзитета у Грчкој. Говориле су о креирању репозиторијума у сродним научним дисциплинама. С обзиром на то да се цене претплате на научне часописе повећавају, као и број научних часописа, док се библиотечки буџети или не повећавају, или се смањују, чиме се потребе академске јавности не задовољавају, економски је оправдано стварање предметних репозиторијума. Овај став ауторке су поткрепиле анализом трошкова претплате на часописе у поређењу са публиковањем у отвореном приступу.

Аутори следеће презентације били су Кристос Х. Скиадас (Christos H. Skiadas) и Јианис Димотикалис (Yiannis Dimotikalis) са Техничког универзитета на Криту, Грчка. Презентација се разликовала од осталих, јер

су аутори размотрили научну комуникацију са аспекта истраживача на основу искуства добијеног током претходних деценија.

Уследило је обухватно и инспиративно предавање Мајкла Колмана (Michiel Kolman), потпредседника за научне односе Elsevier-a, Холандија, који је тврдио да је циљ сваког издавача да обезбеди трајни приступ резултатима научних истраживања, да се коришћењем различитих путева може достићи тај циљ, а потом је приказао различите врсте отвореног приступа – зелени пут, златни пут, пут закаснелог приступа, а указао је и на могуће недостатке публиковања са ОП за поједине чиниоце у научном свету.

Деспина Коку (Despoina Gkogkou), библиотекар на Универзитету у Патрасу, Грчка, презентовала је рад на којем су коаутори били Панос Георгиу (Panos Georgiou) и Цаконас Гијанис (Tsakonas Giannis). Радило се о студији случаја отвореног приступа електронским изворима у академским библиотекама, са нагласком на њихову праксу да преузму водећу улогу у промоцији принципа ОП. На Универзитету у Патрасу креиране су *Pasithee* (електронска платформа за научне часописе) и *Dexameni* (дигитална архива грчких научних часописа), а ствара се инфраструктура за индексирање и презентовање свих врста дигиталних иницијатива, са циљем да прерасте у формални регистар дигитализованих грчких научних извора.

Претпоследња сесија носила је наслов „Услуге и технологија“, а приказано је неколико студија случаја. Доминик Тејт (Dominic Tate) са Универзитета у Нотингему, исцрпно је приказао узајамно умрежавање репозиторијума какво постоји у Великој Британији, како је повезивање структурирано, како функционише и како се сличне мреже могу створити и у другим земљама. Подвукао је да умрежавање служи повећању видљивости научних резултата читавих подручја и води стандардизацији репозиторијума.

Студент са Универзитета у Чукуби Шо Сато (Sho Sato), са још пет аутора, приказао је Пројекат ZS – како би се проценио степен цитираности чланака из *Zoological Science* (научни часопис рангиран као 83/127 у својој области). Исти чланци објављени су и у институционалним репозиторијумима, те се процењивала цитираност на основу прегледа репозиторијума и на основу читања е-часописа, као и разлика између цитираности у годинама када је постојао и репозиторијум. Закључак је да репозиторијум није умањио коришћење часописа, али и то да иако је часопис стекао нове читаоце, број цитата се није повећао.

Две библиотекарке из Уганде, Марија Г. Н. Мушке (Maria G. N. Muscke) и Сара Мбага са Макерере универзитета из Кампале, говориле су о унапређењу нивоа рада у удаљеним здравственим установама у Уганди путем ојачавања приступа информационим ресурсима. Здравствени радници у удаљеним сеоским подручјима нису користили информационе изворе из Медицинске библиотеке Универзитета у Макаререу, спроведена је њихова обука кроз курсеве које су водили библиотекари, учесници су позитивно оценили курс, а повећао се и број наруџбина копија докумената.

Панагиотис Статопулос (Panagiotis Stathopoulos) презентовао је анализу урађену са коауторима Никосом Хусосом (Nikos Houssos) и Георгиосом Ставруом (Georgios Stavrou) из Националног документационог центра Грчке о технолошким трендовима, техничким захтевима и моделима за обезбеђење одрживости технолошке подршке библиотекама у променљивом окружењу у којем је неопходно бринути и о економском аспекту. Размотрили су следећа питања: да ли је оправдано примењивати отворени приступ, како користити решења у виду *cloud computing*-а, да ли би требало пружати софтверске услуге и да ли је потребна виртуелизација у комбинацији са дигиталним библиотечким каталозима. Нагласили су да се у библиотекама увек мора имати у виду задовољење потреба крајњег корисника.

Гуледа Дузјол (Guleda Duzyol), Зехра Таскин (Zehra Taskin) и Јашар Тонта (Yasar Tonta) са Хачетепе универзитета у Анкари, Турска, анализирали су узајамно цитирање којим је могуће открити мапе интелектуалних структура на пољу отвореног приступа. Они су проценили значај чланака о отвореном приступу као истраживачком подручју користећи библиометријске технике и научну визуелизацију, тестирајући узорак од 281 чланка објављених од 2000. до 2010. године. Аутори су створили мапу која показује најважнија питања на том подручју, најпознатије и најутицајније научне чланке, најзначајније ауторе и часописе са подручја ОП.

Последња сесија Конференције, „Квалитет и евалуација“, имала је два учесника. Први, Аријел Глен (Ariel Glenn), задужен за развој софтвера у Википедија задужбини у Сан Франциску, САД, приказао је тешкоће контроле квалитета у интерактивном и отвореном Интернет окружењу, са студијом случаја медицинских текстова у Википедији. Корисник се пита да ли је могућа контрола тачности и квалитета у енциклопедији у којој свако може бити уредник. Дискутовао је о појму квалитета и упутио на историју уређивања чланка у Википедији, онлајн-вики дискусије о садржају, величини и природи група уредника, као и да постоји суд о томе да ли је чланак вишег или нижег квалитета. Истакао је да се размишља о томе како да се у будућности обезбеди менаџмент квалитета овог пројекта.

Други на сесији, а последњи говорник на Конференцији, био је Аристидис Мелетиу (Aristeidis Meletiou) са Техничког универзитета на Криту, који је разматрао питање стварања и попуњавања књижних збирки, узимајући у обзир аспекте који се не смеју занемарити, а то су цена, задовољење потреба читалаца и њихових захтева, тако да се у раду препоручују правила за оне који одлучују о набавци у библиотекама.

Сви учесници су прихватили *Изјаву о отвореном приступу за отворено друштво* (*Statement on Open access for Open Society*) која је упућена Генералној скупштини IFLA-е. На Конференцији је било учесника из 16 земаља са 4 континента, а неки од најављених говорника били су одсутни. Присутни аутори имали су прилику да посете Археолошки и Поморски музеј у Хањи, археолошко налазиште у Кнососу и главни град Крита Хераклион са Археолошким музејом.

Беба Станковић
Народна библиотека „Илија М. Петровић“, Пожаревац
bebapozarevac@yahoo.com

Слободан приступ знању

76. конгрес IFLA-е у Гетеборгу

Када би овај текст био прилог за неку од рубрика које захтевају навођење кључних речи, оне које бих сигурно навела су – ефикасност, смиреност, рационалност, љубазност. И при том не мислим само на струку, нити на Конгрес којем сам присуствовала, већ на атмосферу која се наметнула од момента када сам изашла из SAS-овог авиона на аеродром Ландватер у Гетеборгу.

Улаз у Конгресни центар

Под слоганом „Слободан приступ знању”, 76. конгрес IFLA-е ове године се одржавао августа месеца у Шведској, у Гетеборгу. Шведска је земља која није у Европској унији, трећа је по величини у Западној Европи. Има 9.300.000 становника. У њој просечан животни век код жена износи 83, а код мушкараца 79 година (www.sweden.se). У овој земљи на вероватно најефикаснији начин увиђате шта све немате и не можете у сопственој. И сигурна сам да то не важи само за нас, са Балкана, већ и за многе друге становнике земаља Европе. Додуше, тешко да ћете наићи на грађевине од којих застаје дах, као што је то могуће у Италији, Француској или Шпанији, на пример, на ону врсту лепоте која је, не ретко, сама себи циљ. Но, предности које начин живота у овој скандинавској земљи носи са собом, предности једног заиста развијеног демократског друштва, нису мале. Више од две стотине година без рата на својој територији, о чему врло речито говори споменик у самом центру града, у улици Краља Густава – револвер чија је цев савијена у чвор, и мудро, економично и рационално управљање земљом, дају слику државе која нуди висок животни стандард, врло уједначен за све своје грађане.

Конгрес је организован у Изложбеном и конгресном центру, импозантној грађевини која је без икаквих проблема прихватила све делегате (а било нас је преко 3.300 из више од 140 земаља света). У њој се, строго поштујући предвиђену сатницу, одржало 159 сесија. За свакога, а нарочито за оне који су по први пут дошли на IFLA конгрес, то је био велики изазов. Иако сам присуствовала састанку на којем је новодошавшим колегама објашњено како је најбоље пратити и како изаћи на крај са овако бројним догађањима, није ми било нимало лако да се одлучим на коју од понуђених сесија да идем, јер се велики број паралелно одвијао.

Пратећи програми у граду

Подељене по дивизијама (Типови библиотека, Библиотечке колекције, Региони, Библиотечке услуге…), теме Конгреса односиле су се на приступе дигиталним изворима, стратегију и заступање струке, технике и алате у пословању, идеје, иновације, прихватање новина у струци. На обавезној постер презентацији, уз подсећање да је Србија 2007. године у Дурбану, у Јужној Африци, имала најбољи постер (Библиотека града Београда), ми смо, и ове године, били одлично представљени постерима библиотека из Београда (Библиотека града Београда и Универзитетска библиотека) и Сомбора. Иначе, што се библиотекара из Србије тиче, ове године у

Гетеборгу било нас је једанаесторо (НБС, БГБ, Универзитетска библиотека, Библиотека „Карло Бјелицки” из Сомбора, Народна библиотека „Илија М. Петровић” Пожаревац, Филолошки факултет).

Без обзира на то што нисам успела да стигнем на организовани обилазак библиотека у Гетеборгу и најближим насељима (а понуда је била више него богата), самостално сам обишла две библиотеке у граду – Градску библиотеку Гетеборга и Универзитетску библиотеку града.

Зграда Градске библиотеке у Гетеборгу

Смештена на почетку централне авеније града, Карл Густав улице, у, наравно, наменски зиданој згради, на три спрата и са сутеренским и дворишним простором, Градска библиотека Гетеборга, на први поглед, а поготово после темељног обиласка, јасно ставља до знања зашто су библиотеке у Шведској институције у које Швеђани највише имају поверења! Наиме, анкета која је спроведена 2008. године, а у којој су испитаници могли да искажу своје мишљење о томе у кога у својој држави имају највише поверења – универзитете, библиотеке, средства информисања, јавне сервисе… показала је да грађани ове земље, њих 66%, највише поверења имају управо у библиотеке! (На последњем месту су дневне новине, одмах до њих градске власти. А врло високо, друго место, заузима медицински сектор!!!) Поред овога, њих 85% сматра да су библиотеке веома важне за успешно функционисање друштва, 68% Швеђана мисли да би у библиотеке требало још више улагати и тако даље, и тако даље, нижу се проценти и ставови у корист наше професије и на понос становника ове земље. А чињеница да је 98% становништва у неком тренутку из неких разлога посетило библиотеку, можда највише говори. И мада бројке, ипак, нису увек најбољи показатељ квалитета, не можете да пренебрегнете статистику која каже да су у 2008. години, нпр. јавне библиотеке, а има их 1.300, забележиле скоро 68.000.000(!) посета, да је број активних чланова јавних библиотека од 69.000 порастао на 2.700.000 током две године (до 2008). И још мало бројки: поред, као што је већ речено, 1.300 јавних библиотека, у Шведској има 40 универзитетских, око 60 специјалних, 90 мобилних (са 7.250 места на којима се заустављају, површина Шведске је, иначе, 450.000км^2) 115 библиотека у болницама и око 3.000 школских.

Најчешћи посетиоци библиотека су млади, узраста 9-14 година, а током једног просечног дана, Швеђани обично своје време троше на: 20 минута читања књига, 42 минута читања новина и 68 минута употребе Интернета.

Све ово је довољно инересантно само по себи, али је посебан куриозитет да се овакво фунционисање и важност библиотека постиже у држави која нема националну стратегију за развој библиотекарства! Од 2008. године (поменута статистика је и рађена управо те године, да би захтеви које струка има били што боље поткрепљени), Библиотекарско друштво Шведске води врло активну и врло озбиљну кампању за доношење националне стратегије за развој библиотекарства. Наиме, став ове асоцијације је да Шведска још није у потпуности развила своје потенцијале и могућности када је библиотекарство у питању. Усвајање националне стратегије би, наравно, још више унапредило струку. Како ће библиотеке изгледати и колико ће се у њих улагати када ови циљеви буду постигнути – тешко је и претпоставити, јер оно што већ сад имају, када су простор, опрема и услуге у питању, поставља врло високе стандарде.

Услуге у Градској библиотеци Гетеборга су бесплатне, једини услов је чланство. А нуди се много. Довољно је рећи да ова институција с правом претендује на то да буде центар друштвеног и јавног живота града.

Такође, Универзитетска библиотека у Гетеборгу пружа слику максималног труда да се младим људима који стичу академска звања омогући што квалитетнији и удобнији рад. Директорка ове установе, Агнета Олсон, била је и председавајућа Конгреса IFLA-е. У тој библиотеци радила је и Специјална женска библиотечка интересна група, нажалост, још увек не и секција, али, како је обећала председница IFLA-е Елен Тисе, то ће се ускоро променити. То је била група у којој сам провела највише времена и чији ми је рад био посебно занимљив, као и познанства са колегиницама из Холандије, Турске, Јапана, Финске, Енглеске, Јамајке, Јужне Африке, САД-а, са којима сам у просторијама Универзитетске библиотеке – Одељења за родне студије, радила и размењивала искуства.

Много више пажње сам, као што се види у овом тексту, поклонила библиотекарству у Шведској (а могло би да се напише још много, много, више) него самом Конгресу. Конгреси су важни, нарочито овако високо професионално и квалитетно организовани, размењују се знања и информације, упознају се колеге. Било би лепо да свако ко жели да се озбиљно бави својом струком може да присуствује оваквом једном догађају. Али, оно што се конкретно види у самим установама, у библиотекама, од непроцењивог је значаја. Примери добре праксе, доброг функционисања, па гледали их макар и током само неколико дана, често вас науче највише и најбоље оном што је најбитније у најважнијој од свих професија.

Мр Бранка Драгосавац
Библиотека града Београда
bebadrag@gmail.com

Дневник из Гетеборга

У Гетеборгу, на 76. IFLA-иној конференцији, од 10-16. августа 2010. присуствовала је шесточлана екипа библиотекара из Библиотеке града Београда, предвођена Иваном Авжнер, секретаром за културу Скупштине града Београда и директором Библиотеке града Београда, Јасмином Нинков.

Уторак 10. август

Након слетања, на аеродрому у Гетеборгу дочекали су нас сјајни волонтери, на информативном деску, од којих смо добили све потребне информације. Одмах након смештања у хотел, отишли смо до Конгресног центра, како бисмо се регистровали за предстојећу конференцију, а затим смо обишли Градску библиотеку у Гетеборгу.

Среда 11. август

Конференцију је отворио министар спољних послова Шведске, Јан Елиасон. Традиционална церемонија отварања протекла је релативно брзо. Након официјелног дела, поздравних говора, са жељама да се лепо проведемо, смејемо и још више искустава разменимо и стекнемо много нових знања, на опште изненађење и одушевљење свих присутних, отварање овогодишње Конференције испратила је својом музиком група ABBA.

Како је бројнији део екипе први пут присуствовао Конференцији, и иако су нам колеге указале на потребу да се унапред одлучимо за сесије којима ћемо присуствовати, као и за библиотеке и културне установе које неизоставно треба посетити, позвани смо на Секцију новопридошлих, односно оних који први пут присуствују IFLA-и. Овом приликом поздравили су нас Џенифер Николсон, Џесус Лоу, Бале Мамбо Тата и Лоида Гарсија-Фебо, од којих смо добили неколицину корисних савета о томе шта је све потребно видети и слушати на Конференцији. Оно што је свакако обележило Сесију су речи Џесуса Лоуа, којима смо се потпуно приклонили „да осим онога што видимо и чујемо, свакако морамо дневно разговарати са најмање десет нових колега са разних страна света, како бисмо разменили што више искустава“. Ово би уједно могло да буде и гесло овогодишње Конференције – интерактивност.

Четвртак, 12. август

Сесија Библиотеке метропола са јавним библиотекама.

Оно што се у овој Сесији може издвојити је заједнички рад сингапурских јавних библиотека, на два, државно подржана пројекта, *Quest* и *Rare & Reap*. Први је обухватио млађу популацију, док се други односио на старије од 12 година.

Quest је пројекат којим се код дечака млађих од 12 година, кроз игру, која је у овом узрасту још увек најзначајнија, а уз помоћ специјално штампаних карата са јунацима цртаних филмова, змајевима, побуђивала жеља за читањем. Са предње стране налазила се илустрација, а на полеђини објашњење и бодови карата. Уз сваку прочитану књигу у Библиотеци добијала се по једна карта. Како би што брже скупили шпил, дечаци су се окупљали у мање или веће групе, а истовремено су се у библиотекама одржавали турнири. Осим у библиотекама, карте су се играле и на другим местима, а отворени су блогови којима су сви имали присуп, чак и родитељи, који су могли да остављају своје коментаре. Осим приближавања библиотека деци, овај пројекат је био и едукативног карактера, а истовремено је значајно пробудио и колективни дух код деце.

Rare & Reap пројекат обухватио је тинејџере, а за циљ је имао истраживање читалачких интересовања на основу апстракта којег су сви учесници попуњавали након прочитаних књига. На основу постављених питања изражавали су своје критичко мишљење. Интеракција и међусобна сарадња такође је значајан сегмент и овог пројекта. Осим апстракта, учесници су израђивали и пројекте, постере, а на блоговима су размењивана мишљења.

Петак, 13. август

На Сесији за генеалогију и локалну историју у Градској библиотеци у Гетеборгу потврдили смо своја сазнања о генеалошким истраживањима, којима се у свим скандинавским библиотекама и архивима посвећује значајна пажња од самог оснивања. Оно што је најважније је да ове две институције на овим пројектима раде потпуно комплексно. Градска библиотека поседује опрему, читаче микрофилмова и микрофилмове који се налазе у слободном приступу Библиотеке. Сви чланови потпуно су самостални у својим истраживањима, а образовани, обучени и љубазни библиотекари су ту да им помогну у сваком моменту.

Предавање о државним архивима односило се на структуру архива која се састоји од два главна и осам мањих архива у којима заинтересовани могу да добију све потребне информације, које се налазе у писаном, штампаном или дигиталном облику. Изглед архива нисмо могли да сагледамо у правом смислу, јер је у реконструкцији, али смо имали одличну Интернет презентацију.

Библиобуси

Током боравка у Шведској, имали смо прилику да се изблиза упознамо са радом мобилних библиотека – библиобуса, који су овде јако распрострањени. Они данас представљају најновија техничка достигнућа. Потпуно опремљени, према захтевима корисника, својим спољашњим, а нарочито унутрашњим изгледом, дефинитивно су нас очарали.

Ово су возила тежине од 3,5-18 тона, у зависности од облика и величине, могу бити комби, аутобус или камион преуређен за ове потребе. Најчешће опслужују све старосне групе заједно, али има и оних који су само за децу. Технички су савршено опремљени, од рампи за особе са посебним потребама, тенди да се заштитите од честих киша, до најразличитије грађе која се у њима налази. Осим књига, дневних новина, књига за децу, у библиобусима се могу наћи играчке које можете позајмити на одређено време, аудио-визуелна грађа, CD-ови, видео игрице, књиге на Брајевој азбуци, али у њима постоји и могућност коришћења Интернета.

Услови коришћења библиобуса су, једном речју, исти као и код коришћења било ког пункта библиотеке или Градске јавне библиотеке. У њима се просечно налази око 3.000 књига и другог библиотечког материјала, а број пунктова које обилазе зависи од величине града, броја становника и интересовања. Како библиотеке имају сарадњу са свим образовним институцијама у градовима, то је коришћење библиобуса веома распрострањено у обдаништима, школама, али и у центрима за рекреацију, базенима, плажама, једном речју, на свим местима на којима се окупљају деца и млади. Осим тога, болнице, рехабилитациони центри, па чак и затвори, неретко користе ове услуге. Велика погодност је могућност резервације књига преко заједничке онлајн базе података, које можете преузети на било ком пункту у граду. Такође, позајмљене књиге можете вратити у библиобусу.

Субота 14. август

Историја библиотека – СИГ

Сесија за Историју библиотека обухватила је више занимљивих предавања, од којих се издвојио рад Ике Макинена, са универзитета Тампера у Финској. Предавање се односило на заједнички рад на пољу књига и историје библиотека у нордијским и балтичким земљама. Излагањем је представљен пројекат чији је резултат књига са насловом *Library Spirit in the Nordic and Baltic country: historical perspectives*. Реализован је заједничким нордијско-балтичко-руским истраживањем на пољу историје књига, библиотека и читања (скраћено HIBOLIRE), које су обавили истраживачи разних академских и професионалних институција, докторанти, библиотекари нордијских и балтичких земаља. Заобилазећи политичке, географске и језичке баријере у овом пројекту, који је захтевао много рада и истраживања јавних библиотека, своје место су, осим великих држава, нашле и Гренланд, као и Фарска острва.

Недеља, 15. август

Осим сесија на којима смо свакодневно проводили по цео дан, пронашли смо, наравно, мало места за уживање и разговор. Сваке вечери окупљали смо се у Градској библиотеци, како бисмо могли да разменимо искуства о сесијама којима смо присуствовали, али и да бисмо се видели са колегама из целог света. Посетили смо Градску галерију слика, Градски музеј, присуствовали борби бродова, обишли Луна парк, возили се на Точку, са којег смо гледали Гетеборг као на длану, али је времена ипак било премало за још неке посете.

Проф. др Гордана Стокић Симончић
Универзитет у Београду, Филолошки факултет
– Катедра за библиотекарство и информатику
gordana.stokic@yahoo.com

Дух библиотекарства у нордијским и балтичким земљама

Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries: Historical perspectives. Edited by Martin Dyrbye, Ilkka Mäkinen, Tiiu Reimo and Markus Torstensson. Tampere: HIBOLIRE, 2009.

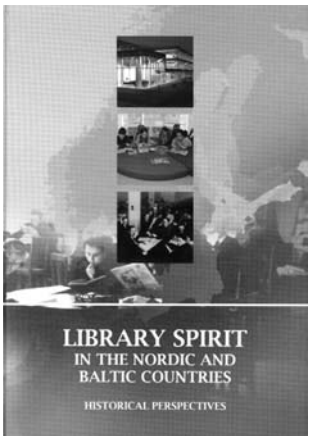

Специјална интересна група за историју библиотека бавила се, на 76. конгресу IFLA-е у Гетеборгу, скандинавском библиотечком праксом, њеном историјом и развојем. Верујем да је, својом посвећеношћу историји библиотека, разумевањем проблема са којима се среће ова невелика област истраживања и трасирањем пута за интернационалну професионалну сарадњу, присутнима био нарочито инспиративан текст „Сарадња нордијских и балтичких земаља у области историје књиге и библиотека" финског аутора Илке Макинена[1]. Рад је представио резултате петогодишњих активности Мреже нордијско-балтичко-руских истраживача на пољу историје књиге, библиотека и читања (Nordic-Baltic-Russian Research Network on the History of Books, Libraries and Reading – HIBOLIRE), међу којима је и монографија *Дух библиотекарства у нордијским и балтичким земљама: историјска перспектива*.

Сарадња 18 аутора резултирала је зборником не великог обима, али изванредног значаја. На 188 страна текста, уз једну упоредну хронолошку схему, налази се 16 радова који осветљавају историју јавног библиотекарства на Исланду, Гренланду, Фарским острвима, Оландским острвима, код Сами народа, те у Норвешкој, Данској, Шведској, Естонији, Литванији и Летонији. Кратак предговор и компаративна анализа уоквирују ову књигу, која зрачи „духом библиотека и библиотекарства".

Кратки историјски прегледи развоја библиотекарства у појединим регионима или државама имају за читаоце како сазнајну, тако и методолошку вредност. Они откривају не само догађаје значајне за поједина „национална" библиотекарства, него и начин на који се из масе података о наоко ситним и међусобно неповезаним појавама издваја оно што значи квалитативне помаке у развоју библиотекарства ма где у свету. Историчар библиотека препознаје карактеристичне развојне фазе, али добија и потврду за став да библиотеке не настају у друштвеном вакууму, већ да су производ културне и образовне климе у окружењу, те да се пун ефекат њиховог рада може сагледавати тек у контексту реформи образовања, демократичности друштва и позитивног генералног става према култури и информисању.

Данска је прва успоставила систем библиотекарског образовања, још 1918. године, а професионално библиотекарско удружење има од 1905. Финска има највећу позајмицу књига по глави становника: између 19 и 20 годишње, али има и најразвијенију службу библиобуса, са данас активних 180 возила. На Исланду, где се култура ручног преписивања књига чувала до пре пола века, Национална библиотека поседује преко 15.000 рукописа насталих између 1250. и 1960. године. На Гренланду, мрежу јавних библиотека чини Централна јавна библиотека у граду Нууку, 17 општинских и 55 сеоских библиотека, а њихов укупан фонд износи око 400.000 јединица грађе. На Фарским острвима, са 48.000 становника, постоји само око 5.000 наслова књига на матерњем, фарском језику. У Норвешкој се јавно библиотекарство развија већ више од 200 година: започело је оснивањем читалишта за локално сеоско становништво око 1800. године, а већ 1901. у земљи је постојало 650 јавних библиотека које је дотирала држава. Валфрид Палмгрен била је пионир јавног библиотекарства у Шведској, а суштински је разрадила концепт јавних библиотека померајући тежиште са библиотека за сиромашне на библиотеке за све слојеве становништва. На Оландским острвима, прве библиотеке основане су између 1920. и 1930. године, а библиотечко законодавство углавном прати фински модел. Естонија је 1935. имала јавну библиотеку на сваких 1.500 становника, за разлику од Данске, где је јавна библиотека радила на сваких 2.000, и Шведске, где је јавна библиотека радила на сваких 4.000 становника. У то време, Комисија за библиотеке при министарству просвете израђивала је листе препоручених књига и директно утицала на набавну политику јавних библиотека у Естонији. Најстарија летонска јавна библиотека основана је још 1524. године, у време реформације, а 40.000 јединица грађе из ове збирке (која је бројала око 400.000 јединица и која је највећим делом уништена 1941) чува се данас у Летонској академији наука. Литванија је у XX веку била изложена различитим утицајима: на њеном тлу данас се препознају утицаји како руске, тако и англоамеричке теорије и праксе јавног библиотекарства. Сами популација, која броји мање од 100.000 људи насељених у Финској, Шведској и Русији, има у ове три земље и овлашћене библиотеке за израду националне библиографије.

[1] Ilkka Mäkinen, Department of Information Studies and Interactive Media, University of Tampere, Tampere, Finland.

Наведени и други подаци пружају богату слику о моделима развоја јавног библиотекарства. Слика је шаролика, а ниво развијености библиотекарства врло неуједначен. Уједначен је, међутим, и за сваку похвалу, квалитет радова у овој књизи, студиозност у приступу теми, посвећеност свих аутора и њихово визионарство.

„Тачно је да ова књига још заиста не представља интернационалну историју библиотека јер сваки текст у њој описује једну земљу или регион, представљајући много познатију националну историју библиотека. Али, она је корак напред. Наравно да најпре треба да сачинимо добро документоване историје библиотека у појединим земљама или регионима, које сада немамо. Онда те историје библиотека, попут опште историје јавних библиотека у Финској, објављене 2009, треба превести на доступнији језик. Затим ће бити могуће написати нордијско-балтичку историју библиотека, европску историју библиотека и, најзад, историју библиотека у свету."[2]

[2] *Cooperation in the fields of book and library history in the Nordic and Baltic countries*, http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla76/136-makinen-en.pdf, (преузето 5. септембра 2010).

Предраг Ђукић
Библиотека града Београда
predragd@bgb.rs

Nordic Public Libraries 2.0

Larsen, Jonna Holmgaard and Mats Hansson. *Nordic Public Libraries, 2.0.* København: Danish Agency for Libraries and Media, 2010.

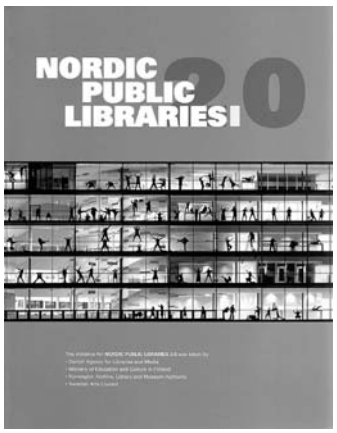

Учеснике овогодишњег конгреса IFLA-е у Гетеборгу (нарочито оне које долазе из јавних библиотека), међу конференцијским материјалом посебно је обрадовала публикација коју ћу представити у кратким цртама.

Nordic Public Libraries 2.0 је публикација настала као плод сарадње више нордијских институција: Данске агенције за библиотеке и медије, Министарства образовања и културе Финске, Норвешке заједнице архива, библиотека и музеја као и Шведског уметничког савета. Наведене институције потписују издавање нама већ добро познате серијске публикације *Scandinavian Public Library Quarterly*. Дакле, опробан рецепт за добар производ.

Приређивачи су прикупили 28 радова различитих аутора које су груписали у три поглавља повезана заједничким наднасловом увода "Agenda for the new library" („Дневни ред за нову библиотеку"). У доба глобализације и промене обрасца културног понашања, јасно су дефинисана три нова изазова (задатка) која се постављају пред јавне библиотеке: интеграција библиотеке у свакодневни живот заједнице, увођење нових услуга (традиционалних и виртуелних) и искорак ка корисницима, ма где се они налазили.

Поглавље "Web Services 2.0" („Услуге преко Веба") доноси осам текстова који за тему имају нове услуге које јавне библиотеке пружају користећи Интернет. Грађанин у друштву знања, дигитализација културне баштине, сервиси за децу, електронске услуге прилагођене особама са инвалидитетом, само су неке од тема којима се аутори баве кроз примере различитих нордијских библиотека.

Друго поглавље "The Phisical Library 2.0" („Физички простор библиотеке") бави се библиотечким простором и његовом улогом у новој парадигми јавне библиотеке. Било да се граде нове, или адаптирају старе зграде за библиотеке, оне се сада више усредсређују на корисника и услуге него на колекције. Овакви простори омогућавају и подстичу социјалну комуникацију. Наравно, ово поглавље доноси и приче о плановима за изградњу нових, велелепних библиотечких зграда у великим скандинавским градовима, њиховом осветљавању са архитектонске и урбанистичке тачке гледишта. Интересантне су и приче о увођењу све више корисничких самоуслуга, начинима отварања библиотечких простора и местима за „гејмере" (играче компјутерских/видео игара).

Последње поглавље "The Library Moves with the People 2.0" („Библиотеке су тамо где су људи") доноси десет текстова који се баве потребом постојања библиотека свуда где људи живе, раде или се крећу. Такође, баве се проблематиком понашања корисника у библиотеци, потрагом за не-корисницима, новим типовима библиотека и промоцијом улоге и услуга библиотеке ван њених зидова, партнерствима са другим институцијама, као и улогом библиотеке у неформалном образовању грађа-

на. На крају се налази текст о неизоставним маркетиншким активностима без којих би све активности библиотеке биле мање друштвено видљиве. Само агресивни приступ и борба за медијски простор су прави начини на које библиотека може да се наметне грађанима и има незаменљиву улогу у ово ново доба, доба комуникације и знања.

Публикација обилује сјајним фотографијама које на најбољи начин илуструју достигнућа скандинавских јавних библиотека у технолошком, архитектонском, социјалном и надасве библиотечком погледу. Може послужити као извор проверених примера из праксе, инспирација или звезда водиља у трансформацији у нову библиотеку, оријентисану ка кориснику.

Мр Наташа Белић
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
– Семинарска библиотека за српски језик и лингвистику
natasam@ff.uns.ac.rs

Библиотека као васељена

Аранитовић, Добрило, прир. и прев. *Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству.* Београд: Службени гласник РС; Инђија: Библиотека „Ђорђе Натошевић", 2009.

У непрегледном мору нових наслова и у свеукупној богатој издавачкој делатности данашњице, једна књига се издваја, најпре својим изузетно поетским насловом, а затим и својим садржајем. Реч је о зборнику *Библиотека као огледало васељене*, чији је приређивач и преводилац Добрило Аранитовић, један од најугледнијих библиотекара и библиографа у нашој земљи, иначе библиотекар саветник у Библиотеци шабачкој. Да није реч само о субјективном мишљењу, потврђује и податак да су овај зборник огледа и његов приређивач, Д. Аранитовић, награђени престижном Наградом *Стојан Новаковић* (за 2009. годину) коју додељује Библиотекарско друштво Србије појединцу или групи аутора за објављено дело од изузетног значаја у области библиотечко-информационе делатности.

Библиотека као огледало васељене је зборник огледа из савремене руске науке о библиотекарству које је, као што смо већ напоменули, изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић. Рецензент и аутор одличног предговора, „Библиотекарство на размеђи миленијума" је др Жељко Вучковић, водећи теоретичар библиотекарства код нас и професор на Педагошком факултету у Сомбору. Књига је прво заједничко издање Службеног гласника РС (Београд) и Библиотеке „Др Ђорђе Натошевић" из Инђије и објављена је 2009. године. *Библиотека као огледало васељене* нашла је своје место у „младој" библиотеци *Lexis* (едиција *Слово*) Службеног гласника, поред великог броја лексикографских издања, речника, лексикона и енциклопедија, библиографија, научних и есејистичких радова савремених и аутора из ранијих периода. Само на први поглед може се учинити да је тематика зборника везана искључиво за стручну библиотекарску проблематику и да је, самим тим, усмерена на ограничен читалачки круг. Други и пажљивији поглед, као и детаљно читање књиге, показују нешто сасвим друго. Према речима Жељка Вучковића, текстови које садржи књига *Библиотека као огледало васељене* „могу бити подстицајни и ширем интелектуалном кругу, књижевним критичарима, педагозима, психолозима, филозофима, социолозима, свима онима које занимају феномени књиге и читања, али и промене епохалне парадигме у контексту информатичког друштва и постмодерне као његовог духовног еквивалента".

Приређивач је читаоцима представио 46 огледа из савремене руске науке о библиотекарству познатих руских теоретичара библиотекарства, а огледи су распоређени у девет тематских целина:

- „Поетика и филозофија библиотекарства",
- „Библиотечка митологија и професионална самосвест",
- „Етичке дилеме библиотечке професије",
- „Институционална и комуникативна рационалност библиотекарства",
- „Библиотеке пред изазовима информатичке цивилизације",
- „Библиографија и организација знања",
- „Библиотеке и култура читања",
- „Библиотеке у огледалу школе" и
- „Библиотека као медицина душе".

Поменуте тематске целине или тематски кругови нижу се од најопштијег, филозофског приступа библиотекарству ка посебним, ускостручним темама попут библиографије, читања, библиотерапије, етичких дилема библиотечке професије и др.

Чини нам се да текстови из прве целине, насловљене „Поетика и филозофија библиотекарства" најбоље објашњавају наслов овог зборника. Огледи из првог дела посвећени су проблемима библиотечке филозофије и баве се различитим филозофским приступима књигама и библиотекама. Чувајући се да не претерамо у детаљима, поменућемо само истакнутог руског мислиоца, „идеалног библиотекара", Николаја Фјодоривича Фјодорова и његов филозофски приступ разматрању библиотекарства. У низу својих радова, „идеални библиотекар" приказује идеалну библиотеку као слику света, видљиве и невидљиве васељене, умрлог и оног што је још живо, прошлости и садашњости. Мисија библиотеке је, према његовом мишљењу, да сакупља, чува и чини доступним дела аутора ради разгледања, поштовања, читања, а посебно истраживања, чији је циљ да на основу дела васкрсне његовог аутора, зато што се иза књига, на први поглед мртвих ствари, увек скривају жива бића која су их писала.

После првог тематског блока, који се, као што смо већ истакли, бави општим, филозофским приступима библиотекарству, следе други, који за предмет истраживања имају стручне теме. У другом тематском кругу, „Библиотечка митологија и професионална самосвест", кроз огледе три руска теоретичара библиотекарства читамо причу о развоју библиотекарства у Русији до распада Совјетског Савеза и након тога. Трећа целина се бави етичким дилемама савременог библиотекарства, попут мобинга и феминизације професије библиотекара, као и описивањем и решавањем негативних појава у библиотекарској пракси. Тематске целине које следе доносе интересантне огледе (и веома занимљиве погледе) у којима се аутори баве важним питањима библиотечке делатности, говорећи о суштинским обележјима библиотеке као социокултурне институције, педагошким и психолошким функцијама библиотечке делатности, о повезаности културе и књиге, о односима библиотекара и читалаца, о приступу читаоцима, о школским и дечјим библиотекама, о раду библиотекара са децом и омладином „ризичне групе" и др. Посебан тематски део, на самом крају књиге, „Библиотека као медицина душе", доноси три дивна и веома занимљива текста о библиотерапији, научној дисциплини насталој на размеђи психијатрије, психологије и науке о библиотекарству. Библиотерапија спада у веома актуелне облике психотерапије зато што веома ефикасно и једноставно помаже особама са емоционалним проблемима и менталним болестима.

Књигу *Библиотека као огледало васељене* можемо описати као отворено дело, по чијим ће се страницама будући читаоци кретати слободно, читајући огледе редом и поретком у зависности од сопствених интересовања и избора. Према речима аутора предговора, књига „не намеће један поглед и не намеће никакав затворени или идеологизовани смисао, већ иницира и провоцира размишљање и дијалог".

Татјана Брзуловић Станисављевић, МА
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић", Београд
brzulovic@unilib.bg.ac.rs

Књижнице и ауторско право

Хорват, Александра и Данијела Живковић. *Књижнице и ауторско право*. Загреб: Хрватска свеучилишна наклада, 2009.

Књижнице и ауторско право издато је, крајем прошле године, као прво дело у хрватској литератури које обрађује проблематику ауторских и сродних права на подручју библиотека. Књига веома једноставним речником објашњава ауторско право и начин примене. Првенствено је намењена библиотекарима који се са проблемима ауторско-правне заштите и недоумицама срећу сваког дана обављајући своју делатност.

Питање поштовања ауторског права последњих година налази се у жижи интересовања. Премет истраживања ове књиге је примена ауторског права у библиотекама и како се заштита ауторских права рефлектује на кориснике и коришћење библиотечке грађе. Идеја о овој књизи настала је пре десетак година, како су објасниле ауторке у предговору књиге. Аутори су професори др Александра Хорват и др Данијела Живковић са Одсека за информацијске знаности Филозофског факултета у Загребу.

Књига је тематски подељена на 14 поглавља и почиње дефинисањем слободног приступа информацијама и заштите ауторског права.

У следећем поглављу објашњава се појам ауторског дела. Оно може бити књижевна, уметничка или научна интелектуална творевина изражена у било ком облику (папирном, магнетном, електронском).

Треће поглавље прецизно дефинише ко све може бити аутор и која све права он има. Аутором се сматра свако физичко лице које је створило неко дело. Њему

припадају одређена права која могу бити морална и имовинска. Морална права штите ауторове личне интересе. Ту спадају право првог објављивања, право на признавање ауторства (право патернитета), право на поштовање ауторског дела, част и углед аутора и право на покајање (аутор може да одлучи да већ издато дело повуче из промета). Имовинска права омогућавају аутору да добије одговарајућу накнаду за свој рад. Аутору припада искључиво право на умножавање и стављање дела у промет.

Следеће поглавље је веома значајно за библиотеке, јер говори о изузећима и ограничењима од ауторског права која су у интересу библиотека и корисника. Увођењем изузетака и ограничења на подручје ауторске заштите постиже се равнотежа између права аутора и права корисника. Према хрватском Закону о ауторским правима[1], изузећа и ограничења су следећа: репродуковање дела за приватне сврхе дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања накнаде. То се може урадити за потребе библиотека, архива и сличних јавних установа, за наставу и научна истраживања, за потребе инвалидних лица, за потребе судских, управних и сличних службених поступака, у сврху информисања јавности, цитирања.

Пето поглавље тумачи начине остваривања ауторског права, који могу бити индивидуални и колективни. Индивидуално остваривање ауторских права је када аутор лично остварује права, нпр. сам склапа уговор са издавачем. Колективно остваривање права је остваривање преко организација које заступају више аутора и договарају начине коришћења ауторских дела.

У следећем поглављу говори се о јавној позајмици књига. Увођење накнаде правда се чињеницом да се тиме обештећују аутори за финансијски губитак проузрокован смањеном продајом књиге која се може позајмити у библиотеци. Право на накнаду за позајмицу односи се само на дела објављена у материјалном облику, а аутор га остварује преко колективних организација. Право на накнаду за јавну позајмицу хрватско законодавство увело је први пут Законом о ауторском и сродним правима из 2003. године. Како до уласка Хрватске у Европску унију није дошло, одложена је и примена овог закона.

Наредна поглавља баве се различитим врстама грађе и начином заштите ауторских права. Говори се о некњижној грађи у коју спадају музичка и аудиовизуелна дела. Према хрватском закону, аутор може да дозволи коришћење музичких дела у библиотекама, али му припада накнада за њихово коришћење које остварује преко колективних организација. Претпоставља се да ће систем накнаде за јавну позајмицу, који се тек уводи у хрватске библиотеке, укључити и звучне снимке у грађу за коју се наплаћује накнада за позајмљивање.

Десето поглавље бави се дигитализацијом. Скенирање слике изворног штампаног документа – електронско умножавање или репродукција дела искључиво је право аутора. Закон не дозвољава умножавање без дозволе аутора и без накнаде. При сваком поступку дигитализације неопходно је проверити да ли је потребна дозвола аутора. Постоје неке ситуације за које није потребно тражити дозволу аутора. Ауторско дело може да се копира у приватне сврхе. Ноте и картографска грађа не могу да се умножавају. Дигитализација целе књиге дозвољена је само ако је распродата најмање две године. Закон дозвољава умножавање дела на било коју подлогу у сврху заштите и чувања грађе. Незаштићена дела и дела за која су истекла права свако може да дигитализује.

Следеће поглавље објашњава појам обавезног примерка. Обавеза достављања одређеног броја примерака публикација објављених у земљи у једну или више библиотека један је од најстаријих начина да држава осигура слободан приступ грађи. У Хрватској, прописи о обавезном примерку део су Закона о библиотекама. Закон прописује ко је обавезан да доставља обавезне примерке штампаних публикација, именује установе које их примају и одређује број примерака. Обавезу достављања имају издавачи, штампарије и аутори. Доставља се девет примерака. Национална и свеучилишна књижница у Загребу је установа која прима обавезне примерке и даље их дистрибуира.

У претпоследњем поглављу разматра се отворени приступ информацијама. Прве научне часописе издавала су научна друштва, а данас комерцијални издавачи. Увођење дигиталне технологије створило је услове за брже објављивање научних радова.

Најважнија промена је стварање електронских архива радова. Први су били тематски архиви (http://www.arxiv.org) 1991. године. Улога архива била је да чува радове и осигура њихову доступност. Предност архивирања у отвореном приступу за научне раднике је брзина којом рад постаје доступан, а за кориснике бесплатан приступ. У Хрватској, Министарство знаности, технологије и шпорта пружа финансијску подршку Свеучилишном рачунском центру (SRCE) за одржавање портала домаћих научних часописа. На порталу *Hrčak* доступан је архив у којем се чувају бројеви 176 домаћих часописа.

Књига завршава питањима и одговорима из библиотечке праксе везаним за недоумице око остваривања и заштите ауторског права.

Литературе из области ауторског права и примене на библиотеке нема у Србији. Сматрам да је *Ауторско право и књижнице* веома корисна стручна литература са аспекта ауторско-правне заштите на подручју библиотека и препоручујем је сваком ко жели да се едукује о ауторском праву и о ефектима примене на делатност библиотека.

[1] „Zakon o autorskom i srodnim pravima", *Narodne novine* 167 (2003); „Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima", *Narodne novine* 79 (2007).

Тања Тасић
Народна библиотека Србије, Београд
tanja.tasic@nb.rs

Јавне библиотеке и службе за младе

Хигинс, Сјузан И. *Јавне библиотеке и службе за младе*. Прев. Весна Глушчевић. Београд: Народна библиотека Србије, 2009.

Народна библиотека Србије је, 2009. године, у оквиру Едиције *Савремена библиотека*, објавила публикацију *Јавне библиотеке и службе за младе* ауторке Сјузан И. Хигинс. Публикацију је превела Весна Глушчевић, док је редактуру превода урадила Весна Иљац.

Сјузан И. Хигинс је читав свој професионални живот посветила дечјим библиотекама, радећи, најпре као дечји библиотекар, а потом као предавач на више америчких универзитета. Области њених интересовања су развој библиотекарства и информационих наука, међународна дечја књижевност и естетско искуство читања у младости.

Публикација *Јавне библиотеке и службе за младе* са више аспеката разматра питање развијања библиотечке службе за младе. Схватајући друштвену улогу дечјих одељења јавних библиотека као један од стожера за укључивање младих у друштвене токове у смислу социјализације, образовања и будућег деловања младих као здравих појединаца, ауторка успева да пружи смернице за праксу која ће поштовати традиционалне циљеве у времену развијених информационих технологија. Пубикација може да се тумачи као скуп начела, али и као водич, илустрован многобројним примерима добре праксе. Првенствено је намењена библиотекарима јавних библиотека, али многи изнети постулати могу и требало би да користе и школским библиотекарима, као и другим стручњацима који раде са децом и омладином.

Публикација је систематизована у три поглавља. У првом, „Принципи библиотечке службе“, изнети су сегменти: историјат развоја служби за рад са децом, њихове улоге при успостављању културе писмености и доживотног учења, развој и улога дечје књижевности и, они веома важни, који се тичу дечјих права и заступања интереса деце. Посебно је истакнута важност разумевања појма писмености у савременом свету, који данас, поред елементарне писмености, подразумева и руковање свим расположивим средствима комуникације, претраживање информација, њихово селектовање и вредновање. Утемељивање духовних вредности, обучавање младих за сналажење у свету преплављеном информацијама, развијање дечјих индивидуалних способности, послови су за обучено библиотечко особље и они су описани у другом поглављу, „Пракса“. Могу успешно да се обављају једино уз пажљиво осмишљену политику која се протеже од материјалних ресурса до интелектуалних напора. Хигинс посебно истиче да бити добар дечји библиотекар значи бити библиотекар који ослушкује и прати друштвена кретања, примењује савремене технологије, и бити у непосредном контакту са младима и разумети њихове потребе и начине на које најједноставније усвајају нова знања. То су окоснице које би требало да буду водиље при креирању набавне политике, селекцији грађе, развијању посебних програма за децу са специфичним захтевима, развијању индивидуалних и групних програма, оспособљавању деце за функционисање у дигиталном свету и развијању осећаја припадности заједнице. Треће поглавље, „Професионализам“, бави се питањима односа библиотечких радника са најмлађим корисницима. Стављајући особље у сам центар, ауторка наглашава да кључ успеха представља усвајање става „да је библиотека јавна служба и представља императив, посебно када је реч о деци и младима“. Рад са младима у библиотекама превазилази питање библиотекарства, када је реч о младима, библиотеке су само место на којем се спроводи највећи друштвени интерес. Развијање доживотног интересовања за читање и учење требало би да буде основни циљ сваког библиотекара који ради са децом. За испуњење тог циља особље мора да користи сва расположива средства, као на пример професионално умрежавање, у циљу размене искустава и у раду на заједничким пројектима, као и сарадњи са сродним институцијама. Завршни део поглавља бави се маркетингом, позиционирањем у друштвеној заједници и евалуацијом библиотечких програма.

Публикација *Јавне библиотеке и службе за младе* могла би да представља обавезну лектиру за све колеге које раде са децом. Придобијање корисника библиотеке, а посебно њихово задржавање у савременом свету, представља све већи изазов, који може да се савлада само доживотним учењем особља и њиховом отвореношћу за промене. Библиотекар који је свестан свега што га окружује, моћи ће и да наметне библиотеку као важно место за развој друштвеног потенцијала. За остваривање успеха, поред познавања локалних прилика, непоходно је и упознавање са теоријским основама и искуствима других. Публикација *Јавне библиотеке и службе за младе* представља оно што је, можда, недостајало на овим просторима – систематично разложена проблематика са широко применљивим решењима.

Милица Матијевић
Библиотека „Димитрије Туцовић“, Лазаревац
milica.biblioteka@gmail.com

Читаоци у дечјој библиотеци

Јанковић, Славица. *Читаоци у дечијој библиотеци*. Београд: Задужбина Андрејевић, 2009.

Ова, за све библиотекаре који раде са децом, изузетно драгоцена књига, проширена је и приређена верзија магистарске тезе „Корисници дечијих библиотека и њихова читалачка интересовања“, одбрањене 2006. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Но, она је пре свега завидан резултат дугогодишњег ауторкиног бављења проблематиком унапређења читалачких навика и интересовања код деце.

Тај резултат систематично је презентован на деведесетак страна у десет поглавља, која обухватају и врло обиман списак коришћене литературе, као и детаљно израђен индекс појмова.

Већ у предговору, ауторка образлаже мотиве, намере и оквире свог истраживања. Указујући на опадање читалачког интересовања код најмлађих, открива намеру истраживања да библиотекама, локалној управи, разним културним установама и удружењима пружи научно утемељене резултате и предлоге како мењати постојеће стање и пружи помоћ у превазилажењу стихијске ситуације на прелазу од традиционалног ка савременом моделу.

У уводу се се дефинишу корисници дечјих библиотека и анализирају њихова читалачка интересовања, потребе и навике. У уводном поглављу се појављује и главни мотив овог рада, који се касније често понавља, а то је да стварање услова и охрабривање детета да користи библиотеку од најранијег узраста повећава могућност да оно и као одрасло буде корисник библиотеке. С друге стране, ти и такви, захтевни и динамични корисници, постављају нове захтеве пред нашу професију.

Први део следећег поглавља својеврсна је припрема анализе стварања претпоставки за успешно креирање односа дечјих библиотека и корисника. Та припрема се састоји у прегледу и опису најважнијих међународних и домаћих закона и других прописа о библиотечкој делатности и правима детета. У овом делу сазнајемо која све документа штите право детета на приступ информацијама, а првенствено на приступ књизи. Ауторка иде даље, и упознаје нас и са развојем права литерарних стваралаца за децу, као и организацијама које их штите и унапређују. Даље, у истом поглављу, сазнајемо какве све врсте дечјих библиотека данас постоје, који су њихови задаци данас, које су њихове функције, како се остварује добра сарадња са родитељима, наставницима, педагозима. Можда је најинтересантнији део ове значајне студије управо дефинисање корисника и метода мотивисања за коришћење услуга библиотеке од најранијег узраста. Искуство прве књиге за сваког од нас је непроцењиво. Из овог дела ћемо сазнати и који су пасивни и активни фактори који утичу на то искуство. Ауторка нас у овом поглављу упућује и на активности IFLA-е на развоју библиотека за децу, а такође нам наводи и низ добрих примера из праксе дечјих библиотека у свету и код нас, која су веома драгоцена у смислу нових сазнања и поређења са сопственом праксом. Последњи део овог поглавља анализира значај библиотекара, који је из свега претходно изнетог несумњиво велик. Посебни захтеви који се постављају пред библиотекара у дечјој библиотеци, који укључују и неопходност динамичног праћења и подржавања свих етапа у развоју читалачке културе детета читаоца, а као крајњи резултат имају активирање индивидуалних потенцијала сваког детета, намеће укључивање специјалиста из разних области као потребу рада у дечјим библиотекама.

У следећем поглављу под насловом „Корисници у Народној библиотеци ’Петар Кочић’ на Врачару“, детаљно је представљен рад у овој општинској библиотеци, као и у дечјем одељењу „Пинки“ и мешовитим одељењима у огранцима „Филип Кљајић“, „Веселин Маслеша“ и „Лаза Лазаревић“. Овде би требало указати на веома репрезентативан избор библиотеке која се налази у ужем градском језгру и има бројне могућности сарадње са локалним институцијама културе и образовања, као и са установама за бригу о деци. Начин на који је представљена анализа читалачких навика деце предшколског, основношколског узраста и деце са посебним потребама, учинио је да ове групе буду прецизније идентификоване и видљивије, што до сада није био тако чест случај у нашој стручној литератури. Посебан део овог поглавља посвећен је одраслима у дечјој библиотеци, што такође није чест случај анализе.

У поглављу под насловом „Слика дечијих библиотека у јавности“, сазнајемо и да раскидање са традиционалним моделом пословања доноси и додатни напор који запослени у библиотеци морају да учине да освоје наклоност и разумевање својих корисника. Упознати своје кориснике, омогућити њима да упознају нас, пронаћи заједнички језик, унапредити своје услуге у складу са потребама средине и учинити их ефикасним и ефективним, основа је за професионално деловање дечјих библиотека.

У закључку, ауторка прилично оштро даје слику стања у којем се налази рад са децом у општинским библиотекама Београда. Врло детаљно су представљени могући разлози за овакво лоше стање и указано је на најбитније чиниоце који су успорили и онемогућили бржи развој и успешније пословање. Тако постављена слика не служи јој за жалопојку, већ као основа за предлоге како стање променити што пре и што ефикасније.

Стручна вредност ове књиге препорука је за њено укључивање у фондове свих дечјих библиотека, како школских, тако и јавних. Истинска страст њене ауторке у заступању професије којом се бавимо још је већа препорука за све који знају о чему говоримо.

Мр Здравка Радуловић
Народна библиотека Србије, Београд
zdravka.radulovic@nb.rs

Најновије библиографије у издању Централне народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић“ на Цетињу

Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, у оквиру својих истраживачких програма и редовних, законом предвиђених активности, има и сопствену дугогодишњу издавачку продукцију са препознатљивим едицијама (фототипска издања, посебна издања, библиографије, био-библиографије, серијске публикације и каталози), у домену библиотечко-информационих наука, библиографије и културне историје Црне Горе. У наведеним едицијама објављен је завидно велики број веома квалитетних издања, објављених као самосталне публикације или публикације у низу, које су најчешће резултат библиографских истраживања насталих у оквиру значајних националних пројеката.

Посебно значајну издавачку цјелину чини едиција *Библиографије,* гдје свакако доминира највећи и најзначајнији пројекат црногорске културе, *Црногорска библиографија 1494-1994. године.* Централна фигура око које су се одвијали сви догађаји око реализације овог пројекта био је недавно преминули академик Душан Мартиновић (1933-2010). Велику одговорност и терет у организацији цјелокупног прикупљања грађе и преговора са будућим приређивачима, сносио је др Мартиновић лично, без обзира на Уређивачки одбор, који се релативно често састајао. Заложивши свој углед, стручност и широко образовање, био је енергија без које овај пројекат не би имао свој ток и постигнуте резултате, који су данас више него очигледни. Од 1984. године до данас, објављено је 29 свесака са скоро 200.000 библиографских записа, а у последњим припремама налазе се преостали томови, предвиђени као цјелина у пројекту *Црногорска библиографија 1494-1994. године*.

У овом пројекту наведени су критеријуми и правила на основу којих је требало одабрати и библиографски пописати штампану продукцију која је настајала у распону од 500 година. Као основ при избору грађе узет је територијални, национални и предметни принцип.

Унутар четири цјелине (I-IV том) предвиђено је да се библиографски попишу монографске публикације (I том), серијске публикације (II том), чланци објављени у серијским публикацијама и зборницима радова (III том) и књиге и чланци о Црној Гори и Црногорцима (IV том).

Црногорска библиографија. Т. III, књ. 15: Расправе чланци и књижевни радови у серијским публикацијама (1982-1985)

У току 2009. године објављена је и 15. књига III тома: *Расправе чланци и књижевни радови у серијским публикацијама (1982-1985)*, коју је приредила Љиљана Липовина. Откако је 1998. године објавила своју прву библиографију из ове едиције, Љиљана Липовина се из године у годину појављује са новим публикацијама. До сада је објавила 7 књига библиографског карактера, гдје се потврдила као врстан библиограф. Њена најновија библиографија зачуђује својим обимом и бројем обрађених чланака. На 1.150 страна пописано је 17.153 библиографске јединице, што је, чини се, до сада највећи број јединица које су објављене у неком од томова *Црногорске библиографије*. Библиографска грађа је сређена по УДК, а унутар група по азбучном распореду аутора или наслова чланака. Уз библиографију су урађени „Регистар аутора и преводилаца“, „Предметни регистар“ и „Регистар коришћених периодичних публикација“. Важно је напоменути да је црногорска периодика аналитички обрађена *de visu*, а чланци објављени изван Црне Горе највећим дијелом су преузети из серија А, Б, Ц, које су излазиле у оквиру текуће *Библиографије Југославије*, коју је до 2002. године издавао ЈУБИН.

Текућа *Црногорска библиографија*

Почетком рада на пројекту *Црногорска библиографија 1494-1994*. осамдесетих година, одлучено је да Централна народна библиотека започне рад на *Текућој библиографији монографских публикација*, која би била темељна грађа за будућу, ретроспективну библиографију. Примјењивани су исти критеријуми – територијални, национални и предметни. Пописана грађа је кумулирана на годишњем нивоу и објављивана у свескама *Библиографског вјесника*, а потом и као посебни отисци. За период од 1980-1987. године, објављено је осам свезака. Ради интензивних припрема и библиографске обраде грађе за потребе објављивања првих томова *Црногорске библиографије*, прекинут је рад на текућој библиографији.

Након 13 година, у Библиографском одјељењу, 2000. године, реактивиран је рад на текућој библиографији књига, почев од 1999. године. Рађена је по међународним библиографским стандардима, али записи нису креирани у бази него на листићима који су били основна грађа азбучно сређена, за публиковање годишњих библиографија.

Током 2002. године, Централна народна библиотека на Цетињу почиње припреме за рад на годишњим теку-

ћим библиографијама, чији ће се библиографски испис радити у COBISS програму и из локалне електронске базе ЦНБ. За избор грађе користи се комбиновани територијални, национални и предметни критеријум. Библиографија се ради на основу узајамног електронског каталога COBIB. CG., у складу са међународним стандардима ISBD(M) (International Standard Bibliographic Description for Monographies), ISBD(ER) (International Standard Bibliographic Description for Electronic Recources), комуникационим форматом за машинско читљиво каталогизирање и размјену библиографских информација – COMARC/B (Machine Readable Cataloguing Format) и *Правилником и приручником за израду абецедних каталога*, I и II, Еве Вероне. Ова библиографија, поред књига, садржи и попис некњижне грађе (карте, атласи и музикалије) у штампаном и електронском облику. Периодичност излажења ових свезака требала је бити годишња. Грађа се класификује и распоређује према систему Универзалне децималне класификације (УДК). У оквиру УДК група, јединице су разврстане азбучним редосљедом.

До 2008. године, завршене су и објављене у штампаној форми текуће библиографије монографских публикација за 2002, 2003 и 2004 годину.

У периоду 2009-2010. изашле су 2 свеске текуће *Црногорске библиографије монографских публикација*, и то за грађу објављену 2005. и 2006. године. Библиографску грађу за обје свеске сакупио је и редиговао у локалној бази Милорад Миловић, руководилац Библиографског одјељења. У „Предговору за 2005. годину", приређивач наводи основне податке који се односе на методологију рада на овој библиографији. Веома је битно напоменути да текућа *Црногорска библиографија* нема искључиво територијални принцип као нпр. *Библиографија Србије*. У овој грађи присутни су и записи публикација које су објављене и обрађене у COBISS-у изван Црне Горе (критеријуми ретроспективне *Црногорске библиографије 1494-1994*). Један број записа преузет је из електронских COBISS база бивших југословенских република, а да се, при том, публикација не налази у фондовима библиотека укључених у Узајамну базу Црне Горе. Поступак избора и методологије рада великим дијелом одговара методологији рада на *Библиографији Сербика*, која се од 2005. године ради у Народној библиотеци Србије.

Грађа је распоређена према УДК, а уз библиографију су урађени и „Регистар наслова", „Именски регистар" и „Предметни регистар". За годину 2005. (штампана и објављена 2009) библиографски је обрађено 1.504 публикације, а за 2006. (објављена 2010) 1.843 публикације.

С обзиром на чињеницу да Библиографско одјељење, поред своје пређашње основне дјелатности рада на ретроспективној библиографији, активно ради и на текућој библиографији како књига, тако и чланака објављених у периодици, излишно је говорити о њиховом квалитету, залагању и успјешности. Јак темељ и енергија најзначајнијих црногорских библиографа на челу са Душаном Мартиновићем, још увијек се осјећа у раду тог одјељења. Нове генерације неће превише заостајати за својим учитељима. Библиографи Централне народне библиотеке ЦГ „Ђурђе Црнојевић" могу бити поносни на своје резултате. Они су најбољи примјер да јака мотивација, наглашен истраживачки порив и вјера у корисност онога чиме се баве, увијек доносе праве и најбоље резултате.

Портрети у едицији *Био-библиографије*

Био-библиографије настале су као едиција у којој се објављују биографски и библиографски подаци о значајним личностима за историју, културу, науку и умјетност Црне Горе. У оквиру ове едиције, под називом *Портрети*, академик Душан Мартиновић је објавио 10 томова веома драгоцјених био-библиографских лексикона који пружају обиље корисних биографских и библиографских података о личностима које су својим стваралаштвом дале изузетан допринос развоју науке и културе у Црној Гори.

У *Портретима* објављеним у периоду од 1983-2009. године, обрађено је више десетина (159 имена) био-библиографија угледних личности које су, свака на свој начин, у црногорској културној историји оставиле незаобилазне трагове. Прву књигу *Портрета*, објављену 1983. године, посветио је зачетницима библиографског рада у Црној Гори и знаменитим библиографима тога времена, о којима се веома мало знало. Трудећи се да задовољи први критеријум по којем је вршио избор личности (научни и културни радници који су се бавили и библиографским истраживањима), није изостављао ни извање који су се у оквиру свог научно-истраживачког рада бавили Црном Гором. Радећи на библиографијама и уједно прикупљајући податке за литературу о тим личностима, Мартиновић је, уз библиографије, увијек објављивао и врло квалитетне уводне текстове биографског карактера.

Портрети X, објављени у ЦНБ „Ђурђе Црнојевић" 2009. године, посвећени су члановима Редакције *Црногорске библиографије 1494-1994*. и сарадницима који су учествовали у раду на овом значајном пројекту. Иако се један број личности нашао у неким од ранијих томова, аутор је у знак захвалности и признања за вишегодишњу сарадњу, са дјелимично измијењеним и допуњеним биобиблиографским подацима, уврстио и њихова имена. У последњи том *Портрета* академик Душан Мартиновић уврстио је 25 имена, трудећи се да њихов библиографски допринос презентује што исцрпније, како би корисници имали потпунији увид у резултате њиховог научног и стручног рада.

И овај, десети том *Портрета* за многе ће постати неопходан референтни приручник, база и извор најдрагоцјенијих података. Идући увијек за корак испред савремених технологија електронског типа, примјењивих у раду на изради библиографија у Црној Гори, за свога живота, академик Душан Мартиновић постигао је зачуђујуће велике резултате, сразмјерне раду и неких институција, које се дугим низом година баве библиографско-истраживачким радом.

Добрило Аранитовић
Библиотека шабачка
dobrilo.aranitovic@gmail.com

Библиографија часописа *Дабро-босански Источник*

Радуловић, Здравка. *Библиографија часописа „Дабро-босански Источник": (1887-1911).* Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања, 2010.

Библиографија *Дабро-босанскоī Иѕтоčника* (1887-1911) рађена је као магистарска теза под менторством проф. др Војислава Максимовића и одбрањена на Филозофском факултету у Сарајеву 1988. године.* За потребе објављивања у оквиру Пројекта *Библиоīрафије срūске ѳеолоīије*, чији је оснивач и уредник проф. др Богољуб Шијаковић, библиографска грађа допуњена је са преко 1.500 библиографских јединица, а уводна студија, распоред грађе и регистри, знатно прерађени.

Већ и површно листање открива актуелност ове теме и данас, а камоли у време када је брањена. Била је потребна храброст за одбрану ове тезе пред, претпостављамо, препуном салом Филозофског факултета у Сарајеву. Права тема за праву особу – Здравку Радуловић, начелницу Библиографског одељења Народне библиотеке Србије, цењеног стручњака у нашој професији.

Да би објаснили наведени став, морамо у кратким цртама пренети чињенице уводне студије, писане јасним и прецизним стилом, што може само неко ко је одлучио да изнесе историјске чињенице и протумачи их без жеље за повлађивањем тренутној политици.

Часопис *Дабро-босански Иѕтоčник* почео је да излази у време аустроугарске окупације Босне и Херцеговине. То је време Калајевог режима и означава почетак покушаја формирања босанске нације – истицана је и потреба за једним, заједничким језиком. Под паролом „бошњаштва", спровођена је верско-просветна политика са германизацијом као основним начелом. Настојало се да се Православна црква у Босни и Херцеговини потчини Сремско-карловачкој митрополији, што је довело до борбе православног становништва за верско-просветну аутономију.

Аустријска власт је, као заједнички непријатељ, постигла да су прваци православног и муслиманског становништва често заједно иступали и међусобно се помагали, упркос чињеници да је све такве покушаје Аустрија сасецала у корену – у својим намерама успела је тек после анексије. Бењамин Калај је Хрватима, Србима и Муслиманима нудио бошњаштво као нацију, радећи истовремено на њиховом подвајању. Његова намера била је да Босну и Херцеговину национално и културно изолује, да прекине све везе са Србијом, Црном Гором, Хрватском и Далмацијом.

Црква и школа су представљале институције којима су Срби у Босни и Херцеговини бранили своју верску и националну индивидуалност, те је разумљиво што је нови режим желео да се прво с њима обрачуна. Нова власт склопила је у марту 1880. конвенцију са Васељенском патријаршијом, којом је обезбедила себи могућност мешања у унутрашњи живот цркве и поништење раније стечених повластица цркве и школе. Аустријски цар је добио право да именује и разрешава српско-православне епископе у Босни и Херцеговини, а цариградски патријарх би таква решења само потврђивао. Након тога је 16/28. јуна 1881. Аустроугарска закључила тајну конвенцију са Србијом, која је обећала да на својој територији неће дозволити никакве верске или политичке покрете против Аустроугарске. Статус српске православне цркве формулисан је онако како је највише одговарало новој власти.

Окупаторски режим контролисао је цркву и школу, општину и скупштину. До отпора је дошло прво у мостарској црквено-школској општини, а касније се проширио на готово све босанско-херцеговачке општине. Новоформирани покрет за црквену и просветну аутономију све више је добијао одлике ширег националног покрета.

Након протеривања великог броја учитеља из Србије и Војводине, заведен је строги надзор над учитељима свих школа и завода и провера њихове „политичке подобности". Државна власт је, по свом нахођењу, отпуштала учитеље, укидала вероисповедне школе, забрањивала светосавске прославе и радила на стварању свог свештеничког кадра.

Намера Аустроугарске била је постепено отварање државних интерконфесионалних основних школа и стварање лојалних грађана. Иако су школе биле бесплатне, очекивања нове власти нису се обистинила. Упркос чињеници да су морали да плаћају школовање, Срби су се опредељивали за своје православне школе.

Уз образложење да су учитељи нестручни, Земаљска влада доноси уредбу о тзв. цертификату, ради провере стручне спреме учитеља српских школа. Тражила се и посебна сведоџба о моралном и грађанском владању, без

* Реч са промоције књиге одржане 29. маја 2010. године на Православном богословском факултету у Београду.

које нови учитељ није могао да ступи на дужност. Школски одбори, учитељи и црквено-школске општине противили су се овоме, као и било каквом надзору у раду српских школа.

Прве иницијативе у вези са побољшањем стања школства покренуо је архимандрит Сава Косановић. Залагао се за отварање српске гимназије у Сарајеву, богословије, као и побољшање стања српског школства уопште.

Мора се истаћи и веома плодан рад просветно-културног друштва „Просвета“, које је деловало на целом подручју Босне и Херцеговине. Припреме око његовог оснивања трајале су више година, а његов рад био је дубоко прожет националним духом и осећањем. „Просвета“ је пружала помоћ како школама, тако и ђацима и студентима. Њено деловање изазивало је неповерење и непријатељски став код земаљске владе, а 1914. проглашена је „огњиштем велеиздаје“.

Српски народ се одупирао стварању наметнуте „босанске“ народности испољавањем снажног интересовања за народну књижевност и културно наслеђе. У борби за црквено-школску аутономију, приређиване су светосавске прославе, беседе, годишњице, оснивана су певачка друштва, добротворне задруге и разна друга удружења.

У Босни и Херцеговини је под аустроугарском управом покренуто преко 150 листова, часописа и других периодичних публикација. Аустроугарска је водила рачуна о штампи, те су дозволу за издавање добијали само режимски листови и часописи, који су због тога наилазили на неразумевање и одбојност код читалаца. Одлика српске православне периодике у овом периоду била је чврста национална свест, тежња ка успостављању што јачих веза са Србијом. Први национални часописи јавили су се у Сарајеву.

На конзисторијалној седници од 15. маја 1887. Дабро-босански митрополит Ђорђе Николајевић упутио је представку Високој земаљској влади за дозволу покретања листа српско-православног свештенства у Босни и Херцеговини. У представци се наводи да ће се лист искључиво бавити црквено-просветним садржајима, да ће бити верски трпељив и да се неће мешати у политичке ствари. За уредника је предложен Никола Г. Лалић (1860-1889), а власник листа би била Митрополитска конзисторија. У програму листа прецизирано је да ће доносити поучне чланке за народ и свештенство, црквене проповеди и беседе, црквене старине, обичаје и историјске податке, наредбе и конзисторијалне окружнице, као и државне, које се дотичу свештенства, цркве, школе и општине, црквене вести, књижевне вести, разне белешке, животописе светитеља и главне празнике у кратком изводу и правило црквено.

Упркос неповољним извештајима о уреднику Лалићу (који је завршио богословију у Београду и провео две године на студијама на Духовној академији у Кијеву), Земаљска влада је препоручила молбу, па је Заједничко министарство финансија 13. јуна 1887. одобрило концесију за издавање овог часописа. Уз одобрење за покретање листа, министарство је поставило и следеће уобичајене услове: да у свако доба може одузети повластицу за издавање, да се лист подвргне превентивној цензури, да се цензурисана места у листу не смеју остављати празна и да свака промена у програму или наслову листа мора бити пријављена Земаљској влади и од ње тражена дозвола.

Први број *Дабро-босанскоī Источника* изашао је у јулу 1887. године. Његов програм био је заправо програм дотадашњег деловања српског свештенства. Позивајући читаоце на одзив и сарадњу, уредници истичу да се таквог посла не би прихватили да нису очекивали и добили моралну и материјалну подршку од митрополита Ђорђа Николајевића. У првом оглашавању, уредништво се обраћа Сави Косановићу с надом да ће „из своје богате ризнице које зрно знања подарити“, а митрополит Ђорђе Николајевић је позвао свештенство на претплату, препоручујући младим свештеницима да сарађују у листу.

У двобројy 11/12 за 1888, охрабрено успехом, Уредништво обавештава читаоце да ће проширити обим часописа и да ће, осим црквене тематике, објављивати и прилоге везане за просвету и школство.

За време уредништва Ђорђа Петровића, лист је доносио и друштвене и културне вести, поуке, путописе, радове из етнографије и етнологије, слично *Босанској вили*. Од бр. 4/1894. године уредник је постао Василије С. Поповић, тадашњи протојереј, а квалитет листа почео је нагло да опада.

Највећи број књижевних радова објављен је у првим годинама излажења часописа. Ђорђе Петровић је објављивао религиозно-поучне чланке, беседе, описе старих манастира, натписа и слично. Ипак, треба нагласити да је највећи део у стварању концепције имао сам митрополит, Ђорђе Николајевић.

Након именовања Василија Поповића за привременог управитеља Рељевске богословије, нови уредник постао је Стево Н. Давидовић, који је ту дужност обављао све до краја 1897. године. Уређивао је *Источник* уз безброј тешкоћа, у пуном јеку борбе за црквено-школску аутономију. Обим листа се повећао, број сарадника порастао, али је часопис запао у кризу. Прилози су били слаби, а све је више било чланака свештеника у којима се критиковао народ. Постало је очигледно да је часопис изгубио подршку и народа и самог свештенства, и све је мање било свештеника расположених за уређивање часописа који је био у служби митрополита лојалних окупаторском режиму. *Босанско-херцеīовачки Источник* био је тако строго контролисан, да је најкритичнији период борбе за аутономију прошао без значајнијег коментара у овом часопису. У дванаестој години излажења, часопис је постао службени весник и орган српско-православне цркве у Босни и Херцеговини. Добио је ново име – *Источник,* ново уредништво и мањи формат, као и нешто измењен поднаслов: духовни часопис за црквено-просветне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини.

Почетком 1900. уредништво *Источника* преузима тадашњи јеромонах Иларион Радонић, који је од 1898. радио као професор у Рељевској богословији. Уредничке послове обављао је од 1. јануара 1900. до 30. септембра 1907. године. Као уредник, Радонић је и сам доста писао. Његови најбројнији радови били су критички прикази и осврти на књиге и часописе, најчешће дела из историје православне цркве, књижевности, издања Матице срп-

ске. Објављен је и одређен број беседа, пригодних проповеди и поучни чланци из пастирске праксе. За време његовог уређивања, осетно је порастао број превода стручних и теолошких расправа руских аутора.

Због малог броја претплатника, у 25. години излажења, *Источник* је престао да излази. Престанку излажења допринело је покретање *Вјесника*, званичног органа српско-православних црквено-школских власти у Босни и Херцеговини.

Тешке прилике у Босни и Херцеговини нису ишле у прилог процвату културног живота, међутим, потреба за књигом и периодиком расла је, те је појава листова на народном језику изазвала велико интересовање. За велику заинтересованост за сакупљање народних умотворина треба захвалити тадашњем митрополиту Сави Косановићу. За сам *Источник*, његово покретање, концепцију и залагање на прикупљању народне књижевности заслужан је и Ђорђе Николајевић. Сакупљање и објављивање народне књижевности, радова из историје, просвете, организовање разних приредби – све је било подређено буђењу националне свести. Књижевност у *Источнику* има много слабости и недостатака – скромни и квалитетом и бројем, објављени радови настајали су на темељу народне књижевности и прожети су религиозним духом. У почетку се, као подршка листу, песничким прилозима јављају познатија имена, а касније углавном свештеници и учитељи. Писали су најчешће из патриотских побуда и углавном пригодне песме, те се о њиховој уметничкој вредности не може говорити. На пољу сакупљања народних умотворина, резултати су далеко већи. Објављиване су народне песме, приче, изреке и мисли, обичаји и предања, чиме је *Источник* стекао велики углед, нарочито у првим годинама свога излажења. Највећи број сарадника на овом пољу сарађивао је и у *Босанској вили*, *Гласнику Земаљског музеја* и другим листовима.

Вид Вулетић Вукасовић се у *Источнику* бавио старинама у Босни и Херцеговини, описима натписа, стећака, православних обичаја и обреда, икона. Уреднике часописа је највише занимало порекло старих црквених књига, цркава, насеља, манастира, разних реликвија и др. На опису старих књига и рукописа радила су већином свештена лица, доктори теологије, професори, митрополити, уредници, познаваоци старословенског и старогрчког језика: Ђорђе Николајевић, Хаџи Саво Косановић, Илларион Радонић, Марко С. Поповић, Вид Вулетић Вукасовић, Васо Зрнић и многи други, а велики број текстова је остао анониман. Прилози из *Источника* ове тематике често су цитирани и навођени као подаци у које се није сумњало.

Чест сарадник *Источника* био је и Дионисије Миковић (1861-1942), родољуб, песник, научник и културни радник, фолклориста, историчар, уредник и издавач.

О другим листовима и часописима у *Источнику* налазимо само вести поводом њиховог покретања, промена уредништва, поводом изласка нових годишта, навођени су и садржаји нових бројева (*Гласник Земаљског музеја*).

Званичне објаве и окружнице са митрополитовим потписом најчешће су се односиле на одлуке које су се тицале устројства епархија, поштовања правила црквене службе, разрешења, именовања, одликовања и премештаја свештеника.

У *Источнику* је забележено и оснивање нових читаоница (Бања Лука, Фоча, Чајниче), као и штампарија, годишњица Ободске штампарије и оснивање *Музеја Ђ. Николајевића у Старој цркви у Сарајеву*, 1890. године.

Биографски чланци најчешће су објављивани поводом устоличења новоизабраних митрополита, поводом награђивања или смрти неке истакнуте личности. Значајне су биографије Ђорђа Николајевића, Саве Косановића, Николе Мандића, Илариона Руварца, Петра Зимоњића, Богдана Зимоњића и других. Некролози су дати са врло опширним биографијама са посмртним говорима и описима сахране. Навешћемо неке хагиографије: Житије светог Василија Отрошког, Сказање житија кнеза Лазара (Гербановића) и Крађи –животопис свете првомученице и равноапостолне Текле, чији је аутор Хаџи Сава Косановић.

На крају можемо рећи да су за време аустроугарске окупације права која су Срби уживали од турских реформи 1856. дошла у питање. Конвенцијом склопљеном између Аустроугарске и Цариградске патријаршије, укинута је верско-просветна самоуправа Срба. Од предаје Првог царског меморандума 1896, све до доношења Уредбе о организацији Православне цркве у Босни и Херцеговини 1905. траје непрекидна борба Срба за црквеношколску аутономију.

После оставке Саве Косановића, као и смрти митрополита Ђорђа Николајевића, на чело митрополија долазили су људи који су у највећем броју случајева били одани режиму.

Владике око Николаја Мандића примале су редовне месечне и годишње субвенције, а они који су желели да стану уз народ, страдали су као националисти. У првим годинама излажења, *Источник* је одиграо врло значајну улогу у ширењу културе и подизању нивоа верског и просветног живота народа. Међутим, како је нови режим све више управљао црквом, школом, привредним и културним животом, ентузијазам *Источника* је спласнуо. На крају свог излажења био је конзервативни свештенички часопис, али је увек остајао на висини свог основног задатка – да буде свештени лист за црквене потребе, који је обухватао и драгоцене материјале за културну историју нашег народа.

Библиографија садржи 4.721 јединицу – изостављени су једино одређени едикти поводом оглашавања потраге за одбеглим супружницима.

Библиографски опис је рађен по стандарду ISBD(CP). Велики број иницијала, шифара и псеудонима разрешен је, како наводи аутор у „Напоменама уз библиографију“, а у библиографској грађи могу се наћи и подаци о фотографијама следећих личности: Николе Мандића, Богдана Зимоњића, Петра Зимоњића, Дионисија Миковића, Ђорђа Николајевића и др, као и иконостаса Православне српске цркве у Рогатици. Распоред грађе је по УДК групама, а унутар појединих група, азбучно по презименима аутора или по насловима. Више јединица истог аутора распоређено је по азбучном редоследу наслова. Библиографију прати више регистара: именски, регистар преводилаца, регистар разрешених иницијала, шифара и псеудонима, регистар неразрешених иницијала, шифара и псеудонима, као и регистар места, а наведени су и извори и литература.

Др Јасмина Недељковић
Народна библиотека Србије
jasmina.nedeljkovic@nb.rs

Утицај светогорских скрипторија на црквено–правни живот Срба

Грбић, Душица, Катица Шкорић и Радоман Станковић. *Номоканони епитимијни*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2009.

У едицији *Ћирилске рукописне књиге* Библиотеке Матице српске изашла је књига *Номоканони епитимијни* (Нови Сад, 2009, књ. XIV, стр. 104, са 32 прилога), аутора Душице Грбић, Катице Шкорић и Радомана Станковића (опис водених знакова).

Средњовековна ћирилска рукописна књига *Номоканон* (грч. *канон=правило*) јесте зборник црквених правила и грађанских закона који се тичу цркве.

Епитимијни номоканон представља приручник свештенику приликом исповедања верника. Постоје старији и млађи *Епитимијни номоканон*. Старији је настао у Византији, најраније у XII веку. Словени су се у великој мери њиме служили и умножавали га преписивањем или штампањем. Млађи представља компилацију различите црквеноправне грађе и *Синтагме Матије Властара*, а настао је највероватније на Светој гори у првој половини XV века. Сматра се да су га на српскословенски језик превели српски светогорски монаси, најкасније почетком XVI века. Имао је широку примену код Срба, о чему сведочи велики број преписа.

У књизи која је пред нама, археографски су обрађене четири рукописне књиге *Номоканона епитимијна* које се чувају у Библиотеци Матице српске. По најновијој датацији, коју је урадио наш познати филигранолог Р. Станковић, ове рукописне књиге писане су током XVII века.

Књига о којој је овде реч подељена је у две тематске целине. У првом делу под насловом „Каталог" дат је исцрпан археографски опис тих рукописних књига који садржи: а) кодиколошки опис; б) опис хартије и водених знакова; в) анализу писма и правописних знакова; г) опис језика (српскословенског и српског народног); д) опис садржаја; ђ) записе; е) историјат књиге и ж) литературу.

По свом садржају и структури, три *Номоканона епитимијна* (РР I 17, РР I 18 и РР I 19) одговарају млађем *Епитимијном номоканону* и састављена су из два дела: први чини *Чинопоследованије исповеди* са пратећим упутствима намењеним духовнику за исповедање верника, а други део јесте номоканон у ужем смислу. Четврти *Номоканон епитимијни* (РР I 20) садржи изводе из правила Јована Посника, светих сабора и светих отаца.

Ове четири рукописне књиге исписане су „полууставним писмом уз ређе присуство брзописних елемената"[1], а њихов правопис је ресавски, ненормализован. Језик тих *Номоканона* јесте српскословенски, који на фонетском плану карактерише *а* изговор ум. некадашњег полугласника и екавизам. У тексту поменутих рукописних књига, који је највећим делом писан тим старим српским црквеним и књижевним језиком, присутне су и поједине особине српског народног језика. Дијалекатске црте као што су: а) употреба Л. мн. уместо Г. мн. и обратно; б) наставак *-ому* у Л. једн. придева и партиципа; в) придеви са заменичком основом на -у; г) и облик имперфекта са суфиксом *–е* код глагола са инфинитивном основом на -и-, у пуној мери су одлика данашњег зетско-сјеничког дијалекта, а у мањој и призренско-тимочког говорног типа.

Други део, под насловом „Научни прилози", доноси два рада Душице Грбић: „О номоканонима" (стр. 77-86) и „Осврт на три светогорска рукописа из 17. века" (стр. 87-104).

Примењујући врло успешно, између осталог, и метод атрибуције, Д. Грбић је установила да су рукописне књиге *Номоканон епитимијни попа Ореста* (стр. 26-43), *Номоканон епитимијни* и *Магнит духовни* (стр. 54-70), део врло богате преписивачке и преводне делатности на Светој гори током XVII века. По њеним речима, у XVII веку нарочито је жива преписивачка делатност у скитовима Свете Ане и Светог Павла и у манастиру Хиландару[2]. У то време српски монаси све чешће долазе на Свету гору и наручују преписивање и илуминирање књига за своје манастире: Завалу, Милешеву, Цетињски манастир, манастир Пиву, Рачу, Хопово, Шишатовац...

Резултати истраживања Д. Грбић засновани на палеографском испитивању рукописне књиге *Номоканон епитимијни попа Ореста* из 1625/1635. г. и његово поређење са рукописом *Лествице* (збирка Радослава Грујића, Музеј Српске православне цркве бр. 187) хиландарског писара јеромонаха Ореста, указују на исправност мишљења да је реч о истој личности. И поред мањих неслагања која су, природно, неминовна у писаревом дуктусу, не нарушава се овај врло важан закључак. Тиме је ауторка употпунила слику о животу и раду јеромонаха Ореста, који је после свог боравка у Хопову отишао на Свету гору и у скиту хи-

[1] Душица Грбић и др., *Номоканони епитимијни* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2009), 84.

[2] Ibid., 88.

ландарском 1648. године преписао рукописну књигу *Лествицу*. Неколико година касније (1654), његовим настојањем и трошком, у карејској ћелији написан је, такође за потребе манастира Хопова, и *Триод*.

Друга личност која је предмет интересовања Д. Грбић јесте јеромонах Антоније. На основу до сада познатих чињеница, овај писар је стварао у периоду од 1643. до 1674. године у Храму Светог Преображења у скиту Свете Ане на Светој гори. Примењујући и овом приликом палеографску анализу, ауторка је дошла до врло значајног закључка: јеромонах Антоније, писар богатог опуса, такође је и писар Матичиног *Номоканона епитимијног* из 1655/1675. г.

Рукописна књига *Маѓнит духовни* из 1690. године, заједно са овде поменутим *Номоканоном епитимијним* јеромонаха Антонија, чини конвулт. Иако нема аутентичних података о томе када су и где та два рукописа повезана у једну књигу, Д. Грбић је, бавећи се животом и радом Украјинца Самуила Бакачића на Светој гори, установила да је његов *Маѓнит духовни* из 1690. настао у скиту Свете Ане.

Овим својим значајним истраживањима Д. Грбић је обогатила наше сазнање о српској преписивачкој, преводилачкој и црквено-правној делатности у светогорским скрипторијумима током XVII века.

Завршавајући представљање ове књиге, желимо још једном да истакнемо да ће она бити незаобилазна литература не само за археографе, већ и за све оне који се интересују за верски, законодавни и културни живот Срба.

Љиљана Драгичевић
Народна библиотека Србије, Београд
ljiljana.dragicevic@nb.rs

Библиографија часописа *Просвјетни рад 1998-2008*

Кривокапић, Петар и Нада Драшковић. *Библиографија „Просвјетног рада" 1998-2008*. Подгорица : НИУ „Просвјетни рад", 2009.

Током обележавања 60 година постојања листа *Просвјетни рад*, објављена је 2009. године *Библиоѓрафија „Просвјетноѓ рада"* за период 1998-2008. године, аутора Петра Кривокапића и Наде Драшковић, врсних библиографских зналаца, стручњака Централне народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић" са Цетиња. Библиографија представља наставак стручног и истраживачког проучавања *Просвјетноѓ рада*,[1] преко којег добијамо увид у целовито проучавање развоја школства Црне Горе. *Просвјетни рад* је почео да излази 1949. године и има значајну улогу у развоју просвете и културе Црне Горе, јер је незаобилазан у свестраном информисању корисника, пре свега просветних радника. Због свог садржаја и значаја увек је привлачио пажњу научних радника и других истраживача. У периоду од 1998-2008. године, штампано је годишње по девет или десет бројева листа, укупно око стотину бројева (често је излазио у форми двобоја).

Библиографија садржи 9.609 библиографских јединица разврстаних према Универзалној децималној класификацији – УДК, што подразумева разврставање грађе на 9 основних група (унутар сваке групе са већим бројем сукцесивних подгрупа). У оквиру једне УДК групе, библиографске јединице су систематизоване према презимену аутора текста, или почетној речи текста (ако је прилог анонимног ауторства). Уколико неки аутор има више наслова у оквиру једне групе, прилози су распоређени хронолошки, а у оквиру једне године, према азбучном реду наслова. Скоро свака библиографска јединица садржи краће објашњење из кога се додатно види тематика прилога. Највише је прилога из области образовања (историја школства, предшколско, основно, средње и високошколско образовање, информатичко образовање, професионална оријентација, даље образовање наставника и васпитача, семинари, образовање одраслих и друго), око 4.700 библиографских јединица. Према заступљености, следе прилози из области уметности, лингвистике и књижевности, науке и знања уопште, библиотекарства, биографије, некролози. Поред стручно урађеног основног описа библиографске јединице, *Библиоѓрафија* садржи све значајне регистре: „Регистар аутора", „Регистар разријешених иницијала", „Регистар преводилаца" и „Предметни регистар", који допуњавају библиографију и чине је комплетним и драгоценим извором информација за сваког корисника. Овако добро урађена библиографија са свим регистрима, пружа могућност додатног истраживања упоређивањем заступљености појединих области (нпр. из области образовања, информатичко образовање или професионална оријентација) кроз целокупан век излажења *Просвјетноѓ рада* од 1949-2008, презентованог у горе наведеним библиографијама.

[1] Прву библиографију *Просвјетноѓ рада* припремили су Мирослав Лукетић, Олга-Цана Вукмировић, Василије Јовановић и Загорка Ђуровић (за период од 1949-1967, објављено 1969), а другу Петар Кривокапић и др Новак Јовановић (за период од 1968-1997, објављено 1999).

Владан Тријић
Народна библиотека Србије, Београд
vladan.trijic@nb.rs

Говор хартије

Станковић, Радоман. *Водени знаци хиландарских српских рукописа XVI века*. Београд: Народна библиотека Србије, 2010.

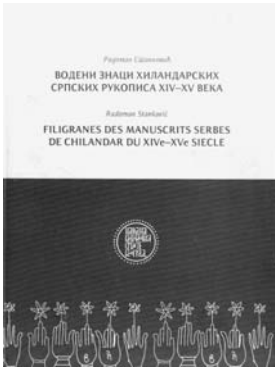

Након *Водених знакова хиландарских српских рукописа XIV–XV века* из 2007, водећи српски филигранолог Радоман Станковић објавио је и потпуни филигранолошки опис и албум водених знакова рукописних књига XVI века из исте збирке.

У погледу структуре, ова књига скоро да се не разликује од претходне. Недостаје јој једино предговор на француском језику. Остали саставни делови се подударају и распоређени су истим редоследом: „Предговор“ (стр. 9-28), „Филигранолошки опис“ (стр. 29-102), „Скраћенице и литература“ (стр. 103-109), „Филигранолошки албум“ (стр. 111-264), регистри „Рукописи са воденим знацима датим у албуму“ (стр. 267-273), „Водени знаци по азбучном реду назива“ (стр. 274-291) и „Хронолошки регистар“ (стр. 292-297). Књига се завршава резимеима на француском и руском језику (стр. 299-302).

У „Предговору“ се налази ауторова анализа водених знакова на хартији хиландарских ћирилских рукописа XVI века. Из њега сазнајемо да је најзаступљенији водени знак на том папиру *котва*, филигран карактеристичан за хартију италијанског порекла. Већ то је довољна потврда да је папир за хиландарски скрипторијум, али и за друга српска писарска средишта (будући да је део књига манастиру поклањан или у њега склањан из скоро свих крајева настањених Србима) и током овог столећа набављан превасходно из Италије.

Истом закључку води и присуство контрамарки као скоро обавезног пратећег елемента водених знакова у наведеном периоду. Ова, најкрупнија промена у изради хартије од појаве филиграна, подразумева додатно обележавање табака хартије, обично отискивањем иницијала. У почетку обележје венецијанских млинова хартије, овај вид додатне заштите робне марке једног произвођача и гаранције квалитета његовог производа, током XVI века раширио се и усталио и у осталим млиновима папира у северној и средњој Италији, а касније и ван Апенинског полуострва.

Станковић је копирао и датовао читав низ филиграна који нису били од раније познати у српским рукописним књигама или се у њима ретко јављају. До сада непознате варијанте појединих водених знакова припадају првој (*слово Р*, *слово Т у кругу*, *запрежна кола* и *точак*) и петој деценији XVI века (*ваза са цвећем*, *глобус у руци*, *слово Р са крстом и путачом*, *маска*, *вепар*, *дупла котва са једностраним крацима и алком*). Аутор их је датирао помоћу албума у којима је заступљена грађа прикупљена широм европског континента (трудом Брикеа, Пикара, Тромонина и Лауцевичијуса, као и Лихачова, Гспана, Клепикова, Будке, Мареша, итд). Осим тога, читав низ водених знакова представљених у књизи мало је заступљен у српским рукописима. Међу њима су поједине варијанте филиграна *анђео у кругу са звездом и контрамарком В*, *котва*, *круг са крстом и иницијалима МАТ*, *орао у кругу*, *рукавица са цветом* и други.

У „Предговору“ аутор износи и преглед рукописних књига и за њих карактеристичних водених знакова према деценији настанка. Свака од тих целина пропраћена је илустрацијом са воденим знацима из рукописа одговарајућег периода.

„Филигранолошки опис“ садржи филигранолошку анализу и датацију 122 хиландарска рукописа XVI века. Од тог броја, 9 су конволути, кодекси састављени од више засебно датираних рукописних целина, а 14 су рукописни фрагменти. Описи се састоје од сигнатуре, назива и ауторове датације књиге, као и пописа свих у њој садржаних водених знакова са изворима и временом настанка паралела на основу којих су датирани. Аутор је компаративни материјал проналазио у филигранолошкој збирци Археографског одељења Народне библиотеке Србије и штампаним филигранолошким приручницима, а према проценту сличности са знаком који датира, он паралеле карактерише као идентичне, врло сличне, сличне или само као одговарајуће, шире датиране типове филиграна. Треба напоменути да је датирана и млађа хартија, додавана приликом накнадног поправљања књига. Тиме је указано на трајност њиховог коришћења, важан детаљ историјата рукописа.

Веома детаљни описи који обухватају *све варијанте* водених знакова присутних у рукописима, препознатљиво су обележје филигранолошког метода који је изградио Радоман Станковић. Сврха таквих описа је да доведу до што поузданије датације рукописних књига. Ослоњен на обиље компаративне грађе која се деценијама сукцесивно увећава, посебно када је реч о воденим знацима из српских рукописних збирки, аутор остаје веран сразмерно уском, десетогодишњем периоду као најчешћем временском оквиру својих датација. Наравно, Станковић преузима тачну годину настанка, уколико она постоји у запису на књизи, а филиграни је потврђују. Једино у случају фрагмената који не садрже водени знак, он прибегава датацији веком настанка на основу стуктуре сита за прављење хартије, односно распореда понтизоа и вержера на њему.

Највећа иновација у погледу опреме књиге заслуга је техничког уредника Рагеба Кокаша. Реч је о илустрацији која прати опис сваког воденог знака. Тиме је у пуној мери надокнађен недостатак једног од два основна модела организације филигранолошких албума појединачних рукописних збирки. Наиме, док су филигранолошки описи увек распоређени према сигнатурама рукописа, грађа у албумима, поред сигнатурног начела, може бити приказана и према азбучном или абецедном поретку назива филиграна. Приоритет сагледавања целине једне збирке намеће први метод као блискији археографима осталих специјалности, док су филигранолози наклоњенији другом систему, који олакшава коришћење албума у даљим датирањима. Новином о којој је реч, а коју смо први пут у нашој средини могли да видимо у једној од претходних књига истог аутора (*Филиграноло̄шки о̄пис и албум гр̄чких рукопӣса XV–XIX века* Центра за словенско-византијска проучавања „Проф. Иван Дујчев“, Софија, 2006), разлика између ова два метода је обесмишљена. Њоме је корисницима омогућен целовит увид у врсту хартије коришћене за израду рукописа на основу описа, а распоред грађе у албуму погодан је за даљи рад на датирању.

„Филигранолошки албум“ чине копије 874 водена знака, израђене у размери 1:1 како би могле да послуже за даље компарације. Као што је већ напоменуто, међу знацима је доминантна *ко̄тва* са три основна типа – *једнострука*, *једнострука дугӣлих кракова* и *двострука* – и четири основна подтипа – *са звездом*, *са угӣнастим тролисто̄м*, *са облим тролисто̄м* и *са угӣнастим четворолисто̄м*. Присутни су и неки њени ређи типови: *са ле̄пезом*, *са угӣнастом вишекраком звездом*, *са кр̄сто̄м и алком*, *у дупло̄м кругу без звезде*, као и *дупла ко̄тва са једностраним крацима*. С обзиром на велики број варијанти овог филиграна, не чуди што *ко̄тва* заузима скоро половину албума (425 копија). Осим *ко̄тве*, током читавог XVI века, широко су заступљени водени знаци *воловска гла̄ва* и *ве̄пар*. Такође, у првој половини столећа незаобилазни су *кардинални шешир*, *те̄разије* и *рукавица*, у осмој и деветој деценији јавља се више типова воденог знака *гр̄б*, а у најмлађим анализираним рукописима има и хартије са филиграном *круна*, карактеристичним за наредни, XVII век.

Ни овог пута нису изостали детаљни регистри који омогућавају сврсисходно коришћење овог специфичног типа стручно-научне литературе. У њима је грађа пописана према сигнатури рукописа (са бројевима водених знакова у албуму и датацијом), према називима филиграна (са сигнатурама рукописа у којима се налазе и датацијом) и према хронолошком начелу (са сигнатурама рукописа).

Нова Станковићева књига доноси прецизнију и поузданију датацију хиландарских рукописа XVI века. До сада релевантно датирање, садржано у незаобилазном *Ка̄талогу ћирилских рукопӣса манастӣра Хиландара* Димитрија Богдановића, засновано је на *избору* водених знакова направљеном у циљу одређивања ширег временског распона (половине или, у најбољем случају, четвртине века) у оквиру ког су рукописи могли да настану. Сада је датација прецизирана у највећем броју случајева; на пример, деценијом настанка су датирани рукописи претходно само начелно одређени XVI столећем (Хил 82, 109, 190, 432, 479, 484 и 631)[1].

Указаћемо на још неке рукописе које Радоман Станковић датира значајно другачије од старије литературе. Раније су, погрешно, у XVII век били смештени *Праксапо̄стол волински* (Хил 71, 1545/55) и *Молӣтвеник* (Хил 365, 1545/55). *Че̄творојеванђеље* (Хил 27) које је досад датирано почетком XVI века и *Псалтӣр* (Хил 122) за који се сматрало да је настао средином века, у ствари потичу из његове последње деценије. За средину века су везивани и рукописи *Минеј скраћени* (Хил 355) и *Зборник* (Хил 481), а они датирају из 1500/20, односно из 1580/90. Рускословенски препис *Књӣге Јосифа Флавија* (Хил 281) који је послужио као предложак за познати српскословенски превод овог текста, израђен у Карејском пиргу 1585 (Хил 280), потиче из 1540/50, а не из треће четвртине века. *Проскомидија хиландарска* (Хил 510), у којој најстарији помен датира из 1597. године, писана је на нешто старијој хартији са воденим знацима из 1570/80, што није неуобичајено. Насупрот томе, чуди пример *Минеја за јун* (Хил 244) који је, према запису, настао 1576. као дар манастиру Грачаници, док водени знаци говоре да је његова хартија млађа и да потиче из 1590/1600!

Нова датација исправља и заблуде о времену деловања појединих писара који су оставили своје потписе, али не и годину преписивања рукописа. Тако је писар Храна бугарском редакцијом старословенског исписао *Че̄творојеванђеље* (Хил 39) у годинама између 1555. и 1565, а не у другој четвртини XVI века; у слично време (1565/75. уместо, како се сматрало, у првој четвртини столећа), монах Зосим преписује *Служабник* (Хил 322), најзад, ђакон Теодор не пише *Часослов* (Хил 349) крајем XV, већ у другој деценији XVI века.

Објављивањем књиге *Водени знаци хиландарских срп̄ских рукопӣса XVI века* направљен је важан корак ка употпуњавању фонда филиграна српске рукописне књиге. Остаје нада да ће у наредном периоду бити заокружена целина описа хартије и филигранолошког датирања најочуваније српске рукописне збирке, обрадом њених рукописа насталих у XVII и XVIII веку.

[1] Сви цртежи у књизи означени су Хил – Хиландар и редним бројем.

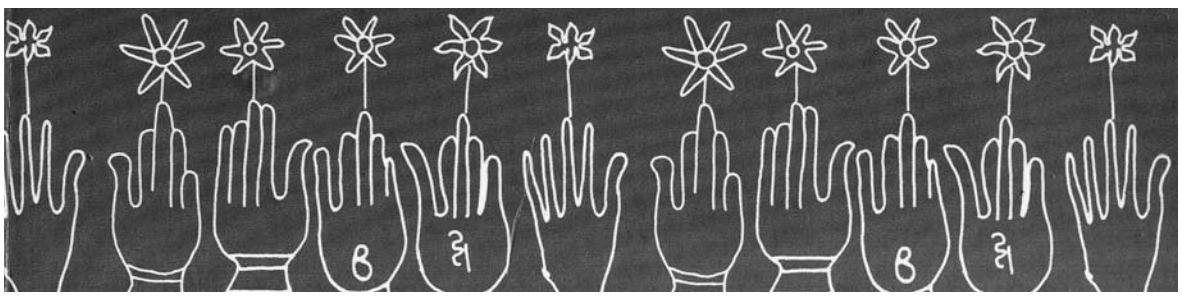

Јасна Лазаревић
Библиотека Филозофског факултета, Источно Сарајево
jasna@paleol.net

Библиотеке - мјеста знања и забаве

Библиотеке мјеста знања и забаве: зборник радова са стручног скупа, Јахорина, 13. и 14. април 2009. године. Главни и одговорни уредник Алекса М. Алаџић. Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске, 2010.

Зборник радова са стручног скупа библиотекара одржаног на Јахорини 13. и 14. априла 2009. године, објављен је у издању Друштва библиотекара Републике Српске 2010. године. У зборнику радова са овог скупа објављено је пет резимеа и деветнаест радова у целости.

У радовима учесника скупа, разматрана су нека од кључних питања нашег библиотекарства у данашњем тренутку, понуђени могући одговори и решења, подељена властита и туђа добра искуства, као могући правци развоја библиотекарства код нас. Традиционалну тврдњу да су библиотеке места у нераскидивој вези са знањем и његовим стицањем, у будућности је могуће задржати само ако библиотеке своје деловање усмере ка развоју континуираног и доживотног учења, развијању навика и потреба читања код деце и омладине, дигитализовањем културне баштине у циљу очувања, подстицањем чувања обавезног примерка, увођењем нових технологија и промишљеним коришћењем постојећих ресурса, развијањем међусобне сарадње и нарочитом бригом о посебним библиотекама, као темељима нашег културног и националног памћења и идентитета.

У својим радовима, Мирко С. Марковић, Дарко Јеремић и Миљана Мацан покушали су да одговоре на питања како у време светске економске кризе рекламирати своју библиотеку, како њен рад учинити видљивим, како се, на крају, приближити тзв. „нет генерацији“? Да ли је *Facebook* добро решење и у којој мери су његове могућности и простор адекватни за деловање библиотеке?

Библиотека може бити место где је учење радост, тврди Маријана Петронић. Истраживањем ове теме у свету дошло се до резултата да се необавезним, слободним учењем постижу много бољи резултати од оних који проистичу из пуког морања. Сличном темом бавила се и проф. др Александра Вранеш. „Библиотека деци треба и може бити други дом“, констатује, и даље наводи, „..због тимског рада корисника и библиотекара; због усклађености жеља и пријатности њиховог остварења; због континуиране запитаности; због индивидуалног и посвећеног приступа библиотекара сваком кориснику; због важности знања у данашње доба“.

Упоредо са промовисањем библиотека, осавремењивањем њиховог пословања, подстицањем на развој читалачких навика и континуирано и доживотно учење, потребно је заштитити и очувати културну баштину. Доношење законске регулативе у вези са обавезним примерком, којом ће бити јасно прецизирано коју врсту грађе би требало прикупљати, које установе имају обавезу да је прикупљају, на који начин би требала да се чува и даје на коришћење, умногоме би допринело очувању, ширењу и развоју националне културе сваке појединe земље и њених народа, пише проф. др Милена Максимовић. Бојана Милошевић, библиотекар у Народној и универзитетској библиотеци РС, представила је укратко план дигитализације периодике и књига од значаја за Републику Српску и Босну и Херцеговину, објављиваних с краја XIX века до почетка Другог светског рата. Наводи податке да су у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске до сада дигитализовани часописи *Развитак* и *Школски вјесник*. За наредни период у плану је дигитализација *Босанске виле*, *Зоре*, *Врхбосанских новина*, *Српске ријечи* и *Гласника Земаљског музеја*. Љиљана Нинковић писала је о легату Јована Дучића који је он завештао своме родном граду. Легат се чува у Народној библиотеци у Требињу. Дучићева лична библиотека и архив, већим делом из Америке, у Требиње је стигла 1961. године. У библиотеци се већ тада налазило око 1.500 књига које је песник поклонио библиотеци 1941. године. Стручна обрада и систематизација грађе обављена је 1963. године. На овим пословима радило је осамнаест библиотекара из Београда и Сарајева, под руководством Слободана Јовановића из Народне библиотеке Србије. За осамнаест дана рада, тачније од 19. јуна до 7. јула 1963, ова екипа библиотекара обрадила је легат Јована Дучића, који је према попису од 1. 5. 1961. године садржавао 5.427 књига, бројну преписку, документе, песникове рукописе и личне ствари, фотографије и друге вредне предмете. Поред описа садржине легата, Љ. Нинковић је у тексту обрадила и целокупну методологију рада на легату, као и целокупан распоред грађе. У том смислу, рад Љиљане Нинковић драгоцен је, како због бројних информација за будуће истраживаче, тако и због врло корисних упутстава за рад на легатима.

Др Стела Филипи-Матутиновић, у своме раду под насловом „Улога библиотека у 21. веку“, разматра једно од најактуелнијих питања у области библиотекарства – однос библиотека и Интернета. У раду докторке Филипи-Матутиновић недвосмислено се каже да је појава Интернета умногоме изменила рад библиотеке и библиотекара и да ће у будућности те промене бити још израженије. Опстанак библиотека зависи од могућности прилагођавања библиотека новом информационом добу и новим технологијама.

И док развијене земље постављају образовање и развијање људских ресурса међу најважније стратешке националне циљеве, означавајући их приоритетним за развој и просперитет друштва, дотле у Србији још увек библиотеке имају маргиналну или никакву улогу у доживотном учењу и стварању информатичког друштва, каже Весна Црногорац. *Стратегија развоја образовања одраслих, Стратегија развоја стручног образовања* и *Стратегија развоја информационог друштва* само индиректно или узгред препознају библиотеку као чиниоца овог развоја.

Зборник радова *Библиотеке мјеста знања и забаве* књига је са низом упутница и одговора на савремена и актуелна питања у области библиотекарства. Због тога, она ће бити добар приручник и корисна литература сваке библиотеке и библиотекара.

Мр Драгана Милуновић
Народна библиотека Србије, Београд
dragana.milunovic@nb.rs

Културне политике градова Србије

Лазаревић, Александар. *Културне политике градова Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развитка, 2010.

Тротомна публикација *Културне политике градова Србије* (*Културни ресурси градова: Нови Пазар – Шабац*; *Културни ресурси градова: Ваљево – Ниш* и *Културни ресурси градова – упоредни приказ*), као део пројекта *Локалне културне политике*, објављена је 2010. године у издању Завода за проучавање културног развитка.

Публикација представља анализу стања културе, културне политике и начина њеног спровођења у двадесет једној локалној заједници у Републици Србији, са циљем пружања конструктивне подршке и обезбеђивања темељних полазишта за „оснаживање локалних културних капацитета и подршке процесу децентрализације у области културе.“ Значај пројекта и публикације која је уследила као његов крајњи производ, огледа се и у чињеници да се као учесници у њему јављају сви релевантни субјекти који су носиоци културне политике у регионима у Србији, тј. како органи локалне самоуправе, тако и централне регионалне установе културе, али и независне, чиме је обезбеђена могућност свеобухватног сагледавања културне сцене у земљи, али и упознавање са актуелним проблемима који је прате.

У истраживању су учествовали музеји, библиотеке, историјски архиви, заводи за заштиту споменика културе, галерије, професионална позоришта и вишенаменски центри за културу. Поред професионалних институција културе, пројекат је обухватио и мерење ставова грађана поводом стања у култури у њиховим градовима, као и потребе и могућности у вези са њеним развијањем, унапређивањем и трансформацијом.

Подаци који су приказани и анализирани у публикацији потичу из примарних извора, чиме су загарантоване њихове аутентичност, прецизност и обухватност. Сакупљени подаци настали су комбинацијом анкетног метода и метода интервјуа.

Увид у званичне Интернет презентације градова у Србији, као један од саставних делова пројекта, указао је да области културе није посвећено довољно простора, као и да су приказане информације недовољне и несвеобухватне. У покушају да их употпуни и учини доступнијим свим грађанима који имају потребу за оваквом врстом информација, али и онима који би је потенцијално могли развити, Завод за проучавање културног развитка издао је и посебан CD са Интернет презентацијама културе у градовима, које су осмишљене као „мултимедијалне енциклопедије културе“. Презентације су доступне и на Веб сајту Завода.

Прва два тома, *Културни ресурси градова: Нови Пазар – Шабац* и *Културни ресурси градова: Ваљево – Ниш* представљају прегледе стања културе на нивоу локалних самоуправа. Први том обухватио је податке који се односе на Нови Пазар, Панчево, Пожаревац, Смедерево, Сомбор, Сремску Митровицу, Суботицу, Ужице, Чачак и Шабац, док се други односи на сектор културе у Ваљеву, Врању, Зајечару, Зрењанину, Јагодини, Крагујевцу, Краљеву, Крушевцу, Лесковцу, Лозници и Нишу. Сви навођени подаци су стандардизовани и омогућавају уједначен упоредни преглед стања културе по различитим параметрима. Параметри се односе, пре свега, на укупан преглед сектора културе у сваком од градова, а који обухвата податке о броју и врсти установа културе које се финансирају из градског буџета, висини буџета за културу и његовом уделу у укупном градском буџету, структури буџета за културу за период 2006-2009, структури запослених у сектору културе, као и проценама основних проблема у култури у сваком од градова, односно, предлозима за њихово превазилажење и приоритетима будућег развоја.

За сваки од градова који су обухваћени истраживањем, представљени су подаци који се односе на сваку од установа културе појединачно. Параметри који су посматрани су: структура и организација установе културе, просторни капацитети, величина и структура фонда, програми и публика, стручни кадар, висина и структура буџета у 2008. и 2009. години, као и извори финансирања, врсте последњих инвестиционих улагања, техничка опрема и приоритетни проблеми.

Одељци намењени сваком од градова пропраћени су и основним друштвено-економским подацима значајним за идентификацију регионалног центра и региона у целини, као и елементарним геополитичким и демографским описима и историјским одликама.

Поступак упоредног посматрања стања у разнородним установама културе у Србији, који је тема трећег тома ове публикације, *Културни ресурси градова – упоредни приказ*, поред осталог, омогућава јасан увид у степен развијености и положаја српске културе у оквиру укупне друштвено-политичке сцене у земљи. Разноликост у економској развијености појединих региона директно је пропорционална нивоу укупног културног развоја, а основни проблеми, како у очима радника у култури, тако и представника локалних власти, огледају се у недостатку средстава за инвестициона улагања и за програме, као и у недовољној развијености свести средине за бригу о културно-историјском наслеђу. По тумачењу носилаца пројекта, занимљив је податак да је реактивирање индустријског наслеђа, као један од развојних потенцијала, у врло ниском степену оцењено као један од могућих алтернативних начина унапређења и промоције културе.

Културне политике градова Србије, као и пројекат *Локалне културне политике* у целини, начином на који су осмишљени и приказани, представљају истовремено и укупан преглед и резиме стања домаће културе и развоја културне политике у тренутку настајања пројекта. Од

степена поузданости и прецизности сакупљених и обрађених података, у великој мери ће зависити и могућност њихове успешне будуће примене која би, према очекивањима, требало да се односи на системски приступ изради локалних планова развоја културе, чије осмишљавање до сада није била претежно заступљена пракса у Србији. Са друге стране, системска и агресивнија политика промоције културе у локалним срединама неизоставна је стратешка тачка у њеном развоју, чему и ова публикација може дати значајан допринос.

Као прва у својој врсти код нас, ова анализа представља и важну карику између свих учесника културне сцене у Србији, али и битно и до сада недостајуће полазиште за сва истраживања која ће евентуално уследити.

Бити библиотекар

Библиотечное дъло бр. 8 (122). Главный редактор Татьяна Филиппова. Санкт-Петербург, 2010.

Међу библиотечким часописима који излазе у Руској Федерацији, последњих година запажено место припада гласилу *Библиотечное дъло* који издаје *ООО Аїентство Информ-Планеша* из Санкт-Петербурга. Овај часопис је веома јасно профилисан и настоји да предочи сву сложеност савременог тренутка у библиотекарству, али и да осветли богату историју и традицију на којима се темеље руска библиотечка мисао и пракса. Зато су као основна тематска подручја на којима се заснива уређивачка концепција ове серијске публикације истакнути управо: нове технологије, традиција и искуство. Часопис је, сходно томе, намењен континуираном образовању и усавршавању запослених у свим типовима библиотека и архива, стручњацима у информационим центрима, предавачима и студентима библиотекарства, али и свима који воле књигу. Излази месечно, у тиражу од 8.000 примерака. Из низа тематских бројева насловљених *Библиошека и закон*, *Еколоīија*, *Обновљена библиошека*, *Књиīа у невољи*, *Сйецијалне библиошеке*, *Поезија библиошека*, *Лешње чишање,* којима су се ове године, на позив редакције, бавили еминентни стручњаци, као и библиотекари са високим постигнућима у практичном раду, својом актуелношћу, али и севремешношћу, издваја се број 8(122) објављен у априлу. На тему *Бишти библиошекар*, свој одговор, са различитих аспеката, пружило је 15 аутора на укупно 45 страна, а о скраћеном садржају овог, као и свих бројева овог гласила објављених од 2003. године, читаоци се могу обавестити и на сајту www.bibliograf.ru.

Након уводног есеја Александра Гениса посвећеног Хорхеу Луису Борхесу, објављен је рад Вилија Петрицког, професора доктора филозофских наука. У лично интонираној причи, сећајући се ратног детињства у којем је књига значила једино прибежиште, Петрицки износи своје рано формирано уверење да су библиотеке ризнице знања које поколења предају поколењима. Овај аутор, са становишта сталног корисника библиотеке, исписује омаж библиотекарима који су му отворили врата чудесних светова непрегледног знања и на тај начин пресудно обележили његов живот и професионални развој.

О преданости племенитој професији као о истинском подвижништву, сведочи и текст Ирине Шуминове, посвећен Фестивалу библиотечких династија, који је у Астраханској научној библиотеци окупио 22 породице у којима се генерацијама, као породична реликвија, преносила љубав према библиотекарству. Занимљива и драгоцена искуства са сличног сусрета износи Наталија Чебодајева из Кировске омладинске библиотеке. Топле и дирљиве исповести нашле су се у корицама зборника објављеном након сусрета породица које су дале више врсних библиотекара. Осталим аспектима ове у бити изразито алтруистичке професије, нарочито утицајем читалачког искуства и стваралачким потенцијалом запослених у раду са будућим нараштајима читалаца, на основу комплексног истраживања *Ја – дечји библиошекар*, спроведеног у Државној регионалној дечјој библиотеци Нижњег Новгорода, бави се у свом тексту Галина Паљугујева. О програмима усмереним како према корисницима, тако и према младим, тек запосленим стручњацима, реализованим током 2009. године, која је у Руској Федерацији проглашена за Годину младих, пишу Маја Колгина из Ставропољске омладинске библиотеке и Марина Плахотњук из библиотеке у Њижном Тагилу, док Јелена Зверева износи искуства са Фестивала библиотечких идеја на тему *Библиошеке и младо йоколење*, организованом у Петрозаводску. Светлана Росинска се императивима времена и професије бави у контексту искустава популарне психологије, полазећи од Конфучијеве мисли: „Нађи посао који волиш и нећеш радити ниједан дан“. Занимљиву анализу хумористичних ситуација из свакодневног рада, комичних догађаја проистеклих из уврежених представа о библиотекама и запосленима у њима, даје Михаил Матвејев. Предрасуде о библиотекарима, као и аргументи против њих, тема су Марине Расадине. Анализу утицаја психолошког портрета запослених на квалитет библиотечко-информационе

делатности предочава у свом раду Светлана Језова, док Вита Перепелица износи уверење о важности свестраног образовања и познавања основа драмске уметности као нужних предуслова за квалитетан рад библиотекара специјализованих за културно-образовну делатност.

Читањем као непролазном вредношћу и настојањем библиотекара Руске Федерације да и у доба драматичних технолошких промена очувају атрибут државе у којој се највише чита, бави се, на искуствима библиотеке из града Липецка, Татјана Двуреченска, док Олга Кирејенко из Библиотеке Орелског државног техничког универзитета анализира значај улоге библиотекара у естетском васпитању студената технике, а Јурије Чичерин и Владимир Черјачукин са Волгоградске академије Министарства унутрашњих дела, на основу спроведеног социолошког истраживања, пишу о подстицању читалачких навика као неопходној основи за подизање културног и духовног нивоа полазника ове високе школе.

Сваки од ових радова, уз сажетак и кључне речи, поткрепљен је и наводом коришћене литературе. Поред веома информативних и читљивих текстова које одликује висока култура, свестрано образовање, компетентност, посвећење и самосвест аутора, на страницама ове публикације налазе се брижљиво одабране фотографије. Уз занимљивости и актуелности из света нових технологија, све то чини да број часописа *Библиотечное дело* посвећен смислу и сврси наше племените, одговорне и неправедно занемарене професије, сведочи о њој не само као о непроцењиво важној мисији. Скоро без изузетка, аутори текстова о струци која повезује кориснике са знањем, садашњост са прошлошћу и будућношћу, али и свет са световима, исписују похвалу библиотекарима и виде у њиховом позиву истинску привилегију свих оних који имају част и срећу да се њиме баве.

Оливера Недељковић

Scandinavian Public Library Quarterly

Scandinavian Public Library Quarterly Vol. 43, No. 1, 2 и 3. Editor-in Chief Barbro Wigell-Ryynänen. Finland: Ministry of Education and Culture, 2010.

Volume 43, NO. 1 (2010)

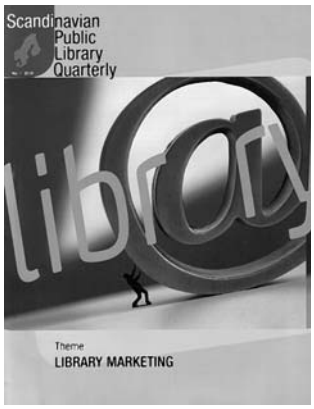

Тема првог броја *SPLQ* у овој години је маркетинг у библиотекарству. Уредница Barbro Wigell-Ryynänen наглашава важност овог питања у време општег смањења буџета и истиче да сервиси које библиотеке свакодневно пружају грађанима постају још важнији у време рецесије.

О различитим иновативним и „класичним" сервисима, пројектима, маркетиншким приступима, креирању имица и брендирању библиотека, значају медија за успех сваке акције и неопходности дугорочног везивања корисника и фанова библиотека пишу: Pernille Carneiro Juel, Tom Ahlberg, Claus Pico, Stæhr Lisbet Vestergaard, Jane Kunze из Данске, Riitta Taarasti и Heleena Lönnroth из Финске, Anette Eliasson, Karen Nowé Hedwall, Kerstin Olsson и Lisa De Souza из Шведске и Anne Berit Brandvold и Elisabeth Skuggevik из Норвешке. Аутори раде као библиотекари, менаџери, уредници сајтова, новинари, пројектни менаџери и професори библиотекарства. *Скандинавске пречице*, избор написа о активностима библиотека на северу Европе, приредила је Päivi Jokitalo.

Volume 43, NO. 2 (2010)

Развој библиотекарства се не дешава сам од себе, већ је резултат планирања, визија и акције, наглашава главна уредница Barbro Wigell-Ryynänen. Нови број *Scandinavian Public Library Quarterly* има за тему „нордијске јавне библиотеке у транзицији". Дати су текући извештаји, националне и локалне политике, стратегије и буџети, као и мишљења представника стручних асоцијација.

Улози библиотека у друштву данас се поклања много више пажње него некада, истиче Leikny Haga Indergaard. За последњих неколико година, у свим нордијским земљама предузете су политичке иницијативе како би се ојачале националне стратегије за развој система јавних библиотека. Јавне и специјалне библиотеке посматрају се као јединствена целина, а стратегије су узеле у обзир и повезивање архива, библиотека и музеја.

Јавним библиотекама у друштву знања баве се Jens Thorhauge и Elsebeth Tank, а Vigdis Moe Skarstein из норвешке националне библиотеке пише о националној стратегији дигиталне заштите културног наслеђа, уговору са новинским кућама и дигитализацији новинских текстова.

Kirsti Kekki из Министарства просвете и културе Финске говори о активностима овог министарства у циљу обезбеђивања несметаног приступа знању и култури грађанима, а текстови „Заједничко планирање SOU 2010:11" и „Време за културу" баве се регионалним културним активностима које подржава влада и библиотечким системом Шведске.

Sinikka Sipilä, генерални секретар асоцијације библиотекара Финске представља стратегију овог друштва и његово место у транзицији. Следи лични поглед на „Нордијску библиотеку“ Toma Ahlberga, уредника *Sunday Eveninga* и текст директорице Градске библиотеке у Тамперу Tuula Haavisto, „Библиотеке - место где се срећу људи и идеје“. Број затвара промишљање Jytte Bræmer, директорице једне данске библиотеке о извештају и уводу у нову националну стратегију о јавним библиотекама у друштву знања.

Volume 43, NO. 3 (2010)

Тема трећег броја *Scandinavian Public Library Quarterly* за ову годину су нове форме сарадње. Прилози су мање посвећени културној политици, стратегији, традиционалним облицима сарадње са локалном самоуправом, школама, здравственим установама, раду са младима и различитим удружењима и партнерима, а више иновативним програмима. Аутори нам нуде широк круг могућности за сарадњу и истичу да библиотекари морају да буду активни и препознају потенцијалне сараднике и потребе околине.

У једном од најкраћих текстова у броју, Tertit Knudsen из Националне библиотеке Норвешке, на пример, пише о сарадњи једне мале општинске библиотеке, која је радила само три сата дневно, и локалне продавнице. О још једном норвешком искуству, националном библиотечком парку у свих 24 општина у једном региону, говори Gunhild Aalstad. Занимљив текст о новом концепту и раду реновиране Turku City Library у Финској пише Taina Ratia. Оснивачи и корисници библиотеке здушно су поздравили одлуку да ова институција ради сваког дана, укључујући и недељу.

Mats Hansson разматра културну политику и повезивање људи и ресурса, Eva Nordlinder о једном пројекту промоције читања у Шведској, Louise Overgaard из Данске наглашава да стратешко повезивање са партнерима омогућава библиотекама да се фокусирају на специфичне циљне групе, а њена земљакиња Nina von Staffeldt представља иницијативу усавршавања IT знања и вештина, првенствено код старијих суграђана и имиграната. Satu Ihanamäki пише о раду и сарадњи библиотека у веома специфичном окружењу Лапоније, највеће и најмање насељене финске провинције.

За крај, наведимо речи Tom Ahlberg из Данске: „Бољи читаоци чине боље раднике, корисно знање може да се трансформише у опште добро и донесе корист појединцу“. Додали бисмо да бољи корисници траже боље библиотекаре, а да су текстови о хиперборејским искуствима у нашој струци увек подстицајно штиво. На нама је да мотивишемо наше оснивање да подрже развој нових сервиса и пронађемо додатне изворе финансирања наших развојних пројеката. Електронско издање часописа можете наћи на Веб адреси www.splq.info

Горан Траиловић

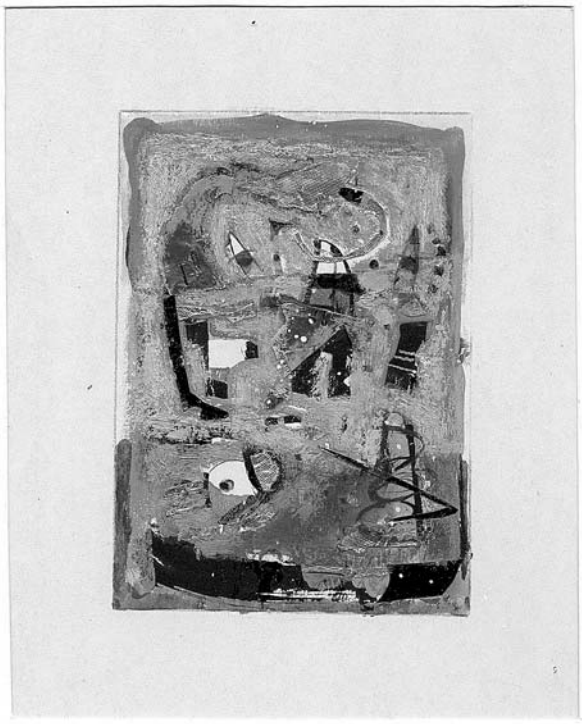

Доминика Морариу

Водич кроз домаћу стручну периодику

Водич кроз домаћу стручну библиотекарску периодику у прошлом броју била је Милица Стевановић, и сама уредница крушевачке ***Савремене библиотеке***. Њено уводно слово прецизно је осликало ову проблематику, а ми ћемо приказати нове бројеве часописа који су у међувремену објављени. Списку гласила која редовно пратимо додајемо први број нишке ***Библиозоне*** и друге бројеве ***Годишњака*** Народне библиотеке „Стојан Трумић“ у Тителу, неготинског ***Библиописа*** и прекодринског ***Библиотекарства Србије***.

Годишњак Библиотеке Матице српске за 2009. годину (Нови Сад, 2010) објављује опширан извештај о раду БМС у прошлој години и више текстова који се односе на културну историју и активности ове установе на њиховој заштити, обради и промоцији.

Лазар Чурчић се бави хронологијом стваралаштва Младена Лесковца од 1941. до 1944, Радован Мићић манастиром Крушедол и његовим првим ктиторима, Гордана Петковић брађом епископима др Иринејом и Стеваном Ћирићем, а Радивој Додеровић њиховом поклон-библиотеком. Светлана Вучковић пише о уређењу, обради и заштити библиотеке Бачке епархије, Љубица Бошковић и Даниела Кермеци о Матици српској и Емилу Пикоу, а Тамара Мијатовић о ретроспективној обради и ревизији серијских публикација у БМС. „Календари од бројки и слова до савременог медија за комуникације“, наслов је текста Светлане Довниковић, а „Миклош Радноти и *Црногорска елегија*“ Петера Хајнермана.

Следи блок текстова који се баве савременијим темама: Новка Шокица-Шуваковић говори о дигитализацији грађе БМС, Бранислава Аврамовић и Иванка Клајн о истраживању цитираности радова истраживача у домаћим и страним изворима, а Соња Ивановић о одељењу за аудиовизуелне документе Француске националне библиотеке. Библиотеку Центра Помпиду представља Милица Цветковић, а стратегију дигитализације Баварске државне библиотеке Клаус Цејнова (преведен текст). Објављен је још један превод, „Управљање знањем као нова функција библиотека“, Екатарине Александровне Шибаеве, и три приказа Душице Грбић: пројекта *Грађанска штампарија 1519-1523*, Каталога старих књига Градске библиотеке Панчево и нових каталога ћириличних књига Украјинске националне библиотеке.

Вести Библиотеке Матице српске у броју 74. за април 2010. године доносе информације о раду БМС у протеклом периоду, изложбама, новим књигама, јубилејима, посетама, дародавцима, стручном усавршавању библиотекара ове установе, раду матичних служби војвођанских библиотека и извештаје са седница управног и надзорног одбора БМС. Објављен је списак наслова нових књига и електронских публикација које су припремљене за штампу или су објављене у Војводини у прва три месеца ове године. Представљена је Милица Цветковић која је ангажована на пословима каталошко-библиографске обраде публикација на романском језику и преведен интервју са Бруном Расином и Умбертом Еком „Књига неће умрети“ (*L'Express*, 2009). Е-издање ***Вести*** доступно је на сајту Библиотеке Матице српске.

Први број ***Инфотеке*** у овој години (април 2010) доноси научне радове Т. Ерјавеца „Смернице иницијативе за кодирање текста и њихова локализација“, А. Елиа и С. Виетри „Лексикон-граматика и семантички веб“, Б. Калезић „Софтверска пиратерија у Србији“ и С. Гуцул-Милојевић „Властита имена у екстракцији информација“.

Следе прилози М. Стиковић „Прва европска летња школа Култура и технологија“, А. Софронијевића „Један поглед на Етику у науци и култури – Међународна научна конференција, Београд, 25. и 26. септембар 2009. године“, В. Петровић „Библиотечко-информациони центар Економског факултета у Сарајеву“ и Н. Васиљевић „Путујући кроз транзицију: од преживљавања до процвата, Карен Калхун OCLC“. Главни и одговорни уредник је др Цветана Крстев.

Високошколске библиотеке су електронско стручно гласило Заједнице библиотека универзитета у Србији. У броју два, за ову годину, о одбрањеном докторату Александре Павловић на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду пише мр Сања Антонић. Тема рада је „Међубиблиотечка позајмица у Србији: развој и трансформација у складу са трансформацијом комуникационог система у науци“. Библиотеку Високе школе за пословну економију и предузетништво из Београда представља књижничар Татјана Аврамовић, а ту је и извештај са 42. годишње конференције Удружења библиотекара Мађарске у Бачи (15-17 јул 2010) мр Сање Антонић и превод текста Ellysse Kroski, „Search Engine Wars Redux”.

„IFLA дискутује о Гугловом споразуму“, наслов је текста Татјане Брзуловић Станисављевић у првом броју ***Високошколских библиотека*** у овој години. Драгана Михаиловић, Цвета Костов и Наташа Дакић анализирају шесте Међународне сусрете библиотекара слависта у Сарајеву (18-21. априла 2010), а Миљана Тодоровић пише о стручном скупу библиотекара у Бијељини под називом „Библиотеке будућности – перспективе и развој“ (21-23. април 2010). Утиске са Сајма књига у Лајпцигу (18-21. март 2010) даје Адам Софронијевић, а вашој пажњи препоручујемо и превод написа C. Rockelle Strader, „Кључне речи или предметнице“. Главни и одговорни уредник је мр Вера Петровић. Електронска издања ***Инфотеке*** и ***Високошколских библиотека*** доступна су на сајту Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, односно на сајту Заједнице библиотека универзитета у Србији.

Овог лета изашао је и 16. број одличног чачанског ***Гласа библиотеке***, који још увек није доступан у електронској форми. Примећујемо прилоге аутора

које срећемо у више других периодичних публикација: Весне Иљац-Малбаша („Садашњи и будући корисници веба у библиотекама“), Тамаре Бутиган-Вучај („Математика за све: дигитална библиотека“), Милета Тасића („Отисак длана“), Адама Софронијевића („Зашто нам је потребан бизнис модел библиотеке“)...

Први текст потписују Богдан Трифуновић и Александар Вукајловић, а односи се на управљање информацијама у процесу дигитализације библиотечке грађе. Др Светлана Мирчов представља библиотеку Правног факултета на Београдском универзитету, мр Љубица Ћоровић картографску збирку Аћимовић у Библиотеци града Београда и моделе презентације, Оливера Недељковић активности руских библиотека у Години породице 2008, а Наташа Поповић разматра набавну политику у библиотекама.

Ту је и текст мр Маријане Матовић „Из бележнице Миливоја Филиповића“ у рубрици *Наслеђе и портрет Марије Јованцаи* из пера Гордане Ђилас. О библиографији *Полета* Марије Орбовић пише мр М. Матовић, а о каталогу старих књига панчевачке библиотеке, *Рађање словесног града* Жарка Војновића, мр Дејан Вукићевић. Прилоге за чачанску библиографију даје Марија Орбовић, а анализу рада и активности чачанске библиотеке Даница Оташевић.

Пример узорног гласила је свакако и крушевачка ***Савремена библиотека***. Из штампе је изашао нови 27. број. У овом издању разматрају се актуелне теме из библиотечко-информатичке делатности (као што су отворен приступ знању, Веб 2.0 технологије, дигитализација и електронски ресурси) и представљају занимљиви програми и различите активности у библиотекама Србије. Сходно устаљеној концепцији гласила крушевачке библиотеке, прилозима су обухваћене и важне библиотечке и културне теме завичајног карактера. Поред бројних домаћих аутора, специјално за ово издање писали су и аутори из Босне и Херцеговине, Чешке и САД-а.

У рубрици *Савремени токови* објављени су следећи прилози: мр Зоран Здравковић: „OPEN ACCESS концепт и формирање информационог друштва“, Адам Софронијевић: „Примена WEB 2.0 технологија у библиотекама: библиотека 2.0 и предузеће 2.0“, Мајкл Портер: „Изгубљени без ње – библиотеке која тражи нови делотворан приступ електронским садржајима и инфраструктуру за њихову дистрибуцију“, Зденек Улир: „Манускрипториjум: стварање амбијента за виртуелно истраживање историјских извора“, Драган Голубовић: „Дигитализација као вид повезивања библиотека у региону“, Весна Иљац: „Сарадња OCLC-а и Народне библиотеке Србије“, Тамара Бутиган: „Европски пројекат *ACCESS IT:* обука за дигиталне библиотекаре“, Добрила Бегенишић: „Библиотеке будућности – перспективе и развој“ и Ана Ивковић: „Европско удружење медицинских библиотекара: сарадња и размена као услови професионалног усавршавања“.

Наредна рубрика, *Кроз библиотеке*, доноси написе: Богдана Трифуновића: „Дигитализација Едиције 'Златна књига'“, Нермине Дуран: „Библиотека – место за креативно одрастање“, Милоја Радовића: „Савремена библиотека – кућа радости и знања“, Драгана Новаковића: „Ерски кабаре: забавни програм чајетинске библиотеке“, Наде Димитријевић: „Савремене тенденције у јагодинској библиотеци“, Светлане Довниковић: „Електронска обрада библиотечке грађе посебних збирки у Библиотеци Матице српске“, Милијане Барјактаревић: „Периодика некад и сад“, Весне Петровић: „Манастирске и црквене библиотеке“ и Здравке Радуловић: „Центар за црквене студије – библиографска презентација рада“.

У *Завичајној мрежи* Љубица Петковић пише о јубилејима крушевачког библиотекарства и библиотекарству трстеничке општине, мр Снежана Ненезић о представљању библиотека Расинског округа на Библионету 2010. и дигитализацији рукописа Кузмана Николића, Ивана Стефановић о библиотеци Миомира Ристовића Харија, Слађана Ракић о библиотеци крушевачке гимназије, а Даниела Стошић о англицизмима у библиотекарском терминолошком речнику.

Међу *Калимаховим настављачима* нашли су се Добрило Аранитовић, добитник Награде *Стојан Новаковић* за 2009. и Весна Иљац-Малбаша, добитница Награде *Ђура Даничић* за 2009. годину. Часопис нема доступну електронску верзију.

У октобру је изашао седми број годишњака Библиотеке „Браћа Настасијевић“ из Горњег Милановца, ***Слово Ћирилово*** (7/2010). Сви текстови у броју посвећени су Момчилу Настасијевићу и активностима Библиотеке. Аутори прилога су: Александар Јерков, Ана Боловић, Борисав Челиковић, др Миладин Ћосовић, Добрило Аранитовић... Главни и одговорни уредник је Мирјана Глишовић.

Лист Народне библиотеке „Вук Караџић”, ***Крагујевачко читалиште***, прати активности крагујевачких библиотекара

и читалаца. У јунском броју (29/2010) доноси низ текстова који су као тема броја посвећени раду и анимирању деце као читалаца: Елизабете Георгиев „Зашто је библиотека право место за малог човека?", Красимире Александров „Традиционалне функције и савремене методе у библиотекама за децу", Милоја Радовића „Дечје одељење – огледало савремене библиотеке" и прилоге о радионицама за децу у борској и крагујевачкој библиотеци, Весне Јовановић и Војислава Шћепановића. У рубрици *Хоризонти* објављени су чланци о микрофилмовању *Политике* (Жељко Младићевић), музејским библиотекама (Катарина Крстић), матичној делатности Библиотеке града Београда (Анђела Иванић) и „библиотекарима као мосту између ученика и њихових предавача" (M. L. Mcadoo). Остали текстови посвећени су књижевним и завичајним темама, препорукама за читање и догађањима у крагујевачкој библиотеци у протеклом периоду. Уредница је Марија Ракић-Шаренац, а нисмо успели да пронађемо е-издање овог листа.

Пред нама је први број ***Библиозоне*** (1/2010), гласила нишке библиотеке. Излазиће полугодишње у папирном и електронском облику, а главни и одговорни уредник је Александра Ацић. У импресуму се наводи да део заслуга за покретање часописа припада заменику уредника Емилији Радмиловић.

Графички и форматом, ***Библиозона*** личи на већ постојеће библиотекарске часописе. Уз више имена наших колега чије радове читамо у другим гласилима, налазимо и већи број текстова оних који ретко објављују, а имена једног броја аутора су нам мање позната или потпуно непозната. Видимо да је гласило подстакло стручну промоцију нишких библиотекара и отворило нове путеве њиховог повезивања са библиотечком заједницом, што свакако треба поздравити, а са почетничким и концепцијским слабостима редакција ће се временом већ изборити.

О темељним вредностима библиотекарства некад и сад пише Весна Ињац-Малбаша, Драган Ивановић и Душан Сурла о информационим системима за креирање и коришћење научних садржаја, а Елизабета Георгијева и Надица Костић о „јестивим књигама, времешним бакицама, СМС тајнама, књиговању и чаробној земљи Библиоландији". Миле Тасић и Александар Радовић своје прилоге посвећују раду завичајних одељења у суботичкој библиотеци и Библиотеци Матице српске. Владислава Сара Ивковић-Марковић пише о „програмима као начину превладавања искушења библиотеке без папира", а Данијела Богојевић о библиотекарству као професији будућности. Станка Јовичић представља превод издања стандарда за библиографски опис ISBD, а њена колегиница из Библиотеке града Београда, Сања Цвркота, библиографије у издању Центра за црквене студије у Нишу.

Уредница Александра Ацић представља пројекат библиотеке за слепе и слабовиде чију реализацију планира нишка библиотека, Влада Цветичанин културну мисију ове установе, Марјана Стефановић и Марија Чупић пројекат *Европеана локал*, Гордана Ивковић нишку референсну збирку, Саша Луковић Васиљевић активности дечјег одељења нишке библиотеке, а Мирослава Алексић разматра библиографску обраду фототипских издања монографских публикација. О јавној набавци књига у нишкој библиотеци, што је својеврстан куриозитет, пише Сузана Станковић, а завршне стране часописа резервисане су за поезију и прозу. Електронско издање је, за разлику од других часописа код нас и из разлога познатих издавачу, заштићено, тако да не можете преузимати појединачне текстове, па чак ни садржај броја.

Новине Београдског читалишта у броју 43. за фебруар-јул 2010. доносе извештај о раду Библиотеке града Београда у прошлој години, који потписује директор и главни и одговорни уредник часописа Јасмина Нинков. Библиотека бележи рекордан број чланова и снажно учествује „у информативном, културном, социјалном животу Београда и Србије", наводи се у извештају.

У новом броју приказан је историјат и рад Матице српске, Народне библиотеке у Јагодини, дигитализација посебних фондова Библиотеке града Београда, прослава дана БГБ и њена кампања за подстицање читања. Читамо интервјуе са Паскал Делпеш, аташеом за културу Амбасаде Француске и директорком Француског културног центра, Михајлом Пантићем и Гојком Божовићем, као и текст о задужбинарству код Срба.

Међу приказима нових књига издвајамо два: приказ репринта *Отмени ѓрад: Грихишвајсенберѓ, Алба Грека или Беоѓрад* (издавач БГБ, уредник, писац предговора и коментара је Љубица М. Ћоровић) и студије Јована Пејчића *Заснови Глиѓорија Возаровића* (друго допуњено издање, Admiral Books). Уредник часописа је и даље Станиша Нешић, а у редакцији је и Александра Вићентијевић. Новине су доступне на сајту Библиотеке града Београда у pdf формату.

Годишњак библиотекара Срема, издање Подружнице библиотекара Срема и сремскомитровачке библиотеке, слави десет година излажења. У новом броју (10/2009) Весна Петровић и Душанка Милорадић објављују извештај о раду библиотека у Срему у 2009. го-

дини. Најважнији догађај је, свакако, обележавање 160 година постојања шидске библиотеке и њено пресељење у нову зграду. Овом јубилеју посвећени су прилози Славице Варничић, академика Мира Вуксановића и Сретена Угричића.

Весна Ћосић пише о петсто година постојања манастира Крушедол, Невенка Мрђа о легату проф. др Хаци Милутина Стојковића, Живка Матић о новим програмима у сремскомитровачкој библиотеци, а Стеван Тир о библиотеци прехрамбено-шумарске и техничке школе у овом граду. Радослав Нешић потписује текст „Савремена школска библиотека“, Миланка Андрејић текст „Мој омиљени читалац“, а Наташа Филип „Забавно библиотекарство“.

Ружица Станковић приказује капитална издања *Грађанске штампарије 1519-1523*, Љиљана Савић *Аутобиографију Јована Суботића*, а Весна Степановић нова издања инђијске библиотеке. Годишњак нам даје портрете Наташе Филип, „библиотекара с харизмом“ и Весне Ћосић, „лучоноше у библиотекарству Срема“. Следе бројни прилози посвећени активностима сремских библиотека, стручним скуповима, завичајној тематици и завичајне библиографије.

Годишњак Народне библиотеке „Стојан Трумић“ у Тителу за 2008. годину (2/2009), доноси детаљни извештај уреднице гласила и директорке библиотеке, Душанке Бувач, о раду библиотеке у 2008. години. Лазар Чурчић веома савесно представља библиотеке у тителској општини и њихов рад у 2008. години. Реч је о школским библиотекама, једној предшколској и библиотеци Римокатоличке цркве у овој вароши. Драган Колак се бави грађом за завичајну збирку тителске библиотеке, а посебна вредност броја су штампани прилози са научног скупа о Лукијану Мушицком у Тителу. Аутори саопштења су: академик Миро Вуксановић, проф. др Мирјана Стефановић, проф. др Драган Бараћ, Радославка Сударушић и Лазар Чурчић. Проф. др Милош Ковачевић је имао саопштење али оно није пренето у *Годишњаку*.

Лепа пажња посвећена је *Библиографији Русина у Југославији 1918-1980. године*, Марије Чурчић. Часопис преноси похвална слова Мира Вуксановића, Марије Јованцаи, Миколе М. Цапа, као и осврт аутора на *Библиографију*. Следе прилози о калиграфији и калилогији, *Шајкашком гласу*, Исидори Секулић, Милошу Јефтићу, Авраму Ђукићу, Лази Костићу, др Лазару Мирковићу и Миклошу Раднотију. Све у свему, реч је о занимљивом завичајном издању које је, захваљујући ангажовању Лазара Чурчића и Друштва за историју писма, књига и читања, окупило угледне ауторе.

Уводна реч уреднице Милице Кирћански у новом ***Библиотечком путоказу*** (бр. 22 март 2010), часопису за децу новосадске библиотеке посвећена је „информацији као путу до знања“, следе вести о раду дечјег одељења ове библиотеке и прикази нових књига. Из шароликог садржаја издвајамо рубрику *Библиотеке у свету* и прилог о јавној библиотеци у градићу Плезантону који се налази на источној обали залива Сан Франциско. ***Путоказ*** нема своје електронско издање.

Библиотекарству је у ***Библиопису***, шестомесечнику за књижевност, уметност, културу и библиотекарство неготинске библиотеке (2/2010), посвећена последња страна. У рубрици *Библиотекарство*, дат је списак књига које је ова установа објавила. Уредник је Власта Младеновић.

Библиотекарство Српске је „часопис из области библиотекарства и библиотечко-информационе дјелатности“ Друштва библиотекара Републике Српске. Главни и одговорни уредник је мр Алекса М. Алацић, адреса редакције је у Источном Сарајеву, где се и штампа, а на публикацији је наведен Вишеград као место издања. Излази у тиражу од 300 примерака.

Оно што прво примећујемо у овом броју (2/2010) је квалитетније графичко решење, што упућује на то да су библиотекари Републике Српске поклонили више пажње свом гласилу.

Др Милена Максимовић пише о традиционалним и новим задацима данашњих библиотекара, мр Жељка Комленић о томе како је припадност великим библиотечко-информационим системима пречица за развој библиотека и примену европских стандарда, проф. Биљана Билбија о сигурности и ризицима деце на Интернету, а Александар Стокић о значају и улози Интернет маркетинг плана у библиотечком пословању. Проблематиком школских библиотека баве се проф. Милка Давидовић и мр Добрила Бегенишић, а Марија Петронић потписује текст „У потрази за византијском ренесансом“.

Предности и недостатке поклона као вида набавке библиотечке грађе, на примеру Народне библиотеке Србије, разматра Весна Глушчевић, а библиотечко законодавство у Републици Српској и земљама у окружењу Драган Мићић. Легат Јована Дучића у библиотеци у Требињу представља Љиљана Нинковић, а професор Војислав Максимовић подсећа на јубилеј сто двадесет година од оснивања библиотеке Српског пјевачког друштва „Слога“ у Сарајеву.

Примећујемо да су обрађене теме од значаја, пре свега за библиотекаре овог ентитета, и да се редакција у потпуности усредсредила на домаће снаге. Са новом уредницом, Љиљаном Кнежевић, часопис се у потпуности сели у Источно Сарајево и можемо да очекујемо његов даљи напредак и ширење круга сарадника у наредном броју. Е-издање је доступно на сајту Друштва библиотекара Републике Српске.

Горан Траиловић

Упутство ауторима прилога

Ово упутство уређује начин обликовања и достављања научних и стручних чланака редакцији *Панчевачког читалишта*. Молимо сараднике да своје прилоге прилагоде тематској и формалној структури часописа, као и да на послатим прилозима назначе за коју су рубрику писани.

Прилози би требало да имају до 12.000 карактера (са размацима), да буду написани ћирилицом (изузимајући неопходне термине и скраћенице, као и текстове аутора чији матерњи језик није српски), опремљени фуснотама, литературом, насловом, кључним речима и сажетком. Уз прилог се доставља превод наслова, сажетка и кључних речи на енглеском језику. Ако аутор сматра да је потребно, може да достави наслов, сажетак и кључне речи на још једном изабраном језику. Ови елементи обавезни су у свим рубрикама, осим у рубрикама Линк, Излог и Галерија.

Сажетак до 150 речи, требало би да укаже на значај теме, циљ истраживања, методологију и резултате истраживања. У интересу је аутора да сажеци садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака. Сажетак се наводи након заглавља (наслов, имена аутора и др), а пре кључних речи. Чланак мора имати сажетке на српском и на енглеском језику. Сажетак може бити дат и на другом страном језику. Потребно је да сажетак на страном језику буде дат у проширеном облику, као тзв. резиме. Дужина резимеа може бити до 1/10 дужине чланка. Резиме се даје на крају чланка, пре одељка Литература.

Кључне речи: Кључне речи су термини или фразе који најбоље описују садржај чланка за потребе индексирања и претраживања. Број кључних речи не може бити већи од 8. Кључне речи дају се на свим језицима на којима постоје сажеци. У чланку се дају непосредно након сажетака, односно резимеа.

Име аутора: Наводи се пуно презиме и име (свих) аутора и њихове мејл адресе.

Назив установе аутора (афилијација): Наводи се пун, званични назив и седиште установе у којој је аутор запослен, а евентуално и назив установе у којој је аутор обавио истраживање. У сложеним организацијама наводи се укупна хијерархија (на пример, Универзитет у Београду, Филозофски факултет – Одељење за социологију, Београд). Бар једна организација у хијерархији мора бити правно лице. Ако је аутора више, а неки потичу из исте установе, мора се, посебним ознакама или на други начин, назначити из које од наведених установа потиче сваки од наведених аутора. Афилијација се исписује непосредно након имена аутора. Функција и звање аутора се не наводе.

Напомене (фусноте): Напомене се дају при дну стране у којој се налази коментарисани део текста. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења, назнаке о коришћеним изворима (на пример научној грађи, приручницима, итд), али не могу бити замена за цитирану литературу.

Претходне верзије рада: Ако је чланак у претходној верзији био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе би требало да буде наведен у посебној напомени, по правилу при дну прве стране чланка. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Читалишту*.

Прикази (осврти, прегледи) за рубрику Излог нису лимитирани по дужини само када је реч о научним рецензијама. Сви други прикази монографских публикација могу бити дуги највише 6.000 карактера.

Стручњак – специјалиста за одређену област, поред основног резимеа публикације, може дати властиту оцену дела, указати на његове предности и недостатке, оценити допринос публикације у односу на постојећу литературу, указати на значај дела за развој одређене области.

Листа референци (литература): Цитирана литература обухвата библиографске изворе (чланке, монографије и сл) и даје се засебно, на крају чланка, у виду листе референци. Референце се наводе азбучним или абецедним редоследом и не преводе се на језик рада.

Стил цитирања у часопису је Chicago Style (Humanities). Упутство за коришћење овог стила налази се у тексту „Chicago Style библиографског цитирања" мр Драгане Сабовљев у рубрици Одраз у *Панчевачком читалишту* број 13 (новембар 2008) и „Чикаго стил библиографског цитирања (2)" у рубрици Одраз у *Панчевачком читалишту* број 15 (новембар 2009), као и на сајту часописа www.citaliste.com, односно на адресама www.citaliste.com/cip_Chicago.html и www.chicagomanualofstyle.org/home.html.

Молимо сараднике да текстове и друге прилоге доставе у дигиталној форми на мејл адресу редакције citaliste@citaliste.com (личне мејл адресе уредника и чланова редакције, на које такође можете слати прилоге, налазе се у импресуму). Редакција ће, у најкраћем року, потврдити пријем текста.

Пожељно је да се уз текст, **обавезно као атачмент**, доставе илустрације и фотографије. Оне морају да буду у формату и резолуцији погодној за штампу. Препоручује се jpg формат и резолуција не мања од 300dpi за 10cm wide. Уколико је неопходно, доставити табеларне и сличне прегледе **као посебне документе у атачменту**.

За ауторска права достављених прилога одговарају аутори. Сматра се да су аутори своја ауторска права на текстове и друге прилоге, од тренутка када су их послали редакцији, пренели на издавача. Издавач ће прихваћене прилоге објавити и у електронској форми, а има право да користи и сажетке радова или изводе из достављених радова.

Редакција ће аутора обавестити о томе да ли је прихватила текст у року који не може бити дужи од шест месеци од датума пријема прилога. Негативан одговор ослобађа аутора било какве обавезе према редакцији. Аутор чији је рад прихваћен не може да објави овај рад у некој другој електронској или штампаној публикацији (чак ни у изводима или прерађен), без сагласности одговорног уредника *Читалишта*. У начелу, он такве прилоге може да објави тек три месеца од датума публиковања у *Панчевачком читалишту*, уз обавезу да наведу одакле је рад прештампан.

Послати радови се не враћају, а Редакција задржава дискреционо право да их процени и не објави, уколико утврди да не одговарају садржинским и формалним критеријумима прописаним у овом тексту.

Редакција се залаже за отворен приступ информацијама и објављивање текстова различитих типова, у којима аутори слободно изражавају своје идеје. Не врши цензуру, идеолошку или било какву другу, али се ограђује од ставова својих сарадника. Сматра да аутори имају обавезу да сами бране своје ставове, док је обавеза редакције да врши стручну евалуацију, као и спорадичне језичке, стилске и формалне интервенције у текстовима.

Редакција *Панчевачког читалишта*

Панчевачко читалиште :
научни часопис за теорију и праксу библиотекарства
Година IX, бр. 17 (новембар 2010)

ISSN 1451-3048
UDC 02

Излази полугодишње - у новембру и мају

За издавача:
Дејан Боснић, директор

Главни уредник:
Др Гордана Стокић Симончић
(Универзитет у Београду, Филолошки факултет -
Катедра за библиотекарство и информатику)
gordana.stokic@yahoo.com
Одговорни уредник:
Горан Траиловић
(Градска библиотека Панчево -
Одељење за израду библиографија и издавачку делатност)
goran@citaliste.com

Редакција:
Мр Драгана Сабовљев
(Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин" -
Научно-завичајно одељење и издавачка делатност, Зрењанин)
dragana.sabovljev@gmail.com
Мр Здравка Радуловић
(Народна библиотека Србије - Библиографско одељење, Београд)
zdravka.radulovic@nb.rs
Весна Вуксан
(Библиотека града Београда -
Одсек за унапређење библиотечке делатности)
vesnavuksan@gmail.com

Ликовна уредница: **Мимица Алексић**
(Градска библиотека Панчево -
Одељење каталога и обраде серијских публикација, Панчево)
mimica@biblioteka-pancevo.org.rs
Дизајн и прелом: **Дуња Шашић**, dunja.sasic@gmail.com
Идејно решење за лого часописа: **Драган Пешић**
Лектура и коректура: **мр Драгана Сабовљев**
Илустрације на корицама: **Домника и Даниела Морариу**

Савет редакције часописа:
Др Десанка Стаматовић, редовни професор
(Универзитет у Београду, Филолошки факултет -
Катедра за библиотекарство и информатику, Београд)
Др Милена Максимовић, ванредни професор
(Универзитет Источно Сарајево, Филозофски факултет -
Катедра за општу књижевност и библиотекарство, Источно Сарајево)
Др Жељко Вучковић, ванредни професор
(Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору)
Dr. Marina Belović Hodge
(The Library of Congress -
U.S. Copyright Office, Examining Division/Literary Section, Washington)

Сарадник за стручну класификацију: **Драгана Михаиловић**

Издавач: Градска библиотека Панчево, 26000 Панчево, Немањина 1
телефони: 013 2513-755, 314-455, 314-655
факс: 013 514-755
електронска адреса: citaliste@citaliste.com

Штампа: **PASSAGE GROUP**, **Панчево**
Тираж: **800** примерака

Размена

На основу потписаног протокола о сарадњи или договора, *Читалиште* размењујемо за следећа издања:
Гласник Народне библиотеке Србије; *Инфотека*, Београд; *Култура*, Београд; *Новине Београдског читалишта*; *Речи*, Београд; *Бележница*, Бор; *Траг*, Врбас; *Улазница*, Зрењанин; *Савремена библиотека*, Крушевац; *Међај*, Ужице; *Mons Aureus*, Смедерево; *Годишњак библиотека Срема*, Сремска Митровица; *Библиотечки путоказ*, Нови Сад; *Позориште*, Нови Сад; *Дечијештво*, Нови Сад; *Мост*, Нови Сад; *Дисово пролеће* и *Глас библиотеке*, Чачак.

Годишња претплата на часопис износи
1 000,00 динара за правна лица
Физичка лица имају 50% попуста на годишњу претплату

Број жиро-рачуна: 840-30668-80
Назив пословне банке: Управа за јавна плаћања Панчево

Адреса: Градска библиотека Панчево,
Немањина 1, Панчево 26000
Тел. 013/ 513-755, 314-455, 314-655
Факс 013/ 514-755
Матични број: 08006539
ПИБ 101049844

Е-пошта: pretplata@citaliste.com
Телефон: +381 (0) 62 27 05 62
Веб адреса: www.citaliste.com
Онлајн издање: www.citaliste.com/cip_citaliste.html

За inostranstvo:
Godišnja pretplata za inostranstvo iznosi 15 €
Broj žiro-racuna: 01-500100-100149201-000000-0000
Iban kod RS35908500100014920151 Narodna banka Srbije
Adresa: Gradska biblioteka Pancevo,
Nemanjina 1, Pancevo 26000, Srbija
Tel. +381 13 2513-755, 314-455, 314-655 Faks +381 13 514-755
Maticni broj 08006539 PIB 101049844

Молимо Вас да, по уплати, редакцији преко е-поште
пошаљете пун назив Ваше установе
(или Ваше име, ако се лично претплаћујете), адресу и датум уплате.

Претплатници у 2010. години

Конгресна библиотека Вашингтон; Британска библиотека Лондон

Општинска библиотека „Вук Караџић" Алибунар; Народна библиотека „Вељко Петровић" Бачка Паланка; Народна библиотека Бела Црква
Библиотека града Београда (34); Библиотека Дома културе „Студентски град" Нови Београд; Народна библиотека Бечеј; Матична библиотека „Љубомир Ненадовић" Ваљево; Дом културе Варварин; Народна библиотека „Вук Караџић" Велико Градиште; Библиотека „Диша Атић" Владимирци; Градска библиотека Вршац; Народна библиотека „Бранко Миљковић" Гаџин Хан; Народна библиотека „Вељко Дугошевић" Голубац; Библиотека „Браћа Настасијевић" Горњи Милановац; Народна библиотека „Детко Петров" Димитровград; Библиотека „Бранко Радичевић" Житиште; Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић" Инђија; Српска читаоница и књижница у Иригу; Центар за културу - библиотека Кладово; Народна библиотека „Његош" Књажевац; Општинска библиотека Ковачица; Народна библиотека Косјерић; Народна библиотека „Стефан Првовенчани" Краљево; Библиотека „Димитрије Туцовић" Лазаревац; Општинска библиотека „Слово" Лапово; Градска библиотека „Лајковац"; Народна библиотека Вуковог завичаја Лозница; Библиотека „Милован Глишић" Љубовија; Народна библиотека „Јован Томић" Нова Варош; Народна библиотека „Влада Аксентијевић" Обреновац; Општинска народна библиотека Опово; Народна библиотека „Осечина"; Народна библиотека „Бранко Радичевић" Оџаци; Народна библиотека „Др Вићентије Ракић" Параћин; Народна библиотека у Пећинцима; Народна библиотека „Ђура Јакшић" Петровац; Народна библиотека Пландиште; Народна библиотека „Илија М. Петровић" Пожаревац; Градска библиотека Прибој; Матична библиотека „Вук Караџић" Пријепоље; Ресавска библиотека Свилајнац; Градска библиотека „Карло Бијелицки" Сомбор; Матична библиотека „Глигорије Возаревић" Сремска Митровица; Народна библиотека „Доситеј Обрадовић" Стара Пазова; Градска библиотека Суботица; Народна библиотека „Радоје Домановић" Сурдулица; Народна библиотека „Стојан Трумић" Тител; Библиотека „Радоје Домановић" Топола; Градска библиотека „Божидар Кнежевић" Уб; Библиотека „Љубиша Р. Ђенић" Чајетина; Библиотека шабачка Шабац

Природњачки музеј Београд; Институт за путеве Београд; Спомен-збирка Павла Бељанског Нови Сад; Основни суд Панчево; Историјски архив Сомбор

Факултет музичке уметности Београд; Филолошки факултет Београд; Правни факултет Ниш; Медицински факултет Нови Сад; Основна школа „Паја Јовановић" Вршац; Основна школа „Бранко Радичевић" Чента

Марија Петковић; Зорица Зорица

Редакција *Панчевачког читалишта* и стручна служба Градске библиотеке Панчево се извињавају ако су пропустиле да евидентирају вашу претплату, или су можда погрешиле у навођењу назива библиотеке. Молимо вас да нам скренете пажњу на евентуалне грешке.

Такође вас молимо да нам на е-пошту pretplata@citaliste.com јавите и ако не добијете на време свој примерак часописа.